

Maastrichtse Drukken (1552—1816)

TWEEDE GEDEELTE (1783—1816)

Een bescheiden aanzet tot een Maastrichtse Bibliografie

door

Br. EDG. HEYNEN.

1783

726

Oeuvres completes de Madame la Comtesse DE GENLIS. Dufour & Roux, Maestricht.

Van de 16 delen in-12° dezer editie verschenen er 12 in 1783 nl.: Théâtre de l'Éducation, 4 tomes; Théâtre de Société, 2 tomes; Les Annales de la Vertu, 3 tomes; Adèle et Théodore. Lettres sur l'Éducation, 3 tomes. De overige 4 delen: Les Veillées du Château, ou Cours de morale à l'usage des Enfants, verschenen in 1784.

727

Lettre d'un solitaire à l'auteur du Sage Vieillard.

78 pp.+1 fol. in-8°. Volgens DE THEUX, Bibliogr. Liég. Kol. 683: „probablement imprimé à Maestricht”. Het was 'n antwoord op: Le Sage Vieillard ou Roman philosophique et chrétien par HENRI DE ZASSE, Luxembourgeois.

728

Contes moraux, par MARMONTEL. Maestricht. Dufour & Roux. 1783.
3 vol. in-12°.

729

Les Étrennes de la nouvelle Année, comédie-vaudeville en un acte et en prose par TOL+++ VALLIER, comédien françois, musique de M. OTHON VAN DEN BROECK. A Maestricht. Chez Cavelier. 1783.

28 pp. in-8°. Zie Maasgouw 1887 p. 146.

730

Histoire politique et philosophique etc. Nouvelle édition (zie No 613 en 693) augmentée d'après celle de Genève. Avec Atlas gravé de 50

cartes, faisant un 11e vol. in-4°. Avec estampes, portraits et 25 tableaux. Maestricht. Dufour & Roux. 1783.

10 vol. in-gr. 8°.

731

Les Confessions de J. J. ROUSSEAU, suivies des Rêveries d'un promeneur solitaire. Maestricht. Dufour & Roux. 1783.

3 parties, 2 vol. in-12°. Cat. Roux p. 7. Herdruk van No 712.

732

Lettre de FR. DE SALIGNAC DE LA MOTHE FÉNÉLON, archevêque de Cambrai à l'évêque d'Arras sur la lecture de l'Écriture Sainte en langue vulgaire. Maestricht. 1783.

In-12°. Cat. v. d. Velde No 661. Ook vermeld bij A. CHÉREL: Tableaux bibliographiques. Fribourg. 1917. Zie: H. G. MARTIN, Fénélon en Hollande. Amsterd. 1928. pag. 198.

733

Les Aventures de Monsieur ROBERT CHEVALIER, dit DE BEAUCHÈNE, Capitaine de Flibustiers dans la Nouvelle France, par LE SAGE. Maestricht. Dufour & Roux. 1783.

2 vol. in-12°, met 6 platen. Annuaire Deltel, 6me Année, p. 230. Herdruk van No 673.

734

L'histoire / du règne / de l'empereur / Charles-Quint, / Précédée d'un Tableau des progrès de la So- / ciété en Europe, depuis la destruction de l'Empire Romain jusqu'au Commencement / du seizième siècle. / Par M. ROBERTSON, Docteur en Théo- / logie, Principal de l'Université d'Edim- / bourg, & Historiographe de Sa Majesté / Britannique pour l'Écosse. / Ouvrage traduit de l'Anglois. / Tome. . . / A Maestricht, / Chez Jean-Edme Dufour et Phil. / Roux, Imprimeurs-Libraires, associés. / M.DCC.LXXXIII. /

6 tomes in-12°, resp. XXIV + 358, 422, 414, 495, 457 en 451 pp. Herdruk. Zie onder 1775.

735

Bélisaire par M. MARMONTEL. 1783.

Zie onder 1782.

736

Nouvelles historiques de M. D'ARNAUD. Maestricht. Dufour et Roux, 1783.

3 vol. in-12°. Herdruk. Een der novellen was getiteld: Eudoxie.

737

Prolegomena in Sacram Scripturam. Accedunt theses historico-sacrae a mundi condito usque ad egressum filiorum Israël ex Aegypto. Praeside F. LEOPOLDO WILLEMS Ord. FF. Min. Recoll. S. Scripturae Lectore, defendent F. THEODORUS BRANTS, F. ARNOLDUS FERDINANDS

ejusdem Ordinis. Trudonopoli in Conventu eorundem Fratrum die 20 Augusti 1783, hora 9 ante et 3 post meridiem. Item Hasseleti, sub Congregatione Provinciali eorundem Fratrum, die 28 ejusdem mensis et anni, hora 2 post meridiem defendet F. ARNOLDUS FERDINANDS. Trajecti ad Mosam. Typis J. T. van Gulpen Civitatis Typographi. Vid. F. JOANNES SANEN Guardianus. F. HENR. VAN LOUBBEECK, S.T.L. et G.E. Provinciae Defin. Cens.

12 pag. in-8°. Zie : Van Heel o.c. p. 28.

738

Gemeyne/Sendt-Brieven/Seer profytelyk voor d'ouders, Meesters,/ ende Kinderen enz./(Vignet: houtgravure, voorstellende St. Augustinus, een der drukkersmerken van Verdussen te Antwerpen) Tot Maestricht by de Weduwe G. van Gulpen, Boekdruk-/ker en Boekverkopper woonende op de Munt./Met Gratie en Privilegie.

56 pp. in-gr. 8°, in twee kolommen met gotisch, romeins en civilité-type gedrukt. Ongedateerde approbatie van MAX VAN EYNATTEN.

Volgens VAN HEURCK, Voyage autour de ma bibliothèque, No 153, door Verdussen gedrukt. Het jaartal 1783 staat hier en daar in een bandeautje boven de pagina en ook boven de ingelaste brieven.

739

Theses dogmatico-polemico-scholasticae de Incarnatione Verbi, Gratia, Justificatione et Merito. Reverendissimo ac amplissimo viro Domino D. REMIGIO MOTTAER Dei et Apostolicae sedis gratia Imperialis Liberi et exempti Monasterii Sancti Trudonis in Hasbania LXVI Abbati meritissimo, Ejusdem oppidi Domino temporali, Toparchae in Aelem, Aelem, Aelbourg, Seny, Webbecom, Assent, Helchteren, Halmael, Borlo, Buvingen, Donck, Curpt, etc. etc. Dedicatae et Consecratae. Praesidebit F. REINERUS DAEMEN Ord. FF. Min. Recoll. S. Theologiae Lector, defendent FR. PETRUS ESSELEN, F. HENRICUS ESSER, ejusdem Ordinis.

Trudonopoli in Conventu eorundem Fratrum die 18 Augusti 1783, hora 9 ante et 3 post meridiem.

Item Hasseleti, sub Congregatione Provinciali eorundem Fratrum, die 29 ejusdem mensis et Anni hora 2 post meridiem, defendet F. PETRUS ESSELEN.

Trajecti ad Mosam Typis J. T. van Gulpen Civitatis Typographi. Vid. F. JOANNES SANEN, Guardianus, F. HENRICUS VAN LOUBBEECK, Sacrae Theologiae Lector et Guardianus Em. Provinciae Defin. Censor.

12 pp. in-8°. Zie : Van Heel o.c. p. 28.

740

Theses dogmatico-scholastico-morales de actibus humanis horumque regula et defectibus, Reverendissimo ac Amplissimo... enz. (zie:

vorig No) Praesidebit F. JOANNEN PLOUM Ord. FF. Min. Recoll. S. Theologiae Lector. Defendent F. FRANCISCUS DRAPER, F. ANTONIUS GILIS, ejusdem Ordinis.

Rest als vorig No.

12 pp. in-8°. Zie : Van Heel o.c. p. 27-28.

Zie ook : Nos 1341 en 1342.

1784

741

Maastrichter/Stads Almanach/Voor het jaar 1784./Met de namen van de Leden, den/Edel Achtb. en Indivisen Raad uitma-/kende, alle practiciens, zo in de Regten/als Medecijnen alhier tot 't Practijk toe-/gelate, Wijkmeesters, notarissen, Procureurs en Bodens, alle met hun wo-/ning, Straat en Nro. van 't Huys, met 't Hoog Gr. geregte van den Vroenhove, /Een Nauwkeurige Tafel, van beyde /de Capittels deser Stadt, met de namen/Van d'Eerweerde Heeren Canoniken als/Beneficianten./

(Vignet : Engel, met vóór zich een rond schild, waarop de vijfpuntige ster van M.).

Uit de Drukkerye van J. T. van Gulpen,/naast het Oud Stadhuys./

Ongepagineerd. Afmetingen : 10 bij 6 c.m. Oudste ons bekend exemplaar van 1781, het jongste van 1794.

742

Les conversations d'Emilie, par MME D'EPINAY. Maestricht. Dufour & Roux. 1784.

2 vol. in-gr. 12°. Cat. Dufour. Cat. Roux p. 8.

743

Onpartijdige Aanspraak aan het Volk van Nederland ter onderzoek van de valsheid der laster-schriften, Bij aanhoudendheid in ons Land publiek gemaakt wordende, en alleen uitgedagt om onzen staat meer en meer in wanorder te brengen, te ondermijnen en zo doenlijk te doen vallen; uitgegeven door een getrouw en welmenend onderdaan van den Staat. Te Maastricht, En alomme te bekomen bij de meeste Boekverkoopers in de Nederlandsche steden. 1784.

25 pp. in-8°. Ondertekend : J.H.V.S. = J. H. VAN SLYPE.

744

Cecilia, /ou / Mémoires / d'une Héritière. / Par l'auteur d'Evelina. / Traduits de l'Anglois. / Tome. . . / A Maestricht, / Chez J: Edme Dufour & Phil. / Roux, Imprimeurs & Libraires, associés. / M.DCC.-LXXXIV. /

5 tomes in-12°. resp. 295, 266, 371, 315 en 404 pp.

745

Verzaemeling van de voornaemste Bescheeden der vermaerde Saeke

van het Antwerps Knechtjens-huys. Tot Maestricht, Bij H. J. Landt-meter. 1784.

Cat. v. Hulthem No 27844 en elders. Zie over deze materie: EDMOND GEUDENS, Het Antwerpsch Knechtjeshuis, sedert zijn voorhistorisch Tijdperk tot op onze dagen. Antwerpen. 1895.

746

Vitzenried ou les mémoires du Chevalier DE COURVILLE, pour servir de suite aux Confessions de J. J. ROUSSEAU. Maestricht. Dufour & Roux. 1784.

Cat. Koymans, verk. v. 6 Maart 1834, pag. 3 No 10.

747

Kort/en/zakelijk/Vertoog,/nopens de Electie van A. F. ROEMERS,/Tot Pastor van St. Jacobs Kerk,/binnen deze Stad,/Met de gevolgen daar aan annex,/en de Resolutie dienswegens van/Haar Hoog Moog. pro-/manerende gedrukt binnen/deze Stad te bekomen./Te Maestricht,/Bij H. J. Landt-meter,Boekdrukker en/Boekverkoper, in de kleine Staat, No VII/in de drie Kroonen./M.DCC.LXXXIV./

52 pp. in-8°. Schrijver is: J. H. VAN SLYPE. Gedateerd: 22 July 1784.

748

Omstandig Détail/van de electie/door den deken en capittel van St. Servaas-/kerke gedaan op den 22 December 1783/in den persoon van / ARNOLD FRANC. ROEMERS, / tot Pastor van St. Jacobskerke / binnen deze stad Maestricht,/gemunieert/met seven-en-twintig verificatoire bijlagen, / dienende teffens / tot wederlegging van alzulke brochure, / als den wel edelen gestrengen Heer en / Mr. J. H. VAN SLYPE in de maand July 1784,/onder deszelfs onderteekening, door/den druk verspreyd heeft./Gedrukt te Maastriegt, by J. T. v. Gulpen, Stads-Druk-/ker, voor Rekening van de Heer C. C. ROEMERS,/Advocaat en Oud-Schepen derzelve Stad,/MDCCCLXXXIV./

36 pp. + bijlagen. In-4°.

749

Resolutie van de Hoog Moogende Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden. Jovis den 8 July 1784.

1 bl. Ten gunste van A. F. ROEMERS, gearapheert W. L. LOHMAN, getekent H. FAGEL. Druk van J. T. v. Gulpen.

750

Garnisoens-orders gegeven binnen Maestricht den 30 Mey 1784.

19 pp. in-8°. Aan het einde staat: Te Maestricht, bij H. J. Landt-meter, boekverkoper en boekdrukker in de Kleine Staat, in de drie Kroonen No VII.

751

Werther, traduit de l'allemand de GOETHE. Maestricht. Dufour & Roux. 1784.

2 parties en un volume in-12°. Vertaling van DEYVERDUN.
Cat. v. Hulthem No 12636. Cat. Barbier (1805) No 7668.

752

Épreuves du sentiment (par d'ARNAUD).

Van 1784-1789 verschenen 7 vol. met 25 stukken. Deze complete editie is aanwezig op de Kon. Biblioth. onder No 183 G 5.

753

Les Liaisons dangereuses, ou Lettres recueillies dans une société et publiées pour l'instruction de quelques autres. Nouvelle édition. Maestricht. Dufour et Roux. 1784.

4 vol. in-12°. Schrijver : P. A. FR. CHODERLOS DE LACLOS.

754

Nouvelles/historiques./Par M. d'ARNAUD./Tome troisième/Le Comte de Gleichen./Maestricht. Dufour & Roux. 1784.

113 pp. in-12°. Dit is het enige Vol. dat ik van deze editie tegenkwam.

755

Adèle et Théodore, ou lettres sur l'Éducation, par Mad^e la Comtesse DE GENLIS. Maestricht. Dufour & Roux. 1784.

3 vol. in-12°.

756

Vredelievenden / Vreugde-zang / der / Burgery te Maastricht, / op de / Stadhouderlyke en Vaderlandsche / Wedervereeniging / in de Vrye Nederlanden. / Op eene nieuwe air. /

Folio-plano. Gedicht van 11 coupletten van 8 regels, ondertekend :

H. PACIFICUS. „Het air van dezen zang kunnen de Liefhebbers laten copiëeren bij den Drukker dezes. Doch zoo men zich van eene Algemeene Air wil bedienen, is die van Chère Angeline gepast.”

De genoemde drukker is zeer waarschijnlijk Landmeter.

757

Journal littéraire et politique des Pays-Bas autrichiens. Tome I. Maestricht. 1784.

Alleen dit jaar verschenen, in 27 Nos. De redacteur was MR. LEBROUSSART. Maastricht was maar een schijnadres. De uitgever-drukker was waarschijnlijk LE MAIRE te Brussel.

758

Nouveau Dictionnaire portatif français et flamand par F. HALMA. Troisième édition, revue, corrigée & augmentée avec soin. On y a joint une nouvelle grammaire, avec une nouvelle méthode très facile pour acquérir en peu de temps l'usage des deux langues, par FRANC. HALMA.

Nieuwe Fransche en Nederduytsche Woorden-boek door F. HALMA. Derden Druk, verbeterd en vermeerderd en nauwkeurig overzien. Men heeft er bij gevoegd eene nieuwe Grammaire met eene nieuwe maniere zeer gemakkelijk om op weynigen tijd de Fransche en Nederduytsche Taalen te leeren, door FRANC. HALMA.

Tot Maastricht. Men vintse te koopē tot Gend bij de Gebroeders Gimblet, Boekdruckers en Boekverkoopers op de Koornmerkt. 1784.

Approbaties van 1774 en 1781.

759

Synopsis dogmatico-scholastica de Deo uno et trino, cum casibus reservatis in Dioecesi Leodiensi, quam, Praeside F. REINERO DAEMEN Ordinis FF. Minorum Recollect. S. Theologiae Lectore, defendent F. PETRUS ESSELEN, F. PETRUS ROBYNS ejusdem Ordinis. Trudonopoli in Conventu eorundem Fratrum die 19 Julii 1784, hora 9 ante et 3 post meridiem. Trajecti ad Mosam, E Typographia P. L. Lekens. Vid. F. HENR. VAN LOUBBEECK, S.T.L., ac Guardianus Emerit. et Act. F. JOSEPHUS VERMEIREN, S.T.L. Emerit., et Prov. Def., Censor.

8 pp. in-8°. Zie : Van Heel o.c. pag. 29.

760

Theses Theologicae de Justitia et Contractibus, quas, Praeside F. JOANNE SCHUTGENS Ord. FF. Min. Recoll. S. Theologiae Lectore, defendent F. ANTONIUS GILIS, F. LIBERT. VAN DE VELDE ejusdem Ordinis. Trudonopoli in Conventu eorundem Fratrum die 21 Julii 1784 hora 9 ante et 3 post meridiem. Trajecti ad Mosam, E Typographia P. L. Lekens.

Vid. F. HENR. VAN LOUBBEECK S.T.L. ac Guard. Emerit. et Act. F. JOSEPHUS VERMEIREN, S.T.L. Emerit. et Prov. Def., Censor.

8 pp. in-8°. Zie : Van Heel o.c. pag. 29.

761

Sacra Exercitamenta in Josue et reliquos V.T. Libros. Praeside F. LEOPOLDO WILLEMS, Ord. FF. Min. Recoll. S. Scripturae Lectore, defendent F. ARNOLDUS FERDINANDS et F. THEODORUS BRANTS ejusdem Ordinis. Trudonopoli in Conventu eorundem Fratrum die 20 Julii 1784 hora 9 ante et 3 post meridiem. Trajecti ad Mosam, E Typographia P. L. Lekens.

Vid. F. HENR. VAN LOUBBEECK S.T.L. et Guard. Emer. et actualis, F. JOSEPHUS VERMEIREN S.T.L. Emer., Provinciae Defin. Censor.

8 pp. in-8°. Zie : Van Heel o.c. pag. 166.

762

Théâtre/à l'usage/des jeunes/personnes,/Par Madame la Comtesse DE / GENLIS. / Motto: Leçon commence, exemple achève. La Motte: Fable de l'Aigle & de l'Aiglou. Tome. . / A Paris./Et se trouve/A Maastricht, / Chez J: Edme Dufour & Phil. Roux, / Imprimeurs-Libraires, associés. M.DCC.LXXXIV/Avec approbation & Privilège du Roi./

4 vol. in 2 banden; resp. 361 + 323 en 308 + 293 pp. in-12°.

763

Les veillées/du château,/ou/cours de morale/à l'usage des enfants,/ par l'auteur d'Adèle et Théodore./

Motto: Come raccende il gusto il mutare esca
Così mi par che la mia istoria quanto
Or quà, or là piu variata sia
Meno a chi l'udirà nojosa sia.

Orl. Fur. Canto terzodecimo.

Trad. litt.: Comme le changement de nourriture ranime le goût, ainsi il me semble, que plus mes récits seront variés, et moins ils paroîtront ennuyeux à ceux qui les entendront.

A Maestricht./Chez J. E. Dufour et Phil. Roux/Imprs. Libs. associés./M.DCC.LXXXIV.

4 vol. in-kl. 8°. resp. XXIV + 322, 395, 333 en 352 pp.

764

Reglement voor het militaire hospitaal van Maestricht. ± 1784.

765

Mnemosynon F. A. L. DE GILISSEN Mosae-Trajectino, in Univers. Lovaniensi phil. primo anno 1784, gratulatur Collegium R.C. Trajectense. Traj. ad Mosam. J. T. van Gulpen.

Deze latijnse verzen zijn van H. L. PARTOONS. 15 pp. in-8°.

766

Beknopt verhaal der vreugde-feest ter inhuldiging van den Wel Edele en Zeer Geleerde Heer FRANCISCUS ANTONIUS LAMBERTUS GILISSEN, Primus in de Philosophie der Hooge School van Loven. Ingehuldigt binne Maestricht den XXIV Aug. MDCCLXXXIV. Bij H. J. Landt-meter, Boekdrukker & Boekverkooper in de Kleine Staat No VII, in de drie Kroonen.

14 pp. in-kl. 4°. Zie: Maasgouw 1906 No 1.

767

Vreugde-zang/Op den triumphanten intrede van den allergeleerdsten heere mijn-heer / FRANCISCUS ANTONIUS LAMBERTUS GILLISSEN, / geboortig van de Stad Maestricht en onlangs geproclaméert als Primus / der philosophie in de vermaerde Universiteyd van Loven, zijnen Intrée doende/binnen Maestricht, op den 24 Augusti 1784./ Op de wijze van den Ouden Man./

Plano. Gedicht, met onderschrift: Gerijmt en gezongen door J. DE MEYERE.

768

Vreugde-Gezangen/Over den glorieusen intree van den Alder-/geleersten Heer / FRANCISCUS ANTONIUS LAMBERTUS GILLISSEN, / Primus/in de beroemde Universiteyt van Loven:/verwillekomt in de

Wijd vermaarde Stad Maes-/tricht den 24 Aug. 1784. / Stemme:
Maagdekens zoet. J. B. composé.

Lang gedicht over de twee zijden van een groot 4°-blad. Eronder staat:
Gerijmt door JAN BAPTIST, Zanger en componist.

Als uitnodiging tot diner of souper, als dankbetuiging ook voor de eer,
den Primus bewezen, werden speelkaarten rondgestuurd, aan de achter-
zijde bedrukt als volgt:

Mr. ... est prié de faire l'honneur à Mr. & Mad. de Gillissen d'assister au
Diné qu'ils donneront, au Moulinet, le 25 d'Août à une Heure & demie à
l'occasion de l'entrée solennelle, de leur fils dans cette ville, comme Primus
de Louvain.

Of aldus:

Mr. le Primus de Gillissen: Pour remercier des honneurs qu'on à bien
voulû lui rendre, & de l'affection patriotique qu'on lui a témoigné.

Ook de societeit L'Émulation stuurde dergelijke kaarten rond:

Mr. ... est prié de faire l'honneur aux Messieurs du Corps d'Émulation
d'assister avec (sa) dame au Bal & Souper bourgeois qu'ils donneront à
la Maison de St. Antoine le 26 Aout à 8 heures, à l'occasion de l'entrée
solennelle de Mr. de Gillissen, dans cette ville, comme Primus de Louvain.

769 A

Observations sur l'art. IX des demandes et répétitions de S.M. Im-
périale à leurs hautes Puissances des États Généraux, concernant la
ville de Maestricht, le Comté de Vroonhoven et le pays d'Outre-Meuse.
Bruxelles. 1784.

In-12°.

1785

770

Fondamenten / ofte / Eerste Beginselen./van de / Latynsche 'Taele./
Waer in gehandelt word van het geene/meest noodig is aen de Jonk-
heyd/ van d'eerste Schoole./onder de bestieringe van de/E.É.P.P.
Augustijnen./En alle die de Figuer oft Rudimenta/gebruyken van/
SIMON VEREPÆUS./Van nieuws overzien en vermeerdert./Tot Maes-
tricht./Uyt de Drukkerye van P. L. Lekens./

XVI+128 pp. in-kl. 8°. ± 1785. Zie over VEREPÆUS de studie met biblio-
grafie van S. A. NAUWELAERTS in Gulden Passer 25e Jrg. p. 52.

771

Nouvelles historiques par M. D'ARNAUD.

Herdruk, volkomen gelijk aan de editie van 1782.

772

Lettres/d'un/Cultivateur/américain,/écrites à W. S. Ecuyer,/Depuis
l'année 1770 jusqu'à 1781./Traduites de l'Anglois par +++./Tome
.../A Maestricht./ Chez J.-Edme Dufour & Phil. Roux./Imprimeurs
& Libraires, associés./M.DCC.LXXXV./

2 vol. in-8° van XXIV+458 en 432 pp. Als schrijver wordt opgegeven:
SAINT-JOHN DE CRÈVECOEUR, als vertaler: M. LA CRÉTELLE Aimé.

773

Mémoires / du Baron DE TOTTE, / sur les Turcs / et les Tartares. / A Maestricht, / Chez J. E. Dufour & Ph. Roux, / Imprimeurs-Libraires, associés. / M.DCC.LXXXV. /

5 delen in 2 banden, in-12°, XXXV + 195 + 204 en 173 + 143 + 133 pp.
Het vijfde gedeelte is een afzonderlijk werk, ook met aparte titel:

774

Observations / critiques / sur les Mémoires / de M. le Baron DE TOTTE, / Pour servir à l'Histoire des Turcs & des Tartares. / Par M. PEYSSONNEL, / Ancien Consul général à Smyrne, ci-devant / Consul de Sa Majesté auprès du Khan des Tartares. / Cinquième partie / etc. (zie boven).

775

Mémoires / pour servir / à l'histoire / de Liège, / ou / Collection / des discours / historiques, / qui ont concouru à la Société d'Émulation, depuis son établissement. / On peut voir par là si la recherche de la vérité est délicate. . . / Essais de Montaigne, liv. sec. cap. 10. / A Maestricht, / Et se trouve à Liège, / Chez Lemarié, Libraire de son Altesse, sous / la Tour, proche l'Hôtel de Ville. / MDCCLXXXV. /

2 bl. + 107 pp. in-8°. Bevat vijf „Eloges” op NOTGER, WAZO en ERIK v. D. MARCK, door DE VILLENFAGNE, MALHERBE, D'ANSIAUX, SYMONS-PIRNEA.

776

JOANNES NANNING: Twee predicatien op den jaarlijkschen gedenkdag van het wonder der Heilige Stede. Tweede druk. Maastricht. P. L. Lekens. 1785.

777

Gradus / ad Parnassum / sive novus synonymorum, / epithetorum, / Phrasium poeticarum, / ac versuum / thesaurus. / Smetium, Januam musarum, De lectum Epithetorum, Parnassum Poeticum, / Elegantias Poë- / ticas, Thesaurum Virgilii, aliosque omnis id / genus Libros ad Poësin necessarios complectens. . . / accedunt quae in Historia, Fabulâ & Geographiâ / ad Poëticam Artem conferent. / Tum etiam Synonymorum & Epithetorum / Poëtis maximè priorum, quae aliquid / habent obscuritatis, accurata explicatio. / Insuper Descriptiones & Comparationes ex op- / timis Poëtis excerptae, ab uno è societate Jesu. / Editio nova. / Trajecti ad Mosam / Apud P. L. Lekens. /

761 pp. in-kl. 8°. ± 1785. Schrijver: P. Aler S.J. Eerste druk: Keulen 1680.

778

J. L. BOSC DE LA CALMETTE: Kort Begryp van de Veld-Dienst. Maastricht. 1785.

779

Abrégé du service de campagne tel qu'il a été fait pendant la dernière guerre par les troupes de l'État par J. L. BOSC DE LA CALMETTE. Maestricht. 1785.

Cat. De Jonghe, Brux. 1790, No 1269.

780

Historie / van het oud en nieuw / Testament, / Met Christelyke en stichtbaere / Bemerkingen, / getrokken / uyt de HH. Vaders en andere Geestelyke / Schryvers, / zeer nut en dienstig voor de Geloovige. / I. Deel / Behelzende de Historie van het Oud Testament, dat is, / van de Schepping der Weireld, tot aen de / komste van Christus, / . . . / Van nieuws overzien, ende op zeer vele plaatsen verbeterd. / Tot Maestricht, / Uyt de Drukkerye van P. L. Lekens. / Met Goedkeuringen. /

4 bl. voor-rede, kaart van het H. Land, O.T. 504 pp.; N.T. doorgepagineerd -770 pp. Tafel. De goedkeuringen zijn van :

A.E. F. AUDENAERT Gend, 9 Oct. 1742; J. F. DIERICKX, Lib. Cens. Reg.; G. F. DE GRAVE, Boekkeurder; L. B. DE HAVESKERCKE, Lib. Cens. Reg.

781

Le mari sentimental ou le mariage comme il y en a quelques-uns. Maestricht. Dufour & Roux. 1785.

In-12°. Cat. Roux p. 27.

782

Tableau de l'Histoire de Paris, par MERCIER. Maestricht. Dufour & Roux. 1785 (en volgende).

12 vol. in-gr. 8°. Cat. Roux p. 43.

783

Annales de la Vertu par Mad. la Comtesse DE GENLIS. Maestricht. Dufour & Roux. 1785.

3 vol. in-12°. Cat. Dufour. Cat. Wynckelman No 429.

784

Acte van Ontfangenisse in het aerts-broederschap van de Alderheyligste Drievuldigheyt van de Verlossinghe der gevangene Christene slaven, in de Kercke van de H. Catharina des begynhofs binnen Tongeren. Maestricht. P. L. Lekens. 1785.

In-12°. Cat. Ul. Capitaine No 516. Hij geeft verkeerdelyk 1685.

785

Kort begryp van de pligten en Verbintenissen om te genieten de voordeelen en aflaten, vergunt aan de broeders en zusters des broederschs van den H. Scapulier onder den tytel des bergs Carmel. Te Maestricht, by de Weduwe Gysb. B. van Gulpen, op de Markt agter het Stadhuys. No 1612.

± 1785. In-kl. 8°.

786

Omstandig bericht van het geene den ondergeteekende Mr. J. H. VAN SLYPE, vice-hoofdschout van wegens Hun Hoogmoogende, binnen de Stad Maastricht is wedervaaren. . . (in zake) oogmerk om de stad Maastricht door verraad in handen van Zijne Keizerlijke Majesteit over te leveren. 1785.

In-4°. Zonder drukker of plaatsvermelding, waarschijnlijk bij Landtmeter.

787

Theses Theologicae de Casibus Reservatis in diocesis Leodiensi, Coloniensi et Ruraemundensi cum annexis ad mentem Doctoris Angelici S. Thomae Aquinatis, quae, praeside F. VINCENTIO HUNTJENS Ord. Praed. S. Theol. Doct. Controv. ac Studii Moderatore defendent F. HYACINTHUS KERKHOFF, Diac., D. PAULUS NELISSEN. Mosae Traj. in Conventu FF. Praedic. Trajecti ad Mosam, die 29 julii 1785, hora 9 ante et 3 post meridiem.

Vid. F. ANT. CROUS, Ord. Praed. S. Th. Doc. Prof. Traj. ad Mosam. P. I. Lekens.

26 pp in-kl. 8°. Zie Maasgouw 1906, No 6.

788

Mémoire de M. PECKSIË contre P. M. CONSTANT. Maestricht. 1785.

In-8°. Cat. Ul. Capitaine No 1764.

789

Maestrichter Gazette. Te Maestricht, bij H. J. Landtmeter, Boekdrukker en Boekverkooper, in de kleine Staat No VII in de drie Kroonen. Met Privilegie der beide genadige Heeren en Prinsen.

4 pp. in-kl. 4°. Op het Stadsarchief is aanwezig het nummer van Saturday 10 Dec. 1785, zijnde No 99. Boven het lijstwerk van den titel, een engel met rond schild, waarop de vijfpuntige ster van Maastricht. 1785 is waarschijnlijk het eerste jaar van verschijnen. Het abonnement kostte per jaar f. 4.10 Luiks of f. 2.16 Hollands. Het blad is waarschijnlijk blijven verschijnen tot 1797, ten minste de almanak (Nauwkeurige Almanak) voor dat jaar vermeldt voor het eerst niets omtrent de uitgave.

790

Le Décameron François, par D'USSIEU. Maestricht. Dufour & Roux. 1785.

2 vol. in-8°.

791

Spécification des droits seigneuriaux et honorifiques, biens etc. appartenants aux comtes d'Amstenrade et de Geleen avec les charges y annexes. Maestricht. Chez J. T. van Gulpen.

Volgens Flament van 1785.

792

Verbum caro factum ad mentem S. Thomae Aquinatis quinti et communis ecclesiae Doctoris. Praesidebit F. FRANCISCUS SCHRAMMEN,

S. Ord. Praed. in Sem. Ruraem. S. Theol. Professor defendet D. H. VAN DEN WIGGELAERD ex Eschaeren, Ruraemundae in Seminario Episcopali die 8 Aug. 1785, hora 9 antea et 3 post meridiem. Traj. ad Mosam. E Typographia P. L. Lekens. 1785.

8 pp. in-8°. Zie Maasgouw 1900 No 24.

793

Ecclesia novi Testamenti sub moderamine legitimorum Pastorum, adversus errores illam impugnantium insuperabiliter vixitrix. Accedunt conclusiones dogmatico-morales de Fide et Virtute Religionis. Praesidebit F. JOANNES GILIS. Ord. FF. Min. Recoll. S. Theologiae Lector, Defendet F. GERARDUS LOYEN ejusdem ordinis. Trudonopoli in Conventu eorundem Fratrum die 20 Julii 1785, hora 9 ante et 3 post meridiem. Trajecti ad Mosam. E Typographia P. L. Lekens. Vid. F. REINERUS SCHOOLMEESTERS S.T.L. Emer. Guard., F. JOSEPHUS VERMEIREN S.T.L. Emer. Prov. Defin. Censor.

8 pp. in-8°. Zie : Van Heel o.c. p. 166.

794

Vita Domini nostri Jesu Christi ex Evangelistis harmonice disposita quam cum annexis, Praeside F. LEOPOLDO WILLEMS Ordinis FF. Minorum Recollectorum S. Scripturae Lectore, defendet F. PETRUS ROBIJNS, ejusdem Ordinis. Trudonopoli, in Conventu eorundem Fratrum, die 18 Julii 1785 hora 9 ante et 3 post meridiem. Trajecti ad Mosam. E Typographia Viduae Gysberti van Gulpen, in platea vulgo de Munt, prope Augustinianos. Vid. F. REINERUS SCHOOLMEESTERS S.T.L. Guardianus, F. JOSEPHUS VERMEIREN S.T.L. Provinciae Definitior, Censor.

8 pp. in-8°. Zie : Van Heel o.c. pag. 29.

795

Catalogue général des Livres et ouvrages en tous genres de littérature qui se trouvent chez JEAN EDMÉ DUFOUR. Imprimeur Libraire à Maestricht. 1 Mars 1785.

303 pp. in-8°.

De inleiding luidt : Avis du Libraire. C'est pour la seconde fois que je présente au public le Catalogue général des assortiments qui composent ma Librairie actuelle. Celui que j'ai publié en 1774 est épuisé ; et d'ailleurs les variations de la littérature & du Commerce, ainsi qu'une foule d'articles qui ont paru dans le cours de onze années, sembloient exiger ce renouvellement.

Je réitère que ce Catalogue n'est point dressé d'imaginations, mais que j'ai réellement les articles qui le composent. Dans le nombre il en est que je puis r'avoir et d'autres aussi qui ne sont plus dans le commerce. Ainsi les amateurs qui désireroient d'avoir tel ou tel livre sont priés de donner d'abord leurs ordres. C'est même pour satisfaire leur empressement que je me déterminerai à leur envoyer les premières feuilles. C'est à dire à

distribuer les lettres A, B, et subséquentes à mesure de l'impression, & jusqu'à la fin dudit Catalogue qui sera un peu volumineux; outre que je ne puis me livrer exclusivement à sa rédaction. Je renouvelle l'offre et l'assurance de fournir tout aux prix de Paris, & des principales villes où les ouvrages sont imprimés, sans nulle augmentation, mais sous le seul et modeste bénéfice de cinq pour cent, ou sol pour livre, que j'ajouterai au bas de la facture et qui est la simple commission usitée dans le commerce. Je promets d'apporter à l'accomplissement de celles qui me seront données toute la célérité possible ainsi que toute l'exactitude & l'intelligence dont je suis capable. Au surplus, ce catalogue général ne dérangera point la circulation des notes de nouveautés que je suis dans l'usage de publier deux ou trois fois l'année. Je me propose même d'en donner une tous les mois. Celle de Janvier 1785 a paru, et celle pour Février va être mise sous presse. Maestricht, 1er Mars 1785. J. E. Dufour.

Van bedoelde maandlijsten is er mij geen onder de ogen gekomen.

Dufour is ook een der grote importeurs geweest, die in Holland gedrukte boeken clandestien, meestal over Straatsburg, Frankrijk binnen smokkelde in den tijd dat boeken uit den vreemde en vooral uit Holland, daar onder strenge contrôle stonden. Zie: Y. Z. Duboscq: Le livre français et son commerce en Hollande de 1750 à 1780. Amsterdam. 1925. Pag. 136.

1786

796

Histoire de la Décadence et de la Chûte de l'Empire Romain, traduite de l'Anglois de M. GIBBON. Maestricht. Dufour & Roux. 1786.

4 vol. in-12°. Cat. Roux p. 18. Met de belofte: „dans quelque temps la suite”. In 1790 werd aan die belofte voldaan. Waarschijnlijk is alleen het eerste deel van 1786, en verschenen de vier delen resp. de volgende jaren. De Cat. verscheen in 1789.

797

Oeuvres diverses de MME DE LA FAYETTE. Maestricht. Dufour & Roux. 1786.

2 vol. in-12°. Cat. Cavelier, vente du 10 Juin 1805, p. 29, No 451.

798

BONA: Regels en Beginselen van 't Christelijk Leven. Maestricht. P. L. Lekens.

In-12°. ± 1786.

799

Werther / traduit de l'Allemand. / Première partie. / A Maestricht, / Chez J: Édme Dufour & Phil. / Roux, Imprimeurs-Libraires, associés. / M.DCC.LXXXVI. /

2 vol. resp. 201 en 230 pp. De vertaler is natuurlijk M. DEYVERDUN.

800

Annales / de la Vertu, / ou / Cours d'Histoire / à l'usage / des jeunes personnes, / par l'auteur du Théâtre d'Education. / Tome. . . / A Paris, / Et se trouve à Maestricht, / Chez Jean-Édme Dufour & Phil. Roux, /

Imprimeurs-Libraires, associés./ M.DCC.LXXXVI./ Avec Approbation & Privilège du Roi./

3 vol. in-12°, resp. XVIII + 403, 322, 316 pp. Schrijfster : MME DE GENLIS.

801

Mémoires/du Baron DE TOTT,/sur les Turcs/et les Tartares./Nouvelle édition revue, corrigée & augmentée./etc.

Volkomen dezelfde uitgave als die van 1785. Het enige verschil is, dat ook het vijfde deel hier de algemene titel heeft, met eronder :

Cinquième partie, contenant les observations critiques de M. DE PEYSSONNEL & la Réponse de M. le Baron DE TOTT.

802

Le/Rôdeur./Traduit de l'Anglois/(du Rambler.)/Nullius addictus jurare in verba magistri,/Quò me cumque rapit tempestas, deferior hospes./Horace./Tome. . ./A Maestricht,/Chez J: Edme Dufour & Phil. Roux,/Imprimeurs & libraires, associés./M.DCC.LXXXVI./

4 vol. in-12°, resp. 503, 475, 490, 396 pp. Cat. Roux p. 40 noteert : Sur manuscrit.

803

Remarques d'un officier d'Artillerie Hollandois sur un article de la Brochure qui a pour titre: Observations & Expériences sur l'artillerie; Imprimée à Aléthopolis chez ISAAC NEUMAN. Maestricht. Dufour & Roux etc. 1786.

22 pp. in-8°.

804

Theses dogmatico-polemico-scholasticae de Deo Uno et Trino, quas, cum interspersis digressionibus, Praeside F. JOANNE SCHUTGENS Ordinis FF. Minorum Recollectorum S. Theologiae Lectore, defendet F. LIBERTUS VAN DE VELDE, ejusdem Ordinis. Trudonopoli in Conventu FF. Min. Recoll. die 22 Aug. 1786 hora 9 ante et 3 post meridiem. Item ibidem sub eorumdem FF. Congregatione Provinciali die 1 Septembris ejusdem anni hora 9 ante meridiem. Trajecti ad Mosam, E Typographia P. L. Lekens.

Vid. F. REIN. SCHOOLMEESTERS, S.T.L.E. Guard., F. JOS. VERMEIREN S.T.L.E. et Prov. Defin. Censor.

8 pp. in-8°. Zie : Van Heel o.c. pag. 29-30.

805

Den Kleinen Bosser Almanach voor het Jaar onzes Heeren 1786 met des Maans op- en ondergang. Door MR. HERMANNUS DE WERVE. Te Maestricht bij H. J. Landmeter. In de kleine Staat no. VII. Boekdrukker-Boekverkooper in de drie Kroonen.

Deze jrg. van de kleine Bosser, de enige die ik onder de ogen kreeg, bevindt zich in de Bibliotheek der Paters Franciscanen te Rekum. Hij bevat o.a. een aardig klein: Treur-Blij-eindend Spel, Van Urbanus en Isabel.

De laatste pagina bevat de mededeling: Ook drukt hij met Privilegie in het zelfde formaat en Inhoud als voor dezen:

806

Den Hollandsche en Fransche militairen Almanach.

Hiervan heb ik geen exemplaar kunnen ontdekken.

807

Numa Pompilius, par FLORIAN. Paris et Maestricht. 1786.

In-kl. 12°. Cat. van Hulthem No 12602.

808

Lex Decalogica dogmatico-practica exposita ad mentem D. Thomae Aquinatis Angelici quinti et communis Ecclesiae Doctoris, praesidebit F. BENEDICTUS HUNTJENS S. Ord. FF. Praed. S. Theol. Prof., Defendet F. SEBASTIANUS MALCHAIR, Diaconus in Diaeta Capitulari Trajecti ad Mosam in Conventu FF. Praed. 9 Maji 1786 hora 3 post meridiem. Trajecti ad Mosam, E Typographia P. L. Lekens.

Vid. F. ANTONIN. CROUS S. Ord. Praed. S. Th. D. et Vic. Glis., F. VINCT. HUNTJENS S. Ord. Praed. S. Th. D. Contr. et Moder. Stud.

31 pp. in-kl. 8°.

809

Regelen./privilegiën en Aflaaten./van het/Aarts-Broederschap/van de /Allerheiligste /Dryvuldigheid, /En verlossing der gevangene Chris-/tene Slaaven bij de Turken/en andere Barbaaren./Opgerecht den 11 Nov. 1646, in/de Kerk der Paters van den derden/Regel van S. Franciscus ge-/naamd Beggaarden, /Binnen Maastricht. /Te Maastricht./Bij J. T. van Gulpen, Stads-Druk-/ker naast het Oud-Stadhuis./

In-12°. Op laatste blz. drukverlof van H. COMES DE ROUGRAVE, Vicarius Generalis, 12 Mei 1786.

810

Camille ou Lettres de deux filles de ce siècle, traduites de l'Anglois sur les originaux. Maestricht. Dufour et Roux. 1786.

2 vol. in-12°. Cat. Roux pag. 5. Cat. Van der Male, Brugge 1810, No 302. Lijst Riemens No 199.

811

Observations historiques et critiques sur la prétendue époque de l'admission des ecclésiastiques aux états de Brabant, vers l'an 1383. Par M. ++++. Maestricht. P. L. Lekens. 1786.

3 ongen. bladen — 72 pp. — 3 pp. corrigenda. Dit werkje van S. P. ERNST is gericht tegen een boekje van M. HEYLEN, getiteld: Quo circiter tempore ecclesiastici coeperint esse membrum ordinum seu statuum Brabantiae (78 pp. in-4°). Het is een nieuwe bewerking van een bekroond prijschrift, bij de Impressions académiques te Brussel in 1783 verschenen: Mémoire sur la question: vers quel temps les ecclésiastiques commencèrent-ils à faire partie des états de Brabant? Quels furent ces ecclésiastiques et quelles ont été les causes de leur admission?

812

Mémoires de Mad. DE WARENS, suivis de ceux de CLAUDE ANET, suite aux Confessions de J. J. ROUSSEAU. Maestricht. Dufour et Roux. 1786.

In-8°. Cat. Roux p. 29.

813

Mon voyage en Espagne, par le marquis DE LANGLE. Londres et Maestricht. 1786.

2 vol. in-8°. Cat. Roux p. 47. Uitgever wel zeker : Dufour et Roux.

814

Il faut croire à sa femme, comédie en un acte et en vers, par PIGAULT LE BRUN. Maestricht. Dufour et Roux. 1786.

In-8°. Cat. Ul. Capitaine No 6586. Kon. Biblioth. No 833 A 1.

815

Égaremens du coeur et de l'esprit, ou mémoires de Mr. DE MEILCOUR. Par. M. DE CRÉBILLON fils. Maestricht. Dufour et Roux. 1786.

816

L'Ami de l'Adolescence, suite de L'Ami des Enfants, par M. BERQUIN. Maestricht. Dufour et Roux. 1786.

3 vol. in-12°.

817

Exercitationes dogmatico-scholastico-morales de Actibus humanis eorumque Regulis et Defectibus, quas, Praeside F. ARNOLDO BOONHOFF Ordinis FF. Minorum Recoll. Sacrae Theologiae Lectore, defendent F. JOANNES CHRISTIANI, F. ARNOLDUS RICHEL, ejusdem Ordinis. Trajecti ad Mosam in Conventu eorundem Fratrum die 25 Septembris 1786 hora 9 ante et 3 post meridiem. Trajecti ad Mosam e Typographia P. L. Lekens.

Vid. F. MATTHIAEUS LEMMERS S.T.L. Emerit. ac Guard., F. JOSEPHUS VERMEIREN S.T.L. Emerit., et Prov. Def. Censor.

8 pp. in-8°. Zie : Van Heel o.c. pag. 26.

818

Theologia dogmatico-scholastica de Actibus Humanis, Legibus et Peccatis. Praesidebit F. JOANNES GILIS Ord. FF. Min. Recoll. S. Theologiae Lector. Defendet F. HENRICUS VERSTERREN, ejusdem Ordinis. Trudonopoli in Conventu eorundem Fratrum die 23 Augusti 1786, hora 9 ante et 3 post meridiem. Item ibid. sub Congregatione Capitulari eorundem FF. 1 Septembris ejusdem anni, hora 2 post meridiem. Trajecti ad Mosam, E Typographia P. L. Lekens.

Vid. F. REINERUS SCHOOLMEESTERS S.T.L. Emer. Guardianus, F. JOSEPHUS VERMEIREN S.T.L. Emer. Prov. Defin. Censor.

8 pp. in-8°. Zie : Van Heel o.c. pag. 166.

Pièces/intéressantes/et/peu connues./ pour servir/à l'histoire/et à la littérature./Par M.D.L.P./Nouvelle édition./A Maestricht,/Chez. . . etc.

8 vol. in-12°.

De Schrijver is Monsieur PIERRE ANTOINE DE LA PLACE. De uitgave loopt van 1786 tot 1790, in de volgende verdeling: In 1786 komen de delen I-IV van de pers, met resp. VIII + 344, VIII + 372, 371 en VII + 384 pag.; deel III en IV met „airs notés”.

In 1787 verschijnt alleen deel V, met 394 pp. In 1788 alleen deel VI met 413 pp. En eindelijk in 1790 de delen VII en VIII met 403 en 386 pag. De vijf eerste delen dragen nog als uitgeversnaam: J. Edme Dufour et Phil. Roux. Deel VI en vlg. verschijnen bij J. P. Roux et Compagnie. De associatie Dufour-Roux zal dus in 1788 uit elkaar gevallen zijn.

Aantekening:

In dit jaar 1786 verscheen nog een merkwaardig boek, wel niet te Maestricht, maar het bevat toch enige gegevens omtrent Maastrichtse uitgevers en uitgaven, die we bij wijze van documentatie graag overnamen.

Het heet: *L'Homme-sans-facon*, ou *Lettres d'un voyageur allant de Paris à Spa*. Het verscheen in twee delen, resp. 236 en 184 pp. Plaats van uitgave wordt niet vermeld, maar als zodanig vindt men opgegeven: Neuwied. Als schrijver wordt vermeld: ADR. C. HAVÉ. Zeker is het een „ongegeneerd heer”.

In deel 2 pag. 52 lezen we:

M. LINGUET & M. RAYNAL ont été ici (in Maestricht) l'un après l'autre. Ces deux écrivains célèbres y ont rencontré plus d'admirateurs que d'amis. Mr. Dufour, le seul Imprimeur françois qui soit à Maestricht, les a régalez tous deux. Le dernier, dit-on, lui a promis un manuscrit. Un manuscrit de M. RAYNAL ne serait pas un petit cadeau; mais on veut que l'auteur de l'histoire philosophique, &c. ne soit pas donnant. Je serais assez de cet avis. Quant à M. LINGUET je crois qu'il ne donnera rien à personne. On ne varie pas sur son compte: on trouve qu'il écrit bien; ceux qui croient le connaître, assurent qu'il n'a pas le coeur aussi bon que son style est séduisant. On ne peut pas avoir tous les avantages à la fois!

Eveneens op pag. 52:

La gazette Anglo-Française-Américaine se faisait ici. M. DE LAUNAY était le rédacteur en chef, & cette feuille se lisait avec plaisir. Le discorde ayant troublé cet établissement, le propriétaire y renonça. M. DE LAUNAY était homme d'esprit, il projetta un *Courier de la Meuse*. L'essentiel manquait à Maestricht. On ne croit pas au succès des opérations littéraires. M. DE LAUNAY perdit cet objet de vue quoiqu'il eût fait déjà le prospectus. Depuis un épicier à qui M. DE LAUNAY avait laissé ce prospectus, crut que pour gagner de l'argent il suffisait de prendre le titre de *Courier de la Meuse*, sans fonds, sans connaissances, sans correspondances, sans savoir lire, il entreprit de faire un papier public. Comme il avait une presse, il pouvait compter sur la main d'oeuvre. Il demanda un octroi, l'obtint, & plus hardi que M. DUFOUR qui n'avait jamais osé tenter une pareille entreprise, quoiqu'il eût un privilège, l'épicier se déclara le propriétaire d'un papier public. Les premiers numéros, quoique mal imprimés, firent sensation parce qu'ils étaient écrits avec chaleur: l'épicier changea de rédacteur; & malgré

les représentations des gens de goût, il alla son train. Le Courier de la Meuse en grandissant est devenu tour-à-tour gazette politique, feuille d'avis, libelle...

En op pag. 55 :

Le Sieur CAVELIER est le seul libraire françois que je connaisse ici. Je lui ai rendu plusieurs visites : quoiqu'il soit en pays étranger, il n'a pas cessé d'estre françois : j'ai été très satisfait de l'accueil que j'en ai reçu. Je lui ai témoigné ma surprise de le voir établi à Maestricht, tandis qu'il aurait pu estre libraire à Paris. De père en fils MM. CAVELIER se sont fait connaître avec avantage dans cette branche de commerce. Son grand-père a été Syndic de la librairie de Paris ; son père aurait pu l'être s'il avait voulu.

Mais le fils à Maestricht retenu par l'amour
En ces lieux pour jamais a fixé son séjour.
Son épouse qui l'aime autant qu'elle est chérie,
Mère de deux enfants, lui tient lieu de patrie.

1787

820

Regula/et/Testamentum/Seraphici Patris/Francisci,/Ejus Perfectiones, &c. /Trajecti ad Mosam / E Typographia Viduae G. van Gulpen./

262 pp in-24°. Aan het einde, onderaan : Finis. MDCCLXXXVII.

821

Conventie tot de Inlogearinge van/het Guarnizoen en het betaalen van / Servies-Gelden gemaakt voor den Ed. / Agtbaaren Indivisen Magistraat der Stad/Maastricht, met zijne Doorluchtige/Hoogheid den Heere Prince van Hesse/Cassel Gouverneur &c./

13 pp. in-folio. In fine : Te Maastricht,/Uit de Drukkerij van J. T. van Gulpen, Stads-Drukker/en Boekverkoper naast het Oud Stad-Huys./
Ondertekend : C. HESSELT VAN DINTER, J. WAGNER, P. BANENS en A. L. PÉLERIN.

822

Gazette de Maestricht, ou Répertoire Historique et Littéraire du temps présent. Avec Privilège de S.A.C. le Prince de Liège, de L.L. H.H.P.P. les États Généraux des Provinces Unies.

4 pp. in-kl. 4°. No LXXI verscheen Lundi 3 Sept. 1787.
Zie : Maasgouw 1887 p. 166.

823

Memoriale vitae sacerdotalis. Libellus vere aureus authore pio sacerdote. Adduntur Preces ante et post celebrationem Missae recitandae, ad usum sacerdotum. Trajecti ad Mosam. Typis P. L. Lekens (=± 1787).

242 pp. in-kl. 12°. De Praefatio is ondertekend : J. G. H++.

824

Observations d'un voyageur sur la Russie, la Finlande, la Livonie, la Curlande et la Prusse. Par ABEL, BURJA. Nouvelle édition revue et corrigée. A Maestricht, Chez J. Édme Dufour et Phil. Roux, Imprimeurs-Libraires, associés. 1787.

184 pp. in-8°.

825

Slinken oogslag op het werck van den Heer MARANT uytgegeven tot Loven 1786.

Daer by gevoegt de Tanden Knersselinge van den Kaalen Aap tegen Waerzegger over den Bonten Hannen, Plebaen en Opsteller der Sermoenen van S.E., door Segt het regt-uyt. Te Maestricht by Woelen-Bosch in de verflodderde Roos. 1787.

In-8°, met drukkersmerk. Cat. Van de Velde, Gent 1832, No 10039. Cat. Van der Straelen-Moons-Van Lerijs No 7956.

Van dezen P. J. MARANT S.T.D., R. et hist. eccl. prof. regium kennen wij, als Leuvense editie van 1786: Discussio historica de beata Virgine Corpore in coelum assumpta. Maar dit zal het aangevochten werk wel niet zijn.

826

Vierde Samensprake tusschen d'Heeren Clarebot Waerzoeker en Renard Waerzegger. Tot Maestricht by Woelen-Bosch, in de verflodderde Roos.

In-8°. Cat. Van der Straelen-Moons-Van Lerijs No 4369, met de aantekening: Sur le Séminaire général. Het adres is natuurlijk fictief.

827

Les moeurs, par TOUSSAINT. Nouvelle édition. Maestricht. 1787.

In-12°. Cat. Roux van 1789, pag. 31.

828

Vie et Aventures de SIR WILLIAM PICKLE, trad. de l'Anglois. Maestricht. 1787.

4 vol. in-12°. Cat. Roux p. 45.

829

Observations sur un ouvrage intitulé: Substitutiones theologicae. A Maestricht et à Liège. 1787.

Herdruk van een artikel van De Feller uit Journal historique et littéraire. Bedoelde Substitutiones verschenen in 1784 te Lyon en zijn volgens Barbier het werk van P. WALLU, Oratoriaan. Zie De Theux Bibliog. Liégeoise onder 1787.

830

De vier / uysterste / van den mensch, / Met / Eene voor-afgaande Beschrijvinge van de / Kortheyd, Ellendigheyd, en het oog-/wit van het menschelijk Leven. / In dezen Druk zeer merkelyk verbeterd. / Waer bij gevoegd is / Het Kleyn Paradijs, met een Misse op het / Lijden van Christus, verciert met 35, / godvruchtige Printjens. Tot Maestricht / Uyt de Drukkerije, van P. I. Lekens. / Met Goedkeuringe. /

264 pp. + Tafel. Approbatie van 15 Febr. 1743, get. A.E. F. AUDENAERT, Gend.

Het bijgebonden boekje heet niet „Kleyn Paradijs”, maar „Gulden Paradijs”. De volledige titel — er is een afzonderlijk titelblad — luidt :

831

Het gulden/Paradijs/ofte/Christelijk/Hand-boeksken,/Behelzende vele zeer noodige en nuttige Ge-/beden wegens de voornaamste plichten/der Geloovige./Te samen/met verscheyde Bemerkingen en Lofzan-/gen met de gewoonelijke Litanien./Tot Maestricht,/Uyt te (sic) Drukkerye, van P. L. Lekens./Met Goedkeuringe./

In de aparte approb. voor dit deel heet het werkje weer „Kleyn Paradys”. Zij is van 21 Maerte 1743 ,ook get. A.E. F. AUDENAERT, Gent. Het geheel, doorgepagineerd, telt 526 pp. + Tafel. Volgens ingevoegde kalender is het een druk van 1787.

832

Pharmacopoea Gandavensis, nobilissimi senatùs jussu renovatà. Adjunctae sunt variae adnotationes criticae A. P. VAN BAVEGHEM, ejusdem urbis pharmacopoeo. A Gand chez Lemaire; à Bruxelles chez Colaer; à Louvain chez Michel; à Maestricht chez Lekens. 1787.

1 vol. in-12°. van 192 pag. Journal hist. et litt. 1 Oct. 1787.

833

Theses Theologicae de jure et justitia. . . Vera religio contra errores vindicata. A Maestricht. Chez van Gulpen. 1787.

Journal hist. et litt. 1 Febr. 1788.

834

Jus Ecclesiae primarium in constituendis matrimonii impedimentis dirimentibus etc. Ex typographia catholica-apostolica-romana. 1787. Et se trouve à Maestricht chez Lekens.

1 vol. in-8°.; 56 pp. Journal hist. et litt. 15 Oct. 1787.

835

Histoire de Guzman d'Alfarache, nouvellement traduite et purgée des moralités superflues. Par LE SAGE. Maestricht. Dufour et Roux. 1787.

2 vol. in-8°, met platen.

836

De vrye Maagd van Nederland, klaagende dog teffens triumpheerende voorgesteld door Mr. J. H. VAN SLYPE, Vice-Hoofdschout der Stad Maastrigt. Te koop bij de voornaamste Boekverkoopers der Vereenigde Nederlandsche Provinciën. 1787.

59 pp. in-8°.

837

Exercitia scholastico-moralia circa Rerum Dominia et Justitiam injuria laesam, restitutione reparatam. Praesidebit F. JOANNES GILIS

Ordinis FF. Minorum Recoll. Sacrae Theologiae Lector. Defendent F. HENRICUS VERSTERREN, F. JOANNES BAPTISTA SCHREURS ejusdem Ordinis. Trudonopoli in Conventu eorundem Fratrum die 11 julii, hora 9 ante et 3 post meridiem. Trajecti ad Mosam, e Typographia P. L. Lekens.

Vid. F. MICHAEL NICKEY S.T.L. ac Guard. Emer. et Act. F. JOSEPHUS VERMEIREN E.T.L. Emeritus Censor.

8 pp. in-8°. Zie : Van Heel o.c. pag. 30.

838

Oeconomia actuum humanarum dogmatice-scholastice exposita cum appendice de luxuria necnon cum digressionem de Ecclesia ad mentem Angelici Quinti et Communis Ecclesiae Doctoris S. Thomae Aquinatis, Praes. F. BENED. HUNTJENS S. Ord. FF. Praed. S. Th. Prof., propugnabunt F. ANTONIUS TROUWERS, Diaconus ejusdem Ordinis, D. AEGIDIUS GOFFIN, insign. et colleg. Eccl. D.V. Benef., D. JOANNES BENEDICTUS HABETS, ex Bergh, D. ARNOLDUS ALOYSIUS GERMAIN, Trajectinus. Hora nona ante et tertia post meridiem. Trajecti ad Mosam in Conventu eorundem Fratrum, D. Paulo Sacro die 9 Augusti 1787. Trajecti ad Mosam, E Typographia P. L. Lekens (sic).

15 pp. in-kl. 8°. Zie : Maasgouw 1906 pag. 46.

839

Galerie/de/l'ancienne cour,/ou/mémoires-anecdotes/pour servir à l'histoire des règnes/de Louis XIV et de Louis XV./A Maestricht,/ Chez J. E. Dufour & Phil. Roux, / Imprimeurs-Libraires associés/ MDCCLXXXVII./

3 vol. in-12°, resp. XIX + 362, 457 en 472 pp.

840

Aventures et espiègeries de Lazarille de Tormes, écrites par lui-même. Nouvelle édition. Maestricht. 1787.

2 parties en un vol. in-12°. Cat. Roux 1789, p. 4.

841

Correspondance familière de FRÉDÉRIC II, Roi de Prusse et du conseiller DE SUHM. Berlin et Maestricht. 1787.

2 vol. in-12°. Cat. Roux 1789, p. 8.

842

Danger d'être trop sage. Conte par PIGAULT. Maestricht. 1787.

In-8°. Cat. Roux 1789 p. 9. „Sur manuscrit”.

843

Introduction familière à la Connoissance de la Nature, par BERQUIN. Maestricht. 1787.

In-12°. Cat. Roux p. 10.

844

Sandfort et Merton, traduction libre de l'Anglois par M+++.
Paris-Maestricht. 1787.

3 vol. in-12°. Cat. Roux p. 40.

845

La Religion/considérée/comme l'unique Base/du Bonheur/et/de la
véritable Philosophie./Ouvrage fait pour servir à l'Éducation/des
Enfants de S.A.S. Monseigneur le/Duc d'Orléans, & dans lequel on/
expose et l'on réfute les principes des/prétendus Philosophes moder-
nes./Par Mad. la Marquise DE SILLERY, ci-/devant Mad. la Comtesse
DE GENLIS./Maestricht,/Dufour & Roux. 1787.

XII+431 pp. in-12°.

846

Theologia Sacramentalis dogmatico-scholastica, quam preside F.
PETRO VAN DER VEER, Ord. FF. Min. Recoll. S. Theologiae Lectore,
defendet F. JOANNES NACKOM ejusdem Ordinis. Traiecti ad Mosam
in conventu eorumdem Fratrum, die 9 Octobris 1787, hora 9 ante et
medio 3 post meridiem. Trajecti ad Mosam, E Typographia P. L.
Lekens.

Vid. F. PETRUS BRANTS S.T.L., Em. Guard. F. JOSEPHUS VERMEIREN,
S.T.L. Em. Censor.

8 pp. in-8°. Van Heel p. 165.

847

Theses dogmatico-polemico-scholasticae de Messia peremptoriis V.L.
oraculis praesignato, in fine temporum nato, Gratiae authore, cum
subnexis assertionibus de tribus prioribus Sacramentis. Praesidebit
F. JOANNES SCHUTJENS Ord. FF. Min. Recoll. Sacrae Theologiae
Lector. Defendet F. FRANCISCUS DE MEESTER ejusdem Ordinis. Tru-
donopoli in Conventu eorumdem Fratrum die 10 Julii 1787, hora 9
ante et 3 post meridiem. Trajecti ad Mosam, e typographia P. L.
Lekens.

Vid. F. MICHAEL NICKEY S.T.L. ac Guard. Emer. et Act. F. JOSEPHUS
VERMEIREN S.T.L. Emerit. Censor.

8 pp. in-8°. Van Heel p. 167.

848

Sacra Exercitamenta ex Pentateucho Accedunt Historiae Sacrae ex
Triteucho. Praeside F. LEOPOLDO WILLEMS Ord. FF. Min. Recoll.
S. Scripturae Lectore. Defendent F. HENRICUS DELIEN et F. JOANNES
ENGELN ejusdem Ordinis. Trudonopoli in Conventu eorumdem
Fratrum die 9 Julii 1787, hora 9 ante et 3 post meridiem. Trajecti
ad Mosam e Typographia P. L. Lekens.

Vid. F. MICHAEL NICKEY S.T.L. ac Guard. Emer. et actualis, F.
JOSEPHUS VERMEIREN S.T.L. Emer. Censor.

8 pp. in-8°. Van Heel p. 166-167.

849

Beknopt Verhaal der Vreugde-feest, ter inhuldiging/van den Wel Edelen en zeer geleerde Heer/GIJSBERTUS JOANNES ALEXANDER VAN DER VRECKEN, / Primus in de Philosophie der Hooge School van Loven, / Met eenparige toestemminge van de vier Paedagogien, in het College van/den Valk geproclameerd den 15 Augustij 1787./ Ingehuldigd binnen Maastricht den XXVII Augusti / MDCCLXXXVII./

30 pp. in-4°. Op de laatste blz. onderaan: Te Maastricht, uitgegeven bij d'Erven H. Landtmeter Boekdruk-/kers en Boekverkoopers, in de kleine Staat No VII, in de drie Kroonen./

Zie het Verslag zijner Inhuldiging te Roermond: Alm. v.h. Arr. Roermond v.h. jaar 1861.

850

Leedsche op G. J. A. VAN DER VRAICKE, Maestrichteneer en prima van Leuven, op te weys: Lest was een Keukenmeid. Maastricht .1787.

3 pp. in-4°. Zie voor beide: Maasgouw 1894 p. 74. Zie ook: No 1342.

851

Nouvelle grammaire françoise et flamande par F. HALMA. 3e édition. A Maestricht. Et se trouve à Gand chez les Frères Gimblet, imprimeurs libraires, sur le marché aux grains. 1787.

X+172 pp.+suppl. de 24 pp. Cat. Van de Male Père 1810 No 246.

Vanderhaegen, Bibliog. Gantoise No 4979.

852

Kurtz gefaste, / Jedoch deutliche / Anweisung und / Unterricht, / In dem, was einen Anfaenger des / Artillerie-metiers, / Hauptsächlich davon zu wissen nöthig, auch wie/derselbe dasjenige, was er als angehender Artil-/lerist wissen muss, ohne Lehrmeister, selbst Theo-/rice erlernen, und Practisch ausüben kann./ Mit 4. sauber, in Kupfer gestochenen Plans, / versehen, worauf Canons, Haubitzen, Mortiere, / und alle bei der Artillerie jetzt gebrauchliche / Geraetschafften befindlich sein./ Gedrukt zu Mastrigt, bey J. T. van Gulpen, / Stadts-Drukker und Buchhändler 1787./

283 pp. in-kl. 8°, met Registers en Plans; en lijst der „Herrn Subscribenten“. Het werk is opgedragen aan „Den durchlachtigsten Fürsten und Herrn Wilhelm Friedrich Erb Prinzen von Oranien und Nassau“.

Geschreven: Im Lager bey Zeyst im monath August 1787. Ondertekend: H. W. SAUERACKER.

1788

853

Les imprudences de la Jeunesse, par l'auteur de Cecilia, trad. de l'Anglois par Mme la BARONNE DE VASSE. Maestricht. 1788.

4 parties en 1 vol. in-12°. Cat. Roux p. 21. Cat. Collard, vente du 26 Avril 1808. Uitg. van S. Landtmeter.

854

Gezangen/voor het groot Musyk,/gegeven,/Bij gelegenheid van de gelukkige en gezegende/Bevrijding in Nederland, op den 12 Sept./1787; en der heuchlyke Verjaaring van/Zijne Doorl. Hoogheid/Willem den Vijfden,/Prinse van Oranje en Nassau,/Erfstadhouder, Erf-kapityn Generaal en/Admiraal Generaal van de Unie./&c. &c. &c./.../op den 8. Maart 1788./Door de Nederduitsche Hervormde Gemeente/in de St. Janskerk te Maastricht./Naar het musyk der beste Componisten in / vaersen gebragt, / Door JOH. VAN DIJK / Rustend Predikant,/en Professor Th. bij dezelve Gemeente aldaar./Te Maastricht/Bij d'Erven H. Landtmeter, Boekdruk-/kers-Boekverkopers in de kleine Staat./

16 pp. in-kl. 8°. Er werden volgens Ds. BAX 1000 ex. gedrukt voor 250 gld.

855

Paroles/mises en Musique/Ét chantées dans l'Église Wallonne Réformée/de Maastricht le 7 Mars 1788, pour célé-/brer l'heureux rétablisement de la Consti-/tution de la République & de S.A.S./Mgr. le Prince Stadhouder./

8 pp. in-8°. Ook signatuur. Drukker niet vermeld.

856

Aanspraak voor het Groot Musyk, gegeven door de Kerkeraad en Kerkmeesteren der Nederduitsche Hervormde Gemeente in de St. Janskerk te M. 8 Mrt. 1788. . . gedaan door JACOBUS VERLOREN Hoog-Leeraar in de Aardrijk- en Sterrekunde, Predikant bij dezelve Gemeente.

22 pp. in-kl. 8°. Aan het slot, vers van J. H. VAN SLYPE. Uitgave van d'Erven Landtmeter.

857

Voorgenome opwekkende aanspraak aan de Nederduitsche Hervormde Gemeente, tot het groot en plegtig Choor-Musyk. . . 8 Mrt. 1788. . . door JOH. VAN DIJK. . . Te Maastricht, bij de Erven Landtmeter.

15 pp. in-kl. 8°.

858

Développement / du petit / catéchisme, / qui est en usage / dans les Diocèses / De Cambrai, de Liège / et de Namur. / Par M. l'abbé D+++ , Prêtre./Tome. . ./A Maastricht,/De l'Imprimerie de P. L. Lekens. 1788./Avec approbation & Privilège exclusif./

2 vol. in-8°. Het eerste deel, XLVIII + 498 pp., is van 1788; het tweede deel, 600 pp. + Errata, van 1789. De eerste 48 pp. van Tome I bevatten: Entretien entre un Curé et son vicaire. Het 2e deel alleen heeft tot motto: Formam habe sanorum verborum. 1 Tim. I. 13. DE FELLER bespreekt het werk in Journal hist. et litt. van 1 April 1789 en kondigt een Vlaamse vertaling aan. Schrijver is PIERRE DÉDOYER, gewezen Jezuiet.

859

Godtminnende minzuchtige met de bruydt uyt het boeck der zangen toegepast aen de Godt-zoekende Jouffrouw MARIA AGNES BROUWERS doende haere solemnele Professie onder den titel van Maria ter Engelen, in het Klooster tot Bilsen, op den 26 Mey.

Wereldtsche Wyshey, by God oprechte dwaeshey (Chronicum).

Professie-gedicht in 2 kol. Plano. Gedrukt bij Lekens, naar een aantekening op het exemplaar op het Gemeente-Museum te Hasselt. Grootte 55 bij 42 c.M. Opgave van C. VANDERSTRAETEN te Hasselt.

860

L'Orpheline/du Château/ou/Emmelinne./par CHARLOTTE SMITH;/ Traduit de l'Anglois sur la dernière Edition./Tome. . ./A Maestricht,/ Chez J. P. Roux & Compagnie, / Imprimeurs-Libraires, associés./ M.DCC.LXXXVIII./

4 tomes in 2 bnd. resp. 208+194 en 258+306 pp. in-12°.

Eerste verschijnen van het adres J. P. Roux & Co. Zie verder onder No 1059.

861

Request/aen die Heeren Raeden/van Brabant,/ten aensien van den Eerw. Heer / Henricus Clavers,/ Wettelyken Rector etc./ Opgesteld door den Heer H. C. N./VAN DER NOOT/Advocaet van den Souvereynen Raede/van Brabant./Tot Maestricht./M.DCC.LXXXVIII./

72 pp in-8°.

862 A

Versameling/van eenige/gedigten,/toepasselijk op deesen tegens-/ woordigen tijd gemaakt en/uytgegeeven/door J. H. VAN SLIJPE Vice Hoofdschout der Stad/Maastricht./In 's Gravenhage/Bij J. F. Jacobs de Agé/Boekverkooper in de Vlamingstraat 1788./

44 pp. in-8°.

863

Series Historica Vitae Christi. Accedunt mantissae scripturisticae tum theologicae, ac appendix de septem peccatis capitalibus. Praesidebit F. DIONYSIUS VAN WEST, Ord. FF. Min. Recoll. S. Scripturae Lector. Defendent F. JOANNES BAPT. SCHREURS et F. PETRUS BOESE, ejusdem Ordinis. Trajecti ad Mosam in conventu eorundem Fratrum, die 25 Julii 1788, hora 9 ante et medio 3 post meridiem.

Vid. F. PETRUS BRANTS, S.T.L. Em. Guard. F. JOSEPHUS VERMEIREN S.T.L. et Prov. Def. Censor.

8 pp. in-8°. Van Heel p. 165.

864

Ordines apud Brabantos ejusdem cum eorum principibus esse aetatis ad illustrissimorum ordinum sententiam in libellis 29 Jan. et 23 Apr. datis expressam, demonstrat SIMON PETRUS ERNST, canon. regul.

abbatiae Rodensis, seu Rolduc, et olim ibidem SS. Litterarum ac Theologiae Professor. Traj. ad Mosam. ad P. L. Lekens. 1788.

52 pp. in-8°. Reeds in 1787 verschenen in de serie der bekroonde Mémoires van de Brusselse Academie. Hier met veranderde titel en datum opnieuw uitgegeven.

865

Mémoire sur les Droits et Privilèges des Compagnies Bourgeoises de la ville de Bruxelles connues sous le nom de Sermens dits Gildens et les infractions y portées le 22 janvier 1788, présenté aux Magistrats par les Chefs Doyens le 17 Mars 1788 et fait par H. C. N. VAN DER NOOR. A Maestricht.

In-8°. Cat. Van der Straeten-Moons-Van Leries No 4398; Cat. Van Hulthem No 27087.

866

Questiones scripturisticae, in communem utilitatem ordine alphabetico digestae. A Gand chez Lemaire; à Liège chez Lemarié; à Maestricht chez Cavalier. 1788.

900 pp. in-8°. Journal hist. et litt. 1 Juillet 1791.

867

Histoire abrégée du tiers-état de Brabant ou mémoire historique dans lequel après un coup-d'oeil sur la constitution des villes en général au moyen-âge, on voit l'origine des Communes en Brabant, l'Époque et les Causes de l'Intervention de leurs Députés aux Assemblées de la Nation, et les Occasions où elles se sont particulièrement distinguées, ainsi que le Temps et les Raisons de la Retraite des Petites Villes et Franchises des États. Par M. ERNST, Chanoine rég. de l'Abbaye de Rolduc. A Maestricht, Chez P. L. Lekens. 1788.

XV + 206 pp. in-8° + 1 bl. errata.

868

Siècle de Louis XIV par VOLTAIRE, nouvelle édition revue et considérablement augmentée. Londres-Maestricht. 1788.

3 vol. in-12°. Cat. Roux p. 41.

869

Vers à l'honneur de S.A.C. Mgr. le Prince-Évêque de Liège, à l'occasion de la fête donnée par le très vénérable Magistrat de Maestricht, pour célébrer l'heureux retour de ce prince dans ses états.

Plano. Het vers is ondertekend: Le Baron CHARLES DE SCHEDÉ. Catal. Ul. Capitaine.

870

Oeuvres diverses de Mad. la comtesse DE LA FAYETTE, contenant la Vie de Mad. Henriette d'Angleterre et les mémoires de la Cour de France. 1788.

2 vol. in-12°. Cat. Roux p. 34.

871

Lettre sur la seule Explication des Phénomènes du Magnétisme animal et du Somnambulisme, déduite des vrais principes fondés sur la connoissance du Créateur, de l'Homme et de la Nature et confirmée par l'expérience.

1 vol. in-gr. 8°. Cat. Roux p. 24. „Sur Manuscrit”.

872

Ecclesiae infallibilitas in factis doctrinalibus demonstrata, et a jansenianorum impugnationibus vindicata, per JOANNEM JOSEPHUM HAVELANGE ex Dieupart presbyterum non ita pridem sacrae Theologiae professorem in Seminario regio Luxemburgensi. A Maestricht, chez P. L. Lekens; à Liège chez Lemarié.

1 vol. in-gr. 8°.

873

Lierzang, / ter verjaarings-feest / van den zegepraalenden / vijfden Willem, / gezongen op de Nederduitsche Schouburg / te Maestricht, / den 8 en 15 Maart MDCCLXXXVIII. Reverentia fudit amori.

Plano. Vijf twaalfregelige strofen, ondertekend: H. PACIFICUS.

„De air is dezelve van den lierzang, alhier gemaakt toen Utrecht gewonnen was. Die het musyk wil hebben, kan bij den drukker dezès, de Erven H. Landtmeter, nader berigt bekomen.”

Bedoelde Lierzang hebben wij nergens ontmoet.

874

Anna l'héritière galloise. Paris et Maestricht. 1788.

4 vol. in-12°. Cat. Roux p. 3.

875

Le Souterrain ou Mathilde, par Miss SOPHIE LEE, trad. de l'Anglois sur la 2me édition. Paris et Maestricht. 1788.

3 vol. in-12°. Cat. Roux p. 42.

876

Satyres de YOUNG ou l'amour de la Renommée, Passion universelle. Traduction libre de l'Anglois par M. BERTIN. Londres-Maestricht. 1788.

1 vol. in-12°. Cat. Roux p. 41.

877

Éstelle. Roman pastoral par M. DE FLORIAN. Paris et Maestricht. 1788.

1 vol. in-12°. Cat. Roux p. 14.

878

Les Confessions d'EMMANUEL FIGARO. Maestricht. 1788.

1 vol. in-12°. Cat. Roux p. 7.

879

Verhandeling op d'onacht der moederlijke tael in de Nederlanden, door een Brusselsch Advocaet. Maestricht, 1788.

In-12°. Schrijver is J. C. VERLOO, bekend rechtsgeleerde, uitgever van den Codex Brabanticus. Het adres is maar fictief, de werkelijke uitgever is LE BEL te Brussel. Door de zorgen van PROF. SCHIRANT verscheen er in 1829 bij J. Snoeck-Ducaju & Zn. te Gend 'n tweede druk: Verhandeling op het niet achten enz. (100 pp. in-12°). En in 1939 bezorgde DR. R. VAN ROOSBROEC bij de Sikkel te Antwerpen een derde editie.

880

Abrégé Chronologique de l'Histoire universelle par M. DE LA CROZIE. Nouvelle édition revue, continuée et fort augmentée par M. FORMEY. Amsterdam-Maestricht. 1788.

In-12°, avec une carte et un frontispice en taille douce. Catal. Roux p. 1.

881

Grand Catéchisme/pour servir de suite/au/petit Catéchisme,/ qui est en usage dans les Diocèses de/Cambrai, de Liège et/de Namur./Ou/ extrait du développement/de ce/petit Catéchisme./Pour les personnes plus avancées &/plus instruites./

Catechismus ofte Christelijke Leeringe etc. (Vertaling v.h. bovenstaande) A Maestricht,/de l'Imprimerie de P. L. Lekens. 1788./ Avec Approbation & Privilège exclusif./

276 pp. in-12° + 4 ongep. bl.

882

Journal historique et littéraire, à Maestricht, chez François Cavelier, Imprimeur Libraire sur le Writhof.

Het eerste nummer, te Maastricht gedrukt, was dat van 1 Mars 1788. In dat van 1 Juni blijkt de drukker te wonen „sur le Vrijthof”. Van af 15 Oct. 1788 is J. F. BASSOMPIERRE te Luik, „vis à vis Ste Cathérine” mede-uitgever. Op het titelblad prijkt de volgende zinspreuk van Horatius: Neque te ut miretur turba, labores, contentus paucis lectoribus. Voornaamste medewerker was F. X. DE FELLER. Dit halfmaandelijks journal was reeds sinds 1773 verschenen en wel te Luxemburg bij CHEVALIER. Het was de voortzetting van „La Clef du Cabinet des princes de l'Europe ou Recueil historique et politique sur les matières du tems”, maandblad, eveneens gedrukt bij CHEVALIER te Luxemburg. Het werd bij decreet van 26 Jan. 1788 verboden, wijl het was: „dégénéré en libelle séditieux”. Vandaar de overplaatsing naar Maastricht (zie: A. PUTTEMANS, La censure dans les Pays-Bas autrichiens, Bruxelles, 1935, p. 297). Het Journal verscheen tot Juli 1794.

883

Lettre de l'abbé DE FELLER à un de ses amis de Paris. A Maestricht.

4 pp. in 12°, gededateerd: Liège 24 Janv. 1788 (De Theux).

884

De l'autorité des deux puissances. A Strassbourg; Et se vend à Liège chez Lemarié; à Maestricht chez Cavelier; à Bruxelles chez Dujardin. 1788.

4 vol. in-8°. Journal hist. et litt. 15 août 1788.

885

Theses theologicae de Incarnatione et gratia cum annexa appendice in quinque Ecclesiae praecepta. Praesidebit F. PETRUS VAN DER VEER Ord. FF. Min. Recoll. S.T.L., defendent F. PETRUS STERK, F. JOANNES NACKOM, ejusdem ordinis. Traj. ad Mosam in conventu eorundem Fratrum die 24 Julii 1788, hora 9 ante et medio 3 post meridiem. Traj. ad Mosam, E. Typographia P. L. Lekens.

Vid. F. PETRUS BRANTS S.T.L.E. Guard., F. JOSEPHUS VERMEIREN S.T.L.E. et Prov. Def. Censor.

8 pp. in-8°.

1789

886

Catalogue général de livres de Fonds et Assortiments qui se trouvent chez Jean-Paul Roux & Compagnie, Imprimeurs-Libraires à Maestricht. Février 1789.

50 pp. in-kl. 8°.

887

Pensées philosophiques sur la nature, l'homme et la religion, A Liège chez Bassompierre, à Maestricht chez Cavelier. 1789.

4 vol. in-18°. Journal hist. et litt. 15 Août 1789.

888

De wezentlijkheyd van het bewerp van Bourg-Fontaine, verkort en verciert met eenige bemerkingen.

300 pp. in-8°. Het is de vertaling van: La Réalité du Projet de Bourg-Fontaine démontrée par l'exécution, van HENRI-MICHEL SAUVAGE S.J., dat voor het eerst anoniem verscheen te Parijs in 1755 en reeds in 1756 een tweede druk beleefde (2 vol. in-12°).

In 1787 bezorgde DE FELLER een nieuwe editie te Luik. Onze vertaling, die bij Lekens verscheen, is van KEUREMENNE = J. J. VAN DEN ELSKEN. Er verscheen in 1790 een tweede druk bij T. Crajenschot en F. van Tetrode te Amsterdam en J. Coppens te 's-Bosch.

Zie: Gulden Passer, jrg. 23, p. 58-59. En over VAN DEN ELSKEN: Versl. en Meded. Kon. VI. Ac. 1928, p. 265-392.

De Maastrichtse Stadsbibliotheek bezit een uitgave: „Tot Brussel, En te koop bij de voornaemste Boekverkopers der Nederlanden" van M.DCC.-LXXXIX (341 pp. in-8°). Op laatste pag.: Goedkeuring van den latijnsen druk van 1764 te Augsburg.

889

Directorium ad legendas horas canonicas et celebrandas missas juxta ritum romanum ad usum insignis et perantiquae ecclesiae collegiatae B. Mariae Virginis. Traj. ad Mosam. Pro Anno MDCCCLXXXIX. Traj. ad Mosam. P. L. Lekens.

De Theux: Bibliogr. Liég. Kol. 158.

890

Les Amours d'Anas Eloujoud et de Ouardi, conte traduit de l'Arabe par M. SAVARY. Maestricht. 1789.

Cat. J. M. de Wildt, Aachen, verk. v. Dec. 1847, 2e Abt. p. 31, No 2237.
Ook Cat. A. J. Koymans, Maastricht, verk. v. 15 Mei 1827, Coll. Zelis, p. 24, No 76.

891

Èvelina ou l'Èntrée d'une jeune personne dans le monde. Maestricht. 1789.

3 vol. in-12° Cat. Frères Overhans, vente du 27 Oct. 1806 p. 42 noll.

892

Georgina, histoire véritable, par l'auteur de Cécilia. Maestricht. 1789.

4 vol. in-12°. Ibid. p. 39 No 758.

893

Nader aanhangsel, ingevolge Resolutie Magistraal van den 10. February 1744. Maastricht. J. T. van Gulpen. 1789.

Uitbreiding der Recessen. Zie o.a. Suringar.

894

Jus Ecclesiae primarium in constituendis matrimonii impedimentis dirimentibus, in eo consistens quod Ecclesia se solà possit constituere impedimenta dirimentia matrimonium fidelium, eisque derogare; potestas verò politica non possit sine concursu Ecclesiae. Editio altera, auctior, quà ab objectionibus vindicatur prima. A St. Trond chez Michel, à Liège chez Lemarié; à Maestricht chez Lekens. 1789.

1 vol. in-8° de 48 pp.

895

Edouard et Sophie. Roman traduit de l'Anglois. Maestricht. 1789.

2 vol. in-12°. Cat. Roux p. 12. Cat. des livres de M. Le Charlier.

896

Le Ministre de Wakefield, histoire supposée écrite par lui-même. Londres-Maestricht. 1789.

2 parties in-12°. Cat. Roux p. 31.

897

Mémoires historiques et authentiques sur la Bastille. Dans une suite de près de trois cents Èmprisonnements, détaillés et constatés par des Pièces, Notes, Lettres, Rapports, Procès verbaux trouvés dans cette Forteresse, et rangés par époques depuis 1475 jusqu'à nos jours, etc. A Paris et se trouve chez J. R. Roux & Co. Imp. Libr. associés. 1789.

3 vol. in-8°, resp. 286, 296 en 271 pp. met platen; het uitvouwbaar frontispice van H. GODIN stelt voor de bestorming van de Bastille.

898

DENS: Theologia moralis. Traj. ad Mosam. 1789 (Lekens).

Cat. van der Laenen p. 21 No 301. Ook in Cat. Koymans, verk. v. 9 Sept. 1839p. 29 No 9. Daar staat: R. D. PETR. DENS, Tractatus de Deo trino et uno etc. 7 vol. Zie onder 1777. Wij geven dit No onder voorbehoud!

899

Theses scholastico-morales de Justitia et Contractibus quas, Praeside, F. HENRICO ESSER Ordinis FF. Min. Recoll. S. Th. Lectore defendet F. LAMBERTUS ODENDAEL ejusdem Ordinis. Trajecti ad Mosam in conventu eorundem FF. die 17 July 1789 hors 9 ante et 3 post meridiem. Traj. ad Mosam, Typis J. T. van Gulpen, Civitatis Typographi. Vid. F. PETRUS BRANTS S.T.L., Emer. ac Guardianus, F. JOSEPHUS VERMEIREN S.T.L.E. et Prov. Def. Censor.

8 pp. in-8°. Zie : Van Heel p. 26.

900

Mémoires pour servir à l'Histoire de MME DE MAINTENON etc. (Zie onder 1778).

16 vol. Cat. Roux. Cat. S. Landmeter verk. v. 14 Oct. 1811, p. 17 No 105.

901

Lettre du Haut Directoire au Conseil privé de S. Altesse.

Placard in-folio, daté de Maestricht 1 Dec. 1789 (De Theux).

„Ordonnance de se soumettre aux troupes des cerceles de l'Empire.”

902

Redenen en motiven waarom de ondergeteekende Mr. J. H. VAN SLIJPE zijne demissie als Vice-Hoofdschout van wegens Hun Hoogmooghende binnen hare Stad Maastricht genomen heeft. Maastricht. 1789.

in-8°.

903

Dissertatio dogmatico-practico-scholastica de fide et sacramentis quam ad mentem Angelici et communis Ecclesiae doctoris S. Thomae Aquinatis, praeside F. BENEDICTO HUNTJENS Ord. FF. Praed. S. Th. Prof. tuebuntur F. CESLAUS VAN BINCKOM, F. PETRUS AYMANS, F. DOMINICUS STEINS-BISSCHOP (ejusdem voti sacerdotis) D. AEGIDIUS GOFFIN Colleg. et Archidiac. Eccl. D.V. Beneficiatus, Trajecti ad Mosam in Conventu dictorum FF. S. Paulo Sacro die 31 Julii 1789 hora 9 ante et medio 3 post meridiem. Traj. ad Mosam, E Typographia P. L. Lekens.

Vid. F. VINCENT. HUNTJENS Ord. Praed. S.T.D. Controv. ac Vic. G.ralis. F. FRANC. SCHRAMMEN Ord. Praed. S. Th. Prof.

16 pp. in-kl. 8°. Zie Maasgouw 1910 p. 2.

904

Hemels/Palm-Hof/Beplant/met/Godtvrugtige Oeffeningen,/Kleyne Getyden, Litanien,/Onderwyzingen en Gebeden./Voor de/God-zoekende/zielen./Meestendeels getrokken uit de Heylige/Schriftuure en de Heylige/Oud-Vaders./Te Maastricht,/uit de Drukkerye van J. T. v./Gulpen Stads-Drukker./

261 pp. in-kl. 8°. Volgens ingevoegde kalender van 1789.

905

Nieuw Beknopt/Woorden-Boek/der/Nederlandsche/en/Fransche taelen/getrokken/uyt de beste Nederlandsche woordenboeken,/en namentlyk uyt den geenen van FRANÇOIS HALMA,/zeer nut en dienstig voor die begeerig zyn/de Fransche Tael te leeren/Nieuwen Druk merkelyk vermeer-/dert en verbetert./Tot Maestricht/Uyt de Druk- kery van P. L. Lekens./

530 pp. in-8°. Van ± 1789.

906

Traité philosophique et politique de la peine de mort. Maestricht. 1789.

Cat. de la Coll. Zelis, vente du 15 Mai 1827 p. 24 No 79 (A. J. Koymans). Zie ook No 1343.

1790

907

Pièces/intéressantes/et/peu connues,/etc.

Zie verder onder 1786. In 1790 verscheen een herdruk der vier eerste delen, geheel gelijk aan de editie van 1786.

908

Entretien sur la question: Est-il permis d'assister aux messes des prêtres assermentés. . . par M. ERNST. Maestricht. ± 1790.

909

Directorium ad legendas horas canonicas missasque celebr. ad usum Eccles. Colleg. B. Virg. Traj. ad M. 1790 (P. L. Lekens).

Cat. Habets No 113. Het ligt voor de hand, dat zo'n Directorium ieder jaar verscheen.

910

Aengenaeme Nieuwe-jaer-gifte voor de Nederlandsche jeugd, ver- deeld in twee Partyen. Behelsende den A, B, C, met vijf-en-twintig Zede-Leeringen op ieder letter, voorgesteld aan de Jongheyd, om hun verstand te openen. . .

Eerste Partye. Dit nieuw Werksken is uytgegeven door de Maet- schappeye, tot nut van 't Algemeen. Derden Druk, oversien en ver- meerderd. . . Tot Maestricht, men vind-se te koopen tot Gend, bij de Gebroeders Gimblet. . . op de Koornmerkt. 1790.

Tweede Partye der aengenaeme nieuwe-jaer-gifte voor de Neder- landsche jeugd. Behelsende honderd uytgelesen Fabelen, ofte Zedige Leeringen. . .

I: 2 ff. lim. + 86 pp. + 32 pp. suppl.; II: VIII + 104 pp. + inh. + 16 pp. suppl. Vanderhaegen, Bibl. Gantoise, Tome IV, No 4982.

911

Observations rapides sur la situation actuelle de l'état de Liège par un philanthrope liégeois. 1790.

23 pp. in-12°. Gedrukt te Maastricht. Zie De Theux o.c. en Daris : Histoire du diocèse et de la Principauté de Liège 1724-1852, Tome II, p. 189.

912

Réflexions ultérieures d'un bon paysan flamand contre une assemblée nationale par l'exemple de l'assemblée nationale de Paris.

16 pp in-8°. April 1790 te Maastricht verschenen. Daris o.c. p. 189.

913

Den Nederlandschen Negotiant ofte tarief generael van alle koop-handelsche rekeningen. Maastricht. P. L. Lekens. ± 1790.

8e druk.

914

G. J. DE BUNICK: Epistola familiares ad excellentissimum dominum Comitum B.D.P. de seu fratris seu domini Thaddaei a S. Adamo Commentatione biblicâ in effatum Christi. Matth. XVI, 18. 19.

20 pp. in-8°. Volgens Journal hist. et litt.: A Dusseldorf chez Pierre Kauffmann, à Maestricht chez Cavalier. 1790.

915

Genuina/Constitutionis/Ecclesie (sic)/Catholicae/principia./Traj. ad Mosam E Typographia P. L. Lekens. 1790.

37 pp. in-8°. Vertaling van: „Vrais principes de la Constitution de l'Eglise Catholique, opposés aux spéculations modernes destructives de la hiérarchie et de la jurisprudence catholique”.

916

Les yeux dessillés ou lettre d'un Liégeois impartial à ses concitoyens abusés. Maestricht le 4. Oct.

2 bladen in-8°. „En faveur du prince” noteert De Theux, d.w.z. van den Prins-Bisschop. Volgens Daris o.c. p. 189 zijn veel van de pamfletten en brochures, betrekking hebbend op de Luikse Revolutie, in het Vlaams vertaald, bij Lekens verschenen. Hij vooral, en Lemarié te Luik, waren de „prinsgezinde” drukkers.

917

Lettres de diverses personnes sur les affaires du tems, publiées par un ami de l'ordre et des lois. 1790 ou l'an du délire.

40 pp. in-12°. Volgens Daris o.c. p. 187 in Mei 1790 te Maestricht verschenen. Schrijver is: EMMANUEL ANTOINE JOSEPH D'ANSIAUX, conseiller.

918

Exposé fidèle des raisons qui ont retardé l'Exécution de la Sentence Impériale de Wetzlar, au sujet de l'Insurrection Liégeoise, avec pièces jointes. A Franckfort. 1790.

Ondanks dat „Franckfort”, volgens Daris o.c. . 187, te Maastricht gedrukt. Het is een vertaling, door D'ANSIAU, van: „Aktenmässige Darstellung der Ursachen, warum die von dem kaiserlichen und reichskammergerichte den Kreis ausschreibenden Herren Fürsten des Niederrheinisch Westphälischen Kreises unterm 27 Aug. 1789, gegen die Lütticher Aufrührer aufgetragene Execution-Kommission bis her unvollstreckt geblieben ist.

(114 pp. in-4°). Door DARIS wordt het toegeschreven aan CHARLES BARON DE SCHEDER, door BORGNET aan ZWIERLIN.

919

Exposé fidèle etc.

Nog in 1790 verscheen een „nouvelle édition revue et corrigée” eveneens nominaal te Francfort.

920

Avis aux liégeois par un ex-ministre.

12 pp. in-8°. Brochure van SABATIER DE CASTRES, volgens Daris te Maastricht verschenen in Maart 1790; volgens De Theux in Aken.

921

Lettre de M.N., Conseiller.

Verscheen te Maastricht, April 1790. Zie Daris o.c. p. 189.

922

Réponse/à la lettre/de MR. DE FABRI/par un citoyen/qui l'observe depuis trente ans./Aix la Chapelle 12 Mars 1790./

16 pp. in-kl. 8°. Motto: Equidem natus non eram. Schrijver: E. A. J. D'ANSIAUX. Volgens Daris o.c. p. 187 toch te Maastricht gedrukt.

923

Considérations/politique/sur/la Position actuelle des Pays-Bas,/ou/Lettre/de MR. L'ABBÉ S+++ DE C+++ à un/Conseiller du Conseil Royal du Gou-/vernement de Bruxelles./A Maestricht,/Chez Cavalier Libr./1790./

48 pp. in-8°. Schrijver: SABATIER DE CASTRES. Motto: C'est être bon citoyen que de publier des observations utiles au Peuple et à ceux qui gouvernent. Addison.

924

La valise dé cousue ou recueil de lettres de différentes personnes pour servir à l'histoire des Insurrections de France, de Liège et des Pays-Bas. A Francfort et se trouve à Maestricht chez Cavalier Libr. 1790.

Verscheen in twee gedeelten, resp. van 252 en 288 pp. in-8°; het eerste in Februari, het tweede in September 1790. Schrijver is weer: SABATIER DE CASTRES. Hij publiceerde ook: Morceaux échappés d'une valise dé cousue, trouvés sur un grand chemin (60 pp. in-8°). Plaats noch drukker vermeld. Daris beweert: Liège chez Lemarié.

925

Verklaaring van syne Eminentie den Cardinael Aertsbisschop van Mechelen raekende de leering in 't algemeyn Seminarie tot Loven. Maestricht. 1790.

In-8°. Cat. Servais p. 49 No. 601.

926

Théâtre du monde par RICHER. Maestricht. 1790.

4 vol. in-8°. Cat. Wursteysen p. 22 No 434.

927

Regula S. Augustini a S. Sede Apostolica ordinis S. Antonii professoribus data, ubivis perpetuo et integraliter servanda. Traj. ad Mosam. P. L. Lekens.

20 pp. in-8°. Van ± 1790.

928

Beknopt verhaal van de Vreugde-/feesten, Dewelke binnen onze stad Maastricht, op den 30 Augusty 1790, en volgende dagen hebben plaats gehad, ter gelegenheid van den Roemrijken Triumph van den Zeer Geleerden Heer/THEODORUS DOMINICUS BEXS, Primus in de Philosophie van de aloude en wytberoemde/Universiteit van Loven:/In de Paedagogie het Castrum, met eenparige toestemminge van de/vier Paedagogien, den 17 Augusty daar te voren geproclameerd./

22 pp. in-4°. Aan het slot: Couplets chantés par la Société l'Émulation. Het laatste der vier luidt:

Que le sot prône sa naissance
Qu'il se croye même issu des Dieux
Nouveau Midas chacun l'encense;
Et vante ses nobles ayeux;
La Vertu, le savoir sublime,
Plus que les ayeux, que le rang,
Voilà cequ'ici l'on estime,
Voilà cequi rend vraiment Grand

929

Couplets/chantés par la Société d'Émulation/à l'Honneur de/MR. THÉODORE DOMINIQUE BEXS, citoyen de Maestricht/et/Premier de Louvain,/pour l'année 1790./A Maastricht, chez J. T. van Gulpen, Imprimeur de la Ville.

Plano. Afzonderlijke uitgave der in het voorgaand No vermelde coupletten. Waarschijnlijk is ook dat een uitgave van Van Gulpen.

930

Épître/au/Primus/Prononcé au Théâtre de Maastreck le 30/Août 1790/Par CHAULIEU./Motto: Pour vous peindre mon coeur que ne suis-je. . . Voltaire.

(Vignet: Bazuinblazende engel).

A Maastreck/De l'Imprimerie de la Veuve van Gulpen./

8 pp. in-8°.

931

Couplets/addressés à nos seigneurs/les Députés de L.L.HH.PP./Les États Généraux/en cette Ville./Et à son altesse S. Monseigneur/Le Prince Gouverneur,/lorsqu'ils honorent de leur présence, le bal que/La société d'Émulation donna en l'honneur du/Premier de Louvain/le 31 août 1790./

Plano. in-gr. 8°. Twee coupletten van acht regels.

932

Vreugde-zang/Op de luysterrijke intreding/Van den zeer geleerden Heer/Den Heer/THEODORUS DOMINICUS BEXS,/in de zeer vermaarde Hooge School van Loven/Prinrus der Philosophie/Afgekondigt den 17 Augustus 1790./uytgegalmt door de studerende jeugd van het/ Roomsch-Catholyk Collegie te Maastricht./Den 30 Augustus 1790. Op d'air: Vive Henri./

Plano. 10 coupletten van 8 regels.

Onderaan het volgende Chronicum:

Hoewel ons Bexsken is geproclameert tot Loven

Roept yder even Fris: Vivat Bekske Boven.

933

Leesche (sic) / op / MUNEKE BEXS, / Mastreechtenair / en Prima van Leuve./Op te wijs van Figaro, of van de Keukemoaeg./

Plano. 14 coupl. van 8 regels. Het geheel is o.a. te vinden in: Mestreechter spraok, doe zeute taol, 2e dr. pag. 23. Zie ook: No 1346.

934

Traduction/Libre du Discours/prononcé dans l'église paroissial/de St. Nicolas,/à Maestricht le 30 Août 1790,/A l'occasion de la Distribution des Prix & de la/Réception Solennelle de/MR. THÉODORE DOMINIQUE/BEXS/Proclamé Premier en Philosophie dans l'uni-/versité de Louvain. Par l'Abbé STASSIGNON/Principal des Écoles Latines & Professeur émérite/de Rhétorique./Dissertation Historique sur la Destruction & le rétablissement/de la Célèbre Université de Louvain./Omnes omnium Caritates Patria una complexa est/Cic. de Off.l.mo. N 57./Tous les amours particuliers sont confondus dans/l'amour de la patrie./Messieurs. . . etc.

5 ongenummerde pp. in-folio. De rede zelf werd in het latijn gehouden.

935

Histoire de la Décadence et de la Chute de l'Empire Romain. Par M. DE GIBBON. Maestricht. 1790.

12 vol. in-12°, avec portraits.

936

Wapenhuis / der / Geloovigen, / of / Leerredenen / tegen de / heden-daagsche Dwaalingen / der geenen, welke geene / Goddelijke Openbaaring/aanvaardden./Zeer dienstig voor Geestelijke en Wereld-/lyke van alle Staat./Door/F. FIRMUS VAN ST. TRUIDEN/Capucien Lector der Godsgeleerdheid./Eerste deel./Doet u zelve aan de Wapenen Gods,/op dat gy staan moogt tegen de listige laa-/gen des Duivels. Eph. VI-v. 11-12. / 'Te Maestricht, / Bij de Weduwe Gysbertus van Gulpen/Boekdrukster en Boekverkoopster, woo-/nende op de Munt Num. 43. Men vindze te koop te/St. Truiden/Bij J. J. van Horen, notaris omtrent/de Botermarkt MDLXXC./

VI + 396 pp. + Bladw. + Approb. Het jaartal is natuurlijk onjuist! Op de naamlijst der intekenaren uit Maastricht en omgeving treffen we aan: P. L. DEL RUELLE, pastoor te Wijk; ANT. MELS (volgens de Errata in het 2e deel moet dat zijn: ANT. MALCHAIR) kap. te Wijk; J. A. HOEN, pr. te M.; N. WILLEMS, Kruisheer te M.; N. DE BRUYN, Corrector te M.; N. RUTTEN, Can. v. St. Anna te M.; het werk is ook te bekomen bij J. B. v. Gulpen te 's Bosch en bij Ant. Smits, te Reek, Lande v. Ravensteyn. Het tweede deel, 474 pp. in-8°, verscheen eveneens eveneens bij de Wed. van Gulpen. Het derde echter pas in 1792 bij J. B. Smits te St. Truiden, woonende in de Stapelstraat en is te verkrijgen bij P. L. Lekens, Schepen en Boekdrukker te Maastricht. Het telt 490 pp.

Zie over P. FIRMUS (VAN HOREN) o.a.: *Franciscaansch Leven* Jrg. 1934 p. 317.

937

Abrégé de l'histoire sainte et du catéchisme, par OSTERVALD. Maestricht. ± 1790.

938

Nieuwe/Fransche/Spraek-konst/Door/J. DES ROCHES./Vijfde druk,/overzien en merkeliik verbeterd./Tot Maestricht,/Uyt de Drukkerije van P. L. Lekens MDCCXC./

369 pp. in-8° + Tafel.

939

Mémoires/historiques/politiques et géographiques/Des Voyages/du Comte/DE FERRIÈRES-SAUVEBOEUF,/faits en Turquie,/en Perse et en Arabie,/ depuis 1782 jusqu'en 1789; / Avec les observations sur la Religion, les Moeurs, le caractère & le commerce/de ces trois nations/.../Tome.../A Maestricht,/Chez J. P. Roux & compagnie,/Imprimeurs-Libraires, associés/1790./

2 vol. in-8°, resp. 242 en 256 pp.

940

Historiettes/et/Conversations/à l'usage des enfants/qui commencent à épeler et de/ceux qui commencent à lire/un peu couramment;/ suivies de/Lydie de Gersin,/Ou Histoire d'une jeune Anglaise de huit / ans, pour servir à l'Instruction & / à l'Amusement des jeunes Françaises/du même age./Par MADAME DE V.../A Maestricht,/Chez J. P. Roux & Compagnie,/Imprimeurs-Libraires, associés./M.DCC.-XC./

298 pp. in-8°. Nieuwe uitgave te Parijs 1794, 1796 en 1809. Volgens Barbier, die ook nog een editie van 1805 vermeldt, is de schrijfster: BARONNE FRÉD. HENR. WIESENHÜETTEN. Ook lijst Riemens, No 200.

941

Onderwyzinge/Hoe men zal onderhouden de Novenen van den/H. Eloy, Bisschop van Noyon,/ende van den H. Marcoen, Abt van/Nanteville,/welckers Reliquien worden geeert in de/Kercke der P.P. Predikheeren/tot Maestricht./

(aan het slot):

By de Weduwe Gysbertus van Gulpen, Boekdrukker woonende op de Munt.

Aldus de opgave in: Chronicon Abbreviatum Conventus Mosae-Trajec-tensis Sacri Ordinis ffr. Praedicatorum, door P. V. HUNTJENS, en uit-gegeven door P. MEYER O.P. in de Publications. p. 105-107 van den overdruk.

942

SIMONIS VEREPAEI / Rudimenta, / sive / Latinae Grammaticae / Liber primus. / (Motto) Parve liber, magnus si te modô cerneret Auctor, / Diceret: Excrevit posthumus iste meus, / Sed non (qui candor Simonis & inelyta virtus) / Augmento nollet laetior esse tuo. / In usum studiosae Juventutis. / . . . / Trajecti ad Mosam, / E Typographia P. L. Lekens. / 112 pp. in-12°. Van ongeveer 1790.

943

Christelyke Onderwyzing / of / Verklaering / en / Uytbreyding / van den Catechismus / gedeeld / in vyf deelen / en / Een-en-veertig Lessen. / Voor de Catholyke Jonkheyd van 't Aerts- / Bisdóm en alle andere Bisdóm- men / der Provincie van Mechelen. / Door F.C.M.R. / . . . / Tot Maes- tricht, / Uyt de Drukkerye van P. L. Lekens. / Met Approbatie. /

491 pp. in-kl. 8°. Herdruk: zie onder 1762. Schrijver is: F. CLAUS Minderbroeder-Recollect. De approbaties zijn van:

P. VERHEYEN, Antwerpen, 24 April. 1756.

F. WILH. SMITS, O.F.M. Antwerpen, 6 Mei 1756.

J. C. VANDERMEER, Tongeren, 28 Febr. 1762.

L. C. DE STENBIER Can., Luik, 2 Maart 1762.

1791

944

Voyages à la Mer Botnique par le capitaine TENCH. Maestricht. 1791.

2 vol. in-12°. Cat. Mr. Petit, vente du 6 Oct. 1834, p. 33, No 190.

945

Examen impartial / des observations / sur la Constitution primitive / et / originaire / des Trois États de Brabant, / Publiées par les Commissaires de la Société des / (soi-disants) amis du Bien Public, établie / à Bruxelles. / A Maestricht. / 1791. /

90 pp. in-8°, gedrukt bij Lekens, geschreven door ERNST op verzoek van den Aartsbisschop van Mechelen (De Theux).

Motto: Ces Messieurs ne sont pas cequ'un vain peuple pense:

Notre crédulité fait toute leur science.

946

Exposition des principes sur la Constitution du Clergé par les évêques députés à l'assemblée nationale, suivie de la lettre pastorale de S.A. l'évêque et prince de Liège au clergé séculier et régulier et à tous les

fidèles de la partie du diocèse située sous la domination française, avec l'adhésion de son Altesse à l'exposition des principes. Maestricht. P. L. Lekens (1791).

54 + 4 pp. in-4°.

947

Mémoires secrets sur les Règnes de Louis XIV et de Louis XV, par feu M. DUCLOS. Maestricht. 1791.

2 vol. in-8°. Vente des frs. Overhans, 27 Oct. 1806, p. 42 No 23.

948

Prisonnier d'État ou Tableau historique etc. écrit par lui-même. Maestricht. 1791.

In-8°. Ibid. p. 42 No 26.

949

Histoire/de la/Constitution/Unigenitus,/par Messire PIERRE-FRANÇOIS LAFITEAU,/Évêque de Sisteron,/Ci-devant chargé des affaires du Roi auprès du Saint Siège./A Maestricht,/De l'Imprimerie de P. L. Lekens. 1791./Avec approbation./

2 vol. in-8°, resp. 294 en 498 pp. Zij vormen meteen het 25e en 26e deel der Histoire de l'Eglise van DE BÉRAULT BERCASTEL, waarvan het 24e ook in 1791 verscheen.

950

Vie/de JOSEPH BALSAMO,/connu sous le nom/de/COMTE CAGLIOSTRO,/Extraite de la procédure instruite contre/lui à Rome en 1790;/Traduite d'après l'original Italien, imprimé à/la Chambre apostolique; enrichie de Notes/curieuses & ornée de son Portrait./Troisième édition./A Paris,/Et se trouve à Maestricht/chez J. P. Roux et Cie, Imprimeurs-/Libraires, associés./1791./

XXIV + 182 pp. in-8°, met mooi portret-frontispice.

951

Fragnens de quelques Lettres choisies du R.P. CLAUDE FRANÇOIS MILLEY de la Comp. de Jésus, mort en odeur de sainteté en assistant les pestiférés à Marseille, le 2 Sept. 1720. A Maestricht. Chez P. L. Lekens. 1791.

1 vol. in-12° van 121 pp. Journal h. et l. van 15 Oct. 1791. Ook Cat. v. Hulthem No 16050.

952

La Foi du Charbonnier Ardennois, ou Relation de la visite prétendue épiscopale du schismatique Philibert dans une paroisse du département des Ardennes, (adressée) à Monseigneur l'Archevêque duc de Rheims DE TALEYRAND-PÉRIGORD. A Liège, chez J. F. Bassompierre et Lemarié; à Bruxelles chez Le Chevalier; à Maestricht chez Cavalier 1791.

Brochure van 55 pp. in-12°. Journal h. et l. van 15 Dec. 1791.

953

Quis est Petrus, seu qualis Petri primatus? Liber theologico-canonicocatholicus. Editio secunda, accuratior et auctior. Ratisbonae. Traj. ad Mosam. P. L. Lekens.

454 pp. in-4°. Journal h. et l. van 1 Dec. 1791.

954

THEODULPHI JOSEPHI VAN DEN ELSKEN, presbyteri Juliacensis animadversiones criticae, in R.P. THADDAEI A S. ADAMO, Ord. Carmelit. Dis-calceat. Sacrae Hermeneutices ac L.L.O.O. in universitate Bonnensi professoris publici et ordinarii apologiam, quâ se ab objectis sibi scandalis purgare studuit: cum appendice duorum judiciorum theologorum Heidelbergensis Argentiniensis circa quasdam ex philosophiâ Federi positiones.

376 pp. in-8°. Journal hist. et litt. van 15 Nov. 1791. „A Dusseldorf chez Pierre Kaufmann, et se trouve à Maestricht chez P. L. Lekens.”

955

Histoire du Schisme de la nation françoise. Par l'Abbé PIÈRS DE RUMENGHEM. A Maestricht. Chez P. L. Lekens, à Liège chez Lemarié. 1791.

45 pp. in-8°. Journal hist. et litt. van 1 Oct. 1791.

956

Lettre d'un vicaire Ardennois à Monseigneur l'Archevêque de Rheims DE TALEYRAND PÉRIGORD, au sujet des deux Brefs de notre St. Père le Pape des 10 Mars et 13 Avril 1791. A Liège chez Bassompierre, à Maestricht chez Cavelier, à Bruxelles chez Le Charlier, 1791.

28 pp. in-8°. Journal hist. et litt. van 15 Aug. 1791.

957

Sur l'administration de M. NECKER, par lui-même. A Liège chez Lemarié, à Maestricht chez Cavelier. 1791.

In-8° en in-12°. Journal hist. et litt. v. 15 Juli 1791.

958

Wonderbaer en rugtbaer leven van den ex-Pater AUXILIUS VAN MOORSLEDE, alias PIETER, FRANCIS, DOMINICQ VERVERSCH. Eerstmael 17 jaeren Capucin in de Vlaemsche Provincie, Biegt-Vader en Predikant in zes verscheyde Bisdommen, 1785 door den Keyzer Joseph II genoemt Onder-Pastor tot Zeveren, met uytdruckelyken oorlof zijns overste uyt het order gegaen, door de Bisschop van Gend waerlijk geseccularizeert en gezonden nae Zeveren, naedien Kapelaen binnen Gend, Deservitor tot Calloo, Pastor, Gouverneur en Commandant in het Keyzerlijk Fort van S: Lieven op de Schelde, gezeyd Liefkenshoek. Eerste Boekdeel. Behelzende de zeldzaamste avonturen van zijn Leven als Capucin. Zinspreuk: Luctor et emergo. Den Aenhouder

verwint. Alles volgens de naekte Waerheyd, zonder vooropneming, op eene zeer geestige-geestelijke wijze in zeven Koten aengeteekent en beschreven. Zelfhandig door den voornoemden lijdenden Capucin bijgenaemt Rector der Jesuiten.

Maestricht, bij Wauters-Dronkers op de Paraede-Plaets, Met behoorlijken oorlof en wettige privilegie. 1791 (1792?)

Het tweede deel is getiteld :

Wonderbaer en rugtbaer leven van den ex-pater AUXILIUS VAN MOORSLEDE alias PIETER, FRANCIS, DOMINIQ VERVERSCH. Bij de gratie Godts, der Apostelyk-Keyzerlijken Stoel, onder-Pastor tot Zeveren, Capellaen binnen Gend en Deserviteur tot Calloo in het Waesland etc. Tweede Boekdeel. Behelsende de zeldzaamste gevallen als wereldlyken Priester. Zinspreuk: Dieu et mon Roi, God en den Keyzer. Alles volgens de naekte en zuivere waerheyd door hem zelfs geschoren Capucyn in zeven Koten aengeteekent en in druk gegeven zonder eenige vreckzuchtigheyd of andere inzichten, dan het verdedigen zijn'er eygene eere en faeme; mitsgaders die zijn'er Familie en Vrienden boven-al die van zijnen Verlosser en waeren Vader van het overlast Vaderland Joseph II. Liefkenshoek, Joseph Leopold Francis Vijghe, in den Hoed van Vrijheid, regt over den geketenden Leeuw. Met behoorlijken oorlof en wettige privilegie (z.j.).

Het derde aldus :

Wonderbaer en rugtbaer Leven van PIETER, FRANCIS, DOMINIQ VERVERSCH, Bij der gratie Godts en die van den Roomsch-Keyzer Pastor, Gouverneur en Commandant van de Keyzerlijke Stede en Koninglijke schans van S. Lieven op de Schelde, gezeyd: Liefkenshoek. Derde Boekdeel. Behelzende de zeldzaamste Avonturen van zijn leven als Krijgs-Pastor, Veld-Paepe ofte Aumonier. Devies: Vaincre sans courir. Winnen zonder lopen. Alles nae de rechtzinnige waerheyd, door hem zelfs strijdenden, lijdenden en triumerenden ex-Capucin, in zijn vangenissen opgenomen zonder vooropneming, en met geen andere inzicht als het beschermen zijn'er eer en personeele faem, midsgawders die zijn'er vrienden, bovenal, die van zijn Verlosser en waren Vader van het Vaderland, Vertrouster der bedrukte Joseph II. Waereghem, Sincerus Vijge, in den geschoren Leeuw. Met toestemminge van die het aengaet (z.j.).

Alle drie de delen zijn in-12° en tellen resp. XII + 332, XV + 294 en XIV + 368 pp. (Cat. van Hulthem No 25476). De ongelukkige schrijver liet 4 Dec. 1793 het leven op het schavot te Parijs. Voor de stichtelijke gesteltenis van zijn laatste dagen, zie DE FELLER: Journal hist. et litt. 1794 I, p. 631-636. Die bekentenissen zijn ook in het Nederlands verschenen: Generale biecht van den vermaerden gewezen Capucijn, Pater

Auxilius, bekeerd den dag voor zijne dood, onthalt door de guillotine te Parijs den 4 Dec. 1793.

Zie over hem en zijn andere werken : Franciscaansch Leven 1934, p. 322-324.

959

Vie privée du Maréchal DE RICHELIEU, Contenant ses amours et intrigues et tout ce qui a rapport aux divers Rôles qu'a joués cet homme célèbre pendant plus de quatre-vingts ans. Nouvelle édition. A Paris et se trouve à Maestricht chez J. P. Roux et Compagnie, Imprimeurs-Libraires, associés. 1791.

3 vol. in-8° resp. 320, 342 en 314 pp. Schrijver is : FAUR.

960

Werther (de Goethe). Maestricht, Roux et Cie. 1791.

2 vol. in-12°. Vignetten van CHODOWIECKI op de titelpagina's. Vertaler is DEYVERDUN. Annuaire Delteil, IXe Année 1927-28, p. 172.

961

L'homme qui l'année 1788 s'est fait un devoir. . .

30 pp. in-4°. Zonder plaatsaanduiding of datum, ondestekend : De Maestricht 15 Dec. M. R. GOUDART, Bourgmestre de... (Vul in : Verviers).

962

Abrégé de la vie et des travaux de M. de Mirabeau, suivi de son Testament, de son Oraison funèbre et de son épitaphe, par PITHOU. A Maestricht. Chez J. P. Roux et Cie, Impr.-Libr. associés. 1791.

76 pp. in-8°.

963

Le Visionnaire Impertinent. Journal Constit. des fidèles amis de l'ordre et de la Constitution. Maestricht. 1791.

Cat. de Jongh No 6516. Hij noteert : Nos 1-3. Niet verder verschenen?

964

A Marie Hyacinthe Comtesse de Gondrecourt, dite en religion Marie Joseph, abbesse de Herckenrode, le 15 Mai 1791.

In-4°. Cat. Ulysse Capitaine No 5806. Bij N. van Gulpen te Hasselt verscheen datzelfde jaar een volkomen gelijknamig drukwerk; het onze is van P. L. Lekens.

965

Considérations/Chrétiennes/sur les/Souffrances./Par le R.P. PINAMONTI/de la Compagnie de Jésus./Nouvelle édition./A Maestricht./De l'imprimerie de P. L. Lekens 1791./Avec approbation./

143 pp. in-kl. 8°. Zie ook : No 1347.

966

Oratio gratulatoria CAESARI FRANCESCO CONSTANTINO ex Comitibus de Hoensbroeck, episcopo et principi Leodiensi. . . in patriam reduci et

in pristina jura restituto, habita in divae Virginis templo pridie Kalendas Martias. Trajecti ad Mosam. E Typographia P. I., Lekens 1791.

24 pp. in-4°. De redenaar was H. PARTOUNS, „Sacerdos Collegii Romano-Catholici Superior et Eloquentiae Professor”, ex-jezuïet, later pastoor van St. Servaas.

967

Catechismus/ofte/Christelyke leeringe,/gedeylt/In vyf Deelen, ende een- en veertig/Lessen/voor de Catholijke Jonkheyd van het Aerts-Bisdom/en alle andere Bisdommen der Provincie/van Mechelen./
Catéchisme/ou/doctrine chrétienne,/Divisée en cinq parties, et quarante/et une Lecons./Pour la Jeunesse Catholique de l'Archevêché et/autres Evêchés de la Province de Malines./.../Tot Maestricht, bij P. I., Lekens./

Van ongeveer 1791. Veel gebruikte tweetalige catechismus.

Approb. van JACOBUS Archiep. Mechl. ged. Bruxelles 14 Sept. 1628.

Drukverlof van L. C. DE STENBIER, Luik, 2 Maart 1762.

968

Boeren / almanach / betrekkelyk tot de een-jaerige / Nederlandsche Regeringe/Van de Souverejne Roof-Vogels./Voor het jaer 1791/ (vignet)/Tot Maestricht,/By Ildefonsus Diknuits, op de Souverejne/Meening-plaets, regt-over den Preekheeren Refter/in de gekroonde Muyl-Esels./Met dry-dobbel Approbatie./

34 pp., formaat 12 bij 19 c.m. Exempl. op Univ. Biblioth. Gent, 233 A 208. Waarschijnlijk het werk van den onvermoeibaren pamflettist CORNELIS MARTINUS SPANOGHE (1758-1829). Zie de zeer verdienstelijke Bibliographie over hem van HENRY L. V. DE GROOTE in „De Gulden Passer” 22e-23e Jrg. Ons nummer : 23e Jrg. p. 42.

969

Gemeyne/Zendt-Brieven/Zeer profytelyk voor d'Ouders, Meesters/ende kinderen om te leeren Brieven/dicteeren en ordentlyk schryven./Daer zyn nog bygevoegt sommige notabele dingen/die weerdig zyn om te noteeren./Door H. JACOBI./Koning Ferdinandus zegt dat men eenen/wyze of eenen Dwaezen kent/

aen		Het matigen van zyn granschap./
		Het regeeren van zyn Huysgezin./
		Het dicteeren van eenen Brief./

(Vignet : drukkersmerk van Verdussen).

Tot Maestricht: By de Wed. van Gysb. van Gulpen/Boekdrukker en Boekdrukker (sic) woonende op de Munt./

56 pp. in-kl. 4°. Volgens de datums der ingelaste brieven van 1791.

Approb. van MAX VAN EYNATTEN, Scholaster tot Antwerpen.

970

Coeleste/Palmetum/Variis officiis, Litaniis, Precibus,/Instructioni-

bus, Psalmorum Interpretationibus, Meditationibus, Controversiis &c./ nec non / Lectissimis sacrae scripturae, & Sanctorum / Patrum adhibitis testimoniis/ & sententiis,/ad ubertatem & sacras delicias excultum,/ornatum, munitium,/ opera / R.P. WILHELMI NAKATENI,/ Societatis Jesu sacerdotis./Traj. ad Mosam./E Typographia Jacobi Lekens./

586 pp. in 12° + Index. Ondanks dat „Jacobi Lekens” volgens ingevoegde kalender van 1791.

971 (?)

Fait intéressant pour le commerce et la société, arrivé à Maestricht. Gewigtig geval voor den koophandel en de maatschappye voorgevallen te Maestricht.

Pamfletten verzameling Knuttel No 22031.

1792

972

Historiettes et Conversations à l'usage des Enfans etc. Suivies de Lydie de Gersin, & A.B.C. instructif. Maestricht. 1792.

In-12°. Cat. Overhans, verk. v. 27 Oct. 1806, Suppl. p. 42 No 15. Zie onder 1790.

973

Histoire / de / Charles XII,/ roi de Suède / Par M. DE VOLTAIRE./ Nouvelle édition/Tome. . ./A Maestricht,/ Chez J. P. Roux et Compagnie,/ Imprimeurs-Libraires, associés/1792./

2 vol. in eigenaardig vierkant 12°-formaat; resp. 281 en 287 pp.

974

Paul et Virginie. / Par JACQUES-BERNARDIN-HENRI / DE SAINT PIERRE. / A Maestricht, / Chez J. P. Roux et Cie, / Imprimeurs-Libraires, associés. / 1792. /

143 pp. in-kl. 8°.

975

Jesus in zijne Kindsheyd en zijn verborge leven. Maastricht. 1792.

Cat. Baumans, vente de 11 Août 1813, p. 23 No 416.

976

Beschrijving/der vreugdevuuren,/ontstoken ter eere/van den Hoogwaerdigen en doorluchtigen Heer/THOMAS JAKOB/BARON/VAN WASSENSAER/WARMOND / als Hoogproost / der Vrij-Rijks Kerke / van St. Servaas. / Te Maastricht ingehuldigd den 7 van Sprokkel-/maand 1792./M.DCC.XCII./

38 pp. in-8°. Zinspreuk: Dignum laude Virum Musa vetat mori. Horat. Od. 7. L. 4.

977

La logique ou les premiers développemens de l'art de penser, par DE CONDILLAC. A Maestricht, chez J. P. Roux et cie, Imprim. Libr. associés. 1792.

In-kl. 8°.

978

Traité ou description abrégée et méthodique des minéraux. Présenté à l'Académie Impériale et Royale des Sciences et Belles Lettres, qui l'a jugé digne de faire partie de ses propres mémoires et leur servir de suite. Par le Prince D. DE GALLITZIN. A Maestricht, chez J. P. Roux et Cie, Imprimeurs-Libraires, associés. 1792.

In-4°. Cat. v. Hulthem No 29620. Hij vermeldt op No 5700 nog een editie van hetzelfde jaar te Neuwied, eveneens in-4°.

979

Werther. Traduit de l'allemand, avec figures. A Maestricht, chez J. P. Roux, Impr.-Libr. associés. A Grenoble, chez J. L. A. Giroud. 1792.

2 vol. in-12°.

980

Profession et idée sommaire de la Foi chrétienne, avec l'exercice des principaux actes de la religion intérieure. A Maestricht, chez Van Gulpen. 1792.

Journal hist. et litt. van 1 Jan. 1793.

981

Instructions aux Catholiques sur les causes de la révolution et les moyens d'en arrêter les progrès. Troisième édition. A Maestricht, Chez François Cavelier, Imprimeur-Libraire sur le Vrijthof. 1792. Et se trouve: à Liège chez J. F. Bassompierre Impr. Libr. vis à vis Ste Cathérine.

982

Sur les bornes entre les deux Puissances, par M. KRAPACK. „Nunc dicat jam nunc debentia dici.” Horat. De arte poet. A Londres chez T. Cadell, Strand. Et se trouve à Maestricht chez Cavelier. 1792.

141 pp. in-8°. Journal hist. et litt. van 15 Oct. 1792.

In een brief van MGR. NELIS aan ERNST van 15 Nov. 1793 bericht hij, dat MGR. KRAPACK een nieuwe druk van zijn werk wil uitgeven, liefst in-12°, ongeveer 300 pp. Hij vraagt, of ERNST zich met die uitgave wil belasten. In een schrijven van 8 Jan. 1794 geeft hij zijn voorkeur te kennen voor Lekens. Is er iets van deze uitgave gekomen? Beide brieven berusten in Rolduc's Archief.

983

Oratio in funere CAESARIS FRANCISCI CONSTANTINI ex Comitibus de Hoensbroeck Episcopi et Principis Leodiensis, habita in Divae Vir-

ginis Templo VI Kal. Julii ab H. PARTOUNS, Sacerdote, Collegii Romano-Catholici Superiore et Eloquentiae Professore. Traj. ad Mosam. E Typographia P. L. Lekens. 1792.

24 pp. in-4°.

984

Justification de Louis XVI, prononcée à la Convention Nationale le 26 Dec. 1792. Par M. DESÈZE. A Maestricht, chez Cavelier. 1792.

36 pp. in-8°. Journal hist. et litt. van 15 Jan. 1793.

985

Recherches/historiques/sur la Connoissance/que les anciens avoient/
de l'Inde./Èt sur les progrès du commerce avec cette/partie du monde,
avant la découverte du/passage par le Cap de Bonne Espérance;/
Suivies d'un appendix contenant des observations/ sur l'état civil, les
lois et les formalités judi-/ciaires, les arts, les sciences et les insti-
tutions/religieuses des Indiens./Traduit de l'Anglois de W. ROBERT-
SON;/docteur en théologie, membre de la Société Royale/d'Édinbourg,
principal de l'université, et histo-/riographe de Sa M.B. pour
l'Écosse./Avec deux grandes cartes gravées en taille douce./A Maes-
tricht,/Chez J. P. Roux & Compagnie,/Imprimeurs-Libraires, asso-
ciés./1792./

501 pp. in-kl. 8°.

986

Examen / impartial / des / époques de la nature / de M. le Comte DE
BUFFON./Par M. l'abbé F. X. DE FELLER./Quatrième édition corrigée
et augmentée & faite/sous les yeux de l'auteur./A Maestricht./De
l'Imprimerie de P. L. Lekens./1792./

250 pp. in-8°. De eerste druk verscheen in het Journal hist. et litt. van 1780,
de tweede in Luxemburg, de derde te Embrun.

987

Maastrichter Gazette. Saterdag den 28 April 1792. No 34. Te Maas-
tricht bij S. Landtmeter, boekdrukker en boekverkooper in de kleine
Staat No 7 in de drie Kroonen. Met Privilegie der beide Genadige
Heeren en Princen.

4 pp. in-kl. 4°.

988

Theses theologicae de Sacramentis ad mentem D. Thomae Aquinatis,
Angelici et Communis Ecclesiae Doctoris, quas praeside F. BENEDICTO
HUNTJENS S. Ord. FF. Praed. S. Th. praesentato et studii Congre-
gationis Moderatore, publico tentamini subjicient, F. MARCOLINUS
PRUYMBOOM, F. VINCENTIUS ROBIJNS, F. JACOBUS ZORN, ejusdem
ordinis, Traj. ad M. in Conventu eorundem FF. Praed. Divo Paulo

Apostolo Sacro, die 31 Julii 1792 hora 9 ante et medio 3 post meridiem. Traj. ad M. E Typographia P. L. Lekens 1792.

Vid. F. VINC. HUNTJENS Ord. Praed. S.T.D. et Controv. F. FRANCISCUS SCHRAMMEN Ord. Praed. S. Th. Prof.

16 pp. in-8°. Zie Maasgouw 1910 p. 2.

989

Carmen panegyricum.

Latijns lofdicht van P. ERNOU, gewezen Superior van het Maastrichts Jezuïeten-College. Waarschijnlijk een uitgave van Lekens.

990

Vindiciae librorum Deutero-canonicorum, quas, cum subnexis appendicibus, Praeside F. DIONYSIO VAN WEST Ordinis FF. Min. Recoll. S. Scripturae Lectore defendent F. JOANNES NARINX, F. HENRICUS WICKEN ejusdem Ordinis. Trajecti ad Mosam in conventu eorundem Fratrum, die 7 May 1792. Hora 9 ante et medio 3 post meridiem. Trajecti ad Mosam. Typis J. T. van Gulpen, Civitatis Typographi. Vid. F. HERMANUS SMEETS, Guard. F. FRANC. THYSSEN S.T.L. et Guard. Em. ac Prov. Custos. Censor.

8 pp. in-8°. Zie : Van Heel o.c. p. 26.

991

Vie des pères, des martyrs et des autres principaux Saints, Ouvrage traduit librement de l'Anglois de ALBAN BUTLER, par l'abbé GODESCARD. Maestricht, chez P. L. Lekens.

12 vol. in-8°. Het eerste deel verscheen in 1792, het laatste in 1797.

992

Relations/de plusieurs/voyages/à la côte d'Afrique, à Maroc, au/Sénégal, à Corée, à Galam, etc./avec des détails intéressans pour ceux qui se destinent/à la Traite des nègres, de l'or, de l'Ivoire &c./Tirées des journaux/de M. SAUGNIER,/qui a été longtems Esclave des Maures & de l'Empereur/de Maroc./A Paris./Et se trouve à Maestricht./Chez J. P. Roux & Compagnie, Imprimeurs-/Libraires, associés./1792./

VIII+237 pp. in-8°.

993

Loi, Relative à la vente des biens de l'ordre de Malthe, Donnée à Paris le 19 Sept. 1792. Décret de l'assemblée nationale du 19 Septembre 1792, Pan 4e de la liberté. (In fine): A Maestricht, Chez l'Imprimeur de la République Française sur les Encloîtres St. Servais.

(22) pp.

994

Politique tirée des propres paroles de l'Écriture Sainte. Ouvrage posthume de Messire JACQUES BÉNIGNE BOSSUET. A Maestricht, Chez P. L. Lekens, à Bruxelles chez Le Charlier. 1792.

2 vol. in-12°. Journal hist. et litt. van 1 Jan. 1793.

1793

995

Réflexions présentées à la nation Française sur le procès intenté à Louis XVI. Par M. NECKER. Vitam impendere vero. A Liège chez J. A. Latour, à Maestricht chez Cavelier. 1793.

27 pp. in-8°. Journal hist. et litt. van 1 Febr. 1793.

996

Litterae apost. C. BRANCADORO omnibus in Frysia presbyt. Traj. ad Mosam. 1793.

Coll. v. Halen en Gram, verk. v. 8 Aug. 1842, p. 72 No 906. Uitgave v. J. W. ten Hagen.

997

Assertationes dogmatico-scholasticae, quas defendent B. P. DUHALL etc. Traj. ad Mosam. E Typogr. P. L. Lekens. 1793.

In-8°. Cat. Ulysse Capitaine No 158.

998

Hommage d'un ami rendu à la mémoire de M. l'abbé FRONTANT, prêtre français échappé au massacre des Carmes et mort à Maestricht le 24 Avril 1793.

8 pp. in-8°. Motto: Ego autem libentissime impendam et superimpendar ipse pro animabus vestris. S.P. Ep. ad Cor. 12 vs. 15.

999

A.H.C.T.: Verhandeling over eenige urnen gevonden bij Alphen in de Baronie van Breda. Maastricht. 1793.

In-4°, met platen. Cat. Schotel, Haag 1877, No 689.

1000

Maestricht/délivré,/Essai./

(Vignet: stralenschietende ster).

Vers van 12 pp. Drukker noch plaats vermeld.

1001

Discours sur la délivrance/de la ville/de Maestricht/Par l'auteur de l'Instruction aux Catholiques, sur la Cause de la Révolution etc./Quis enim vidit, quis audivit umquam nostris casibus/similia? Quotidiè Civitatem nostram cum suis habitatoribus/funditus tollendum esse suspicabamur; sed cum diabolus/navigium submergere sperabat, tunc puram Deus reddidit/Tranquillitatem. S. Chrys. Hom. ad Pop. Antioch./A Maestricht. De l'Imprimerie de P. L. Lekens MDCCXCIII./Et se trouve chez les principaux libraires des Pays-Bas.

32 pp. in-8°.

1002

Discours sur la délivrance de la ville de Maestricht etc. (zie boven).

45 pp. in-8°. Herdruk van het vorig No, met kleine varianten en aan-

tekeningen. In het exemplaar der Stadsbibliotheek staat de volgende opdracht :

Offert à Messieurs du vénérable et indivis Magistrat de la ville de Maestricht, comme un monument de son éternelle reconnaissance, pour les services rendus par eux aux Français persécutés, par l'abbé JARRY, Docteur en Théologie et de l'Académie Royale des Belles-Lettres de Caen. Le 1er Juillet 1793.

(PIERRE FRANÇOIS THÉOPHILE JARRY, geb. Maart 1764 te St. Pierre sur Dives, Normandie; gestorven 31 Aug. 1821 te Lisieux).

1003

Simple Histoire./Traduction de l'Anglois./de MISTRESS INCHBALD./Par M. DESCHAMPS./A Maestricht,/Chez J. P. Roux et Cie/1793./
2 vol. in-12°, resp. IX+127 en 158 pp.

1004

Lady Mathilde, pour servir de suite à Simple Histoire, par les Mêmes. Maestricht. J. P. Roux & Cie. 1793.

2 vol. in-12°.

1005

Une fleur/sur le tombeau/de Louis XVI;/ou Tableau véridique de son règne, de sa vie/privée et de sa mort édifiante;/où se trouve beaucoup d'anecdotes, de portraits caracté-/ristiques des principaux personnages qui ont/figuré dans la révolution et qui en dévoile/les causes politiques./Par un Ami de la Justice et de l'Humanité./Troisième édition, revue et corrigée./A Berlin,/Et se trouve à Maestricht,/Chez Cavelier, Libraire sur la Place d'armes,/et chez les principaux libraires des autres villes de l'Europe./1793./

104 pp. in-8°, met allegorische titelprent.

1006

Les / Aventures / de / Télémaque, / fils d'Ulysse, / Par feu Messire FRANÇOIS DE SALIGNAC/DE LA MOTTE-FÉNÉLON, Précepteur de/Messeigneurs les Enfants de France, & depuis/Archevêque-Duc de Cambrai, Prince du Saint Empire Romain, &c./Nouvelle édition/Enrichie du Portrait de l'Auteur, d'une Carte des/Voyages de Télémaque, & de 24 figures en taille-/douce./A Maestricht,/Chez J. P. Roux & Compagnie, Imprimeurs-/Libraires associés/1793./

2 vol. in-gr. 8°. resp. 264 en 246 pp. Achter het werk nog een „Dictionnaire mythologique et géographique” van 30 pp. Het portret-frontispice is gegraveerd door TARDIEU, „résidant à Malines”.

1007

Joyeuse-entrée de l'empereur Charles VII, avec des remarques intéressantes ou Mes idées sur la Constitution politique et civile des Pays-Bas. Par MR. P. GODINEAU. A Maestricht. 1793.

62 pp. in-8°.

1008

Les malades du tems ou le Théocrate Ardennois. Dicentes se esse sapientes stulti facti sunt. Rom. 1. 22. A Liège chez Bassompierre. . . à Maestricht chez Cavalier. 1793.

99 pp. in-12. Journal hist. et litt. 15 Oct. 1793.

1009

Voyage en Italie par DUCLOS. Maestricht. Roux et Cie. 1793.

In-12°. Cat. v. Hulthem en elders.

1010

Le prophète Jonas, Juillet 1793. Par un émigré. Maestricht.

Cat. de Jongh No 7422.

1011

Réflexions sur la Cause qui a donné naissance à la fièvre régnante à Maestricht, sur les différens moyens qu'on peut employer pour la guérir, et sur ce qu'on doit faire pour s'en garantir. Avec un abrégé du traitement des plaies d'arme à feu. Ou observations sur la nécessité des incisions et débridemens qui doivent être employés pour obtenir la guérison des Plaies d'armes à feu. 1793.

16 pp. in-8°, met voorafgaande opdracht „adressé à un ami de l'humanité” van 4 pp. Schrijver is: M. NIËL, Chirurgien Major, Emigré de l'armée Française.

1012

Treurige Erinnerung/en/Blymoedige Vertroosting/der Waereldsche ziele/in de eerste onbloedige Offerhande/van den zeer eerwaardigen Heer/ANDREAS BERENTS,/Gedaan te Maastricht den 29 van Herfstmaand/in 1793./

Merkwaardig gedicht van iemand, die zijn priesterlijke roeping verloor; hier en daar Vondels van allure, met tal van verwijzingen naar klassieken. Het telt 10 gen. pp. Op de twee laatste ongen. pp. een vreugdezang van vijf achtregelige strofen. (In breed-4°).

1013

La levée du Siège/de Maestricht./Comédie/en trois actes et en prose/Mêlée d'Ariettes sur des airs connus./

(Vignet: vijfpuntige zilveren ster op rood veld, omgeven door lauwerkrans en stralen).

A Maestricht./Chez J. P. Roux et Compagnie, Imprimeurs-/Libraires associés. 1793./

68 pp. in-8°. Het stuk werd hetzelfde jaar nog vertaald: Het opbreken van het beleg van Maastricht door de Franschen in 1793. Blijspel in drie bedrijven. Te Amsterdam, bij van Leeuwen. Prijs 8 st. Cat. Koninkl. Biblioth. geeft onder 448 J 32 ook een editie van het origineel van 1794 te Amsterdam.

1014

Glori-rijken Intreed tot Jesus Coning der eeuwige glorie verbeeld in de godsdienstige en deugdrijke dogter THERESIA KONINGS (nu genoemd Constantia) haar door plechtige beloften aan haaren Godlijken Bruydegom verbindende in 't vermaard Klooster van den Nieuwenhof onder den zegenrijken Standaard van den H. en Serafienschen Vader Franciscus, Binnen de Stad Maastricht: op den 10 van den maand Junius, 1793.

Aan Soeur Constantia opgedraagen uit waar-genegentheit, Van HENRICUS SIMONS en van zijn liefste. Bij J. T. v. Gulpen Stadsdrukker naast het oud-stadhuis.

Plano. Zie Maasgouw 1909 p. 52-53.

1015

Instruction/aux/Catholiques,/Sur les causes de la Révolution et/les moyens d'en arrêter les Progrès./Suivie du Discours sur la Délivrance de la Ville/de Maestricht. Quatrième édition,/Revue; corrigée & augmentée par l'auteur. / Quomodo facti sunt in desolationem? Subito defecerunt, Perierunt propter iniquitatem suam. Ps. LXXII. V. 19./ A Maestricht,/De l'Imprimerie de P. L. Iekens,/Et se trouve chez les principaux Libraires des Pays-Bas./MDCCXCIII.

XVI + 55 pp. in-8°.

1016

Essai sur l'armée Hollandoise, par un colonel des troupes légères. Seconde édition revue, corrigée et augmentée par l'auteur. A Londres et se trouve à Maestricht chez Cavelier. 1793.

72 pp in-8°. Journal hist. et litt. 15 Febr. 1794.

1017

Contes moraux, par MARMONTEL. Maestricht. 1793.

9 vol. in-12°.

1018

Publicatie dd. 5 Maert 1793 van Burgemeester LENAERTS, beginnende: Also de goede burgers. . .

Limburgs Antiquariaat Lijst No 2, No 420.

1019

Den grooten / Maastrichtschen / Almanach / Dienende voor het Jaer 1793/inhoudende/De Beschrijvinge der XXII steden/van het Land van Luyck;/Als mede/Van haere opkomsten, de Koningen, Hertogen, Bisschoppen van Tonge-/ren, Bisschoppen van Maastricht en/Luyck, van haere Kerken, Belegerin-/gen, Verwoestingen en Geschiedenis-/sen der oude teyden. / Voor dezen zeer nauwkeuriglijk opge-/steld door eenen Liefhebber van/dit Land,/Als nu vermeerderd en verbeterd./Tot Maestricht,/Bij J. T. van Gulpen, Stads-Drukker./

177 pp. in-kl. 12°. De Beschrijvinge hier ingevoegd is eenvoudig het boekje van De Heers (zie No 80 en 152), wat bijgewerkt en uitgebreid. Dit is de enige jrg., die ik onder de ogen kreeg. Mogelijk is deze almanak toch een voortzetting van den Grooten Maestrichter Calendier off Almanach, waarvan de editie bij de beslissing van 1742, 25 Oct., aan de Wed. L. Bertus werd voorbehouden. Zie : Maasgouw 1880, p. 379-380.

1020

Almanach de la ville de Maestricht pour l'an 1793.

In-32°. Ook bij van Gulpen.

1021

Furor Gallicus seu potiûs pseudo-philosophorum et plebis Gallicae rabies ferina. Motto: Ferina ista rabies est, sanguine gaudere ac vulneribus. Seneca. A Maestricht, de l'imprimerie de P. L. Lekens. 1793.

16 pp. in-4°. Latijns gedicht van P. ERNOU S.J. Daris o.c. II, p. 396 citeert behalve dit gedicht nog twee andere, door P. ERNOU ook bij gelegenheid van Maastrichts bevrijding gemaakt : Carmen in regiae coedis auctores, en Obsidio Trajecti ad Mosam oppidi. Zij zijn blijkbaar ook gedrukt, maar ook te Maestricht?

1022

Vie de Madame Louise de France, Religieuse Carmélite, dédiée à Madame Elisabeth, soeur du Roi Louis XVI. Par M. l'abbé PROVART. A Bruxelles chez Le Charlier, à Maestricht chez Lekens, à Liège chez Lemarié. 1793.

488 pp. in-12°.

1023

Ode sur la mort de Louis XVI, roi de France et de Navarre, assassiné par la Convention-Nationale le 21 Janvier 1793. Par Madame la MARQUISE DE CASSIM. A Londres. Et se trouve à Maestricht chez Cavelier. 1793.

Journal hist. et litt. 1 Sept. 1793.

1024

Lettre très sincère à M. DUMOURIER sur sa dernière lettre au président de la Convention nationale de France et sur sa conduite précédente. A Maestricht. 1793.

In-8°. Cat. Ul. Capitaine No 8887.

1025

Idées des horreurs commises à Paris les journées à jamais exécrables des 10 Août, 2, 3, 4 & 5 Septembre 1792; ou Nouveau Martyrologe de la Révolution françoise. Traduit de l'Allemand par un émigré françois. On y a joint des faits bien avérés de ces époques funestes, pour servir de matériaux à l'histoire de ce siècle de fer. A Dusseldorf chez Perella, à Liège chez Lemarié, à Maestricht chez Cavelier... 1793.

40 pp. in-8°. Journal hist. et litt. 1 Août 1793.

1026

Oeuvres de Madame DE GENLIS. Maestricht. 1793.

19 vol. Cat. L. Th. Nijpels, verk. v. 10 Aug. 1812, p. 12, No 420. Wij geven dit nummer onder veel voorbehoud.

1027

Précis/des/Dernières Campagnes/du/Maréchal Duc DE VILLERS,/ contre/le Prince Eugène de Savoye/et le/Lord Duc de Marlborough,/ En 1710, 1711 & 1712, sur le Théâtre de/la Guerre actuelle./Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti./Virg. Eneid. Lib. 2./Maestricht, 20 Décembre,/1793./

32 pp. in-8°.

1028

La Vie/et/Le Martyre/de Louis XVI,/Roi de France et de Navarre,/ Immolé le 21 Janvier 1793./Avec un Examen du Décret régicide./ Alii diutius Imperium tenuerent, nemo tam fortiter reliquerit./Tac. Hist. / D'autres auroient pu conserver l'Empire plus long-tems;/ personne ne l'auroit quitté avec autant de courage./Nouvelle édition,/ Revue, corrigée et augmentée./Par M. DE LIMON./A Maestricht./ Chez J. P. Roux & Compagnie, Imprimeurs / Libraires associés./ 1793./

80 pp. in-8°.

1029

La Vie/et/Le Martyre/de Louis seize,/etc.

Volkomen dezelfde titel als het voorgaande nummer; alleen staat er achter „augmentée”: par l'auteur./A Maestricht,/De l'Imprimerie de P. L. Lekens 1793./Et se trouve chez les principaux libraires/des Pays-Bas./

84 pp. in-8°.

1030

Mémoire / justificatif / Pour la mémoire de feu Mr. le Ministre / BRIATTE, Pasteur de l'Eglise Wal-/lonne de Hodimont, mis au Pré- vôt/de la Garnison de Mastricht le 8/Février 1793; & décédé chez lui/le 14 Avril suivant./Publié par sa Veuve/Victime de la Calom- nie,/Mais la Vérité percera./1793./

47 pp. in-8°. Op de laatste blz. een N.B., waarin gezegd wordt, dat dit de tweede uitgave is. De eerste was door de zorgeloosheid van den drukker en van den persoon, die zich met de uitgave had belast, niet tot haar recht gekomen. Ondertekend: Veuve BRIATTE, née CHAMBAUD.

1031

Actuum humaniorum/directio, defectus et regulae./Cum digressione de speciebus luxuriae,/quae/ad mentem/Angelici et communis Ec- clesiae Doctoris/D. Thomae Aquinatis,/Praeside/F. BENED. HUNT- JENS,/S. Ord. FF. Praed. S. Th. Praesentato & Studii Moderatore/ tuebuntur/

F. HENRICUS VAN ELSWYCK, }
 F. CESLAUS MERSMANS, } ejusd. Ord.
 F. HYACINTIUS WYNANDTS, }

D. MICHAEL VAN GELEEN, Benef. Eccl. Colleg. S. Servatii, Trajecti ad Mosam in Conventu eorumdem Fratrum D. Paulo/Sacro, die 28 Maji 1793. / Hora nona ante et medio tertiae post meridiem/.../ Trajecti ad Mosam, /E Typographia P. L. Lekens./

10 pp. in-8°. Op de laatste blz. onderaan :

Vid. F. THOMAS CROUS S. Ord. FF. Praed. S. Th. Doctor et Vic. Gnlis.
 Zie ook Nos 1348 en 1349.

1794

1032

Kort Begrip/van den/Veld-Dienst,/zoo als dezelve in den/Laatsten Oorlog/waargenomen is geworden,/Bij de Troupes van den Staat:/ Nevens eenige veranderingen daarin te maken./Door/J. L. BOSC DE LA CALMETTE,/Adjutant-Generaal en Brigade-Majoor/van d'Infanterie van den Staat, &c. &c./Te Maastricht,/Bij J. P. Roux en Compagnie, Boekdrukkers/en Boekverkoopers./1794./

130 pp. in-12°, met 4 uitvouwbare platen.

1033

Abrégé du Service de Campagne par J. L. BOSC DE LA CALMETTE. Maastricht. 1794.

In-12°. Cat. Overhans verk. v. 27 Oct. 1806, Suppl. II, p. 41.
 Natuurlijk ook bij Roux en Co.

1034

Considérations/sur/les oeuvres de Dieu,/dans le règne de la Nature/ et de la Providence./Pour tous les jours de l'année./Ouvrage traduit de l'allemand/DE M. C. C. STURM./.../A Maastricht,/Chez J. P. Roux et Comp./1794./

3 vol. in-8°, resp. X+405, 429 en 452 pp. De vertaalster is CONSTANCE, pseudoniem van CHRISTINE VAN PRUISSEN.

1035

Reglement van orde en politie over de vreemdelingen: Ordonnantie van M. C. LENARTS, Burgemeester, 28 Mrt. 1794. Maastricht. J. P. Roux, Stadsdrukker, wonende op het Klooster.

Zie : Publications, vol. XXVIII, p. 140. Of : Habets-Goossens, Gesch. v.h. tegenw. Bisd. Roermond, deel IV, p. 6.

1036

Fables choisies en vers, par DE LA FONTAINE. Maastricht. 1794.

2 vol. in-12°. Cat. Cavelier v. 10 Juni 1805, p. 29, No 489.

1037

Mémoire historique sur les différens qui s'élevèrent entre Jean et Baudouin d'Avesnes et Marguérite de Constantinople, comtesse de Flandre, leur mère, par M. ARMAND. Maestricht. Roux. 1794.

In-8°. Cat. De Jonge No 7325; Cat. van Hulthem No 27620.

1038

Gedagte/op den eersten verjaardag/der verlossing/van Maastricht,/ aldaar gevierd den 3. Maart van het jaar/1794./

In-4°, 8 pp. Ondertekend: JOH. VAN DIJK V.D. Minis. Emer. & Prof. Theol. Mos. Traj. Aetat. 76.

1039

Bélisaire, par MARMONTEL de l'Acad. franc. Maestricht. Roux. 1794.

Cat. de Leignes, p. 5, No 129. Cat. Michiels van Verduynen No 1469.

1040

Réflexions ou Sentences et Maximes morales, par M. le Duc DE LA ROCHEFOUCAULT. Maestricht. Roux(?). 1794.

In-kl. 8°. Cat. Michiels van Verduynen, Maastricht, 1869, No 1474. Ook: Leop. Gothier, Liège, Amateur 207, No 183.

1041

A l'occasion du premier anniversaire de la délivrance de la ville de Maestricht, le 3 Mars 1794.

11 pp. Ook signatuur; de aanhef luidt: Chers Mastroquois...

1042

Examen et réfutation d'un écrit intitulé: Mémoire sur le serment de liberté et d'égalité. Contenant tous les argumens et raisonnemens qu'un docteur de Paris, actuellement réfugié dans les Pays-Bas, où il est chargé d'un enseignement, a pu imaginer pour justifier ceux qui ont fait ce serment. A Liège chez Latour, à Maestricht chez Cavelier. . . 1794.

72 pp. in-12°. Journal hist. et litt. 1 avril 1794.

1043

Imitation de Jésus-Christ, en quatre livres; traduits par M. BEAUZÉE sur l'édition latine, publiée par lui-même. A Liège chez Lemarié, . . . à Maestricht chez Cavelier. 1794.

440 pp. in-24°. Journal hist. et litt. 15 Mai 1794.

1044

Dissertatio critica de Eusebio Caesariensi et S. Hieronymo interpolatis quoad S. Cyprianum et Dionysium Alexandrinum, rebaptizantibus malè adnumeratos etc. A MARCELLINO MOLKENBUHR.

A Munster en Westphalie, chez Asschendorff. Et se trouve à Maestricht chez Cavelier. 1794.

84 pp. in-4°. Journal hist. et litt. 15 Mai 1794.

1045

Theses dogmatico-scholastico-morales de Actibus humanis eorumque regulis et defectibus, quas, Praeside F. MARCELLO CIELEN Ordinis FF. Min. Recollect. S. Theologiae Lectore, defendent F. BERNARDUS DUHALL, F. JACOBUS KERKHOFF ejusdem Ordinis. Trajecti ad Mosam in Conventu eorundem Fratrum die 6 Maji 1794, hora 9 ante et medio 3 post meridiem. Trajecti ad Mosam, e Typographia P. L. Lekens. Vid. F. MICHAËL, NICKËY S.T.L. ac Guard. Em. et Act. F. FRANCISCUS THYSSEN S. Theol. Lect. Em. Definitor, Censor.

8 pp. in-8°. Van Heel p. 26-27.

1046

Onderwijzinge tot den Dienst der H. Misse, met de gebeden voor en naar de Biegt en de H. Communie. De zeven Psalmen, Litanien en Gebeden. Maestricht. P. L. Lekens. ± 1794.

In-18°.

1047

Den volmaekten/Brandewijn-/Stooker/en/Distilateur,/onderwijsende/I. Eene volkomene Onderrichtinge van alle de Instrumenten en/Werktuigen noodig tot het Brandewyn- en Genever-Stooken,/en hoe de Brandewijn-ketels en Ovens moeten gemaekt worden./II. De Ingrediënten noodsaekelyk tot de Stook-konst. III. Van het/Luteren, de Regeeringe van het Vuer, d'Inweekinge, Toestellinge,/Fermentatie, en Moutmaekinge, etc. IV. Om den Brandewijn, Gene-/ver, Anijs, etc. op de beste en voordeeligste wijze te Stooken en te/bereyden. V. Om rouwen en fijnen Koorn-Brandewijn te Stooken,/en den selven te rectificereen en te suyveren. VI. Om Brandewijn/van Winnen, Droeven en Wijn-Moeren te stooken. VII. Sesthien/geëxperimenteerde Geheymen der Brandewijnen, benevens de Konst-/behandeling der selve. VIII. Manier om alderleye Wateren te/Distileeren, als mede om Anijs en Genever-Water te Stooken./IX. Hoe de seer fijne Wateren gestookt en behandelt moeten worden./X. Algemeene wijze om de Gestookte en Gedistileerde Wateren te/Soeten en te Kleuren. XI. Noodige Aenmerkingen die men in het/Overhaelen van alle fijne Wateren in acht moet nemen. XII. Di-/versche besondere Konst-stukken seer dienstig en nuttig voor /Brandewijn-Stookers, Distilateurs, Brandewijn-Handelaers, en alle/Liefhebbers der Stook-en Distileer-Konst./In het licht gegeven door J. K. B. P., ervaeren/Brandewijn-Stooker en Distilateur./Derden Druk, aenmerkelyk vermeerderd. /Eerste deel. /Prijs, twee-en-veertig Stuyvers, de twee Deelen, ingenaeyd./Tot Maestricht,/Men vind-se te koopen tot Gend, bij Ph. en P. Gimblet, /Boekdruckers en Boekverkoopers, op de Koornmerkt./1794./

8 bl. + 128 pp. in-8°. Titel in rood en zwart.

1048

Den volmaecten/Distilateur,/of/Distileerder/der/Liqueuren en fijne Wateren/onderwysende/I. De volkomene instructie van de Distileer-Ketels noodig tot de/Distileer-Konst. II. Om de Liqueuren en fijne Wateren op de beste/en voordeeligste wijsen te Distileeren, en de Ingredienten te bereyden./III. De Beschrijvinge van een uytmuntende Denkbeeld, behelsende / vier nieuwe wijsen om te Distileeren. IV. Twee-en-tachtig / geëxperimenteerde Geheymen der onverbeterlijke Liqueuren en fijne/Wateren, benevens de Konst-behandelingen der selve. V. De wijze/om van Fransche, Spaensche en Rhijnsche Moerwijn, Brandewijn/te Distileeren. VI. De Geheymen der Welriekende Wateren. VII. Om / alderhande Cordialen en Olien van Specerijen, Bloemen, Kruiden,/Wortelen en Zaeden te Distileeren. VIII. Dry-en-twintig Geheymen/in het Distileeren van Gewassen en Planten; als mede van Wijnen en/Azijn. IX. Het Rafineeren der Suykers, te Koken en te Klaeren,/om Candijs en Brood-Suyker te maeken; als ook dertig Descriptien/van de Konst der Suykers. X. Om een-en-twintig diverse Soorten/van Syroopen, en Punch te maeken, als ook Cyder, Limonade en/andere Koeldranken. XI. Geheymen om te maeken en te bereyden/verscheyde soorten van Chocolaed: Besondere manieren van het / bereyden der Coffy en Thée; en dry diverse Konstige bewerkin-/gen om eene Tafel tot een prachtig Dessert te maeken./Veelderleye uytmuntende Konst-stukken, seer nuttig voor Distilateurs,/Rafineurs, Parfumeurs, Suyker-Bakkers, Hôteliërs, Caffétiërs,/en alle Liefhebbers der Distileer-Konst./

In het licht gegeven door J. K. B. P., ervaeren Distilateur./Derden Druk, aenmerkelyk vermeerderd./Tweede deel./Prijs, twee-en-veertig Stuyvers, de twee deelen, ingenaeyd./Tot Maestricht,/Men vind-se te koopen tot Gend, bij P. en P. Gimblet,/Boekdrukk. en Boekverkoop. op de Koornmerkt. 1794./

XVI+228 pp. in-8°. Titel in rood en zwart.

Over den Schrijver: PETRUS JOHANNES KASTELEYN, zie De Gulden Passer, jrg. IX, p. 80; of Verslagen en Mededeelingen der Kon. VI. Academie, jrg. 1926, p. 109 vlg.

1049

Hand-Boeksken van teere devotie tot den H. Antonius van Padua, Algemeynen Nood-Vriend voor alle Bedrukte herten. Met de Novene. P. L. Lekens. Maestricht. ± 1794.

In-12°.

1050

Godvrugtige Meditatie op de XIV Statien van den Kruysweg. P. L. Lekens. ± 1794.

In-12°.

1051

Den Oprekten/militairschen/Jagers/Almanach,/Voor het Jaar onzes Heeren MDCCXCIV/

Na de	Munstersche	146
	Nineegsche	116
	Rijswijksche	97
	Utrechtsche	81
	Aakensche	46
	Parijsche	10
	Fontainebleau	8

Voorzien met een korte Beschrij-/ving der Stad Maastricht,/met al des zelfs uitgestaa-/ne Oorlogsrampen./ Te Maastricht / Bij de Weduwe Gijsbertus/van Gulpen. Op de Munt./

Formaat : 96 bij 55 mm. Voor 1796 en 1797 heet hij eenvoudig : Den Jagers Almanach. Zie onder 1796.

1052

Kort / Begryp / van 't leven en mirakelen / van den / H. Hubertus/ Patroon van / Ardennen,/ Eerst gemaakt in 't Fransch door eenen Religieus van de Abdye van den voorseyden H. Hubertus en vertaelt in 't Nederduyts door H. v. P. in M. Tot Maestricht. By de Weduwe van Gysbertus/van Gulpen boekdrukker/en Boekverkooper, woonende op de Munt. 1794.

2 bl. — 68 pp. — 7 bl. in-12°. Herdruk van No 200.

1053

Het dubbel / Cabinet / der / Christelyke / Wysheid,/ Beslytende in Korte Vragen ende/Antwoorden/Het eerste begindsel ende Leeringe van het Ca-/tholyk Geloove die de jonge kinderen/meest behooren te weten/ende ge-/voeglyk mogen beantwoorden./ Te Maestricht/by de Weduwe Gysbertus van Gulpen, / Boekdrukker en Boekverkooper woonende op de Munt Num. 43./

Vooraf gaan 8 pp. grote druk, kindergebedjes, geïllustreerd met zeer primitieve houtsneden. Dan volgt : Cabinet der Wysheid, vragen met antwoorden, gen. pp. 5-50; p. 51 is ongenummerd. Daarop staat : Salomons Gebed, Proverbia en de approbatie. Op de verso-zijde : houtsnede, in den rand : Refugium agonizantium.

De approbatie van 15 Augusti 1624 is getekend : MAXIMILIANUS VAN EYNATTEK, Canon. & Schol. Antv. Zie ook : 't Daghet 1e jrg. p. 62.

1054

Bezoeken voor alle de dagen des maends aen het Allerheyligste Sacrament des Autaers en aen d'Allerheyligste Maegd Maria. Maestricht. P. L. Lekens. ± 1794.

In-12°.

1055

Geschiedenis der Colonie van Surinamen, door een gezelschap geleerde Joodsche mannen aldaar. Maastricht. 1794.

In-4°. Cat. de VII collections de livres; druk van Sara Landtmeter; vente du 25 Fruct. an XIII (12 Sept. 1805), p. 3 No 26.

1056

Den Volmaekten Bier-Brouwer, leerende de bereydinge en bewerkinge om veelderleye soorten van Bieren en Azyn te brouwen, mitsgaeders de Geheymen der Bieren, de noodige aanwysinge van de goede Brouw-Hop, en hoe men tot de waere kennisse der selve zal kunnen geraeken. etc. Prys 17 stuyvers en half. Tot Maestricht. Men vind-se tot Gend, by Ph. en P. Gimblet, Boekdruckers en Boekverk. op de Koornmerkt. 1794.

Vanderhaegen : Bibliogr. Gantoise, No 4987. Over den Schrijver zie vooral weer : Versl. en Meded. der Kon. Vl. Academie, 1926, p. 109 vlg.
Hij heet : VAN LIS.

1795

1057

Opregt en zeer klaar/Onderwijs in de/Letter-Konst/zeer bekwaam/om alle jonge Kinderen en bejaarde Persoonen/in korten tijd op de gemakkelijkste wijze te/leeren Spellen, Leesen en Schryven,/alschoon dat ze in haare jeugd nog A/B/C geleerd hadden./Ten dienste van alle gemeene Schoolen en / School-Meesteren, die het voor hunne Leer-/lingen bekwaam zullen oordeelen. / Beknoptelijk t'zamen gesteld/Door G. VAN KEULEN./Van nieuws overzien, vermeerderd en verbeterd./Te Maastricht,/Bij de Weduwe Gysbertus van Gulpen,/Boekdrukker en Boekverkooper, op de Munt./

56 pp. in-12°. Aan het slot : E 1 Y 7 N 9 D 5 E.

1058

Aan de vrije Jooden (20 Maart 1795).

Gedicht door JUDAEUS BATAVUS. Knuttel, Pamflettenverz. No 22653.

1059

Constitution / de la / République Française. / (vignet) / A Paris, / De l'Imprimerie Nationale, Fructidor, an 3. / Et se trouve à Maestricht, / Chez F. Cavelier, Libraire sur la Place d'Armes, T. Nypels, Libraire sur le Grand-Fossé. /

52 pp. in-8°. Het vignet is : een vrijheidsmuts tussen palmtakken, eronder : R.F.

Hier ontmoeten we voor het eerst de drukkersnaam Nypels. De hier verschijnende Theodore Nypels was een zoon van Mathieu Nypels, die 24 April 1747 getrouwd was met Maria Aleyda van Gulpen, dochter van Joannes van Gulpen, zodat de Nypelsen aan dit drukkersgeslacht verwant zijn. Waarschijnlijk nam Theodore de drukkerij van een der van Gulpen's

over, denkelijk die van J. T. van Gulpen, die we, volgens onze lijst, na 1793 niet meer zien verschijnen. (Zeker wel niet van de oude Joannes van Gulpen, die we na 1748 niet meer tegenkomen. Hij kan ook moeilijk de zaak van de Wed. Bouwens in 1708 hebben overgenomen, want van deze verschijnen nog uitgaven tot in 1719. Joannes van Gulpen ontmoeten we pas in 1722 voor het eerst. De overname moet dus omstreeks 1720 hebben plaats gehad. Vgl. Advertentieblad No 4030, 16 Oct. 1948). Theodore Nypels werkte eerst op de Grote Gracht, verhuisde echter in 1801 naar de Grote Staat, aanvankelijk No 20, later 699. In 1806 nam hij de zaak Dufour-Roux, of wat ervan restte, over. Philippe Roux was reeds in 1786 overleden. Zijn broer Jean-Paul trad in zijn rechten, maar reeds in 1788 liep het mis met de zaak. Dufour verdwijnt van het toneel en Roux zet met een nieuwe firmant, Veugen, de uitgeverij voort onder het adres J. P. Roux & Cie. Roux schijnt al eerder uit de firma te zijn getreden, ten minste in 1794 komen we een uitgave tegen, alleen van J. P. Roux, op het Klooster (No 1035). De laatste firmant Veugen doet dan in 1806 de zaak over aan Nypels. In 1810 wordt deze „Imprimeur de l'Empire”. Hetzelfde jaar verschijnt echter als nieuw adres op de uitgaven, de naam van zijn zoon Lambert Théodore, vaak met de toevoeging „ainé”. (Grotendeels naar inlichtingen, welwillend verschaft door de Heer G. Nypels te M. Zie ook onder No 1130).

1060

Lof-sangen op de besonderste Feest-dagen van de Allerheyligste Maget en Moeder Gods Maria, uytleggende met een aengenaeme Rym, De Mysterien van de H. Maget Maria. Welke alle op de wyze van ô Goedertiere Maegt konnen gezongen worden. Tot Maestricht. By de Wed. Gysbertus van Gulpen (\pm 1795).

35 pp. in-8°. Approbatie van 1745.

1061

Avis important sur le mariage propre à rassurer les consciences tourmentées. A Maestricht. Et se trouve à Liège chez J. A. Latour. An III.

23 pp. in-12°. De Theux, kolom 778.

1062

Litanie van den H. Servatius met gebed. Te Maastricht, bij de Wed. G. B. van Gulpen (\pm 1795).

4 pp. in-12°.

1063

MATTHIAS MARTINEZ: Dictionarium Tetraglotton. Traj. ad Mosam. P. L. Lekens. 1795.

Cat. Gebrs. Verhoeven, 's-Bosch, verk. v. 20 April 1846, p. 28, No 781.

1064

Discours/prononcé à Maestricht/à la place de la Liberté/Le 20 Vendémiaire l'An 4me de la République Française une & indivisible/A l'occasion de la Proclamation/de la Réunion de la Belgique et du Pays de Liège/à la République Française du 9 Vendémiaire l'An 4me/Par

un membre de l'Administration Provisoire du Département de la Meuse Inférieure./Citoyens! . . .

8 pp. in-8°. Is van 12 Oct. 1795. (Niet 1796 zoals HARDENBERG en NUYENS geven: Inventaris etc. p. 242. Zie A. KESSEN: Herleidings-Tabellen der Fransch-Republikeinsche Tijdrekening. Maastricht. z.j. Tabel 4).

1065

Abrégé de l'histoire de la révolution de Liège et de ce qui lui a servi de prétexte, ce qu'était le pays de Liège avant la Révolution, de son gouvernement et de ses abus réels, de l'état des Liégeois avant et après la révolution jusqu'à l'entrée des François en Juillet 1794 et depuis leur entrée. Par un avocat émigré.

46 pp. in-8°. Volgens De Theux gedrukt te Maastricht. Schrijver is waarschijnlijk AVOCAT PIRET.

1066

Den Volmaekten Verwer, leerende de Konst om alle Wollen, Zyden, Catoenen, Wolle-Lakens, Lynwaeden, Gaerens, Koussens, Mutsen, Hoeden en andere Stoffen in alle couleuren te verwen; als mede de Geheymen om alle soorten van couleuren en Verwen te bereyden ende te bewerken, door D. F. Y. Eerste Deel, prys 30 stuyvers, Tot Maestricht. Men vind-se te koopen tot Gend by Ph. en P. Gimblet. Boek-drukkers en Boekverkoopers op de Koornmerkt. 1795.

Tweede Deel. Prys 24 stuyvers en half. Behelst den volmaekten Zyde-Verwer. 1795.

Cat. de Servais p. 121, No 1607.

1067

Novum Dictionarium Belgico-Latinum ex optimis authorum Tam recentiorum quam veterum Monumentis et praesertim e Dictionario regio R.P. FRANCISCI POMPEY singulari methodo, cura, ac diligentia concinnatum etc. . . . accessit appendix vocabularum forensium. Editio novissima. Traj. ad Mosam. Types J. Lekens Bibliopolae. Cum Privilegio.

Volgens ingevoegde kalender van 1795, ondanks dat „Jacobus Lekens”. Achter het voorbericht een latijns Parenneticon van G. CARIS, M. Trajectinus.

1068

De Aldernieuwste Liedekens die gezongen worden op den Kersnagt ende navolgende dagen tot O. L. Vrouwe Licht-Misse. Dezen laatsten druck van veele fauten gezuyverd. Maestricht. Wed. Gysb. van Gulpen (± 1795).

Oblong-12°. Scheurleer p. 93.

1069

S. TH. SOEMERING: De morbis vasorum absorbentium corporis hu-

mani; accedit index scriptorum de systemate absorbente. Traj. ad Mosam. 1795.

Cat. Ant. Bouchel, uitg. door v. Goesin te Gent, verkoop van 5 Nov. 1829, p. 20, No 217.

1070

Novene ter eere van den gelukzaligen Franciscus de Hieronymo, priester der societyt Jesu, getrokken uyt de novene der H.H. van de zelve Societyt, uytgegeven te Parys. 1795. Maestricht, by G. B. van Gulpen op de markt agter het Stadhuys.

In-16°.

1071

Geestelyke Liedekens ende Lof-zangen, om te zingen als men in Bedevaert reyst naer het Mirakeuleus Beeld van Onse lieve Vrouwe Tot Scherpenheuvel. In dezen nieuwen Druk vermeerderd ende verbeterd. Tot Maestricht. By de Wed. Gysbertus van Gulpen op de Munt. Sup. permissu.

151 pp. in-kl. 8°. Met titelprent. Approbatie van 1750.

1796

1072

Discours prononcé par le citoyen DE VLIËCKX, président du Tribunal civil du Département de la Meuse Inférieure le 2 Pluviose, Jour Anniversaire de la juste punition du dernier Roi des François, dans la Séance extraordinaire tenue le même jour, à effet de renouveler le Serment exigé par la loi (\pm 1796).

5 pp. in-8°. Aan het slot: Je jure Haine à la Royauté et à l'anarchie je jure Fidélité et attachement à la République et à la Constitution de l'an III. Vive la République! Vive la Réunion!

1073

Constitutie der Fransche Republieke. Bij vertaelinge uyt het Fransch. Maestricht, IV jaer.

51 pp. in-8°. Zie: Hardenberg & Nuyens, Inventaris der Archieven etc. p. 240.

1074

Extract uit de decreeten van den 4 Augustus 1789 en volgende dagen, over de vernietiging der Leenrechten. Maestricht, an IV.

Hardenberg & Nuyens, Inventaris etc. p. CV.

1075

Den / grooten / hollandschen / Nachtegaal, / op nieuw vermeerdert met ver- / scheide raare en ongemeene / Liedekens, / Op lustige wijsen van haare fraai- / heid zeer wel bekend, en die / in geen ander Lieder- / boeken te / vinden zijn. / Met schoone Prenten versiert. / Te Maas-

tricht, / Bij G. B. van Gulpen, Boek-/drukker en Boekverkooper, woonende/op den Markt, agter 't Stadhuis,/No 1612./

48 pp. in-12°. Niet bij Scheurleer.

Een van die „schoone Prenten” is wel merkwaardig: op p. 30 staat n.l. een Venetiaans drukkersmerk: een struisvogel tussen twee Venetiaanse leeuwen, met het volgende omschrift: Alla spec. del struzzo doro-Venezia so^a ponte de Barette.

1076

Den Jagers/almanach, voor het Schrikkel-/Jaar / onzes Heeren / MDCCXCVI/. . . . Voorzien met een historische Beschrijving der Stad Maastricht, met al deszelfs Oorlogsrampen en Belegeringen, Te Maastricht, bij de Wed./Gijsb. van Gulpen Boek-/drukker en -Verkooper op de Munt.

Op de plaats der ... dezelfde figuur als bij den Oprekten Militairschen Jagers Almanach van 1794. De stadsgeschiedenis begint met 1592 en eindigt met 1794. Zie Maasgouw 1896 No 23.

1077

Novum Dictionarium Tetraglotton. . . Post labores MATTHIAE MARTINEZ. Denuo J. NICOLAIDES. . . emendavit. Traj. ad Mosam. F. Typographia P. L. Lekens. 1796.

697 pp. in-8°. De Bibliotheek der PP. Jezuïeten te Maastricht bevat een exemplaar van deze uitgave, met een mooie titelprent gemerkt: Amstelædami, ex Officina Wetsteiniana 1713, die ik nergens anders aantrof.

1078

Heerlijke / en / gelukkige reys / naer het Heylig Land en Stad van/ Jerusalem/etc. Te Maastricht bij G. B. van Gulpen (± 1796).

Zie Van Heurck: Voyage autour de ma Bibliothèque, No 107, Opm.

1079

Derde uitgevinge/der/Beschryvinge of Analise/van de/Bergstoffelyke, en Yzerachtige Waters/Van de/Fontyne kort by de Stad van Tongren./Alwaar men waar maakt, dat ze in alle haare deelen, met de die/van Plinius beschreeven overeen komt, men verhaalt de/daar af gemaakte beschryving of Analise: men wyst haar/kragten in de Geneeskunde aan, zoo door 't drinken als de/baden, de wyze op welke men zig daar van bedienen moet/gedrukt in 1700, en daar na vermeerdert, van alles wat /men wegens de Fontyne van Plinius geschreeven heeft./nu de Fontyn van St. Gilis genaamt by Tongren, met/eenige verklaarende aanmerkingen en naspeuringen, van/d'Heer DRIESSEN, Geneesheer, Tongenaar (sic) derde uit-/geving, verbetert en vermeerdert door JAN VAN HERCK,/Canonnik R. geboortig van Neerlanden in Brabant./Studio disposta fideli /Lucrece/. . . . Tot Maastricht,/Uit de Drukkerye van G. B. van Gulpen, op/den grooten Markt, hoek van de Boschstraat./1796).

INLEEDINGE
TOT DE
CYFER-KONST
WAER IN DE HOOFD-SPECIEN
ARITHMETICES

GRONDELYK ENDE ZEER KLAER
WORDEN UYTGELEYT.

*Zeer bequaem voor alle Persuonen, om
de zelve op korten tyd te leeren.*

Door **Mr. PESTER LA COURT**, Arithm.

*Den laetzten Druk wymeesters ende
verbeters.*

Tot **MAESTRICHT**,
Uyt de Drukkerye van **P. L. LEKENS**.

No 678 (verkl.)

ŒUVRES
COMPLETES
DE
MADAME LA COMTESSE
DE GENLIS.

TOME PREMIER.

A **MAESTRICHT**,

Chez **J. E. DUFOUR & PHIL. ROUX**,
Imprimeurs-Libraires, associés.

M. DCC. LXXXIII.

No 726 (verkl.)

KURTZ GEFASTE,
JEDOCH DEUTLICHE
ANWEISUNG UND
UNTERRICHT,

In dem, was einen Anfänger des

ARTILLERIE-METIERS,

Hauptfächlich davon zu wissen nöthig, auch wie
derselbe dasjenige, was er als angehender Artillerist
wissen muß, ohne Lehrmeister, selbst Theorie-
erlernen, und Practisch ausüben kann.

Mit 4. tauber, in Kupfer gestochenen Plans,
versehen, worauf Canons, Haubitzen, Mortiere,
und alle bei der Artillerie jetzt gebräuchliche
Geräthschaften befindlich sein.

Gedruckt zu Maastrigt, bey **J. T. VAN GULPEN**,
Stadts-Drukker und Buchhändler 1787.

No 852 (verkl.)

WAPENHUIS
DER
GELOOVIGEN,
LEERREDENEN

TEGEN DE
HEEDENAAAGSCHE **DWAALINGEN**
DER GEENEN, WELKE GEENE
GODDELYKE **OPENBAARING**
AANVAARDEN.

Zeer dienstig voor Geestelyke en Wet'd-
lyke van alle Staat.

DOOR

F. FIRMIUS van **St. TRUIDEN**
Capucien Leetor der Godsgeleerdheid.

EERSTE DEEL.

Doet u zelve aan de Wapen Gods,
op dat gy Haan moogt rezen de listige la-
gen des Duivels, *Eph. vi. 7. 11 en 12.*

Te **MAESTRICHT**,
By de Weduwe **GYSBERTUS VAN GULPEN**,
Boekdrukker en Boekverkoopster, woo-
nende op de Munt, Num. 43.

Men vindt te koop te

St. TRUIDEN,

By **J. J. VAN HOREN**, Nataris omtrent
de Botermarkt. **M. D. L. X. C.**

No 936 (verkl.)

DEN VOLMAEKTEN
BRANDEWYN-
STOOKER

E N
DISTILATEUR,
ONDERWYSENDE

I. Eene volkome Onderschijsze van alle de Instrumenten en Werktuigen noodig tot het Brandewyn en Geneger-Stooken, en hoe de Brandewyn-Ketels en Doozen moeten geouwt worden. II. De Ingredienten noodtelyk tot de Stook-Konst. III. Van het Lueren, de Regeerzse van het Vuur, de Loozenzse, de Pochterzse, Fermentzse, en Moutzse konge. &c. IV. Hoe den Brandewyn, Geneger, Anys, &c. op de beste en voordeligste wyse te Stooken en te bereyden. V. Om rouwen en fynen Kaas brandewyn te stookken, en den selven te rechteleeren en te fuyeren. VI. Om Brandewyn van Wynen, Droeven en Wyn-Minzen te Doocken. VII. Nieuwe experimentende Gehuyzen der Brandewyn-Doozen, en de Konk-bereydeningen der selve. VIII. Minder van alle wyse Wanden te Dilleeren, als mede om Anys en Geneger-Water te branden. IX. Hoe de feer fyne Waterengolfaaken behaalt te warden. X. Algemene wyse om de Gelooke en Gelooke te warden te Stoken en te Kooken. XI. Nieuwe Experimenten die zyn licht Overtaalen van alle fyne Wateren te gelyc moet nemen. XII. De venche befordere Konst flucken teer doog en om uitte van Brandewyn-Stooken, Distillaten, Brandewyn-Doozen, en alle Liefhebbers der stook en Dilleer-Konst.

In het Licht gegeven door J. K. B. P., *Dr. van der*
Brandewyn-Stooken en Distillaten.

Derden Druk, aenmerckelyk vernooiderd.

LERSTE DEEL.

Frys, twee-en-veertig Stuyver, de reus Duitse, signacyd.

TOT MAASTRICHT,

Men vind- te koop ten Genl. by H. en P. Grunster,
Boekdrukkers en Boekverkoopers, op de Koornmarkt.

1794.

N° 1047 (verkl.)

HEERLYKE
EN
GELUKKIGE REYS
naar het Deylig Land en Stad
VAN
JERUSALEM,

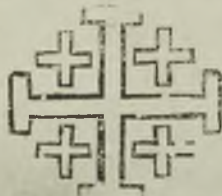
beschreeven en Vertaalt door *Abraham VAN VAN DER LINDEN*,
Nieuw door de Overzetterzse te Maastricht
in 1794 uitgegeven.

De Druygen en Verkoop van de *Jeruzalem*, alle gevins
te Maastricht.

Leest / begijnt en ontvoudt.

*De Druygen, die van de reus Duitse, signacyd, en de reus
Frys, twee-en-veertig Stuyver, de reus Duitse, signacyd.*

HET EERSTE DEEL.

T. MAESTRICHT.

By G. B. VAN GULPEN, Boekdrukker en Boekverkoopers
woonende op den Markt / agter het nieuw Stadhuis N°. 107

Met Gratis en Prijsloos.

N° 1078 (verkl.)

DE KLEYNE
CHRISTELYKE
ACADEMIE
DAT IS
DE OEFFENPLAETS
DER GELEERDHEYD

Bekwaem om de Kinderen te oeffnen in de Christelyke Deugden,

Vergaderd door J. B. V. L. P.

OPGEDRAGEN
AEN HET MINNELYK KINDEKEN

JESUS,

Den Leraer en Minnaer, den Loonder en Kr. on ter der
Katholyke Jonkheyd.

Geuwt met toeliffening van zyne Doo. Hoogzedeheyd

PETRUS JOSEPHUS,

BISSCHOP van ANTWERPEN.

Die het gebruyk der selve aen de Jonkheyd ernuylgk
is reccommandeerende.

Te MAASTRICHT, by G. B. VAN GULPEN,
Boekdrukker en Boekverkoopers, woonende op de Markt
agter het Stadhuis, over de Botswaag. N°. 1072

N° 1186 (verkl.)

ALMANACH
DU
DÉPARTEMENT
DE LA
MEUSE-INFÉRIEURE.

AN XIII DE L'ÈRE FRANÇAISE.

*Les Phénomènes Astronomiques ont
été calculés pour la latitude et
la longitude de Maastricht.*

A MAASTRICHT.

De Propriétaires de TH. NEVILL, son gendre
1811, n°. 29.

N° 1358

2 pp. Tot den Leezer — 139 pp. — Bladw. 5 pp. — naschrift van v. Herck 4 pp. in-8°. Opgedragen: Aan de Heeren en Mevrouwen, De welke ingeschreeven zyn in 't getal van 300 exemplairen.

In hetzelfde jaar verscheen „Chez N. van Gulpen, Imprimeur et Libraire à la Grosse Carotte” te Hasselt: Description ou Analyse des eaux minérales ferrugineuses de la Fontaine proche de la Ville de Tongres.

1080

Litanie tot den H. Joannes Nepomucenus, met gebedt. Tot Maastricht. Bij G. B. van Gulpen.

4 pp. in-12°. Imprimatur van G. A. J. DE BEZERRA, Antw. 14 Dec. 1739.

1081

Lois et arrêtés sur l'organisation de l'ordre judiciaire en matière civile. Maastricht. An IV.

118 pp. in-8°. Hardenberg & Nuyens, Inventaris etc. p. 245.

1082

De Wijkmeesters der Stad Maastricht, HENRI MILLIARD, J. A. COENEN, J. D. CONINX, J. L. VERMIN, A. M. GUDI, A. ROFFAER, P. JESSE, G. D. SMEETS, J. ARMOND, VAN GULPEN, J. H. THOMASSEN, L. METTEVIER, ARN. ROFFAER, D. HUPKENS aan hunne medeburgers. Maastricht. 1796.

Hardenberg & Nuyens: Inventaris etc. p. CXVI.

1083

Proclamatie. De Commissaris van het uitvoerend Bewind bij de Administratie van het Departement der Nedermaas. Aan de Inwoonders van het Departement. Burgers. . . Proclamation. Le Commissaire du Directoire exécutif près l'Administration du Département de la Meuse Inférieure, aux habitants de ce Département. Citoyens. . .

Ondertekend: 18 Nivôse 4e an. ROGIER.

Aanplakbiljet van 2 bladen, gr.-folio (8 Januari 1796).

1797**1084**

Observations sur la déclaration exigée des ministres des cultes en vertu de la loi du 7 Vendémiaire An IV. A Maastricht, chez P. L. Lekens. s.d.

44 pp. in-8°. Schrijver is: M. ERNST, reg. kanunnik van Rolduc en Pastoor van Afden. Het verscheen 1 Juni 1797 en verdedigde de aflegging van den beruchten eed. Nog datzelfde jaar verscheen een duitse vertaling van H.C.L. bij Haas u.S. te Keulen. ERNST werd heftig aangevallen o.a. door P. DÉDOYAR S.J. in zijn: Réponse aux Observations de M. ERNST sur la déclaration... (26 Juni 1797) en P. J. VANHOREN, kapelaan van St. Truiden, die aldaar deed verschijnen: Réflexions contre les observations de M. ERNST.

Deze verdedigde zich in:

1085

Apologie des ministres des cultes qui ont prêté la déclaration exigée par la loi du 7 Vendémiaire contre les critiques de MM. DÉDOYAR et VANHOEREN, les motifs de Malines et autres Brochures. Maestricht. 1797.

170 pp. in-8°. Waarschijnlijk bij Th. Nypels.
In ERNST's geest is de volgende publicatie :

1086

Onderzoek of vraege. . . . om te bewijzen, dat haat zweren aan het Koningschap niets anders is in de bedoeling des Wetgevers, dan beloven het Koningschap in Frankrijk niet te herstellen. Door Anonymus.

Maastricht. Einde 1797. Wordt toegeschreven aan E. H. PHILIPPENS, past. van Amby.

Van ERNST zelf is weer :

1087

Entretien/d'un Curé et d'un laic/sur la question:/Est-il permis d'assister aux messes / des prêtres assermentés en vertu / des lois du 7 Vendémiaire an IV/et du 19 Fructidor dernier; &/quel est le sens de ces sermens?/Par S. P. ERNST Curé d'Afden./Audite Fratres! quod dico, & mihi irasci/nolite, quia non sunt falsa, quae auditis,/potestis & considerare./S. Aug./A Maestricht chez Th. Nypels, Imprimeur/Libraire, Rue de Grand-Fossé./

IV+28 pp. in-8°. Een duitse vertaling verscheen te Aken (53 pp. in-8°).
Nog in 1797 werd het ook in het nederlands bewerkt als :

1088

Eene korte Onderwijzing etc.

Zij was van de hand van DE LIMPENS, kapelaan te Nuth en verscheen te Maestricht. Van een anderen medestander van ERNST is nog het volgende :

1089

Exposition des motifs qui ont décidé un ecclésiastique du Département de la Meuse Inférieure à faire le Serment.

In-8°. Eind 1797 te Maestricht verschenen. Schrijver is DOMINIQUE BAUDUIN, Oratoriaan te Luik.

Voor de uitgebreide controversen rond den eed, moeten wij verwijzen naar DAVIS o.c. III, p. 129 vlg.

1090

Directorium. . . pro anno Domini 1797. Traj. ad Mosan.

Cat. 21 van Schmitz, No 201. Zeker wel bij Lekens.

1091

Description de la cérémonie et réjouissances qui ont lieu dans la commune de Maestricht, chef-lieu du Département de la Meuse-Inférieure, le 10 Pluviose de l'an VI, à l'occasion de la Paix conclue à Campo-

Formio le 26 Vendémiaire an VI, entre la République Française et l'Autriche.

44 pp. in-8°. De feesten vielen naar onze tijdrekening 17 Oct. 1797.

1092

Nouveau Dictionnaire François-Flamand par J. DES ROCHES. Nouvelle édition revue, corrigée et considérablement augmentée. A Maastricht de l'Imprimerie de P. L. Lekens. 1797.

926 pp. in-8°, met lijst van eigennamen.

1093

Nieuw Nederduytsch-Fransch en vice versa woordenboek, door J. DES ROCHES. Maastricht. P. L. Lekens. 1797.

1094

Den Jagers/Almanach/voor het jaar onzes Heeren/MDCCXCVII,/alsmede gedeeltelijk/den Almanach voor/'t 5e en 6e Jaar/der Fransche Republiek,/ Zijnde voorzien met veele / nutte en gedenkwaardige Zaaken. Zeer dienstig/voor kooplieden, Reizigers,/en voor Persoonen van al-/lerlei Rang en Staat./Te Maastricht bij de Wed./G. van Gulpen, Boek-/drukker en -verkooper./

Hierin : Vervolg der Beschrijvinge van de Stad, o.a. ook van het Stadhuis.

1095

Répertoire des lois publiées dans le Département de la Meuse Inférieure. An V.

Cat. Mr. Arm. Cartenstat, vente du 5 Juin 1810 et jours suivants, druk van Sara Landtmeter, p. 7 No 41. Is wellicht hetzelfde als :

1096

Repertoire ou mémorial Chronologique des lois, proclamations et arrêtés, publiées dans le Département de la Meuse Inférieure à dater du 9 Vendémiaire an 4, jour de la réunion à la république française, jusqu'au 29 frimaire an 5. An V. z.p.

76 pp. in-8°. Opgave van Hardenberg en Nuyens, Inventaris etc. p. 248.

1097

Den volmaekten/Zeepsieder,/leerende/De Bereydinge en Bewerkinge om alle/soorten van Zeepen, op de beste en/voordeeligste wyse te maeken./Behelsende XI Hoofdstukken./I. De verhandeling van de selfstandigheden en stoffen/der Zeepe. II. Van de Gereedschappen der Zeepsieders,/en hoe men de selve moet gebruyken. III. De wyse om/de Looge toe te stellen, en om er Zeepe van te maeken./IV. De wyse om harde Zeepe uyt Vet en Looge te/bereyden. V. De aenmerkingen op de bewerkingen en /selstandigheden der Zeepe. VI. De proeven om de Zeepe/volkomen goed te bereyden. VII. Van de Groene Zeepe. VIII. De bereydinge en het maeken der weeke Groene/Zeepe. IX. De wyse om Swarte Zeepe te maeken, met/alle de teekens die sy

geeft in het sieden. X. De teekens/die de Zeepe geeft in het sieden, is 't dat sy te sterk, te/soet, te dun, ofte te dik is. XI. De Beschryvinge der Plante Kali, waer uyt de Pot-assche gemaekt word, om Zeepe mede te maeken, etc. / Door P. J. K. / Lid van verscheyde Genootschappen van Konsten en Wetenschappen./En vermeerderd met de Theorie en Praktyke der beste Inlandsche / Konstenaers en Handwerks-lieden./Tweedens Druk: Met een Byvoegsel van 22 Geheymen der Zeepen,/door A. I. P. T., seer nuttig en dienstig tot gebruyk van alle man./Prys 12. Stuyvers Brabands courant, ingenaeyd./Tot Maestricht./Men vind-se tot Gend, by Ph. en P. Gimblet, Boekdruk. en Boekverk. op de Koormmerkt. 1797./

III+100 pp. in-8°. Titel in rood en zwart. Zie No 1048.

1098

Handboekje / der / eerstelijke, communale / en Keur-vergadering/of/verzameling/en rangschikking/van de Artykels der Constitutie en/van de Wetten betrekkelijk tot/de verkiezingen./Te Maastricht,/Uit de drukkerij van J. P. Roux en/Cie. Ve Jaer./

67 pp. in-12°.

1099

Almanach du Département de la Meuse Inférieure. A Maestricht, de l'Imprimerie Th. Nypels.

De eerste jrgen., zeker tot 1800, zijn in zakformaat. De latere in-kl. 8°. Na 1813 heet hij: Almanach de la Province du Limbourg, tot 1828.

1100

Mémoire/adressé/par l'administration centrale/du Département de la Meuse-Inférieure/au conseil des cinq-cents./Citoyens législateurs. . .

14 pp. in-gr. 4°, ondertekend: CHÉNARD, Prés., COENEGRACHT, PETIT, COX, SURET-CHOKIER, adm., REINTJENS, secr.

1101

De Natuer/en huishoud-kundige/Historie/der/Honden,/ofte/Onderwys./I. Hoe men de Honden opvoeden, oppassen en gewinnen/zal. II. Van de besondere eygensenschappen van verscheyde/soorten van Honden. III. Van de worpen der Honden, en/welke goede Honden zullen worden. IV. Van de opvoe-/dinge der Honden, hunne behandeling, en hun noodig/voedsel. V. Van het leeren van Konsten, of het africhten der/Honden. VI. Van het gewinnen der Honden. VII. Van het/nut van verscheyde soorten van Honden, en hunne Natuer/en eygensenschappen. VIII. Van het nut der Honden in de/Genees-konst, en hun gebruyk by andere gelegentheden./IX. Van de gewoone Ziekten der Honden, en de Hulp-/middelen om 51 verscheyde soorten van Ziekten en Quaelen /der Honden te geneesen. X. Een-en-twintig Konst-stukken/en Geheymen aengaende de Honden. XI. Aemmerkin-

gen/van eenige nieuwere Doctoren, over het geneesen van de/dolle Honden-beete, en de beproefde hulp-middelen. XII. De/besondere opmerkingen over de Natuer, het vernuft en/den getrouwigen Aerd der Honden. XIII. Verscheyde/wonderlijke Historien en Geschiedenissen van de getrou-/wigheyd der Honden, en hun nut aen het Menschdom. / Door W. T. / Uyt het Hoogduytsch vertaeld in het Nederduytsch, in/1796, en noyt voor desen in de Vlaemsche Tael gedrukt./ Prys, seventhien Stuyvers en half, ingenaeyd./Tot Maestricht,/Men vind-se te koopen tot Gend by Ph. en P. Gimblet,/Boekdrukkers en Boekverkoop. op de Koornmerkt. 1797./

2-164-6 pp. in-8°. Achteraan, uittreksel uit de Catalogus der Gimblet's.
6 pp.

1102

Verzameling van wetten en decreten, 1789-an IV (z.p. of j.).

28 pp. in-8°. Hardenberg en Nuyens, Inventaris etc. p. 249.

1103

Le Censeur public du Département de la Meuse Inférieure. (Motto): L'ignorance & la corruption ont produit la Tyrannie, l'instruction & la morale consolideront la République. (In fine): On souscrit à Maestricht, chez G. B. van Gulpen, Imprimeur Libraire, sur le grand Marché No 1.

Elk nummer telde 8 pp. in-8°. Het eerste verscheen 10 Nivôse An V.
Zie o.a. Maasgouw 1887 p. 166.

1104

Procès-verbal de la cérémonie funèbre qui a eu lieu en l'honneur du général HOCHÉ, commandant en chef de l'armée de Sambre et Meuse, en exécution de l'arrêté du Directoire exécutif du 10 Vend. an VI le Décadi 30 du dit mois dans la Commune de Maestricht, Chef-lieu du Département de la Meuse Inférieure, Maestricht. z.j.

16 pp. in-8°. Hardenberg & Nuyens, Inventaris etc. p. 247.
De feestviering viel op 21 Oct. 1797.

1798

1105

Beschrijving van de gevangenis en deportatie van de Heeren JANS GYBEN, VAN EERDEWEGH en BOSMANS, van Paal, naar het eiland Rhé. Maastricht. 1798.

In-8°. Cat. Ul. Capitaine No 8777.

1106

Epistola pastoris anonymi de jurejurando quod exigunt Galli adversus P. RR. SS. Gervasii et Protasii JOANNEM EMMERICUM JOSEPHUM RAAB, Trevirum et S. P. ERNST (nescio cujus sancti) in Afden, Canonicum Rodensem, pastores. Traj. ad Mosam, apud Th. Nypels. 1798.

124 pp. in-8°.

1107

Constitution de l'an III de la République Française. A Maestricht. Chez Th. Nypels, Imprimeur Libraire, Rue de Grand-Fossé. 1798.

1108

Constitutie of Staatsregeling der Fransche Republiek.

Ibidem.

1109

Discours/prononcés, conformément à la Lettre/circulaire du Ministre de l'Intérieur, du/23 Messidor an VI, par le Citoyen/L. S. CHIÉNARD, Président de/l'Administration centrale du Département/de la Meuse-Inférieure,/Aux fêtes commémoratives des 14 Juillet 1789,/9 et 10 Thermidor de l'an II, célébrées à/Maestricht les 26 Messidor et 10 Thermidor/de la prédite année VI./

15 pp. in-8°. De feestviering viel op 14 en 28 Juli 1798.

1110

Almanach van het departement der Nedermaas. Maastricht. 1798.

Deze jrg. is aanwezig op het Rijksarchief in Limburg.

1111

Première suite/au/répertoire/ou/mémorial Chronologique/des/Lois, Proclamations et Arrêts/publiées dans le département/de la Meuse Inférieure/à dater du 1 Nivôse an V, jusqu'à la fin du mois de Floréal an VI./A Maestricht, de l'Imprimerie de/Th. Nypels rue du grand-Fossé./

181 pp. in-8°.

1112

Discours/prononcé/par L. S. CHIÉNARD,/président de l'Administration Centrale du/Département de la Meuse Inférieure,/à l'occasion de la Fête de la Paix, célébrée/à Maestricht le 10 Pluviôse an VI, de/la République Française./Citoyens. . .

14 pp. in-8°.

1113

Histoire/de/l'Ordre de Notre Dame/du Mont Carmel/dans la Terre Sainte,/sous ses neuf premiers/prieurs généraux./A Maestricht,/de l'Imprimerie de P. L. Lekens./1798./

2 bl. + 102 pp. in-8°. Geschreven door P. JEAN NÉPOMUCÈNE, Carme déchaussé.

1114

Explanatio formulae jurisjurandi de odio in regiam potestatem, Gallicè Parisiis editam, latinam fecit, adjuncta praefatione apologeticâ adversus epistolam pastoris anonymi. S. P. ERNST, Pastor in Afden. Traj. ad Mosam apud Th. Nypels an VI.

30 + 21 pp. in-8°. Die laatste 21 pp. bevatten de vertaling van de „éclaircissements sur le serment de haine à la royauté”, toegeschreven aan abbé DE MALARET. Zie BECDELIEVRE o.c. p. 668.

1115

Dit is den oprechten christelijken wijsgeer enz. 1798.

Brochure van NICOLAAS DE LIMPENS, Kapelaan van Nuth, partijgenoot van ERNST, waarschijnlijk te Maastricht gedrukt, bij Lekens. Zie Daris III, p. 154.

1116

Réflexions / sur le / Décret de Rome / et / La Décision de quelques Evêques / Relativement au serment de haine etc. exigé en / vertu de la Loi du 19 Fructidor An V. / Par M⁺, Ami de la Vérité & de la paix. / A Maestricht, chez Th. Nypels. Rue de Grand-Fossé.

24 + 99 pp. in-8°. Is weer een werkje van S. P. ERNST, verschenen Oct. 1798, onder het motto: Sensus, non sermo sit crimen. S. Hilarius: De Trinit. Lib. 1, N. 2.

1117

Examen de la seconde lettre du jurisconsulte français au ci-devant notaire des Pays-Bas sur la communication en fait de religion avec les prêtres qui ont prêté le serment de haine à la royauté. Par S. P. ERNST, Curé d'Afden, Canton de Rolduc. A Maestricht, chez Th. Nypels (z.j.).

VIII + 46 pp. in-8°.

1118

La logique, par CONDILLAC. Maestricht. An VI.

Herdruk van No 977.

1119

Discours prononcé à la Maison commune de Maestricht le 9 Vendémiaire an VII, jour anniversaire de la réunion des 9 Départements à la République Française. Par L. S. CHÉNARD.

19 pp. In-8°. Hardenberg en Nuyens, Inventaris etc. p. 239. Is van 30 Sept. 1798.

1120

Redevoering uitgesproken door den Br. L. S. CHÉNARD, President der Centrale Administratie van het Departement der Neder-Maas, op den 9den Vendémiaire 7den jaars, zijnde de verjaardag van de Vereeniging der 9 departementen met de Republiek van Frankrijk.

Ibidem p. CXVI. Vertaling van het voorgaande. De vertaler tekent: J.R.W.

1121

Le Commissaire du Directoire exécutif près le Département de la Meuse-Inférieure, aux Citoyens de ce Département. Citoyens. . .
De Commissaris van het Uitvoerend Directoire bij het Departement der Neder-Maas. Burgers. . .

Manifest van GIRARD, gedateerd: Maestricht. 24 Ventose An VI.
4 pp. in-folio. In 2 kol., frans en nederlands.

1122

De Post van de Nedermaas. (In fine): Te Maastricht, bij G. B. van Gulpen, op den hoek van de Boschstraat.

4 of 6 pp. in-4°. Waarschijnlijk verscheen deze krant drie maal per décadi of republikeinse week van 10 dagen, No 117 verscheen 25 Pluviose (= 13 Febr. 1799). Zij moet dan wel in 1798 zijn beginnen te verschijnen.

1123

Discours/Prononcé le 11 Thermidor de l'an VI, à l'Inauguration de l'École centrale du Département de la Meuse-Inférieure. / Par le Citoyen L. S. CHÉNARD, Président / de l'Administration centrale. / Citoyens. . .

14 pp. in-8°. De plechtigheid had plaats 29 Juni 1798.

1124

Discours/prononcé/Par le Citoyen L. S. CHÉNARD,/Président de l'Administration centrale du Département/de la Meuse-Inférieure,/A la Fête commémorative du 10 Août '92,/célébrée dans la Commune de Maestricht,/Chef-lieu dudit Département, le 23 Thermidor/an VI de la République Française, une et indivisible./Citoyens. . .

16 pp. in-8°. Die feestviering viel op 10 Aug. 1798.

1125

Le Préposé aux Recettes de l'Administration de Maestricht, Département de la Meuse-Inférieure. A tous les percepteurs de son Arrondissement. Citoyens. . .

De Préposé over de Ontfangst van het Arrondissement van Maastricht, Departement der Neder-Maas, Aan alle percepteurs van zijn Arrondissement. Burgers. . .

1 blad in-folio. Gedateerd: Maestricht, 8 Prairial VIe J. (= 27 Mei 1798).

1126

Dictionarium tetraglotton novum. . . ultimae huic editioni acc. plurimas voces. . . Item onomasticon latino-graecum nominum propriorum frequentius occurrentium. Post labores MATTHIAE MARTINEZ denuô J. NICOLAIDES plurima. . . addidit et. . . vitia emendavit. Editio novissima, omnium auctior et emundatior. Traiecti ad Mosam, e typographia P. L. Lekens. M.DCC.XCVIII.

In-8°. Evenals de editie van 1796, aanwezig op de Bibliotheek der PP. Jezuiten, Tongersestraat.

1799

1127

Historiettes et Conversations à l'usage des Enfants. Maestricht. An VII.

Cat. Cavelier, vente du 10 Juin 1805, p. 24, No 26a.

1128

Les veillées/du Château, ou/cours de morale/à l'usage des Enfans,/ Par l'auteur d'Adèle et Théodore./L'an VII de la République Française./

4 vol. resp. XXIV + 286, 355, 294 en 314 p. Geen uitgever vermeld. Schrijfster is natuurlijk Mme DE GENLIS.

1129

CRÉBILLON: Lettres de la Marquise M++++. Maestricht. 1799.

2 vol. in-12°. Cat. de la Collection Mylord Crewe. Liège-Polain. Vente du 9 Mai 1836, p. 84, No 1488.

1130

Journal du Département de la Meuse-Inférieure.

In-4°. Verscheen voor het eerst 2 Thermidor An VII = 20 Juli 1799. Voor het laatst onder dezen naam 29 Febr. 1812 en werd toen: Journal politique du Département etc. Het verscheen eerst om den anderen dag; van 1 Juni 1811 af echter dagelijks, behalve 's Zondags. De uitgever was Th. Nypels, die aanvankelijk op de Grote Gracht woonde, maar sinds 22 Oct. 1801 als adres opgeeft: Grote Staat No 20. Met het nummer van 30 Aug. 1805 wordt dat Grote Staat No 699. Vanaf 8 Nov. 1810 heet de uitgever L. Th. Nypels ainé. Het huis in de Gr. Staat was 4 Oct. 1797 reeds gekocht voor 17000 frs. Zie Maasgouw 1888 p. 82.

1131

Nouveau-Barème ou traité élémentaire & raisonné d'Arithmétique divisé en 3 parties. 1. Les quatre premières règles. 2. Les proportions ou Règles de Trois. 3. Les Fractions, avec un supplément contenant. 1. Les poids et mesures de tous les pays habités & des Tables de leur rapport avec celle de France. 2. Un petit Dictionnaire alphabétique de plusieurs mots et termes dont on se sert dans le commerce, la banque & la finance; servant d'introduction à un cours complet d'éducation commerciale que l'auteur se propose de donner incessamment. Par É.V.I.. A Maestricht chez Th. Nypels, An VII.

In-8°. Schrijver is É. V. LAISNÉ, professor aan het college te Roermond.

1132

Pensées diverses d'un bon et franc catholique à l'occasion du bref de N.S.P. le Pape à M. l'archevêque de Malines sur le serment de haine à la royauté. Maestricht, chez Th. Nypels. An VII.

78 pp. in-8°. Schrijver is weer S. P. ERNST.

1133

Supplément aux pensées diverses.

6 pp. in-8°. Zonder plaats of jaar. Ingeelijks van ERNST.

1134

Carte du Département de la Meuse-Inférieure. Dessinée par AMAND LIMOZIN. Gravée par BEAUBLÉ fils. Paris. Et se vend chez Th. Nypels. Impr. Libraire.

1135

Discours / prononcé dans le Temple décadaire de la / Commune de Maestricht, le 2 Pluviose / an VII, pour la célébration de l'anni- / versaire du 21 Janvier 1793, jour de/la juste punition du dernier Roi des/Français;/Par le citoyen L. S. CHÉNARD,/Président de l'admini- / stration centrale du/Département de la Meuse-Inférieure./Citoyens. . .

32 pp. in-8°.

1136

Liberté, Égalité,/Maestricht, le premier Ventose, an VII de la/Répu- / blique Française, une et indivisible./CHÉNARD, Président de l'Admi- / nistration centrale du Département de la/Meuse-Inférieure,/. . . /A tous les Habitans de ce Département./Citoyens. . .

6 pp. in-8°. Van 19 Febr. 1799.

1137

Procès verbal de la distribution des prix aux élèves de l'École Cen- / trale en Germinal an VII. Maestricht.

37 pp. in-8°. Deze processen-verbaal komen elk jaar terug en worden in deze lijst niet herhaald.

1138

Discours/Du Citoyen L. S. CHÉNARD/Président de l'Administration / centrale du/Département de la Meuse-Inférieure,/Prononcé dans le / Temple décadaire de la Commune/de Maestricht le 10 Germinal an 7, / à l'occasion/de la distribution des Prix aux Élèves de l'École/cent- / rale./Citoyens. . .

15 pp. in-8°.

1139

L'homme des Champs ou Premières notions d'agriculture pratique. / Par GIRARD. Maestricht. An VII.

In-8°. Gothier's Amateur No 219 No 95.

1140

Discours prononcé le 1er Vendémiaire an VIII pour l'anniversaire de / la fondation de la République. Par le citoyen CAVENNE, commissaire / du Directoire exécutif près le Dép. de la M. Inf.

4 pp. in-8°. Is van 23 Sept. 1799.

1141

Extrait/De la loi à la Répartition, à l'Assiette et au Recouvrement / de la Contribution foncière.

Extract uit de Wet raekende de omschrijvinge, de omzettinge en de / Invoorderingen der Grond-Lasten.

19 pp. in-gr. 4°. Ondertekend: A. WILMAR, vice-pres., NYPELS, JACOBS, / administrateurs, J. M. REINTJENS, secr.

1142

Deuxième Suite / au / Répertoire / ou / mémorial chronologique / des Lois, proclamations et arrêtés / publiés dans le Département / de la / Meuse-Inférieure, / à dater du 1 Prairial an VI jusqu'à la fin de la / même année. / A Maestricht. / Chez Th. Nypels, rue de Grand-Fossé. / 32 pp. in-kl. 8°.

1800

1143

Encore un mot sur le serment de haine à la royauté, etc. et la rétractation ordonnée par les réponses de M. DE PETRO, évêque d'Isaure et délégué apostolique à M. l'Évêque de Grasse. A Anvers à l'Imprimerie typographique. An VIII.

56 pp. in-8°. Zeer waarschijnlijk toch te Maastricht gedrukt.

1144

Trois lettres / d'un homme / à / Trois grands-vicaires / CORNEILLE LEMAIGRE de Namur, / J. H. LANDSHEERE de Malines, / et TITIVS de Liège. / Pour les prêtres nommés Fidèles, / relativement au serment de haine, à la promesse / de fidélité & au schisme. / Funiculus triplex difficile rumpitur. Eccl. IV. 12. / A Maestricht, / De l'Imprimerie de Th. Nypels, rue du Grand-Fossé. / L'an VIII. /

VII+93 pp. in-8°. Het „Avis de l'éditeur ou de l'auteur" — p. III-V van het voorwerk — is ondertekend: N. S. T. DELAUBER (= S. P. Ernst d'Aubel). TITIVS is ALBERT LEJEUNE, Ongesch. Carmeliet, wien de Prins-Bisschop DE MÉAN de macht van Vicaris-Generaal had gegeven.

1145

Le triomphe de la vérité ou le serment de haine à la royauté justifié par un bref de N.S. Le Pape Pie VI et par la déclaration du corps législatif, par le citoyen ASTÈRE. Bruxelles. An VIII.

56 pp. in-8°. ASTÈRE = S. P. ERNST. Bruxelles = Maestricht.

1146

Réflexions pacifiques et Catholiques sur l'instruction importante, par demandes et réponses, relativement au serment de haine et à la promesse de fidélité, dédiées aux fidèles qui aiment leur salut. Demonstratio lupum. . . quid inter sit vestra vos videritis. S. Bern. A Maestricht. De l'imprimerie de Th. Nypels. Fructidor An VIII.

VII+63 pp. in-8°. Schrijver is nogmaals S. P. ERNST. Verscheen Aug.-Sept.

1147

La mauvaise foi dévoilée ou réponse aux brochures intitulées: Notice sur l'abbé Sicard etc. et Défense légitime etc. relatives au serment de haine et au schisme, avec quelques observations sur les lettres

pastorales de M. l'Évêque de Liège. Par S. P. ERNST, curé d'Afden. Maestricht. Chez Th. Nypels, Frimaire an IX.

V+73 pp. in-8°. Bedoelde Notice is het werk van abbé H. J. DUVIVIER en werd uitgegeven te Mons, 1800. Het antwoord van ERNST verscheen Nov.-Dec. 1800.

1148

De kwaede trouw der tegenwoordige Kerkschenders in het licht gebracht door eenen minnaer van de katholieke waerheid.

Dit anoniem brochuurtje verscheen volgens Daris III, eind Oct. waarschijnlijk te Maastricht.

1149

Précis de ce qui s'est passé dans la Belgique relativement au serment exigé par la République Française, avec les brefs du Pape. Venise. 1800.

Cat. van Hulthem, No 27175, met uitgedrukt vermoeden, dat het boekje van Maastrichtse persen komt.

1150

La question du Serment, traitée mathématiquement, ou démonstration mathématique de la licéité du serment par l'auteur du Coup d'oeil sur l'évidence de la Vérité.

1151

Le Véritable sens du Serment de haine à la Royauté, irrévocablement fixé par le législateur lui-même. Pour servir de suite à la question du serment traitée mathématiquement & au Recueil de pièces justificatives.

1152

Brieven van eenen geëden Priester aan eenen ongeëden Geestelijken Vrind in Brabant: Nopende den borgelijken Eed, geeyscht door de Fransche Republiek van alle Bedienaars des Gods-Dienst volgens de wet van 19 Fruct., het V. Jaar.

Deze drie brochuren adverteert Nypels tussen zijn andere uitgaven, in zijn: Alm. v.h. jaar O.H. 1800. Vermoedelijk ook drukken van hem, De Theux geeft ze niet.

1153

Directorium/ad horas canonicas ritè legendas,/ac missas celebrandas/juxta breviarum ac missale/Romano-Franciscanum/ad usum/FF. Minorum Recollectorum/Pro Anno Domini 1800/

Zonder paginering of drukkersvermelding, maar heel zeker bij P. L. Lckens, Maastricht.

Voor 1801 en 1802 dezelfde titel. Voor 1803 luidt deze :

Directorium/ad usum FF. Min. Recoll. Prov./German. Infer. et Missionis/Seraphicae./ Pro Anno Domini 1803./In Dioec. Leod. sunt/Trud. Tung. Hass. Traj. Licht. Reich./Mosac. Stoch. Venlo. (: Meg.)/In Dioec.

Aquisgr. sunt/Venr. Erckl. Hynsb./In Prov. Mechl./Omn. Solà Megâ Excepta./Noviomagi, è Typographia J. C. Vieweg./

Voor 1804 had Lekens weer de uitgave en is de titel als in 1800, met deze kleine wijziging: Pro Anno Domini bissextili 1804.

Deze jrg. heeft achterin een Extractum breve uit de Catalogus van Lekens en tot nog grotere zekerheid staat helemaal aan het slot: Traj. ad Mosam. Typis P. L. Lekens.

Van 1805-1810 luidt de ietwat verkorte titel:

Directorium/Romano-Seraphicum/ad usum/FF. Minorum Recollectorum./ Pro Anno Domini.../

Voor 1812 nog korter:

Directorium/Romano-Seraphicum/Pro Anno Bissextili 1812./

Sommige, niet alle, jaargangen hebben het Extractum breve en de drukkersvermelding aan het slot.

De collectie is aanwezig op de Biblioth. der PP. Franciscanen te Weert.

1154

Antwoord aan den Koning van Engeland. Georgius, gij wilt den oorlog? Wij zullen oorlogen!

16 pp. in-8°. Hardenberg en Nuyens, Inventaris etc. p. 237. Van ± 1800.

1155

Répertoire ou mémorial chronologique des lois, proclamations & arrêtés, publiées dans le Département de la Meuse-Inférieure, à dater du 9 vendémiaire an 4, jour de la réunion à la République, jusqu'au 30 floréal an 7.

Idem aangeboden in genoemden Almanach van 1800. Zie No 1152.

1156

Constitution de la République Française de l'an VIII.

16 pp. in-8°. Hardenberg & Nuyens, Inventaris etc. p. 241.

1157

Den dobbelen / Zielen-Troost / en Vaderlycke Leeringhe / Troostelyk voor de Godvrugtige Christene Zielen, / Gestelt by forme van Dialogue of Zamenspraekke tusschen eenen Vader / en zyne Kinderen. / Verklaerende de thien Goddelyke Geboden, de zelve / uytleggende, en met Exempels bewyzende. / Nieuwelyks overzien, op veele plaetzen verbeterd, en tot onderwyzinge / en troost der Zielen uytgegeven. /

(Vignet).

Te Maestricht, by G. B. van Gulpen, Boekdrukker en Boek-/verkoper, woonende op den grooten Markt, hoek van de Boschstraat. /

Geen paginerig, wel signatuur: A. A 4-F 3. Breed-8°.

Approbatie van J. L. DECAVEJAL (sic), Antw. 13 Mei 1722.

De voorreden des Auteurs is ondertekend: UL. Dienstw. Dien. FRANCISCUS VAN THIENEN.

Zie over dit merkwaardig boekje: E. VAN HEURCK, Voyage autour de ma Bibliothèque, Nos 157-159.

Bedoeld vignet, houtgravure, stelt voor: Christus' Nederdaling ter Helle. Zie ook No 1350.

1801

1158

Le miroir du clergé. Maestricht. 1801.

2 vol. in-8°, met plaatjes. Cat. Michel, Leuven, verk. van 28 Juni 1813, p. 13 No 196.

1159

Principes du droit public français, par J. F. HANF. Maestricht. An IX.

176 pp. in-8°.

1160

Le Serment de haine et le schisme, considérés dans une lettre de M. le nonce de Cologne du 2 Janvier 1801, à quelques prêtres assermentés. En Europe. An IX ou 1801.

38 pp. in-8°. Geschrift van ERNST, zo goed als zeker gedrukt te Maastricht, bij Nypels.

1161

J. DES ROCHES: Nieuwe Fransche Spraakkunst. 6e Uitgave. Maestricht. 1801.

In-8°. Cat. Wursteysen p. 26, No 522. Cat. Hasselt, No 2735.

1162

Oeuvres/de/PROPERCE,/Traduites en français./Par F. P. PIÈTRE./A Maestricht,/Chez Th. Nypels, Imprimeur-Libraire,/Rue du Grand-fossé./

A Paris chez	{	Martin, Libraire, Rue de Hurepoix No 13.
		Nyon Jeune, Libr., Place des quatre nations.
		Barbin, Impr. Libr., Rue des Mathurins.
		Desenne, Libr., Palais Égalité.

An IX.

222 pp. in-8°; bevat LXXXI Elegieën.

1163

Leçons graphotechniques élémentaires d'arithmétiques destinées aux enfans. Motto: Ejus-modi possessiones et natica liberis parari a parentibus oportet, quae etiam e naufragio una possint enatare. Les pères et mères doivent approvisionner leurs enfans de choses qu'ils puissent se sauver avec eux du naufrage. Vitruve. Par CHARLES-PHILIPPE THOMAS, Professeur de mathématiques à l'école centrale du Département de la Meuse-Inférieure. Se trouve à Maestricht chez l'auteur, Grande Rue No 23. F. Cavelier. Place de la Liberté, Ventose an IX. 1801.

116 pp. in-8°. De eerste 42 pp. in het nederlands, de rest in het frans.

1164

Reglement de la Société d'Agriculture du Dép. de la M.I. séante à Maestricht. An IX.

Hardenberg & Nuyens, Inventaris etc. p. CVIII.

1165

Gemeyne/Zend-Brieven/Zeer profytelyk voor de Ouders Meesters en/Kinderen, om te leeren Brieven dicteeren,/en ordentelyk schryven. . . enz. (Zie No 969 onder 1791). Te Maestricht, by G. B. van Gulpen,/Boekdrukker en Boek-/verkoper, woonende op den grooten/Markt, hoek van de Boschstraat./

56 pp. in-breed 8°. Volgens de datering der ingevoegde brieven van 1801. Zelfde approbatie als No 969.
Zie ook No 1351.

1802

1166

Memoriale vitae sacerdotalis, libellus vere aureus. Editio septima. aucta 31 capitum. Traj. ad Mosam. 1802.

In-12°. Aldus de opgave in Directorium Romano — Seraphicum, 1805, in het bijgevoegd Extractum breve ex Catalogo Librorum — van Lekens. Het veelgeprezen boekje werd geschreven door CLAUDE ARVISENET, in zijn latere jaren vic. gen. v. Troyes.

1167

Convention entre le Pape PIE VII et le gouvernement français. Délibérations du Conseil d'État, 14 Germinal, An X (1802). Maestricht.

1168

Concordaat tusschen PIUS DE 7e en het fransche gouvernement. Maastricht.

Cat. Habets, No 535. Beide wel zeker bij Nypels.

1169

Procès verbal / de la / Distribution des Prix / aux élèves / de l'École centrale/En Fructidor an X./

12 pp. in-8°, zonder uitgever, ondertekend : P. LOYSEL en J. M. REINTJENS.

1170

Mandement / de / M. l'Archevêque de Malines, / JEAN-ARMAND DE ROQUELAURE, par la divine miséricorde/& la grace du Saint-Siège Apostolique, Archevêque de Ma-/lines, au Clergé & à tous les fidèles de notre diocèse./

2 pp. in-4°. Werd gegeven te Mechelen 11 Juli 1802. Ondertekend : JEAN-ARMAND, Arch. de Malines. Par mandement : BOUTET. In fine : De l'Imprimerie de Th. Nypels, rue grand-état, No 20. Let op de adresverandering.

1171

Exercice et concours/pour les/Prix de mathématiques,/à l'école centrale du département de la/Meuse-Inférieure;/En présence du préfet et des membres du jury d'instruction publique le 8 fructi-/dor an X de la République française une et indivisible, à dix heures pré-/cises

du matin, au local ordinaire de l'École, Salle No 2./ Professeur THOMAS./

11 pp. in-folio.

1172

Korte / Christelijke Leeringe / in maniere / van /'t samensprekinge / Gedeylt in XXV lessen/Gemaeckt door den Eerwaardigen Heer/en Doctor LAEDSMA, Priester/der Societeyt Jesu/Tot Maestricht,/Uyt de drukkerije van 'Th. Nypels, in de/groote-Staat No 20 (\pm 1802).

48 pp. in-smal 8°, met uiterst primitieve, versleten houtsneden. Gothicke letter. Niet bij Sommervogel.

1173

Fête de la paix. Description des cérémonies et réjouissances publiques qui ont en lieu à Maestricht le 18 brumaire an X, à l'occasion de la Signature des préliminaires de la paix avec l'Angleterre. Maestricht, chez 'Th. Nypels.

In-8°. Cat. Ul. Capitaine No 8778.

1174

Répertoire ou mémorial chronologique des lois, proclamations, arrêtés publiées dans le Dép. de la M. Inf. pendant le dernier semestre de l'an IX.

58 pp. in-8°. Hardenberg & Nuyens, Inventaris etc. p. 248.

1175

Troisième suite au mémorial chronologique des lois etc., publiées dans le département de la Meuse-Inférieure, pendant le 1er Sémestre de l'an X. Maestricht. Chez 'Th. Nypels.

1176

Reverendissimo domino Domino ZAEPFFEL, Ecclesiae Leodiensi neo-consecrato antistite Lares Trajectinos summo omnis ordinis et aetatis civium applausu primo visenti.

8 pp. in-kl. 8°. Latijnse Ode, met vertaling in franse verzen, van J. L. DE LEUNING, priester. Druk van Sara Landtmeter. Het bezoek van den Bisschop had plaats Aug. 1802.

1177

Statistique/du/Département/de la/Meuse Inférieure;/par le Citoyen CAVENNE, Ingénieur des ponts/et Chaussées./Approuvée pour être présentée au ministre de/l'Intérieur,/par le Citoyen LOYSEL, Préfet, membre de l'Institut/national./A Maestricht,/De l'Imprimerie de 'Th. Nypels, rue grand-/Staat No 20./Thermidor an X (1802).

102 pp. in-8°. Zie over CAVENNE de Notice van Habets, Publ. 1884, p. 450 vlg.

1178

Département de la Meuse Inférieure. Ville de Maestricht. Liste nomi-

native des cent citoyens les plus imposés de la Ville de Maestricht. (Dressée en exécution des articles LXXVII, LXXVIII & LXXIX de l'arrêté du Gouvernement du 19 fructidor an X).

1 blad folio. Gedrukt bij Nypels.

1179

Eeuwigen/Roosen-Krans/of geduurig gebed/des H. Roosen-Krans/van d'Alderheyligste Maget en Moeder/Gods Maria./met vollen aflat. . . /

Te Maastricht,/Uit de drukkerij van Th. Nypels in de groote Staat No 20./

8 ongen, pp. in-12°. Op de voorpagina afbeelding van den H. Dominicus, den rozenkrans ontvangend uit de handen der H. Maagd, met onderschrift: H. Dominicus, bid voor ons. In fine: de drukkersvermelding.

1180

Affiche No VII. Vente de biens nationaux. Loi des 15 & 16 Floréal An X, Département de la Meuse Inférieure. Mercredi 22 Nivôse an XI et à celle définitive mercredi 29 du même, arrondissement communale de Hasselt. Biens provenus du ci-devant couvent des Augustins du dit lieu. . . etc.

A Maestricht, chez l'Imprimerie de la Préfecture, Place de la Paix No 22.

Groot aanplakbiljet, ondertekend: P. LOYSEL, Préf., REINTJENS, Secr. 8 nivose an XI de la Rép. (= 29 Dec. 1802).

1803

1181

Essais / historiques et critiques / sur le département / de la Meuse-Inférieure,/en général,/et la ville de Maestricht,/chef-lieu, en particulier./Motto: Nescio, quâ natale solum dulcedine cunctos/Ducit et immemores non sinit esse sui./Ovid. de Ponto. Lib. I, Epist. IV./A Maestricht, / Chez François Cavelier, Libraire, / Place-d'Armes./ An XI (1803)./

XI+377 pp.+1 bl. errata. Schrijver: ADRIEN LOUIS PÉLERIN, geb. 1738 te Maastricht, gest. 1804.

1182

De nieuwe vermaerde historie van Gillis Zoetekoek. Maestricht (z.j. ± 1803).

In-oblong-8°. Cat. Beyers No 2565. Van dit soort kinderboekjes zijn er in Maastricht meer gedrukt. Wij kwamen enkel dit No tegen.

1183

Patentes. Instruction sur la formation des matrices de rôles, la confection des rôles et les Réclamations. Maestricht. An XII (1803).

26 pp. in-8°. Hardenberg & Nuyens, Inventaris etc. p. 246.

1184

Mémoire/pour/LOUIS CHARBONNIER,/Général de division, Officier de la Légion d'Honneur,/Commandant d'armes de Maestricht, département/de la Meuse Inférieure, ci-devant général en chef/de l'Armée des Ardennes/présenté/à Son Excellence Monseigneur Le Grand-/Chancelier de la Légion d'Honneur./

16 pp. in-4°. Op laatste blz. onderaan :

A Maestricht, de l'Imprimerie de Th. Nypels, rue Grand-Staat (± 1803).

1185

Répertoire ou Mémorial chronologique des lois, proclamations et arrêtés, publiées dans le Dép. de la M.I. An V-An XI. Bruxelles-Maestricht.

Hardenberg & Nuyens, Inventaris etc., p. CVIII-CIX.

1186

De kleyne/Christelyke/Academie/Dat is/De Oeffen-plaats/der geleerdheyd/Bekwaem om de Kinders te oeffenen in de Christelyke Deugden;/Vergaderd door J.B.V.L.P./opgedragen/aen het minnelyk Kindeken/Jesus,/Den Leeraer en Minnaer, den Loonder en Kroonder der/Katholyke Jonkheyd./Gedrukt met toestemming van Zyne Doorl. Hoogweerdigheyd/Petrus Josephus,/Bisschop van Antwerpen,/Die het gebruyk der zelve aen de Jonkheyd ernstiglyk/is recommandeerende./Te Maastricht, by G. B. van Gulpen,/Boekdrukker en Boekverkoper, woonende op den grooten/Markt hoek van de Boschstraat./

95 gen. pp. Boven pag. 1 staat, klein, 1803. Approbaties van J.B.V.S.C.G. P.L.C.B., gedateerd : Brugge, 30 July 1763; en J. VERSLYPE, Arch. B.L.C., Brugge, 30 April 1717. Bovendien een Reimprimatur van THOMAS AG. CAENEN, Past. Venl. L.C., Venlonae, 9 Maart 1756.

Schrijver is : J. B. VAN LOKEREN, Pr. (1687-1731), pastoor van Wyngheene, West-Vlaanderen. Flament's Catalogus geeft verkeerdelyk : J.B.V.Z.P.

1804

1187

Catalogue d'une belle collection de livres... Vente chez VRIJTHOF, Rue du Loup. 1804.

42 pp. in-8°.

1188

Bonum est... psallere nomini tuo Altissime./Ad annuntiandum... misericordiam tuam.../in decachordo psalterio. Ps. 91 v. 1. 2. 3./Het is goed... ô Allerhoogsten! uwen naam/lof te zingen, om te verkondigen... uwe barm-/hartigheid... op een tiensnarige harpe/Dat is:/Door d'Évangelische lofbazuin van tien zeer voor-/deelige Leerredenen of Predikatiën op de stoffe/van het heilig Jubilé: handelende

voorna-/mentlijk: van deszelfs oorspronglijken / naam, grondslag, beweegreden, / voorrechten, gunsten en voor-/waarden. . . / Door / J.G.N.R.P. Kortbondig in zodanigen vatbaaren stijl, / naar het gemeen begryp, wereldkundig gemaakt: dat / ze niet alleen dienen tot groot gemak der Predikanten, / om ze, gelijk ze de drukperse hier voordraagt, te / kunnen prediken; maar ook tot groot nut van alle / Roomsch-Catholijken om hun daar door tot die / naastaanstaande Jubelfeest waardiglijk te kunnen/bereiden en met eene heilzame zielvreugt, aan dees/hemelsche gunst deelagtig te worden./Gedrukt te Maestricht, en voorders te bekomen / bij de voornaamste Boekverkoopers dezer/Departementen, onder ander te/Mechelen, bij G. J. Hanicq. . . (1804).

98 pp. in-smal 8°. Verso van titelblad staat: Schriftmatig Jaarschrift: Ons Heyl, g'lijk Lukas getuygt, is uyt onze vyanden en uyt de hand van alle, wie ons haaten.

Daaronder de approbatie van P. L. DEL-RUELLE, Comm. Episc. 12 Feb. 1804.

1189

Le patriotisme français. Poëme à l'occasion du Senatus Consulte qui proclama Napoleon Bonaparte empereur des Français. Par M. B + + +. A Maestricht An XII.

In-8°. Cat. Ul. Capitaine No 5857. Idem: L. Gothier, Amateur 222 No 24. De dichter is: M. BAUDOIN.

1190

Regelen/Privilegien en Aflaeten, / van het/Aerts-Broederschap / van de/Allerheiligste/Dryvuldigheid/etc. (Zie verder onder 1786 No 808).

Deze nieuwe „druk” is ontstaan door over de oude exemplaren van 1786, op het middengedeelte van de titel, het volgende strookje te plakken: Opgereg't den 27 Mey 1804, in de Parochiaale Kerke van St. Nicolaes.

1191

Aanspraak gedaan op eenen Wagen, aan / den voet der Guillotine door/PETRUS JOSEPHUS SCHAEFFER, / Geweezene Pastoor van Sinte-Cordule, in de Koper-/straat te Keulen; / Om eenen dobbelen Moord ter dood verweezen, / den 7 Nivose XIIe Jaar der Fransche Re-/publiek, tot Aken, hoofd-plaats van het/Departement van de Roër. / (In fine): Vertaalt uit het hoogduyts. / Te Maastricht, uit de drukkerij van Th. Nypels, in de groote-Staat No 20./

8 pp. in-8°. De terechtstelling had plaats 29 Dec. 1803. Het boekje kan dus wel niet vóór 1804 verschenen zijn.

1192

Den Hottentotschen/Klugt-Almanach / voor het Schrikkel Jaar 1804. / Getrokken uyt de Oude Bullen van don diego a lecto son gatto. / Door den hoog-lachbaaren en wytbeken-/den Grillologrollibollius Lapidina. /

Opera prima./Ridendo dicere verum,/Quis vetat?/(vignetje: vliegende engel met krans en trompet)/Tot Dulken/By Nostrodamus Pypels, geswooren tant-/trekker van de Sint-Pietershinnen en opzetter/van den pypel-poel tot Tongeren, woonende in/de hinkende plat-luys, in Sint-Jansstraat./

Op de laatste pp. biedt de uitgever Th. Nypels, groote Staat No 20 enige boeken te koop o.a. Het Leven en de Mirakelen van den H. Hubertus, Patroon van Ardennen (zie No 200) en Het Leven van de Heylige Nederlandsche Suzanna ofte Genoveva enz. (zie No 493). Nieuwe drukken?

1193

Catalogue de X collections de livres en tout genre de littérature dont la vente se fera à l'enchère à la maison de Vente rue Courte No 4 à Maestricht le 1 complémentaire an XII (18 Sept. 1804) et jours suivants. De l'Imprimerie de S. Landtmeter, Libr. et Impr. dans le petit-Staat No 5.

50 pp. in-8°. Zie ook Nos 1352 en 1353.

1805

1194

Catalogue d'une belle collection de livres. Vente du 19 Floréal an XIII (9 Mai 1805). Chez Monsieur Overhans, Rue Courte.

15 pp. in-8°. Zonder pl. of dr. Waarschijnlijk van Nypels.

1195

Catalogue d'une collection de livres modernes en tous genres de littérature dont la Vente se fera au plus offrant à Maestricht, maison du libraire, Place d'armes. Le lundi 21 Prairial an XIII (10 Juin 1805) et jours suivants. Maestricht. Cavelier.

43 pp. in-8° met 1117 Nos.

1196

Nouvelle et parfaite méthode ou grammaire perfectionnée pour apprendre les principes et l'usage des langues françoise et hollandaise. Par P. MARIN. Maestricht. Chez S. Landtmeter (± 1805).

In-8°.

1197

Catalogue de livres de Théologie, de Droit etc., délaissés par feu Monsieur SIMON JOSEPH SPIRLET, prêtre et Chanoine du ci-devant-chapitre de notre-Dame à Maestricht. Vente mercredi 11 Sept. 1805, 24 fructidor an XIII, à la maison mortuaire rue de bâton à Maestricht. De l'Imprimerie de Th. Nypels, Rue Grand Staat No 699 ou l'on distribue le catalogue gratis, ainsi que chez J. M. Weustenraad, Rue de cinq Harings (sic).

16 pp. in-8°.

1198

Hemels/Palm-Hof,/Beplant/Met godvrugtige Oeffeningen, Wee-/kelijke Getyden, Litanien, Lof-/zangen en gebeden,/voor de Godtzoekende Zielen./Meestendeels getrokken uyt de H. Schrifture,/en de H.H. Oudvaders,/Door den E.P. W. NAKATENUS, Priester der S.J./Te Maestricht / Bij Th. Nypels Boekdrukker en Boek-/verkooper, woonende in de groote Staat No 699.

648 pp. in-12°. Volgens de ingevoegde kalender van 1805. Approbatie van 1705, getekend : EYSENBAART, Arch. Brug.

1199

Le Palmier/céleste/ou/entretiens/de l'âme avec Jésus Christ,/par des exercices chrétiens/offices, litanies et prières./A Maestricht. Chez Th. Nypels, Rue grand Staat No 699.

In-12°.

1200

Nouveau Vocabulaire de la langue française avec les mots nouvellement créés dans les sciences etc. Maestricht. Chez Th. Nypels. Rue gr. Staat No 699.

1201

Tableau de comparaison des anciennes mesures du département de la Meuse Inférieure avec les nouvelles. Maestricht. Th. Nypels, Rue gr. Staat No 699.

In-kl. 8°.

1202

Catalogus van verscheidene Kerkelijke, Theologische en Philosophische Boeken, nagelaeten by wylen der Heer GERARD IGNATIUS CREMERS, in leeven Can. der Collegiaale Kerk van St. Servaas binnen Maestricht. Verkoop 4 Nov. 1805. Druk van A. J. Koemans, Gr. Gracht No 1008.

42 pp. in-8°.

1203

Catalogue de VII Collections de livres en tous genres de littérature. Vente du 25 Fructidor XIII (12 Sept. 1805), Rue Courte No 4 à la Maison des Ventes. Maestricht. S. Landtmeter, Impr. et Libr., Petit Staat No 589.

18 pp. in-8°. In de loop van dit jaar zijn de huizen van Grote en Kleine Staat blijkbaar opnieuw genummerd.

1205

Catalogue d'une très belle collection de livres en tous genres de littérature, histoire etc. de la Bibliothèque de feu Monsieur le MARÉCHAL DE MUY, avec trois appendices. Vente le 29 Fructidor XIII (16 Sept. 1805). Maestricht. De l'Imprimerie de Th. Nypels, Rue Gr. Staat No 20.

31 pp. in-8°.

1204

Catalogue d'une belle collection de livres etc. délaissés par Feu le Sieur SIMON SCORPION. Vente du 16 Prairial an XIII (5 Juin 1805) à la Maison mortuaire, Rue de Bruxelles No 118 à Maestricht. A. Maestricht. De l'Imprimerie de Th. Nypels, Rue gr. Staat No 20.

15 pp. in-8°.

1206

Catalogue de livres anciens en diverses genres de littérature. Vente du Mardi 18 Thermidor an XIII (6 Août 1805) par les frères Overhans. A Maestricht. De l'Imprimerie de Th. Nypels, Rue gr. Staat No 20.

155 pp. in-8°.

1207

Hemels Palmhof, Beplant met godvrugtige oeffeningen, Litanien, Lof-zangen ende Gebeden enz. Door den Eerw. P. WILH. NAKATENUS, Priester der Soc. Jesu. Te Maestricht, uit de boekdrukkerye van G. B. van Gulpen, Boekverkooper op de Markt.

401 pp. in-kl. 8°. Volgens de ingevoegde kalender van 1805.

1208

Triomf/van/Gods-Tempel/of/nauwkeurige verzameling/van/godvrugtige Gebeden/en/Lof-zangen ten nut en gebruyk/Van alle Vroome Christenen en byzonderlyk van/alle Broeders en Zusters der Broederschappen van/het Allerheyligste Sacrament/des Autaers, van den heyligen/Roosen-krans en van de Geloovige/Zielen in het Vagevier; alle/opgerigt in de Parochiale Kerke van St. Matthias/binnen Maestricht/Waar bij gevoegt/De Gebeden, Lof-zangen en Devotie tot den/H. Antonius van Padua/Benefpens/Godvrugtige meditatieën op de XIV Statieën van den Kruys-weg./Te Maestricht/uyt de Drukkerye van Th. Nypels, in de groote-/Staat No 20./M.D.C.C.C.V./

648 pp. + index, in-12°.

1209

Zakboekje/voor/Ambachts gezellen/of/Maats./Maastricht/W. Koymans Zoon, op de Markt, hoek van de/Groote Gracht No 1185./ (Verplichtend gesteld bij besluit van Parijs den 9 Frimaire jaer XII (1 Dec. 1803).

Opgave van het dagblad „De Tijd” van 20 Mei 1939. Avondblad.

1210

Almanach voor het Departement der Neder-Maas voor het Jaar onzes Heeren 1805. Het eerste jaar van het Fransche Keizerrijk. Maestricht. Th. Nypels, Gr. Staat No 20.

1211

Traité de paix entre Sa Majesté des Français et Roi d'Italie, et Sa Majesté L'Empereur d'Allemagne et d'Autriche. Maestricht. 1805.

4 pp. in-4°. Hardenberg en Nuyens, Inventaris etc. p. 249.

1212

Affiche No. CCI. Vente/de biens définitivement cédés/à la caisse d'Amortissement/Lois des 15 & 16 Floréal an X & 5 Ventose an XII./Département de la Meuse Inférieure etc.

Groot aanplakbiljet over de verkoop van kloostergoederen op 2 Jan. en 15 Jan. d.a.v.

Onderaan: A Maestricht, chez G. B. van Gulpen, Imprimeur de la Préfecture.

Waarschijnlijk van het jaar 1805.

1213

Évangélien en Épistelen alzoö men die door 't geheele Jaer op alle Zondagen en heyligedagen onderhoud. 'Te Maestricht. Bij G. B. van Gulpen.

In-12°. Volgens kalender van 1805. In gothieke letter, vignet op titelblad en nog 46 naieve houtsneden door den tekst verspreid. Op laatste blad, een grotere, Christus voorstellende.

Cat. v. Hancard No 25, No 746. Zie ook No 1354.

1806

1214

Précis historiques des campagnes de l'an 14 et Remarques sur quelques parties des États d'Allemagne ou Résumé des Bulletins de la grande Armée dédié à MR. MARX, Colonel du 7e Régiment de husards, l'un des Commandans de la Légion d'Honneur, par un sous-officier du même régiment. Maestricht. Th. Nypels, Gr. Staat No 699 (1806).

1215

ANT. ROEBORGH: Tarif et réduction de francs et centimes en argent de Liège. Maestricht. Th. Nypels. s.d.

In-12°, van ± 1806. Cat. Ul. Capitaine No 3887.

1216

Carte du Département de la Meuse Inférieure dressée et gravé avec le plus grand soin et ou se trouvent marqués les Chefs-lieux de Canton, les Mairies et les endroits les plus importants des départemens qui avoisinent celui de la M. Inf. Maestricht. Th. Nypels. 1806.

1217

Par extraordinaire. Maestricht, de 2 Août 1806. M.M. & Dames: M. MOLDETTE de Florence, premier chanteur dans son genre rare de quatre voix naturelles, savoir: taille dessus haut-contre et basse-taille, connu des principales villes de France, réuni à MR. NICOLAS ISIDORE ROGER, le véritable homme incombustible et insensible aux effets du feu, véritable phénomène, donneront demain dimanche 3 Août le Grand Récit de Sémiramis Opera Buffa, paroles de Metastasio, dans

lequel M. MOLDETTI fera entendre les quatre voix ci-dessus nommées. Le spectacle commencera par une Grande Académie de musique vocale et instrumentale.

Aanplakbiljet. Zie Maasgouw 1900 No 21, p. 82.

1218

Almanach/de Maestricht,/Pour l'année/M.D.CCC.VI./Contenant les noms des autorités etc./A Maestricht de l'Imprimerie de Th. Nypels,/rue Grand-Staat, No 699./

Zeker verschenen tot en met 1817. Reeds in 1807 echter blijft de inhouds-opgave op den titel weg.

1219

Maastrichter Almanak. Maastricht. Bij Th. Nypels, Groote Staat No 699.

Zeker verschenen tot en met 1849. Na Nypels bij Bury-Lefebure en Koymans.

1220

Catalogue de livres en divers genres de littérature. Vente du 24 Mars (Lundi) 1806. Par les frères Overhands, Rue Courte 4.

A. J. Koemans, impr. libr., rue des grands fossés No 1008.

14 pp. in-kl. 8°.

1221

Catalogue avec V appendices de livres de droit, de médecine, de théologie et morale, d'histoire et en général en tous genres de littérature. Vente du 24 Mars 1806, Maison des ventes Rue Courte 4.

S. Landtmeter, Petit Staat No 589.

70 pp. in-8°.

1222

Catalogue d'une belle collection de livres anciens et modernes en tous genres de littérature. Vente Rue Courte No 869 le 27 Oct. 1806 et jours suivants. Il sera également vendue une très belle collection ou Cabinet de Pétrifications en tous genres et de tous pays etc. Ce catalogue se distribue chez Overhans.

42 pp. in-8°. Druk waarschijnlijk van S. Landtmeter.

1223

Directorium Romanum ad usum dioecensis Leodiensis pro anno 1806. Traj. ad M., Th. Nypels.

In-8°.

1224

Officia propria Sanctorum Ecclesiae et Dioecesis Leodiensis. Traj. ad M. Apud Th. Nypels.

In-8°.

1225

Concordance des Calendriers républicain et grégorien, depuis l'an 2 jusqu'à l'an 20, Suivie du tableau des valeurs successives du papier monnaie depuis l'époque de son émission jusqu'au 29 Messidor an II (17 juillet 1794) où a cessé la circulation du papier-monnaie.

28 pp. in-8°.

1226

Vredens tractaat tusschen Zijne Majesteit den Keizer der Franschen en Koning van Italien en zijn Majesteit den Keizer van Deutschland en Oostenrijk, besloten en getekend te Presburg den 26 Dec. 1805 (5 Nivose 14e jaar).

1227

Mandement voor den veertig-daagschen Vasten, met een Christelijke vermaaning wegens de processien, van JOANNES ÉVANGELISTA ZAEFFEL, door de godlijke barmhartigheid en genade van den Roomschen Stoel, bisschop van Luik.

In-8°.

1228

Délibération du conseil municipal de la ville de Maestricht, dans sa séance du 10 févr. 1806, sur les inhumations, avec les tarifs des frais funéraires pour les cultes catholique et protestant, dressés en exécution du décret impérial du 23 prairial an XII. Maestricht. s.d.

12 pp. in-8°.

1229

Nieuw beredeneerd spraakkundig woordenboek der Fransche Taal tot gebruik der openbaare scholen. Maastricht. Th. Nypels. 1806.

In-12°.

1230

Catéchisme à l'usage de toutes les églises de l'empire français avec toutes les approbations etc. Maestricht. Th. Nypels. 1806.

150 pp. in-8°.

1231

Den grooten Catechismus tot gebruyk van alle de Kerken van het Fransche Keizerrijk. Maastricht. Th. Nypels. 1806.

150 pp. in-kl. 8°.

1232

Den kleynen Catechismus tot gebruyk van alle de Kerken van het Fransche Keizerrijk. Maastricht. Th. Nypels. 1806.

De grote Cat. kostte 10 st. luiks geld, de kleine 3 st. In 1806 woonde op de Place d'armes een zekere P. J. COLLARDIN, libraire, misschien de opvolger van Cavalier. Tot 1815 blijft zijn naam voorkomen in de Journal du Dép. de la M.I., waar hij geregeld adverteert.

1233

Napoleoni Magno, Francorum imperatori primo Italici Regni fundatori, pio felici Augusto Galliam reduci, applausus. Traj. ad Mosam. F. Typographia Th. Nypels (\pm 1806).

4 pp. in-8°. Misschien v. C. C. RÖEMERS.

1234

Avis de quelques individus du cercle des amis de la patrie séant à la montagne des ex-récollets en cette commune, à leurs concitoyens. Maestricht.

7 pp. in-8°. Hardenberg en Nuyens, Inventaris etc. p. 237. Van \pm 1806.

1235

Règlement et cahier des charges de l'octroi municipal de la Ville de Hasselt. Maestricht (\pm 1806).

34 pp. in-8°. Hardenberg en Nuyens, Inventaris etc. p. 248.

1236

Règlement et cahier des Charges de l'octroi municipal de la ville de St. Trond. Maestricht (\pm 1806).

32 pp. in-8°. Hardenberg en Nuyens, Inventaris etc. p. 248.

1237

De fransche taal gemakkelijk gemaakt, of duidelijke en korte manier om het fransch te leeren en te onderwijzen. Behelzende: De Declinatie en Conjugatie, zo der regelmatige als der onregelmatige werkwoorden, eene alphabetische tafel der zelve enz. . . . waarachter gevoegd is eene Verzameling van honderd opstellen, zeer nuttig om te laten vertalen aan Eerst beginnenden; Door JOHAN-RUDOLPH WURSTYSEN, Professor in de Latijnsche en Fransche taal, bij de secondaire school te Maestricht en Traducteur van het Departement der Neder-Maas. Motto: Siquid novisti rectius istis, Candidus imperti, si non his utere mecum. Horat. Te Maestricht. Bij den auteur in de St. Jacobstraat no. 753. 1806.

XI + 300 pp. in-8°.

1807**1238**

Nouveau Barème ou traité élémentaire d'arithmétique etc. (zie onder 1799). Maestricht. Th. Nypels. \pm 1807.

1239

Catalogue de XI collections de livres, de jurisprudence, de médecine, de théologie et de morale, d'histoire, de voyages et en général en tous genres de littérature, dont la vente se fera Rue Courte No 869 à Maestricht, Lundi le 4 May 1807 et jours suivans. Argent comptant et conditions ordinaires. A Maestricht, chez S. Landtmeter.

66 pp. in-8°.

1240

Catalogue de VII collections de livres de jurisprudence, de médecine, de théologie et de morale, d'histoire, sciences et arts et en tous genres de littérature, dont la vente se fera à la Maison des Ventes, Rue Courte no. 869, à Maestricht Lundi le 5 Oct. 1807.

A Maestricht, chez S. Landtmeter.

46 pp. in-8°.

1241

Catalogue de VIII collections de livres anciens et modernes en tous genres de littérature comme aussi une collection de musique. Rue Courte no. 869. Vente du 9 Déc. 1807.

A Maestricht, chez S. Landtmeter.

74 pp. in-8°.

1242

Catalogue d'une très belle collection de livres de jurisprudence de morale, d'histoire, sciences et arts et de tout genre de littérature, comme aussi d'une belle collection de tableaux, le tout délaissé par feu Mme. C. M. GRANIER, veuve de Mr. H. M. DE VLIËCKX, en son vivant Bourguemaître de la ville de Maestricht et Président du Tribunal civil de l'arrondissement de M. Vente du 21 Déc. 1807 et jours suivants.

De l'imprimerie de Th. Nypels, Rue Grand Staat no. 699 à Maestricht où le Catalogue se distribue.

25 pp. in-8°.

1243

Pligten/voor alle Broeders en Zusters van het Aards-Broederschap der Allerheiligste / Dryvuldigheid, / opgeregt in de parochiale Kerke van / St. Nicolaas binnen Maastricht. /

4 pp. in-12° zonder pl. of dr. Volgens de twee chronica, van 1807 :

I. Looft, looft den Schepper, Verlosser en Heiligmaker!

II. Creatori, Redemptori, Consolatori sit sine fine gloria!

1244

Gebed tot den Heyligen Joseph Bruidegom van Maria, Voedster-Vader van Jesus. Ter oeffeninge der Broeders en Zusters van zijn Aarts-Broederschap in de Parochiale Kerke van St. Nicolaas binnen Maastricht. Oppericht in 't jaar 1655. Te Maastricht. Uit de Drukerye van Th. Nypels, Gr. Staat no. 699 (± 1807).

4 pp. in-12°.

1245

Catalogue d'une très belle collection de livres en divers genres de littérature, supérieurement conditionnés, Cartes géographiques et plans etc. dont la vente aura lieu en la maison de MR. G. C. DE

SCHWARTZ à Maestricht, Place d'Armes No 791, le 28 Avril 1807, aux heures accoutumées.

A Maestricht chez S. Landtmeter, Impr. et libr. dans le Petit-Staat No 589. Le catalogue se distribue chez l'Imprimeur à raison d'un sol pour les pauvres.

1246

ESCRIVAN: Influence de la nuit sur les maladies. Maestricht. 1807.

Cat. Th. Nypels, vente du 16 Févr. 1810, p. 6 No 55.

1247

Mandement voor den Veertig-daagschen Vasten, van JOANNES EVANGELISTA ZAEPFELL, door Gods genade en gratie van den Apostolischen Stoel, bisschop van Luik.

Deze Mandementen komen ieder jaar terug. Drukker is Th. Nypels.

1248

Tableau de comparaison des anciennes mesures du Dép. de la M.I. avec les nouvelles. Maestricht. 1807.

48 pp. in-8°. Hardenberg en Nuyens, Inventaris etc. p. 249.

1249

Traité de paix entre L.M. l'Empereur des Français et le Roi d'Italie, l'Empereur de toutes les Russies et le Roi de Prusse. 1807. Maestricht.

4 pp. in-4°. Hardenberg en Nuyens, Inventaris etc. p. 249.

1250

Elémens de la grammaire Latine à l'usage des collèges, par LHOMOND. Nouvelle édition revue, corrigée et considérablement augmentée par M. WURSTYSEN, Professeur à l'école secondaire de Maestricht. Maestricht, chez Th. Nypels. 1807.

In-12°.

1251

Dictionnaire abrégé de la Fable. Par CHOMPRÉ. Maestricht. Chez Th. Nypels. 1807.

In-12°.

1252 (?)

RUHLIÈRE: Histoire de l'anarchie de Pologne. Maestricht. 1807.

4 vol. in-8°. Cat. Schmitz 21, No 505 (onder voorbehoud!).

1253

Epitome/historiae sacrae,/ad usum/tyronum linguae latinae,/auctore C. F. LHOMOND,/in Universitate Parisiensi Professore Emerito./Nova editio./Trajecti ad Mosam,/Apud Th. Nypels, in platea vulgò Grand-/Staat No 699./1807./

180 pp. in-12°.

1808

1254

Almanach de Comptoir pour 1808.

Op karton geplakt kostte hij 5 st., onopgeplakt 2 st. Luiks.

Uitgave van Nypels, die natuurlijk elk jaar terugkwam. Ook in het Ned.

1255

Histoire de la guerre des coalitions contre la France, contenant le détail des opérations de la grande armée sous les ordres de S.M. l'Empereur et Roi Napoléon, pendant le cours des campagnes de 1805, 1806 et 1807. Avec une notice géographique des lieux qui y sont cités. Dédiée à l'armée française. Par M. A. LIGER, ancien lieutenant-Colonel, sous-préfet de Ruremonde. A Maestricht, chez Th. Nypels, Impr. Libr. Rue Grand-Staat No 699. 1808.

310+158+57 pp. in-8°.

1256

On recommande à vos charitables prières et saints/Sacrifices l'âme du/Très-Révérénd Monsieur/JEAN JESSÉ,/Curé de l'Église de Saint-Pierre-Fourron,/Canton d'Aubel./Lequel après avoir rempli pendant le terme de 49 ans avec un zèle infatigable les/fonctions Pastorales,/et après une vie très exemplaire, ayant souffert pendant de longues années diverses infirmités pénibles, avec une vraie patience et une entière résignation à la volonté de son Créateur, et administré des Saints Sacraments de Pénitence et d'Eucharistie, est pieusement décédé à Saint-Pierre-Fourron susdit le 5 Mai 1808 dans la 75e année de son âge et la 52e de sa Prêtrise. Requiescat in Pace. A Maestricht, de l'Imprimerie de Th. Nypels, Rue Grand Staat No 699.

Plano in-folio, met brede zwarte rouwrand in houtsnede.

1257

Waarachtige Historie / van de / Gevangenis en Dood / van den Eerwaardigen Pater/SERVATIUS VINK,/Minderbroeder/in het Convent van Maastricht,/voorgevallen in het jaar 1636, uit relatie/van onderscheidene personen; beschre-ven door den Eerw. Heer P. VINCK, echten broeder van Pater Vinck, zijnde/ priester en kapellaan der Collegiale Kerk/van de H. Servatius te Maastricht,/rakende het verraad derzelver stad in het jaar 1636/uitgecopicieert door den zeer Eerw. Heer P. WYERS, Priester in de-/zelfde Kerk./Te Maastricht,/Bij A. J. Koymans, Boekdrukker op de Markt./

36 pp. in-16°. Van ± 1808. De eigenlijke Historie beslaat 30 pp. Daarop volgt: Nieuw lied over de marteling van den Eerw. P. Serv. Vinck. In den jare 1636. Stem: De vier gasten.

1258

Litanie/tot den/H. Antonius/van Padua./

8 pp. in-12°. Op de eerste pag. afbeelding van St. Antonius. Op de laatste

onderaan : Te Maastricht, uit de drukkerij van Th. Nypels, Groote Staat No 699.

1259

Catalogue d'une belle collection de livres de théologie et de morale, de jurisprudence, d'Histoire et de Voyages, des arts et des sciences et de tout genre de littérature, bien conditionnés et reliés, comme aussi d'une très belle collection de tableaux, délaissée par feu MR. A. Q. COLLARD en son vivant, Bourguemaître de la Ville de Maestricht. Vente le 26 Avril 1808 et jours suivans. Maestricht chez S. Landtmeter etc.

37 pp. in-8°.

1260

Catalogue de livres en différens genres de littérature, d'une collection de musique pour le forté-piano et autres instrumens et d'estampes en portefeuille. Vente le 20 juin 1808, chez Overhans, Rue Courte No 669.

Ce catalogue se distribue chez les dits frères Overhans à 1 sol pour les pauvres. Maestricht, chez Th. Nypels etc.

36 pp. in-8°.

1261

Catalogue d'une collection de livres et d'estampes encadrées et sous verre. Vente le 8 Octobre 1808 et jours suivans à la maison No 68, derrière la Boucherie, dernièrement occupée par le M. le Notaire JESSÉ.

A Maestricht de l'Imprimerie de Th. Nypels, Rue du Grand Staat No 699.

25 pp. in-8°.

1809

1262

Catalogue de livres en tout genre de littérature très bien conditionnée; Vente à l'enchère par le ministre du notaire J. F. LEBENS à la vieille cure à Meerssen, mercredi le 13 Janvier 1809. A Maestricht de l'Imprimerie de Th. Nypels, Rue Grand Staat No 699.

12 pp. in-12°.

1263

Catalogue de dix collections de livres en différens genres de littérature, histoire, belles-lettres, sciences et arts... comme aussi d'une collection d'estampes en portefeuille. Vente lundi 10 Avril 1809 et jours suivans. A Maestricht chez S. Landtmeter 1809.

46 pp. in-8°.

1264

Règlement impérial du 17 Mai 1809 relatif aux octrois et moyens d'exécution approuvés par S.E.M. le ministre des Finances. Maestricht. 1809.

82 pp. in-8°. Hardenberg en Nuyens, Inventaris etc. p. 248.

1265

Catalogue/d'une belle collection de/livres/de Théologie et de Morale, d'histoire et de voyages, des/arts et des sciences &c./délaissé par feu/MR. A. M. DE ROUVILLE, /en son Vivant Professeur & Ministre du Culte Réformé/à Maestricht./Dont la Vente... se fera... à la/Maison du Défunt sur le Rempart près de la Porte de/Notre-Dame audit Maestricht, Mardi le 30 May 1809/& jour suivant.../A Maestricht, /Chez S. Landtmeter, Imp. et Libr. /dans le Petit-Staat No 589./1809./

24 pp. in-8°.

1266

Catalogue de deux collections et de différens appendices de Livres de théologie et de morale etc. comme aussi d'une belle collection de tableaux. Vente du 24 Avril 1809 en la demeure de M. le notaire imp. VANDERHOUVEN. A Maestricht chez Th. Nypels, 1809.

34 pp. in-8°.

1267

Catalogue de sept collections de livres anciens et modernes de jurisprudence, théologie et morale, SS. Pères, Commentateurs etc. et une jolie collection d'Estampes et Gravures... Vente Rue Courte No 869, Lundi 27 Nov. 1809 et jours suivans. A Maestricht, chez A. J. Koemans, coin de la Rue de grand Fossé sur le Marché.

3737 pp. + suppl. van 16 pp. in-8°. De datum is later met inkt veranderd in 11 Dec. 1809.

1268

Mythologie/abrégée,/à l'usage/de la Jeunesse./A Maestricht, Chez Th. Nypels, Impr. Libr./rue Grand-Staat, No 699./1809./

107 pp. in-18°.

1269

La belle pénitente. Drame en cinq actes et en prose, traduit du théâtre Anglais et arrangé pour la scène française, par J. B. CONSTANTIN, Avocat et avoué près le tribunal civil de Maestricht. A Maestricht, chez Th. Nypels, Impr. Libr. 1809.

1270

Honderd-Jaarig Jubel-feest/naar Eisch gecelebreerd/In het schoon Bloeiende/Broederschap van de/Heilige Anna,/Begint met plechtige octave/en bijzonderen aflat,/aan alle Christenen mildelijk gegee-

ven./Door Pius het zichtbaar Opperhoofd/Der Kercke Christi./op het (26) Daglicht July/achtien honderd negen./ter parochiale Kercke des heiligen Martinus/Binnen Wyck te Maastricht. Te Maastricht./uit de Drukkerye van A. J. Koemans. Boekdrukker en Boekverkooper./woonende op den Markt hoek van de groote Gragt./

18 pp. in-breed 8°. Aaneenschakeling van chronica.

1271

Catalogue de sept collections de livres anciens et modernes... dont la vente se fera au plus offrant à la maison de Vente Rue Courte No 869. A Maestricht, Lundi 27 Janv. 1809 et jours suivans. A Maestricht de l'Imprimerie de A. J. Koemans, sur le Marché coin de la rue de grand Fossé. 1809.

38 pp. + suppl. van 16 pp. in-8°.

1810

1272

Catalogue d'une belle collection de livres anciens et modernes... le tout délaissé par feu Monsieur PHILIPPENS de son vivant curé d'Amby, dont la vente se fera par le ministère du notaire COBBEN, résidant à Amby, le 7 Février 1810.

12 pp. in-8°. Waarschijnlijk een druk van Nypels.

1273

Magasin/des Enfans,/ou/Dialogues/d'une sage gouvernante avec ses élèves. / Dans lesquels on fait penser, parler, agir les / jeunes gens, suivant le génie, le tempérament/et l'inclination de chacun deux./ Par Madame LEPRINCE DE BEAUMONT./Nouvelle édition./Tome.../Maestricht./Chez Th. Nypels, Imprimeur-Libraire/Rue Grand-Staat No 699/1810./

Waarschijnlijk 4 deeltjes in-8°.

1274

Magasin des adolescentes par LE PRINCE DE BEAUMONT. Maestricht. 1810.

4 vol. in-8°. Cat. Koymans, verk. van 25 April 1834, p. 12, No 71. Uitgave zeker van Th. Nypels.

1275

Une seule règle pour les participes. Par LATOUR, Instituteur à Maestricht. A Maestricht, chez Th. Nypels, rue Grand-Staat No 699. 1810.

1276

De Kleyne/Christelijke/Academie/Dat is/De oeffenplaets/der Geleerdheyl/Bekwaam om de Kinders te oeffenen in de Christelijke Deugden,/Vergaderd door J.B.V.I.P./opgedragen/aen het minnelijk Kindeken/Jesus,/Den Leeraer en Minner, den Loonder en Kroonder

der/Katholijke Jonkheyd./Gedrukt met toestemming van zijne Doorl. Hoogweerdigheyd/Petrus Josephus,/Bisschop van Antwerpen,/Die het gebruyk der zelve aen de Jonkheyd ernstiglijk / is recomman- derende. Te Maestricht bij G. B. van Gulpen,/Boekdrukker en Boek- verkoper, woonende op de Markt/agter het Stadhuis over de Boter- waag. No 1612./

95 genummerde pp. in-breed 8°. Op de ongenummerde pag. 96 staan de volgende drie approbaties : Van J.B.V.C.G.P., gedateerd 30 July 1763; van J. DE COCK, Arch. Distr. & Pastor te Mulebeke, gedateerd 10 Junii 1709; van J. VERSLYPE, Arch. B.L.C., gedateerd 30 April 1717. Verder is er nog een Reimprimi poterit van THOMAS AQUINAS CAENEN, Past. Venlonensis Lib. Cens., gegeven te Venlo 9 Maart 1756. Boven pag. 2 staat tussen twee krullen : 1810.

1277

Épitome/historiae sacrae,/ad usum/tyronum linguae latinae,/...

Herdruk van No 1253 (zie onder 1807), met enkel onbeduidende zetwijzi- ging in de titel.

180 pp. in-12°.

1278

Catalogue de quatre collections de livres anciens et modernes. . . dont la vente aura lieu au plus offrant chez G. J. Overhans, maison des Ventes, rue Courte No 869 à Maestricht, Lundi 2 Juillet 1810 et jours suivans. Avec supplément. A Maestricht chez S. Landtmeter. 1810.

34+8 pp. in-8°.

1279

Catalogue d'une belle collection de livres de jurisprudence, d'Histoire, de Littérature etc. délaissés par feu MR. ARNOUD CARTENSTAT, en son vivant avocat et avoué à Hasselt, dont la vente aura lieu au plus offrant en la demeure de Monsieur le notaire Jessé, rue des trois frères No 693 à Maestricht, le 5 juin 1810 et jours suivans. A Maestricht chez S. Landtmeter. 1810.

12 pp. in-8°.

1280

Catalogue de livres à vendre aux conditions ordinaires le 14 Mars 1810 aux dix heures du matin, chez monsieur CAVENNE, Ingénieur des Ponts et Chaussées, rue dite Heere Straat No. 96 à Maestricht. A Maestricht de l'Imprimerie de Th. Nypels, rue Grand Staat No 699. 1810.

8 pp. in-8°.

1281

Catalogue d'une belle collection de livres etc. le tout délaissé par feu MONS. GOUBERT, Docteur en médecine, décédé à Maestricht. La vente se fera le 15 Février 1810. De l'Imprimerie de Th. Nypels, rue Grand Staat No 699.

12 pp. in-8°.

1282

Catechismus of Christelijke Leeringe gedeeld in vijf deelen en een veertig Lessen; voor de Catholijke Jonkheyd van het Aarts-Bisdom en alle andere Bisdommen der Provincie van Mechelen. (Vignet: twee engelen, dragend een schild met het Christusmonogram. Houtsnede). Te Maastricht uyt de drukkerye van 'Th. Nypels in de groote Staat No 699 (van \pm 1810).

53 gen. + 11 ongen. pp. in-kl. 8°. Approbaties van FR. H. SEULEN, Prior. Ord. Can. Regul. St. Cruce Domus Leod. S. Th. Prof. Em. 19 Aug. 1762; en Ed. STOPY, Vic. Gen. Leodii 20 Aug. 1762.

Zie ook: No 1355.

1811

1283

CHARLES CLÉMENT ROEMERS: Poema patriae sacrum mense martii anni millesimi octingentesimi undecimi. Trajecti ad Mosam, typis Lamberti Theodori Nypels natu majoris.

46 pp. in-kl. 4°. 615 verzen. Zie o.a. het artikeltje van J. VERZIJL in Nedermaas van 1941, p. 180, waar verdere litteratuur over ROEMERS wordt opgegeven.

1284

Catalogue de livres avec rabais considérable qui se trouvent chez L. 'Th. Nypels aîné, Imprimeur-Libraire, rue Grand-Staat à Maestricht, et chez J. A. Latour, Imprimeur-Libraire, Pont d'Ile à Liège. De l'Imprimerie de L. 'Th. Nypels. 1811.

24 pp. in-8°. Opruiming der boeken uit het fonds DUFOR et ROUX. In het voorbericht deelt Nypels mee, dat men zich bij hem kan abonneren op het „Cabinet de lecture” en op het Journal du Département de la Meuse-Inf., waarvan hij eigenaar is. Verder heeft hij een „licence” voor het verkopen van speelkaarten.

1285

Catalogue de cinq collections de livres anciens et modernes d'histoire, Belles Lettres, philosophie, sciences et arts, voyages, dictionnaires, poésies etc. etc. dont la vente se fera au plus offrant chez G. J. Overhans, Rue Courte No 869 à Maestricht, Lundi le 14 Oct. 1811 et jours suivans. A Maestricht, chez S. Landtmeter, Impr.-Libr. dans le Petit Staat No 589.

30 pp. in-8°.

1286

Catalogue de sept collections de livres anciens et modernes, d'Histoire, de Droit, Belles-Lettres, Littérature, Philosophie, Sermons, Liturgie, Voyages, Dictionnaires, Poésies etc. etc. de même qu'une très belle collection de musique, la plus grande partie bien reliée. La vente aura

lieu au plus offrant chez G. J. Overhans, Maison des Ventes, rue Courte No 869, à Maestricht. Mardi le 18 Juin 1811 et jours suivans. A Maestricht, chez S. Landtmeter, Impr. Libr. dans le Petit Staat No 589.

25 pp. in-8°.

1812

1287

Catalogue d'une belle collection de livres de jurisprudence, d'histoire, etc. tous bien conditionnés, dont la vente aura lieu en la maison de M. LEFÉBURE, ancien notaire à Maestricht, Rue des Trois Frères le 10 Août (1812) et jours suivans le matin depuis dix heures, jusqu'à midi et l'après-midi depuis trois jusqu'à cinq heures. Les livres seront à voir le 8 Août 1812. A Maestricht de l'imprimerie de L. Th. Nypels aîné.

16 pp. in-8°.

1288

Journal politique du Département de la Meuse Inférieure.

Verschijnt onder dezen gewijzigden titel van No 53 (1 Maart 1812) af tot 21 Jan. 1814 (no 18).

1289

Préfecture/de la Meuse Inférieure./

VIIIe Bulletin de grande Armée. VIIIe Bulletin van het Grootte Léger

IXe Bulletin de la Grande Armée. IXe Bulletin van het Grootte Léger

het eerste gedateerd : Gloubokoé, 22 July 1812, het tweede : Bechenkoviski, 25 July 1812.

De l'Imprimerie de L. Th. Nypels aîné, Rue Grand-Staat No 699.

Groot aanplakbiljet, ongeveer 100 bij 50 c.m. Eigendom der Firma Nypels. In twee kolommen : frans-nederlands.

1813

1290

Kort begriip der Aflaten vergund door zijne Heiligheid Pius VII Paus van Rome, aan het Broederschap des heilig Kruis, opgericht in de parochiale Kerk van St. Martin binnen Wijk en aldaar door de Overheid van het bisdom bevestigd den 14 Sept. 1813.

12 pp. in-8°. Zie : Publications 1886 p. 349.

1291

Carmen congratulatorium Reverendo Admodum Domino D. JOANNI GERARDO GOBBELS, pastor in Bree die 11 Augusti 1813 introducto. Trajecti ad Mosam, typis L. Th. Nypels. 1813.

In-4°. Cat. Guillon No. 1247.

1292

Catalogue d'une très belle collection de livres de théologie et de morale, d'histoire, de voyage, de poésie etc. lesquels seront vendus publiquement Mardi le . . . Nov. 1813 et les jours suivans à la maison mortuaire de feu MR. L. GRENDEL, ministre de Culte, rue Large No 819. A Maestricht chez S. Landtmeter. 1813.

22 pp. in-8°.

1293

Catalogue de très belles collections de livres en toutes les sciences. . . lesquels seront vendus publiquement Vendredi le 26 Mars 1813 et les jours suivans, à la maison mortuaire de feu MR. A. G. PILLERA, Rue Grand Fossé No 922 à Maestricht. A Maestricht chez S. Landtmeter. 1813.

62 pp. in-8°.

1294

Catalogue d'une très belle Bibliothèque bien conditionnée. Contenant grand nombre d'ouvrages de prix etc. . . délaissés par feu monsieur L. G. VAN DEN HEUVEL, lesquels seront vendus lundi 8 Février 1813 et les jours suivans à la maison mortuaire le long de la Meuse à Maestricht No 1818. A Maestricht chez S. Landtmeter. 1813.

89 pp. in-8°.

1295

Leidsman/op den/Bloedigen Kruisweg/voor alle Broeders en Zusters/van het/Broederschap des H. Kruis/opgerecht in de Parochiale Kerke/van St. Martin, binnen Wijk./'Te Maastricht/uit de Drukkerije van L. Th. Nypels in de Groote Staat No. 699./

In-12°. Volgens Chronicum : Heylig Kruys aller menschen Zaligheyd van 1813. Approbatie van F. ANGELUS LAURENT, 4 Sept. 1755.

Imprimatur van H. PARTOONS, Vic. Gen.

1296

Programma général des exercices publics qui auront lieu le 11 Août 1813 et les jours. . . dans une des salles du Collège de Maestricht. Maestricht 1813.

12 pp. in-4°. Hardenberg en Nuyens, Inventaris etc. p. CXV.

1297

Uittreksel uit de methodieke verzameling der wetten, decreten, reglementen, instructiën en decisiën betreffende het cadaster van Frankrijk. 1813.

184 pp. in-8°. Hardenberg en Nuyens, Inventaris etc. p. 249.

1298

Le Général, Prince/de Saxe-Coburg/à son armée/sur l'air: Des Marseillois./

4 pp. in-8°, met vers van 8 coupletten. Ziehier het laatste :
 Maestricht, boulevard de la Meuse,
 Aujourd'hui l'est aussi des Rois ;
 Et dans cette ville fameuse
 Tout est Soldat, tout est Bourgeois. (bis)
 Là de l'honneur la voix nous crie :
 Accourez, fidèles amis,
 Contre nos cruels ennemis !
 L'univers est une patrie.
 Aux armes, fiers Germains, formez vos bataillons !
 Marchez, marchez ! Qu'un sang impur abreuve nos sillons !

1814

1299

Feuille d'affiches; annonces et avis divers de la ville de Maestricht.
 Bijblad van het Journal, door L. Th. Nypels uitgegeven. Verschijnt voor
 het eerst 4 Maart 1814.

1300

Journal de Maestricht.

Nieuwe titelwijziging der oude courant. Ze heet zo van 22 April 1814 tot
 30 Dec. 1815. Dan wordt het : Journal de la Province de Limbourg.

1301

PIETER MARIN: Nouvelle et parfaite méthode ou grammaire perfec-
 tionnée pour apprendre les principes et l'usage des langues française
 et hollandaise, d.i. De nieuwe volmaakte Spraakwijze etc. . . . Nou-
 velle édition. A Maestricht, chez S. Landtmeter.

In-8°, van ± 1814.

1302

Catalogue d'une très belle collection de livres de jurisprudence, de
 morale, d'Histoire, de Voyages, de beaux-arts, de littérature etc. On
 y a joint deux appendices de livres de médecine, de chirurgie, de
 littérature etc. Lesquels seront vendus Mardi le 18 Oct. 1814 et les
 jours suivants à la maison de Mad. la Veuve de feu MR. LE NOTAIRE
 HAGEMANS, rue des Capucins No. 1101, à Maestricht. A Maestricht,
 chez S. Landtmeter.

30 pp. in-8°.

1303

Catalogue d'une belle collection de livres, de droit, d'histoire, de
 botanique, de littérature etc. Vente du Mardi 23 Août 1814, au Col-
 lège Rue Grand-Staat à Maestricht. De l'imprimerie de L. Th.
 Nypels aîné.

12 pp. in-8°.

1304

Catalogue de plusieurs collections de livres d'Histoire, de Beaux-

arts, de littérature etc. dont la vente aura lieu Vendredi 19 Août 1814. De l'Imprimerie de L. Th. Nypels aîné.

16 pp. in-8°.

1305

Catalogue d'une très belle collection de livres, de droit, de médecine, de physique, d'Histoire, de Littérature etc. . . . lesquels seront vendus publiquement mercredi 3 Août 1814, à la maison de Mr. VLIËCKX, Pharmacien Rue de Pont à Wijck No 352, à Maestricht. De l'Imprimerie de la Veuve G. B. van Gulpen, Libraire au Marché No 1612.

42 pp. in-8°.

1306

Handboeksken/van/teere devotie/tot den/H. Antonius/van Padua,/Algemeenen Nood-Vriend/voor alle bedrukte Herten/voorgesteld/in zijn loffelijk leven en deugden,/in de glorie zijnder mirakelen,/in zijn eer en dienst:/en bijzonderlijk door/de Noveene,/of/negendijnsdagsche devotie./Te Maastricht,/Bij L. Th. Nypels, boekdrukker en verkoper,/in de groote Staat No 699.

Het tweede gedeelte heeft een apart titelblad :

1307

Teere devotie/tot den/H. Antonius/van Padua/etc. (bijna gelijk-luidend met het vorige).

576 pp. in-12°. Approbatie van F. J. VAN PETEGHEM, Ord. Praed. S.T.M. Exprov. & Lib. Cens., Antwerpen 13 Jan. 1766.

1308

Catalogue d'une belle et riche collection de Tableaux dont la plupart des originaux exécutés avec beaucoup d'art, de goût et de précision, par les peintres les plus célèbres des écoles flamandes, italiennes et françaises. Succession de feu Mr. TAINURIER, en son vivant Proc. Imp. Crim. près de la Cour d'assises du Département de la M.I. Vente de 22 Août 1814. A Maestricht. De l'Imprimerie de L. Th. Nypels aîné.

8 pp. in-8°. De collectie omvatte 66 schilderijen, waaronder werken van Rembrandt, Teniers, Wouwerman, Cuyt, Vaenius, Van Schalken enz.

1309

Observations médicales faites pendant la campagne de 1812, par Jos. ROM. LOUIS KERCKHOFFS, Docteur en médecine, ci-devant médecin des armées françaises, membre honoraire de la société médicale de Wilna et de différentes sociétés savantes. A Maestricht, chez L. Th. Nypels. 1814.

In-8°.

1310

Beschrijving van het jubelfeest van het Broederschap der Onbevleete

Ontfangenisse gevierd op den VIII Dec. 1814 in de St. Nicolaaskerk te M.

In-4°. Cat. Schmitz No 21, No 50.

1311

Tol van Achtting en Vriendschap/Eerbiedig betaald/Aan den goeden en oprechten Herder/JOANNES JACOBUS CYRUS/Toen hij als director van 't Broederschap der Onbevleete Ontfangenisse/ter Kerke van den Heiligen Nicolaus te Maastricht/Op het honderd-jarig jubel-licht van het Broederschap / zijnen vollen Jubel-Dag beschikkende beleefde;/ Octavâ Decembris Anni septies currentis./Justi autem in perpetuum vivent./Die rechtvaardig leeft zal altijd leven./Te Maastricht. Bij A. J. Koymans, Boekdrukker en Boekverkooper. Op de Markt No 1646.

Plano. Groot vers, vol chronica, in twee kolommen; tussen beide nog, verticaal, een spreuk: Vota valent, Vivat. Victrices nequit Lauros. Hoc certe, hoc virtus exigit alma viri. Alweer een chronicum!

Onderaan nog een jubelzang met het onderschrift: Conceptionis Deiparae gratulabunda sodalitas. Per P.G.S. (SCHOLS). Ook dit is weer een „jaartal-vers”!

1312

Aan/Den oprechten en geerden Heer/Den Heer/JOANNES JACOBUS CYRUS/Toen zijn Eerwaarde als Pastor der parochiale Kerke van St. Mathias/Te Maastricht zijn vijftig-jarig Jubel-feest vierde/den 26 September 1814./De Kroon der Deugden is de Ouderdom./Te Maastricht. Bij A. J. Koymans, Boekdrukker en Boekverkoper op de Markt No 1646.

Plano. In twee kolommen gedrukte Jubelzang, op het air: Flora vliegt etc. Onderaan: Dus juicht met uwe Zusters Cyrus uwe Zwager. TH. ABELS. (Chronicum!)

1313

Aan den Wel-eerwaarden en zeer geleerden Heer/Den Heer JOANNES JACOBUS CYRUS / Licentiaat der H. Godgeleerdheid, / Toen hij als Priester en Herder van de Parochie van/St. Mathias te Maastricht, zijn vijftig-jarig/Jubelfeest plegtiglijk vierde/den 26 Sept. 1814./Justus ut palma florebit. Een rechtvaardige zal juist als een palm bloeien./Te Maastricht, bij de Wed. G. B. van Gulpen, Boekdrukker en Boekverkooper, op den grooten markt agter het nieuw stadhuis No 1612.

Plano. Groot gedicht in twee kolommen. Eronder nog een Jubelzang met het volgende chronicum als onderschrift: Par les Margailliers applaudissans en société.

Het door mij gecopieerde exemplaar droeg de geschreven ondertekening: Auctore P. G. SCHOLS.

1314

Deiparae Lilio Convallium, / Quae et Mater pulchra Dilectionis et Spei, / Aen de Lely der Dalen / Die teffens de Moeder der schone Liefde en der zalige Hoop is, / Wierd dit werkje eerbiedigst toegewijd, ter gelegenheid van het / Honderdjarig Jubel-feest, / van het Broederschap der / Onbevleete Ontvangnisse / der / Moeder-Maagd Maria, / Opgerecht Anno 1714. in de St. Nicolaas Kerk te Maastricht, / Door den Godvruchtigen Heer Pastor / GERARDUS HAGEMANS, / Toen gemeld jubel-feest met Vollen Aflaat vergund door Zijne / Heiligheid Paus Pius den VII. / Onder de begunstiging, zo van de Eerw. Heeren Bestuurders, / Pastoren dezer Stad / J. J. CYRUS, L. H. PARTOUNS, A. D. MALCHAIR, / en N. WILLEMS Vice-Pastoor, / Als van de Edele Heeren Kerkmeesters / L. M. OLISLAGERS, F. X. KERENS, H. HECKELERS, / M. VAN HEYLERHOFF en W. NIJST, / Aldaar plechtiglijk gevierd wierd op den VIII. December 1814. / Auctore Confraternitati Dni addicto P.G.S. (SCHOLS) / Te Maastricht, bij A. J. Koymans, Boekdrukker en Boekverkoper, / op de Markt No 1646. /

20 pp. in-4°.

1315

Extractum / è / Rituali / Leodiensi, / Complectens SS. Eucharistiae / et Extremae Unctionis / Administrationem, nec / non Praeparationes animae / ad Mortem, Sequuntur / Preces ante et post Missam. / Trajecti ad Mosam, / Apud A. J. Koymans, / Typographum et Bibliopolam. / (± 1814).

189 pp. in-16° en Tabula.

1316

Place de Maestricht. Ordre du 23 Avril 1814.

Luidt als volgt: Soldats: Nous avons défendu jusqu'à ce jour la place de Maestricht au nom de l'Empereur Napoléon. Il vient d'abdiquer la souveraineté, nous sommes d'après cet acte déliés de nos sermons...

Le Général de division etc.

MERLE.

signé: CHARBONNIER.

Plano, in-kl. 4°.

1317

De / doorluchtige / Gevangen / of / Beknopt Verhaal der wegvoering / en gevangenschap van onzen / Allerheiligsten Vader / Pius den VII, / Vervattende alles wat zedert zijn vertrek uit / Rome tot zijne terugkomst in de zelfde Stad / merkwaardigst is voorgevallen. / Deposuit potentes de sede et exaltavit humiles. / Hij heeft de magtigen uit hunnen troon gezet, / en de ootmoedigen verheven. Cant. M. / Te Maastricht / Uit de Drukkerij van L. Th. Nypels. / 1814. /

2 + 60 pp. in-8°.

1318

Den opregten Antwerpschen/Almanach/voor het jaar onses Heeren/
Jezus Christus, 1814 / Door HERMANUS DE WERVE,/ voorzien / Met
vermaakelijke Kluchten en / aangenaame Gezangen./ 'Te Maastricht
bij de Wed./G. B. van Gulpen op den Markt./

In-24°.

1815

1319

J. R. L. KERCKHOFFS: Hygiène militaire. Maestricht. 1815.

2 vol. Cat. Strens No 1643. In 1818 verscheen te Zutphen een nederl.
vertaling door MEESTERS MILIUS: Militaire hygienie of raadgevingen om
de gezondheid der troepen te bewaren. In-8°.

1320

Catalogue de III collections de livres. . . lesquels seront vendus publi-
quement Lundi le 16 Janvier 1815 et le jour suivant. A Maestricht
chez S. Landtmeter, Impr. et Libr. dans le Petit Staat No 589.

17 pp. in-8°.

1321

La Prééminence/de la/Médecine éclairée,/par les sciences médicales,/
sur/l'empirisme/et/le charlatanisme:/ouvrage dans lequel on expose:/
1° L'origine de l'Empirisme 2° Ses causes 3° La différence qui existe
entre le médecin/instruit et l'Empirique 4° Les dangers de souffrir
les Empiriques et les Charlatans 5° L'utilité des sciences propres à
la médecine 6° Enfin un moyen pour prévenir l'Empirisme./ Par
LÉONARD MANCEL fils. Docteur en médecine/Tome. . ./A Maestricht.
De l'Imprimerie de la Veuve G. B. van Gulpen, au Marché derrière
la maison de Ville. 1815.

2 vol. in-8°.

1322

Maniere / om / godvrugtelijk en met profyt / der zielen te leezen / het
H. Roozenkransen / van / Maria,/ Ingesteld en verkondigt door den
H. Dominicus;/Met een kort begryp der Waardigheid,/Gratien en
Aflaaten der zelve./Vermeerderd/Met de Gebeden des Morgens en
's Avonds,/ Litanien voor elken dag der Week./ Alsmede / De Lof-
zangen die men gebruik als men/in Bedevaart reist naar het mirake-
leus/Beeld van Onze Lieve Vrouwe/te Scherpenheuvel./Met schoone
Printverbeeldingen verciert./'Te Maastricht./Ter Boekdrukkery van
A. J. Koemans./Boek- en Papierverkooper./

94 pp. in-16°. De schone printverbeeldingen zijn afschuwelijk-versleten
houtsneden.

1323

Het nieuw / Scherpenheuvels / Trompetjen, / uitblaazende / verscheide uitgeleezene Geestelijke / Liedekens, / om te zingen als men in Bedevaert / reist naar het Mirakeleus Beeld / van onze / Lieve Vrouwe / te Scherpenheuvel. / Te Maastricht, / Ter Boekdrukkery van A. J. Koemans. / Boekverkooper, op den grooten Markt, / Hoek van de groote Gracht. No 1646. /

38 pp. in-16°. Gewoonlijk met het voorgaande in een band, maar met afzonderlijk titelblad.

1324

Reglement voor den Garnizoensdienst van den 11 Jan. 1815.

Zie ook : No 1356.

AANVULLINGEN EN VERBETERINGEN.

(De nieuwe aanwinsten zijn regelmatig doorgenummerd. Wat enkel uitbreiding is van oude nummers, is gemerkt met het oude No, tussen haakjes).

1554

(8)

Minervalia JOANN. GUIDONII, Castiletani, in quibus scientiae praeconium, atque ignorantiae socordia considerantur. Artium liberalium in Musicen decertatio lepida appingitur; et etiam juventuti ad virtutem calcar proponitur. Cum privil. coes. majest. Trajecti ad Mosam Jacobus Bathenius excudebat. Anno 1554.

68 bl. in-4°.

Wegens enkele fouten herplaatst.

Het enig bekende exemplaar, dat destijds deel uitmaakte van de bibliotheek van Baron DE WITTEB, berust tegenwoordig op de Universiteitsbibliotheek te Luik.

Over JEAN GUYOT (JOANNES GUIDONIUS) zie ook nog het artikel van PIERRE LALOUX : Le Testament de Jean Guyot, in Bulletin de la Société des Bibliophiles Liégeois, Tome XVI (1942) p. 157 vlg. en ANTOINE AUDA : La musique et les musiciens de l'ancien Pays de Liège. Liège 1930, p. 144. Daar ook een mooie bibliografie.

Bij nummer 11 vergaten wij te noteren, dat deze „Liedeken” het werk zijn van LUDOVICUS EPISCOPUS (DE BISSCHOP, BISCOPS etc.), Magister Choris van St. Servaas. Zie over hem o.a. P. ALBERS S.J. : Aanteekeningen over toonkunst en toonkunstenaars in oude tijden te Maastricht. Publications, deel 67 (1931) p. 17 vlg. Een vooral het artikel van DR. VAN DOORSLAER in De Muziek, jrg. 3, 1929, afl. Mei.

± 1600

1325

JACOBUS DE LAET (LAETIUS). Encomium Musicae. Maestricht. ± 1600.

Alle oudere bio-bibliografen : SWEERTIUS, ANDREAS VALERIUS, FOPPENS en op hun voetspoor ook VAN DER AA, vermelden het werkje. Volgens hen was het in proza geschreven en was de maker afkomstig van Leuven. Zeer waarschijnlijk was het een uitgave van J. van Ghelen. Als de schrijver familie was van de Borgloonse Van Lacten, bekende prognostiqueurs, die hun Prognosticaties meermalen bij de Antwerpse J. van Ghelen lieten drukken, was de weg naar onzen Maastrichtsens drukker misschien verklaarbaar. Het boekje is in Nederland onvindbaar.

1633

1326 (?)

THEOPHILUS WAERMOND: Spongia quae cordati mosaetrajectenses Romanocatholici extergant sparsas nuper in ecclesiasticos suos et religiosos calumnias. . . In Vallibus mosanis. 1633.

In-12°. Misschien een Maastrichtse druk. DE THEUX kent het niet.

Bij het behandelen der godsdiensttwisten te Maastricht vergaten wij te wijzen op de mooie studie over D'ASTROY, met volledige bibliografie, van P. CUNIBERTUS SLOOTS O.F.M. in Publications, deel 78 (1942-1946) p. 85 vlg.

1634

1327

Advis et bref discours pour se préserver et garantir de la maladie de la Peste par ABRAHAM DE BERNIER Escuyer Sr de Montherby, Médecin spagytique et operateur du Roy très chrétien.

A Maestricht par Ezéchiél Boucher. MDCXXXIV.

78 pp. Formaat : 8.5 bij 13.5 c.m.

Opgedragen aan : Monseigneur FRIDERIC MAURICE DE LA TOUR, Duc de Bouillon, Prince de Sedan.

Opgave van den Heer PAUL MUSYCK te Tongeren.

1637

1327 A

Om van weghen het Collegie der Societeyt Jesu tot Maestricht Suppliant te bewijzen het recht d'welck 't selve heeft tot de lichte van de Hoy-thiende tot Mheer, ende 't samen d'onghefondeertheydt van den Heere der selver plaetse met sijne geveueghete ghemeynte Rescribenten.

15 pp. in-4°. Sommervogel-Bliard, Tome XI, Kol. 1093.

1641

1327 B

Vita humana somnus. Drama. Exhibebitur in aulu Servatiana a juventute Trajectensi, Anno 1641, die . . . Septembr.

In-4°. Sommervogel-Bliard, Tome IX, Kol. 627.

1680

De Catalogus van Sotheby & Co, Londen, voor de boekverkoop van 21 Maart 1949 bevatte onder Nos 127 en 128 het volgende: Joh. Lomeier: De Bibliothecis. *Maestricht* 1680. Bedoeld werk blijkt echter 'n Utrechtse uitgave te zijn!

1688

1327 C

Deductie Raeckende de nature de 'Thiende tot 's Graven-vouren met sijne appendentien, ghelegen in den Landen van Daelhem Over-maze, toebehoorende aen het Collegie der Societeyt Jesu van Maestricht, hier be-vorens aen de Abdye van Luttenborgh.

62 pp. in-4°. s.l.

Sommervogel-Bliard, Tome XI, Kol. 103.

1690

1328

Reponse/sommaire/au livre,/intitulé/Avis important/aux/Refugiez/Sur leur prochain Retour en/France,/Par Monsieur G.N.A. à M./A Maestrecht,/Chez Jonatan De Lessart,/Marchand Libraire dans la/Ruë Neuve. 1690./

Het merkwaardige boekje begint met een voorbericht „Le libraire au lecteur” van 2 ongenummerde pp. Dan volgt een „Préface” van 10 eveneens ongen. pp. in cursief, waarna de eigenlijke „Reponse”. Deze telt volgens BARBIER (Dictionnaire des ouvrages anonymes et pseudonymes, 2me édition, Paris 1822, vol. III No 16504) 75 pp.

Het onvolledig exemplaar der Leidse Univers. Bibliotheek (No 507 G 22) dat ik mocht inzien, heeft er 70. Formaat 7.2 bij 12.4 c.m.

BARBIER vult de afkortingen aan tot: G. NIZET, Avocat à Maestricht en schrijft het Préface toe aan: DE ST. MAURICE, professeur en théologie à Maestricht.

De titel van het aangevallen werk luidt volledig:

Avis important/aux/Refugiez/Sur leur prochain retour en/France./Donné pour Estrennes à l'un / d'eux en 1690./ Par / Monsieur C.L.A.A.P.D.P./ A Amsterdam,/Chez Jaques le Censeur,/1690./

22+412 pp. Ondertekend: C.L.A.A.P.D.P. A Paris ce 1. de Janvier 1690. Formaat: 7.4 bij 12.7 c.m. (Kon. Bibl. No 598 K 43).

Over het auteurschap is veel getwist, maar het schijnt met voldoende zekerheid te kunnen worden toegeschreven aan PIERRE BAYLE, die sedert 1681 in ons land vertoefde.

Het Leidse Exemplaar bevat behalve de Maastrichtse druk nog de volgende verweerschriften:

La/defense/des/Refugiez,/Contre un Livre intitulé,/Avis important aux Refugiez/sur leur prochain retour/en France./A Deventer./M.DC.XCI./ 2+157 pp. Zelfde formaat als het M'se werkje. Als schrijver geeft BARBIER (o.c. No 3398) Ministre COULAN, later naar Engeland gegaan en daar gestorven.

Examen/d'un/Libelle/Contre la Religion, con-/tre l'Etat & contre la re-
volution d'Angleterre./Intitulé/Avis important aux Refugiés sur leur pro-
chain/retour en France./A La Haye/Chez Abraham Troyel,/Marchand
Libraire. 1691./

128 pp. Zelfde formaat.

1695

1329

Eclaircissemens sur la doctrine et l'histoire ecclésiastiques des deux
premiers siècles. Maestricht. 1695.

Zie de aantekening onder No 118, die daar verkeerdelijk is terecht gekomen.
Ze moest natuurlijk onder 1695 staan. Over de drukker VAN DER PLATT,
erin vermeld, konden wij niets naders te weten komen. Wij geloven echter
aan de juistheid van BARBIER's opgave.

1715

1330

Constantia, treurspel, ten schouwburgh gestelt by de edele Konst- en
redenrycke camer der Witte Lelie, binnen Tongeren, Opedragen aen
de Constminnende heeren en medebroeders der Reden-rycke camer
van de vier nabuerige Nederduytsche steden, Woensdag, den 18. Sept.
1715 ten 3 uren naer middagh met Hemels Zegen.

(In Rym gestelt door P. A. PISART, hoofd-man der voorscr. Camer).
Tot Maestricht, by Lambert Bertus, stadts-drucker ende Boeckver-
kooper tegenover de PP. Predickheeren.

Zie: J. B. PAQUAY in: Limburgsche Bijdragen, Deel 4, p. 138.

(172)

Praxis poenitentialis, sive manuductio ad dignam sacramenti poeni-
tentiae susceptionem et administrationem, deducta ex sacris paginis
et conciliis sanctorumque Patrum auctoritate fulta. Concinnabat
fr. HENRIC. PISART. Maestricht. By Lambert Bertus Stadts-drucker.
1715.

378 pp. in-8°.

(Verbeterde en vervolledigde opgave).

HENRICUS PISART, geb. 1661 te Tongeren, broer van den in het vorige No
genoemden PISART, overleden 16 Maart 1736, als prior van het Klooster
St.-Elisabeths-dal, onder Nunhem, aan de oevers van de Neer, gesticht en
eerst bewoond door Paters Caulisten of Cauliten, later overgegaan aan
de Windesheimer Congregatie.

Het werk is opgedragen aan de Bisschop van Roermond, D'OGNIES, graaf
van Estrées, baron van Roulencourt etc. Het draagt tien kerkelijke goed-
keuringen, waaronder die van SEBAST. KNIPPENBERGH, gedateerd: Keulen
13 Juni 1715. Zie het artikel van ALBERT WOLTERS, pastoor van Roosteren:
Necrologium Van het Klooster St. Elisabeths-dal in het voormalig graaf-
schap Horne. Pag. 11 van de overdruk (uit Publications?).

Van denzelfden schrijver worden daar nog vermeld :

1. Kort Verhael van de nieuwe ontdeckte kennissen der zeer oude en hoogh gepresen fonteyne der Stadt Tongeren, door HENRIC. PISART, canonik regulier in S. Elisabethsdael. Roermond. By P. VALLEN, Boeckdrucker. 1701.

In-12°. De burgemeesters van Tongeren kregen het recht dit boekje te laten drukken en verkopen. Het is zeer zeldzaam.

2. Expositio rubricarum missalis romani. Keulen. W. Metternich. 1727. 289 pp. in-4°. Met levensbeschrijving van JOH. TAULER en zes approbaties, waaronder die van DR. GEORG MOLITOR, die het noemt : „liber nervose et docte conscriptus”.

Ons No 206 is Schrijver blijkbaar niet bekend, evenmin :

3. Directorium / canonicum, / sive / Rubricarum / Breviarii Romani / Horas Canonicas dirigentium, brevis ac / dilucida Interpretatio. / Per / HENRICUM PISART, / ... Coloniae Agrippinae. / Typis et sumptibus ARNOLDI METTERNICH / Bibliopolae, Anno 1713. /

316 pp. + index. In-8°. Exempl. in ons bezit.

1717

1331

Traité et règlement touchant les tailles fait dans la ville de Maestricht, le 8 Mai 1715, avec les élucidations y insérées dans la Conférence du 11 Nov. 1716, confirmé par les Seigneurs princes en date respectivement du 5 et 12 Déc. 1716.

In-4°. Met nederlandsche en franse tekst naast elkaar. Het eerste stuk, dus zonder de verklaringen, verscheen reeds in 1715 te Luik bij J. F. van Milst. Ons nummer verscheen vermoedelijk bij L. Bertus, als stadsdrukker. Het zou nog van 1716 kunnen zijn.

1332

Aelius Seianus, treurspel, ten schouwburg gestelt by de Konst- en Redenrijcke Camer der Witte Lelie binnen de Stadt Tongeren.

Opgedragen aen de eerentfeste ende achtbare heeren, heeren LAMBERTUS ISTAS ende JOANNES JADOLLE, borgemeesters, gesworens ende raede der oude, edele, ende vermaerde stadt Tongeren, Maendlagh den 13 September 1717, ten 3 uren naer middlagh, met Hemels zegen.

In rym gestelt door BERNARDUS RUBENS priester, mede-broeder der voorsz. Camer, schryvende: „Deught haert vreught, nyt haert spyt”. Tot Maestricht, by Lambert Bertus, Stadts-drukker, 1717.

Zie : J. B. PAQUAY in : Limburgsche Bijdragen, Deel IV, p. 140.

1718

1333

Facti Series / Leodiensis scriptoris / refutata / Cum demonstratione iniquitatis, ab ordinibus & / Teloniariis Leodiensibus, per exactionem

inde-/bitae Sexagesimae Arrestationes, Con-/fiscationes, Depraeda-
 tiones, Incarcerationes, /aliasque violentias contra notum Aureae
 Bullae/Privilegium in Provinciae Limburgensis Indi-/genas perpetra-
 tas./Et/Justae eorundem Limburgensium causae defensione/Publico
 propositis./Anno M.DCC.XVIII./

45 pp. in-folio.

Geschrift van NICOLAAS HEYENDAEL, abt van Rolduc, waarschijnlijk ten
 antwoord op een luiks pamflet, dat ditzelfde jaar, eerst zonder en daarna
 met het adres van R. Procureur te Luik verscheen. Op het voetspoor van
 CORTEN en RUYTEN in hun prachtwerk „Rolduc in woord en beeld”
 schrijven wij het toe aan Lambert Bertus.

De titel van het luikse werk luidt :

Facti series cum annexis documentis et juridica expostulatione de evoca-
 tionibus et repraesaliis aliisque molestis Brabantinorum et Limburgiorum
 adversus Leodienses.

De eerste editie in-folio telt 57, de tweede in-4° 123 pag.

1719

1334

Brevis animadversio pro parte Limburgensium, ipsisque junctorum
 Brabantorum ordinum, in Leodiensum Facti seriem praetense vindi-
 catam, una cum iteratis Limburgensis causae vindiciis.

53 pp. in-folio.

Ook dit is een geschrift van Abt. NIC. HEYENDAEL en volgens dezelfde
 weer een produkt van Bertus.

1726

1335

Manifest/ende/Kort begryp/van het/proces/het geene den heere/
 MICHAEL DELAHEYE/Schouteth Nomine Officii aengesteld heeft den
 5. Feb. 1725/voor de/Voorsienige, ende seer discrete Heeren/Schepe-
 nen der/vrije Baronie Rycholt/tegens/JEAN LEROY inwoonder der
 Voorstadt Vivignis tot Luyck/ende/PETER VAN OOSTENRYCK Inwoon-
 der der voorz. Vry/Baronie, geexecuteerdens de 30. April 1725./
 Tot Maestricht, by Joannes van Gulpen, op de Munt./

96 pp.

Van 1726. Want uit de inleiding, een „Advertissement aen d'Heeren
 Schepenen der Vrye Baronie Rycholt” weten we, dat pas in een „Extra-
 ordinaire Vergaderinge den 10. April 1726” besloten werd alle proces-
 stukken „te extraheren ende met den Druck gemeen te maken”.

Opgave van den Heer G. NYPELS te Maastricht.

1731

1336

L'heureuse et malheureuse fortune d'Irène. Tragédie dédiée au révé-

rendissime, très-illustre, et très-généreux seigneur, Monseigneur JEAN LOUIS D'OYEMBRUGGE hors des comtes de Duras, baron d'Elderen, Chanoine et Grand Doyen du très-illustre et très-noble chapitre de la Cathédrale de Liège, Prévôt de l'église collégiale et archidiaconale de Notre-Dame de la très-ancienne et renommée ville de Tongres etc. etc., représentée par la chambre des rhétoriciens du Lis Blanc de la même ville, le 10 Septembre de l'an 1731 à deux heures après-midi. Dirigée et mise en vers par JEAN HAMELAERS. A Maestricht chez Lambert Bertus, imprimeur de la ville.

Zie : J. B. PAQUAY in : Limburgsche Bijdragen, Deel IV, p. 144.

1735

1337

Ellendigen onderganck van Bajazeth Turx Keyser, eersten van dien naem, te wege gebracht door den grooten Tamerlanus Cham van de hord-tartaren, ten schouwburgh gestelt door de Konst- en reden-rycke camer der Witte Lelie binnen de stadt Tongeren Maendagh den 12 September 1735, ten 2 uren naer middagh, op-gedragen aen de eerentfeste, achtbaere heeren, Mynheeren LAURENTIUS DAUWIERS ende JOANNES VINCQUEDES, voor de tweede mael beyde regeerende borge-meesters, en de geswooren raedt der oude edele ende vermaerde stadt Tongeren, in die qualiteyt Vryheeren der selve ende haere Vrijheyt Ap- en Dependentiën. Niet liever als den lever. Tot Maestricht, by Lambert Bertus, stadts-drucker ontrent de PP. Predickheeren.

Zie : J. B. PAQUAY in : Limburgsche Bijdragen, Deel IV, p. 144-45.

(338)

Meditation ofte soete Bemerkingen op het Bitter Lyden Christi door P. HENRICUS ENGELGRAVE, Priester der Societeyt Jesu, Den derden druck. Van veele fauten gecorrigeert, ende met een Tafel vermeerdert. (Vignet). Tot Maestricht, By Jacob Lekens, Boekverkooper. Met approbatie.

280 pp. in-12°. ± 1745.

Approbatie van Antwerpen 1705. Exempl. aanwezig op de Bibl. v.h. Canisius-College te Nijmegen.

Vollediger opgave van No 338.

1751

1338

Constantia, treurspel, etc. (zie onder 1715).

Opgedraegen aen de heeren borgemeesters JOANNES NICOLAUS BERDEN en LAURENTIUS GULIELMUS VAN DER MEER, meygraeff en aen de

heeren gesworens en raede dezer stadt Tongeren. Opgevoerd 13 September 1751.

Uitgave van Jacob Lekens te Maastricht.

Zie: J. B. PAQUAY in: Limb. Bijdragen, Deel IV, p. 171.

1756

1339

De eersuchtige ende bloedgierige dobbelheyt van Aretaphila door de goddelijcke rechtveerdigheyt gestraft voor-gesteld ende vertaelt in Nederlandsche Verssen oft Rymen door genegene parochianen ende andere godtvruchtige gesellen van St Jan Baptist binnen de stad Tongeren, in den Nieuwen Bouw, tot profijt van St Jans Kercke aldaer, in twee verdeelt, te weten op den 29 Februarii het eerste, en het vervolg op den eersten dag Meert 1756. Ten 2 uren naer middag, ieder dag. Toe-ge-eygent aen de eerentfeste, achtbaere en voorsinnige heeren, Myn-heeren Borgemeesters HENRICUS DE SAEREN der beyde rechten licenciaet ende secretaris der stad Tongeren ende MATERNUS VAN DER MEER der beyde rechten licenciaet en advocaet, ende de Heeren laeten der voorschreve Kercke.

Tot Maestricht by Jacob Lekens, boek-verkooper.

Zie: J. B. PAQUAY in: Limburgsche Bijdragen, Deel IV, p. 191.

Het stuk werd op gemelde datums (Vastenavond) niet gespeeld wegens een onenigheid met het Smedenambacht, dat het had willen spelen. Daartegen kwam de Witte Lelie in verzet. Het werd later, 14 en 15 Sept., opgevoerd door de studenten van het Augustijnencollege bij gelegenheid der kermis.

Aantekening:

Juni 1756 besloot de magistraat van Spa in de gazetten van Londen, Amsterdam, Haarlem, Leiden, Utrecht, Middelburg, Brussel, Antwerpen, Weenen, Keulen en Maastricht een stuk te doen plaatsen, om de boze geruchten, als zou Spa en omgeving door vagebonden, deserteurs en dieven onveilig worden gemaakt, ten stelligste te logenstraffen. Men kon komen „avec très grande sureté et sans aucun risque”.

Het Maastrichtse blad kan wel geen ander zijn geweest dan de Gazette van Maastricht, die wij niet vroeger dan in 1769 konden signaleren. Zie No 494.

1770

1340

Het/Hemels/Palm-hof,/Beplant/Met Godtvruchtige Oeffenin-/gen, kleyne Getyden, Lita-/nien, en Gebeden, &c./Voor de Godt-zoekende/Zilen (sic),/Meesten-deels getrokken uyt de Heyli-/ge Schriftuer en de Heylige Oud-/Vaders./Den laetsten Druk van nieuws overzien/ende vermeerdert met de explicatie/van de H. Misse, en met an-/dere

devote Gebeden &c./Tot Maestricht, By Joannes en/Gysbertus Van Gulpen, Boekdruckers./

396 pp. in-kl. 8°. Op laatste blz. de approbatie van MATTHIAS MIDDEGAELS, Deken der St. Michiels- en Ste Gudula Kerk te Brussel, gedat. 20 Aug. 1671.

De tafel der roerende feestdagen begint met het jaar 1770.

Wij danken deze opgave aan de welwillendheid van den Heer José CREMERS te Maastricht.

1773

1341

De vervolginge en onthoofdinge van den heiligen Apostel Jacobus den Meerderen, onder de bestiering van Herodes Agrippa, Koning van Galileen en Judeen, treurspel opgevoerd den 29n September 1773. (Te Hasselt).

Het compendium werd gedrukt bij Jacob Lekens, Maastricht.

Zie: DR. C. DE BAERE en DR. J. GESSLER in: Limb. Bijdragen, Deel X, p. 74 noot.

1775

(563)

Lettres écrites à un ami etc. Volgens Barbier 2e ed. No 10229 geschreven door „le Pasteur ROCQUES”.

Door een vriendelijke belangstellende werd ik gewezen op de chronologische fout in de opsomming over dit jaar begaan. Ik heb nl. enkele uitgaven van de combinatie Dufour & Roux laten voorafgaan aan enige nog van Dufour alleen. De opmerking is juist, maar de fout is enkel nog maar door de lezer zelf te herstellen. Hij is gewaarschuwd.

1776

(584)

L'art/de péter/Essai/Théori-Physique/et Méthodique,/A l'usage des Personnes constipées, des/Personnages graves & austères, des/Dames mélancholiques, & de tous ceux/qui sont esclaves du préjugé./Suivi de l'Histoire de Pet-en-l'Air & de la Reine des Amazones, où l'on/trouve l'origine des Vuidangeurs./Nouvelle Édition/Augmenté de la Société des Francs-Péteurs,/pour ceux qui désireront y être initiés./En Westphalie,/Chez Florent-Q, rue Pet-en Gueule,/au Soufflet./M.DCC.LXXVI./

Volledige titelopgave naar het exemplaar in het bezit van den Heer G. NYPELS te Maastricht. Schrijver is P. T. N. HURTAUT.

De eerste editie van deze facétie verscheen reeds in 1751 onder precies dezelfde titel te Parijs. Men was blijkbaar toch niet op de eer dezer uitgave gesteld. Het is de vrije navolging van een latijnse verhandeling, getiteld: „De petitu ejusque speciebus”, staande op de alweer fictieve

naam van *BULDRIADUS SCLOPETARIUS BLESENSIS* (Brunet). Druk en vignetten verraden toch den Maastrichtsen drukker. Alleen komt de toevoeging „Sur manuscrit” in een ietwat vreemd licht te staan.

1779

(659)

De opgave der afzonderlijke delen van *CRÉBILLON's Oeuvres complètes* onder dit No was niet volledig. Bovendien waren er een paar kleinere fouten ingeslopen. We geven nu hieronder de juiste en volledige samenstelling.

Tome I: *Les égaremens du coeur et de l'esprit.*

XXIV + XII + 436 pp. in-kl. 8°. Vooraf gaan nog 3 ongen. bladen, waarvan een met gegraveerd, ongesigneerd portret van C.

De XXIV pp. bevatten „Avis des libraires” en „Éloge de Crébillon”.

De XII pp. het „Préface”.

Tome II: *Tanzaï et Néadarné, histoire japonnaise.*

325 pp. in-kl. 8°, genummerd I-VIII en 9-325. Vooraf 5 ongen. bl.

Tome III: *Le sopha. Conte moral.*

X + 356 pp. Vooraf 3 ongen. bl.

Tome IV: *Les heureux orphelins. Histoire imitée de l'anglois.*

VIII + 471 pp. Vooraf 1 ongen. bl.

Tome V: *Le hasard du coin de feu. Dialogue moral. — La nuit et le moment.*

311 pp. Vooraf 2 ongen. bl.

Tome VI-VII: *Ah quel conte! Conte politique et astronomique.*

315 en 328 pp. Vooraf beide 3 ongen. bl.

Tome VIII: *Lettres de la marquise de M+++ au comte de R+++.* — *Le sylphe.*

312 pp. met 3 ongen. bl. vooraf.

Tome IX-X: *Lettres Athéniennes, extraites du portefeuille d'Alcibiade.*

XV + 430 en 436 pp. Vooraf 2 en 3 ongen. bl.

Tome XI: *Lettres de la Duchesse de +++ au Duc de +++.*

XVI + 462 pp. met 2 ongen. bl. vooraf.

Voor tome XII zie ons No 660. Het is echter niet heel zeker, dat *CRÉBILLON* de schrijver is. Men schrijft het ook toe aan *MADAME DE VIEUX-MAISONS*, „une des femmes les plus méchantes de son temps”, die *Crébillon* zou hebben overgehaald, het boek op zijn naam uit te geven, gelijk zij het *PECQUET* deed, om haar *Mémoires secrets pour servir à l'histoire de Perse* te publiceren (Amsterdam 1745).

Zie *BARBIER* o.c. 2me éd. No 11783, noot.

Wij danken deze volledige opgave aan de welwillendheid van den Heer *A. HORODISCH*, *Erasmus-Antiquariaat*, Amsterdam.

Aantekening:

„Il y a sept ans qu'après m'être renfermé dans mon château de Val-de-Grâce pour composer la „Certitude des preuves du mahométisme”, je me rendis à Maestricht pour remettre le manuscrit au libraire du Four, qui trouva mon écriture trop menue et ne put me servir assez promptement, ce qui me détermina à le faire imprimer chez Viam à Amsterdam.”

Aldus een passage uit een brief d.d. April 1786 aan graaf Oginski van den zgn. Prince d'Albanie, in werkelijkheid STEPHANO of STIÉPAN ZANNOVITCH, in 1751 te Pastroviccio in Albanië geboren, als zoon van een eerzaam schoenlapper, maar die door zijn verregaande drieste geslepenheid erin slaagde, gedurende meer dan 20 jaar en in de hoogste kringen van heel Europa financiële en andere slachtoffers te maken. Hij opereerde ook in Spa en omgeving.

Zie: Bulletin de la Société des Bibliophiles Liégeois, IV, p. 218 vlg.

Opmerking:

In het eerste deel is onder 1779 eenzelfde chronologische fout gemaakt als in 1775. De nummers 647 en 656 dienen verwisseld te worden. De datums 24 Oct. en 4 Mei wijzen dat uit. Niet het feit, dat er na een nummer van de Wed. Landtmeter nog een uitgave genoemd wordt met het adres H. J. Landtmeter. Dat adres bleef de Wed. nog lang handhaven. Zeker tot 1787. Stierf zij toen? In dat jaar verschijnt de rubriek: D'Erven H. J. Landtmeter. In 1792 verandert dat in: Sara Landtmeter.

1780

1342

Hemels Palmhof Of Kort Begryp van het groot Getyde-boek, beplant met Godvrugtige Oeffeningen, weekelyke Getyden, Litanien, Lofzangen en Gebeden. . . Door de Eerw. P. WILH. NAKATENUS. In deze laatste Druk van veele fouten gecorrigeerd. Maastricht. N. van Gulpen (zonder adres).

426 pp. in-kl. 8°. Volgens ingevoegde kalender van 1780. Approbatie van Brussel, 20 Aug. 1671. (Vergelijk No 1338).

Dit is de eerste keer, dat wij dezen Nicolaas van Gulpen als Maastrichts drukker tegenkomen. ± 1790 ontmoeten we hem te Hasselt, waar hij in 1793 „Den grooten Hasselschen Almanach” uitgeeft, en in 1796: „Description ou Analyse des eaux minérales ferrugineuses de la fontaine proche de la Ville de Tongres”, werk van DR. DRIESSEN van Tongeren (3 bl. + 154 pp. in-12°). Hij woonde toen „A la grosse Carotte”.

De vertaling van dit laatste werk verscheen datzelfde jaar te Maastricht bij G. B. van Gulpen. Zie No 1079.

Dat de naam Nicolaas niet vreemd was in het geslacht Van Gulpen, blijkt uit het feit, dat op 26 Oct. 1700 een Mechtild van Gulpen, dochter van Nicolaas van Gulpen en Ida Neven, van Maastricht, werd aangenomen in het Hasseltse Begijnhof (Bulletin de la Soc. des Biblioph. Liégeois, tome XII, 1927).

Een J. B. van Gulpen werkte ± 1790 te 's-Hertogenbosch. Zie onder No 936.

Zo iets als 'n kruising van dit en ons No 669 bezit de Bibliotheek van het Canisius-College te Nijmegen:

Hemels Palmhof. . . door Pater WILHELMUS NAKANTIENUS, Priester der Societeit Jesu. In dezen laatsten druk van veele fouten gecorri-geerd. Tot Maastricht, By N. van Gulpen, Boekdrukker en Boekver-kooper, naast het Oud Stadhuis.

426 pp. in-12°. De tafel der roerende feestdagen loopt van 1780-1803. Approbatie van Brussel, 1671.

1783

1343

Tyrannige liefde van Tiridatus, Koning van Pontus, en de weerga-looze liefde van Tigranus, prince van Kapadocien, tot Polixena, syne vrouw, prinsesse van Frigien, bly-eindig treurspel.

Opgevoerd 21 Sept. 1783 door de Hasseltse Roode Roos. Opgedragen aan den „Hoogwaardigen Heer, Mijnheer REMIGIUS MOTTAER, prelaat der Keizerlijke en Vrij munster van Sint Trudo”, wiens wapen met de spreuk „Ex fructu noscitur arbor” op het voorblad van het compendium, door P. L. Lekens gedrukt, staat afgebeeld.

De voor-rede werd gedicht door A. DUYS.

1344

Gedwongen Vrind oft Standvastige Liefde van de manmoedige Lu-cinda, prinsesse van Ongeren, tot astolpho, ongaarsche graaf, alsook van Turbino, prince van Ongeren, tot Lizaura, ongaarsche gravinne.

Vertoond den 22n Sept. 1783 door de Roode Roos van Hasselt. Opgedragen aan de beide regerende Burgemeesters, de gezworenen en de Raad der stad. Het compendium werd gedrukt bij P. L. Lekens te Maastricht. Zie: Limb. Bijdragen, deel X, p. 77.

1787

1345

Couplets en l'honneur du premier (G. J. A. VAN DER VRECKEN).

Air: Avec les jeux du village.

Plano in-4°. Zie: Almanak v.h. Arrond. Roermond v.h. jaar 1861.

Aantekening:

Mr. Lemarié, libraire à Liège, fit paraître en 1787, sous la désignation, je ne sais pourquoi, de Maestricht, la collection, imprimée chez lui, des Eloges et Notices historiques, couronnés par la Société (d'Émulation) jusqu'à cette date.

Aldus de heer J. N. BASSENGE aîné, bibliothécaire de la Commune de Liège, in zijn „Mémoire sur les ouvrages contenant des détails historiques, statistiques ou topographiques sur le Pays de Liège, de Limbourg, de Stavelot ou sur l'ensemble du Département de l'Ourte”, in 1806 uitgebracht aan den Burgemeester van Luik en afgedrukt in „Bulletin de la Soc. des Biblioph. Liégeois, Tome 2, p. 281-307. Ons citaat op p. 300.

Wel heel zeker is hier sprake van ons No 775, dat echter niet in 1787, maar in 1785 verscheen. En dat zeer waarschijnlijk toch te M. gedrukt werd.

1789

1346

Poème à Mad. LOUISE DONQUIER DE DONCELLE, abbesse du monastère de Hocht au jour de sa bénédiction, le 22 juin 1789.

Plano-in-folio. Gedrukt in twee kolommen. Drukker niet vermeld.

1790

1347

Appel comme d'abus contre le prétendu État-Tiers et les usurpateurs de la régence de Liège. A Mayence. 1790.

36 pp. in-8°.

Schrijver is GÉRARD DE LEAU. Zie de Notes Bibliographiques van ALBIN BODY in Bulletin d.l. Soc. d. Biblioph. Liégeois, Tome IV, p. 84 en 89.

We lezen daar o.a. :

Ainsi (d.i. door het nasnuffelen van De Leau's correspondentie) nous savons que G. F. van Gulpen, de Maestricht, imprima pour lui en janvier 1790 une brochure à huit cents exemplaires. Il s'agit évidemment de „l'Appel comme d'abus”.

Men verwondere zich niet over dat adres „Mayence”. In die dagen gold het voorschrift, dat alle in het prins-bisdom verschijnende boeken moesten voorzien zijn van het kerkelijk imprimatur. Het opgeven van een fictief vreemd adres was een voor de hand liggend middel om daaraan te ontkomen.

We lezen verder in diezelfde correspondentie :

Peu après il est question de deux feuilles et demie à douze cents exemplaires, c'est probablement la brochure intitulée :

1348

Tout est au mieux, car on le dit.

Deze brochure is van dezelfde GÉRARD DE LEAU, over welk enigszins raadselachtig personage een artikel van dezelfde A. BODY in gemeld Bulletin Tome I p. 123 nog nader uitsluitel geeft. Vollediger titel der laatste brochure was nergens te vinden.

1349

Ornatissimo, doctissimo domino TH. D. BEX Mosaetrajectino primo lovaniensi 17 Augusti 1790.

8 pp. in-8°. Latijns gedicht van PETRUS AEGIDIUS SCHOLS, Zoon van PIERRE ANTOINE SCHOLS en MACHTILDE NIESTEN, geb. te Maastricht 8 Aug. 1768. Zie: Notice biographique du poète Maastrichtois PIERRE EGIDE SCHOLS, van een ongenoemde. (Uit Publications?)

1791

1350

Christelijke Aenmerkingen over het lijden. Door de Eerw. P. PINAMONTI S.J. 1791. Maastricht. P. L. Lekens.

Vertaling van ons nummer 965 van dat zelfde jaar.

1793

1351

Rhythmus gratulatorius ornatissimo/Adolescenti/JOANNI GUILIELMO
LEBENS,/Gronsveldano,/Collegii Mosae-Trajectini alumno emerito,/
Ob relatam omnibus in Scholis Palman Victricem/corona triumphali
decorato, 23tia Aug. 1793./Chronicon./Quintuplici lauro te facta
corona decorat:/sic certa Grudiis; Bexius alter eris./

Latijns vers van elf 8-regelige strofen, met eronder het onmisbare Chroni-
con: *Quinque tibi partis gestit nunc Mosa tropaeis; post volvet laetas dilia
festus Aquas.*

En dan tot slot: *Concinebat studiosa juvenus Collegii Romano-Catholici
Mosae-Trajectini 23tia Aug. 1793.* Ziehier het laatste couplet van den
lofzang:

Thronum cumque circum saltant
Et Paeana fidibus
Sociata voce cantant,
Haec praesaga vicibus
Vox centenis astra ferit;
Grudios hic Bexius
Sophos inter alter erit,
Alter Gilissenius.

1352

Aan den Eerwaarden en nieuwgezalften ptr. NICOLAUS LEXIS,
doende zijne eerste onbloedige offerhande der nieuwe Wet, in de
Kerke der Eerwaarde P.P. Beggarden onder den standaard en derden
regel van den heiligen Serafijschen Vader Franciscus binnen de
Stad Maastricht op den 23. van herfstmaand 1793.

Gedicht van P. G. SCHOLS, ons in handschrift bekend, maar zeker ook wel
gedrukt. Behalve de handschriften in bovenvermelde Notice opgenoemd,
kennen wij nog van SCHOLS: Paasch-lied tot lof van de H. Maagd Maria
(van 1814) en een Napoleonisch Vader-ons.

± 1800

1353

Godvrugtig/Gebed/om zig op te dragen ter eere van de/Onbevleete/
Ontvangingnisse/van de/H. Maget en Moeder Gods/Maria,/Tot ge-
bruik en devotie van de Broe-/ders en Zusters van 't Broederschap/
der Onbevleete Ontvangingnisse van de/H. Moeder Gods Maria:/op-
gerigt/In de Parochiale Kerke van S. Nicolaas/binnen Maastricht,
Anno 1714./

4 ongen. pp. in-16°. Herdruk van No 201, met ook dezelfde aflaatverlening.

1801

1354

Lettre accompagnant le Bref de son Éminence Monseigneur J. B.

CAPRARA, Légat Apostolique a Latere, aux Vicariats de Gand & Tournay. Reverendissimi Domini. . .

Brief gevoegd bij het Pauselijk Brevet van Zijne Eminentie, Mijn Heer J. B. Caprara, Apostolischen Afgezant, aan de Vicarissen van Gend en Doornik. Zeer Eerw. Heeren. . .

Deze Brief, gedateerd Parijs 2 Xembris 1801, beslaat de voorzijde van het eerste blad van dit drukwerk, dat uit 2 zulke 4°-bladen bestaat. De twee binnenpagina's bevatten de eigenlijke Bref of Pauselijk Brevet, met dezelfde datering. De vierde pag. :

Formule De Déclaration dont le St. Siège exige la réitération, sous-crite par le soumis.

Formulier Van verklaring, waarvan de H. Stoel de herhaaling vordert, ondertekend door de geenen die zig onderworpen hebben.

Gaat over de befaamde eed! Onderaan :

Te Maastricht, uit de Drukkerye, van Th. Nypels, in de groote-staat, No 20.

1804

1355

De Lof / der / Waare vriendschap. / Lierzang / vriendelijk toegewijd / aan het / Vriendelijk Genootschap. / Te Maastricht. / Uit de drukkerij van Th. Nypels, in de groote-staat, No 20. / M.D.CCC.IV. /

8 pp. in-8°. Nederlands gedicht van achttien 8-regelige strofen. Onderaan het Chronicum :

Amicitiae et Concordiae

P. G. SCHOLS.

1356

Jaarlyksche Tol / Aan / Den oprechten en naarstigen Man, / WILLEM DAMEN, / In alle blydschap op deszelfs Jaar-dag / naar recht en plicht betaald door zyne Kinderen. / Te Maastricht den X van Sprokkelmaand 1804. /

Een zeer kunstig samenstel van chronica en acrosticha op groot plano (74 bij 37 c.m.!), met toezang op het air: Je suis encor dans mon printems, van 4 coupletten, ondertekend: Fecit P. G. SCHOLS pro filiis Damen, op zich zelf ook weer een Chronicum!

Te Maastricht, uit de Drukkery van N. van Gulpen, Boekdrukker en Boekverkooper naast het Oud-Stadhuis No 10.

1805

1357

Kort begryp / der aflaten / Vergunt door Zyn Heyligheid Alexan- / der VII. Paus van Romem, in het / Jaar ons Heere 1658, aan het Broederschap / van den Heiligen Hubertus, bezonde- / ren Patroon

tegen de Razernye en andere / smettelyke Ziektens; welk Broederschap, / voortyds opgeregt in de Kerke der Eer- / waarde Paters Augustynen, en nu, zedert / den derden November 1803, met Goed- / keuring en Approbatie van Zyn Eminentie / den Heere Bisschop van Luyk overgebrog / is geworden in de Parochiaale Kerke van / Sint Nicolaas binnen Maastricht. /

4 pp. in-8°, waarvan maar drie bedrukt.

Blijkens de ondertekening van P. L. DEL-RUELLE, gedateerd 5 Juni 1805, van dit jaar. Geen drukker vermeld.

1358

Almanach / du / Département / de la / Meuse-Inférieure / An XIII de l'ère française / Les Phénomènes Astronomiques ont / été calculés pour la latitude et / la longitude de Maestricht. / A Maestricht, / De l'Imprimerie de Th. Nypels, rue grand- / staat, No 20. /

± 1810

1359

Gebed / tot den / H. Joseph, / Bruidegom van Maria, / en Voester-vader van / Jezus. / Om een zalige Dood te verkrijgen. / Te Maestricht, bij A. J. Koemans, Boek- / drukker, op de Markt, Hoek der groote Gragt. /

4 pp. in-kl. 8°. Imprimatur van 1764. Opgave van P. CUNIB, SLOOTS O.F.M.

1815

1360

Kleine beschrijving / van de / onderscheidene / aflaten. / Te verdienen in het Broederschap / der / Onbevleete Ontvangenis / van de / Allerheiligste Maagd / Maria. / Opgeregt Anno 1714. in de Parochiale Kerke / van den H. Nicolaas te Maastricht / Door den Eerwaarden en Godvrugtigen Heer / Pastor wyle GERARDUS HAGEMANS. /

4 gen. pp. in-kl. 8°. Op laatste blz. onderaan :

'Te Maastricht. / By A. J. Koymans, Boekdrukker en Boek- / verkoper op de Markt No 1646. /

Als titel erboven staat : Laus Deo et Mariae Virgini sine labe conceptae ! (Chronicum op 1815).

Lijst van de Maastrichtse Drukkers (In chronologische volgorde)

De nummers achter de namen zijn de nummers van hun uitgaven uit deze bibliografie. Uit het aantal kan men tot de graad van hun werkzaamheid en belangrijkheid besluiten. Achter het eerste en het laatste nummer is telkens het jaartal van verschijnen vermeld, zodat men bij benadering althans een idee heeft van de tijd, waarin zij werkten.

-
1. Jacq. Bathen: 5 (1552), 6, 7, 8, (8), 9, 10, 11 (1554).
 2. Jan van Geelen (Gehlen): 20 (1598), 22, 1327?, 24, 25 (1604).
 3. Gillis van Zwevezele: 27 (1608).
 4. Ezechiël Boucher: 45 (1634), 1329, 46, 48, 49, 53, 59, 63, 65, 69, 70 (1656).
 5. P. van Ouwen: 71 (1660), 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 89, 93, 94, 95, 96 (1665).
 6. P. Boucher: 98 (1666), 106, 110, 111, 114, 129 (1704).
 7. Jac. du Preys: 113 (1685).
 8. Jonath. Delessar(t): 116 (1690), 1328, 126, 131 (1706).
 9. Eugen. Vverycken: 117 (1690).
 - 10(?). Van der Platt: 1329 (1695).
 11. Lamb. Bertus: 132 (1708), 133, 134, 135, 136, 137, 138, 141, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 158, 160, 161, 162, 164, 165, 166, 167, 1330, 168, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 192, 193, 195, 198, 201, 202, 203, 1332, 204, 205, 206, 207, 1333, 1334, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 226, 228, 229, 230, 231, 233, 234, 235, 236, 237, 240, 241, 242, 244, 245, 247, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 258, 260, 261, 262, 266, 1336, 267, 268, 269, 270, 273, 276, 278, 280, 1337, 281, 282, 283, 285, 286, 287, 288, 290, 291 (1739).
 12. Jacq. Delessar(t): 157 (1713), 159, 163, 191, 196, 227, 259, 295 (1740).
 13. Wed. Gul. Bouwens: 194 (1716), 199, 200, 208, 209 (1719).
 14. Joann. van Gulpen: 224 (1722), 1335, 246, 248, 264, 265, 299, 304, 306, 326, 343, 350 (1748).
 15. Henri Landtmeter: 232 (1723 of 1732?), 301, 303, 307, 308, 316, 322, 323, 325, 340, 342, 357, 358, 359, 371, 372, 385, 387, 388, 419, 432, 442, 448, 449, 468, 470, 471, 507, 510, 514, 515, 516, 517, 520, 521, 522, 553, 554, 557, 647, 656, 721, 723, 745, 747, 750, 756, 766, 789, 805, (1786).
 16. J. T. van Gulpen: 256 (1729), 570, 605, 632, 646, 685, 687, 692, 694, 698, 703, 709, 710, 717, 719, 721, 737, 739, 740, 741, 748, 749, 765, 791, 809, 821, 833, 852, 893, 899, 904, 929, 980, 990, 1014, 1020 (1793).

17. Jac. Lekens: 272 (1733), 293, 305, 313, 314, 315, 317, 318, 321, 324, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 341, 348, 351, 352, 353, 356, 360, 361, 363, 364, 365, 366, 368, 374, 1338, 375, 376, 377, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 389, 390, 395, 396, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 1339, 413, 414, 417, 418, 421, 423, 425, 427, 428, 429, 431, 433, 434, 435, 439, 440, 441, 444, 447, 450, 451, 452, 453, 454, 456, 457, 458, 459, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 469, 475, 476, 477, 478, 480, 481, 483, 484, 485, 486, 488, 491, 493, 496, 498, 499, 500, 501, 503, 505, 506, 508, 512, 513, 518, 523, 524, 527, 528, 529, 531, 533, 534, 1341, 536, 544, 569, 575, 576, 578, 579, 581, 587, 600, 604, 606, 611, 620, 622, 635, 636, 638, 640, 641, 675, 677, 678, 679, 689, 706, 707, 708, 718, 725 (1782).
18. Gysb. van Gulpen: 296 (1740), 311, 362, 373, 391, 392, 490, 495, 680, 684, 716 (1782).
19. Wed. Lamb. Bertus: 297 (1740), 302, 309, 328, 329 (1745).
20. Roemers (Römers): 298 (1740), 354 (1748).
21. Dan. Lesoin(g): 327 (1744), 378, 472 (1766).
22. J. en G. v. Gulpen: 393 (1754), 394, 397, 398, 410, 411, 426, 430, 438, 487, 494, 504, 1340, 511 (1770).
23. J. D. Marchand: 420 (1759).
24. Jean Edme Dufour: 525 (1772), 526, 532, 535, 537, 538, 539, 540, 541, 543, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 564, 567, 571, 572, 577 (1775).
25. J. E. Dufour en Phil. Roux: 556 (1775), 562, 568, 573, 574, 580, 584, 584 bis, 585, 586, 590, 591, 592, 593, 595, 597, 599, 603, 607, 608, 609, 610, 613, 614, 616, 617, 618, 621, 625, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 637, 642, 643, 644, 645, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 672, 673, 674, 681, 682, 683, 690, 691, 693, 695, 696, 697, 699, 700, 701, 702, 704, 705, 711, 712, 715, 722, 723, 724, 726, 728, 730, 731, 733, 734, 735, 736, 742, 744, 746, 751, 752, 753, 754, 755, 762, 763, 771, 772, 773, 774, 781, 782, 783, 790, 795, 796, 797, 799, 800, 801, 802, 803, 810, 812, 813, 814, 815, 816, 819, 824, 835, 839, 845 (1787).
26. J. R. Duval: 601 (1776).
27. Wed. Gysb. v. Gulpen: 669 (1780), 738, 785, 798, 820, 930, 936, 941, 969, 1051, 1052, 1053, 1057, 1060, 1062, 1068, 1071, 1076, 1094 (1797).
28. Cavelier: 619 (1778), 714, 729, 866, 882, 884, 887, 923, 924, 952, 956, 957, 981, 982, 984, 995, 1005, 1008, 1016, 1023, 1025, 1042, 1043, 1044, 1059, 1163, 1181, 1195 (1805).
29. Nic. van Gulpen: 1342 (1780), 1356 (1804).
30. P. L. Lekens: 677 (1780), 678, 679, 689, 706, 707, 708, 718, 725, 1343, 1344, 759, 760, 761, 770, 776, 777, 780, 784, 787, 792, 793, 798, 804, 808, 811, 817, 818, 823, 830, 832, 837, 838, 846, 847, 848, 858, 864, 867, 872, 881, 885, 889, 894, 898, 903, 905, 909, 913, 915, 927, 938, 942, 943, 945, 946, 949, 951, 953, 954, 955, 964, 965, 1350, 966, 967, 970, 983, 986, 988, 991, 994, 997, 1001, 1002, 1015, 1021, 1022, 1029, 1031, 1045, 1046, 1049, 1050, 1054, 1063, 1067, 1077, 1084, 1092, 1113, 1115, 1126, 1153 (1800—1812).
31. De Erven H. Landtmeter: 849 (1787), 854, 856, 857, 873 (1788).
32. Wed. H. Landtmeter: 647 (1789) (verkeerdelijk onder 1779 gedateerd).

33. Sara Landtmeter: 987 (1792), 1193, 1196, 1208, 1221, 1222, 1239, 1240, 1241, 1245, 1259, 1263, 1265, 1278, 1279, 1285, 1286, 1292, 1293, 1294, 1301, 1302, 1320 (1816).
34. J. P. Roux & Cie: 860 (1788), 874, 875, 876, 877, 878, 880, 886, 890, 891, 892, 895, 896, 897, 900, 907, 939, 940, 944, 950, 959, 960, 962, 973, 974, 977, 978, 979, 985, 992, 1003, 1004, 1006, 1009, 1013, 1017, 1028, 1032, 1033, 1034, 1035, 1037, 1039, 1040, 1098 (1797).
35. Theod. Nypels: 1059 (1795), 1085, 1087, 1099, 1106, 1107, 1108, 1111, 1114, 1116, 1117, 1130, 1131, 1132, 1134, 1142, 1144, 1145, 1146, 1147, 1150, 1151, 1152, 1155, 1354, 1162, 1167, 1168, 1170, 1171, 1172, 1173, 1174, 1177, 1178, 1179, 1184, 1191, 1355, 1192, 1194, 1197, 1198, 1199, 1200, 1201, 1204, 1205, 1206, 1208, 1210, 1214, 1215, 1216, 1218, 1219, 1223, 1224, 1229, 1230, 1231, 1232, 1233, 1238, 1242, 1244, 1247, 1250, 1251, 1253, 1254, 1255, 1256, 1258, 1260, 1262, 1266, 1268, 1269, 1272, 1273, 1274, 1275, 1277, 1280, 1281, 1282 (1810), 1358.
36. G. B. van Gulpen: 1347 (1790?), 1348, 1070, 1075, 1078, 1079, 1080, 1103, 1122, 1157, 1165, 1186, 1207, 1212, 1213, 1270 (1810).
37. A. J. Koemans (Koymans): 1202 (1805), 1209, 1220, 1257, 1267, 1270, 1271, 1311, 1312, 1314, 1315, 1322, 1323, 1358, 1359 (1815).
38. L. Th. Nypels: 1283 (1811), 1284, 1287, 1289, 1291, 1295, 1299, 1300, 1303, 1304, 1306, 1307, 1308, 1309, 1317 (1814).
39. Wed. G. B. van Gulpen: 1305 (1814), 1313, 1318, 1321 (1815).

Index der persoonsnamen

N.B. De nummers verwijzen naar de overeenkomstige nummers in onze twee delen bibliografie. De gewoon gedrukte naar de eigenlijke titels, de cursieve naar de noten of aantekeningen daaronder. De nummers tussen haakjes zijn te vinden in onze „aanvullingen”. Ook de namen der drukkers zijn in deze index opgenomen, maar, ter plaatsbesparing, wordt achter deze slechts verwezen naar hun nummer op de lijst der Maastrichtse drukkers, hiervoor op blz. 122.

A

Aa, van der, 452, 1325.
 Acker, Petrus van den, 220, 242.
 Adrichem O.F.M., Fr. D. van, 27.
 Aefferden, F. J. van, 352.
 Agolla, P. Mathias, 220, 242, 249, 269, 280, 445.
 Albers S.J., P., 8.
 Alberts, Joann., 218.
 Aligni, d', 582.
 Alkemade, van, 59.
 Allard S.J., P., 52.
 Alstorpius, P., 451.
 Alvarus S.J., Emman., 178, 267, 268, 330, 331, 403, 404, 405.
 Amair, Guilliëlms, 252.
 Ambroise de St André, 71.
 Anet, Claude, 812.
 Anquetil, M., 724.
 Ansiaux, E. A. J. d', 775, 917, 918, 922.
 Archangelus v. Schotland, 414.
 Arnaud, d', 501, 508, 526, 531, 532, 541, 591, 653, 702, 736, 752, 754, 771, 1047, 1082.
 Arvisenet, Claude, 1166.
 Aspremont, M. Franc. d', 576.
 Aspremont, Joh. Gobertus v., 576.
 Astroy, Barthélémy d', 69, 70, 82, 83, 84, 85, 1326.
 Auda, Ant., (8).
 Audenaert, Ae. F., 303, 780, 831.

Axters, P. Steph., 136, 145, 294, 512.
 Aymans, Petr., 903.

B

Bachiene, W. A., 420.
 Backx, Rumold, 133.
 Baere, Dr C. de, 1339.
 Balde S.J., Henric., 158.
 Baltazar O.F.M., Vinc., 30.
 Banens, P., 821.
 Baptist, J., 768.
 Barbier, (659), 1328, 1329.
 Barrant, Franc., 414.
 Bartholeyns, Maria Cath., 690.
 Bassenge, J. N., 1343.
 Bassompierre, J. B., 882.
 Bathen, Jacq. (zie voorg. lijst no 1).
 Baudoin, M., 1189.
 Bauduin, Domin., 1089.
 Baveghem, A. P. van, 832.
 Bax, Ds W., 12, 48, 54, 57, 167.
 Bayens, Petr., 511.
 Bayle, Pierre, 1328.
 Beau, Le, 683.
 Beaublé fils, 1134.
 Beauchène, M. Rob. Chev. de, 673, 733.
 Beaumelle, M. de la, 627.
 Beaumont, Le Prince de, 548, 574, 1273, 1274.
 Beauzée, M., 1043.
 Beckers, Joh., 128, 560.

Bécourt, Bruno, 333, 334.
 Béhault, Pierre de, 204.
 Bekker, Jerem., 345, 359.
 Belle S.J., Ant. van, 716.
 Bellefroid, Udalr. Guil., 286.
 Bérault, Bercastel M. l'abbé de, 679, 949.
 Berden, Pierre Jean, 716.
 Berden, Jean Nic., 687, 1336.
 Berents, Andr., 1012.
 Berges, Georg. Lud. a. 293.
 Bergmans, Paul, 11.
 Berkel, Barth. van, 521.
 Bernaarts, Serv., 487.
 Bernard, 381, 384, 472, 634, 685.
 Bernier, Abrah. de, 1327.
 Berquin, Mr, 816, 843.
 Bertin, Mr, 876.
 Bertus, Lamb. (zie voorg. lijst no 11).
 Bertus, Wwe L., (zie voorg. lijst no 19).
 Besenval, Baron de, 645.
 Béthune, Baron de, 122, 265.
 Beveren, Corn. van 53.
 Bevers, Mart., 81, 152.
 Bexs, Theod. Dom., 928, 929, 932, 933, 934, 1347.
 Bezerra, G. A. J. de, 1080.
 Billuart, 450, 500.
 Bilstain, Jean de, 142.
 Binckom, Ceslaus van, 903.
 Binnart, Mart., 177.
 Birckmann, Arn., 11.
 Bisschop Lud., (8).
 Bleiswyck, H. van, 128.
 Blois (Blosius), Louis de, 11.
 Blondel, Franc., 113.
 Blonden, 4.
 Bodelet, F. Hub., 160.
 Body, A., 1345, 1346.
 Boekelaer, Joann., 487.
 Boese, Petr., 863.
 Böhm, Christoph., 245.
 Bois, Pierre du, 221.
 Bolognino, Guill., 368.
 Bolwerck, Jacob, 238.
 Bona, Card., 798.
 Boni de St Flour, G., 98.
 Boonhoff, Arn., 817.
 Borde, Charles, 595.

Bordelon, Abbé L., 159, 191.
 Borgnet, 918.
 Borremans, Jan, 125.
 Bosc de la Calmette, J. L., 778, 779, 1032, 1033.
 Bosmans, 1105.
 Bossche, P. vanden, 294.
 Bossuet, Jacq. Bénigne, 994.
 Boucher, Ezech. (zie voorg. lijst no 4).
 Boucher, P. (zie voorg. lijst no 6).
 Bouhon, F. Augustinus, 164.
 Bouille, Hub., 26.
 Boullay, Du, 604.
 Boury, Agnes van, 56.
 Boutet, 1170.
 Bouwens, Andr., 63, 81.
 Bouwens, Wed. Gul. (zie voorg. lijst no 13).
 Boyer, J. Bapt. de, 285.
 Brancadoro, C., 996.
 Brantôme, de, 654.
 Brants, Petr., 846, 863, 885, 899.
 Brants, Theod., 737, 761.
 Brasseur, Mart., 283.
 Briatte, M. le ministre, 1030.
 Brink, J. D. van, 371, 372.
 Broeck, Othon van den, 729.
 Broeckart, Martialis, 204.
 Broeckmans, David, 348.
 Brouwers, Agnes, 859.
 Bruck, Georg Wendel von, 14.
 Brugge, Greg. van, 414.
 Bruininx, Ant., 524.
 Brull, Matth., 380.
 Brummel, Dr L., 580.
 Bruyn, Isaac de, 147.
 Bruyn, N. de, 936.
 Buninck, G. J. de, 914.
 Buort, 221.
 Buren, Petr. van, 208.
 Buringer, Bernard, 160, 161, 162.
 Burja, Abel, 824.
 Burmannus, 247.
 Butler, Alban, 991.

C

Caenen, Fred., 85.
 Caenen, Thom. Aq., 1186, 1276.
 Cagliostro, Comte, 950.

- Camprich, de, 106.
 Cangiamilla, Franc. Emm., 569.
 Canisius, Petr., 393.
 Capelle, Pieter van de, 150.
 Capitaine, Ulysse, 11, 42, 141, 273, 442,
 443, 658, 784, 814, 869, 997, 1215.
 Caprara, J. B., 1352.
 Caproens, Fr. Jos., 154, 716.
 Carfan, Paul, 204.
 Caris, G., 1067.
 Caris, Not., 380.
 Cartenstat, Arnoud, 1279.
 Cassim Marquise de, 1023.
 Casteel, Henricus, 333, 334.
 Caters, Leenaert, 56.
 Cavalier (zie voorg. lijst no 28).
 Cavenne, 1140, 1177, 1280.
 Caylus, Mme de, 629.
 Cellarius (Furnius), 4.
 Ceriziers, P. Rénatus de, 493.
 Certon, Pierre, 98.
 Ceule, Fr. Xav. van, 265.
 Chambaud, 1030.
 Chamilly, N. Bouton de, 607.
 Chapeauville, Joann., 30.
 Charbonnier, Louis, 1184, 1316.
 Chasteaumeuf, A. P. P. de, 88.
 Chatvelt, Josine Aemilia, 647.
 Chaulieu, 930.
 Chénard, 1100, 1109, 1112, 1119, 1120,
 1123, 1124, 1135, 1136, 1138.
 Chérel, A., 722, 732.
 Chesne, J. B. du, 373.
 Chevalier, 882.
 Choderlos de Laclos, P. A. Fr., 753.
 Chodowiecki, 960.
 Chokier, Joann. a, 348.
 Chokier, de, 48, 48.
 Chompré, 1251.
 Christiani, Joann., 817.
 Christine v. Pruisen, 1034.
 Chrouet, H., 69, 69, 70.
 Cicero, M. T., 361.
 Cielen, Marcell., 1045.
 Claessens, Mich., 348.
 Clairville, M., 633, 685.
 Claus, F., 943.
 Clavel, P. F. D., 381, 384.
 Cloche, Ant., 252.
 Cobben, Not., 1272.
 Cobellutius, Scipio, 28.
 Cochoix, Mlle de, 285.
 Cock, J. de, 1296.
 Coenegracht, 1100.
 Coenen, J. A., 1082.
 Coignet, Mich., 19.
 Collard, Mr A. Q., 1259.
 Collardin, P. J., 1232.
 Commenius, J. A., 416.
 Condamine, M. de la, 625.
 Condillac, 977, 1118.
 Condorcet, 642.
 Coninckx, Abbé, 289.
 Coninx, J. D., 1082.
 Constant, P. M., 788.
 Constantin, J. B., 1269.
 Cools, Reginald, 182.
 Cornelissen, Bern., 322.
 Corten, 1331.
 Coulan, Min., 1328.
 Courbure, Franc. de, 204.
 Cours, F. G. J., 687.
 Court, Pieter la, 678.
 Court, Claude de la, 56.
 Courtille, Chev. de, 746.
 Cox, 1100.
 Crahay, 477.
 Crasset S.J., J., 149.
 Crassier, G. L. Baron de, 300.
 Crayum, Georg., 26.
 Crébillon, 659, (659), 660, 664, 815,
 1129.
 Creket, J., 420, 497.
 Cremers, Theod., 716.
 Cremers, J. J., 684, 716.
 Cremers, Ger. Ign., 1202.
 Cremers, José, 1340.
 Cretelle, M. la, 772.
 Croce Chiozzuto, Giov., 98.
 Croisier, Jos., 204.
 Croix, Phil. de la, 160, 162.
 Crous, Ant., 622, 787, 808.
 Crous, Thomas, 1031.
 Croze, M. de la, 880.
 Cruce, J. C. a, 167.
 Cruys, S. van de, 164, 242.
 Cryterius, M. F. Joann., 164, 165.
 Cuthsem, van, 374.
 Cuyckius, Henr., 29, 333, 334.
 Cuypers, Jan, 716, 720, 721.

Cygne, P. du, 418.
 Cyrus, Joann. Jac., 720, 721, 1311,
 1313, 1314.

D

Dacier, 644.
 Daemen, Ren., 739, 759.
 Dambourney, L., 604.
 Damen, Herm., 148.
 Damen, Will., 1354.
 Damhouder, Joos de, 11.
 Damianus, Hugo, 313.
 Damme, Jac. van, 231.
 Danes, P. L., 581.
 Daniëls, A., 646.
 Daniëls, Polyd., 430, 513.
 Daris, 559, 560, 911, 912, 916, 918,
 920, 921, 1089.
 Dauwiers, Laur., 1335.
 Deckers, Andr., 622.
 Dédojar S. J., P., 858, 1084, 1085.
 Delahaye, Mich., 1333.
 Delauber, N. S. T., 1144.
 Delaunay, 613.
 Delden, Theod. van, 487.
 Deleau, Hub., 703.
 Delessart, Jonath. (zie voorg. lijst
 no 8).
 Delessart, Jacq. (zie voorg. lijst
 no 12).
 Delien, Henric., 848.
 Delruelle, Pasc. L., 720, 721, 936,
 1188, 1356.
 Deluc, 580.
 Delva, Ant., 69, 70.
 Dempflen, Vinc., 252.
 Dens, Petr., 611, 898.
 Dentaud, 580.
 Deschamps de Saucourt, 564.
 Deschamps, M., 1003.
 Desèze, M., 984.
 Deshayons, 63.
 Désirant, P. B. E., 140.
 Deslondes, F. G., 218.
 Desmahis, 538.
 Destouches, Alex., 381.
 Deyverdun, 597, 671, 751, 799, 960.
 Diericx, J. F., 569, 780.
 Dilewyns, Paulus, 487.

Dirks, Servaas, 9, 137, 195, 233, 258,
 439.

Dolmans, P., 156, 167, 300.
 Donquier de Doncelle, Louise, 1344.
 Doorslaar, Dr van, (8).
 Doppler, P., 6, 131.
 Dorlo, Br. Joann., 117.
 Draper, Franc., 740.
 Drexelius, 451.
 Driesen, Dr, 1079, 1340.
 Drogenbroeck, Balth., 533.
 Dubien, Godefr., 275.
 Duboscq, Y. Z., 795.
 Duclos, 696, 947, 1009.
 Dufour, J. E. (zie vorige lijst no 24
 en 25).
 Duhall, B. P., 997, 1045.
 Duhamel du Monceau, 701.
 Dujardin, Thomas, 136.
 Dumoulin, 409.
 Dumouvier, M., 1024.
 Dupuy, E., 471, 492.
 Dusacker, Jos., 252.
 Duts, M., 535.
 Duval, J. R. (zie vorige lijst no 26).
 Duvergé, A. C., 540.
 Duvivier, H. J., 1147.
 Duys, A., 1341.
 Dycke, Bonav. van den, 137.
 Dyk, Joann. van, 419, 468, 474, 501,
 508, 509, 520, 527, 528, 531, 590,
 647, 854, 857, 1038.

E

Eckhausen, P. Jacobus, 160.
 Edam, Corn. Jansz. van, 98.
 Eerdewegh, van, 1105.
 Egaré, Innoc., 26.
 Eidous, M., 617.
 Eisen, Cor, 567, 613.
 Elderen, Jean Louis d', 116.
 Ellemand, 613.
 Elsken, J. J. van den, 888, 954.
 Elst, P. L. van der, 145.
 Elswyck, Henric, van, 1031.
 Emeric, Franc., 204.
 Engel, 479.
 Engelen, Joh., 848.
 Engelgrave, Henr., 147, 150, 338.

Epinay, Me d', 742.
 Episcopus, Lud., (8).
 Ernou, P., 989, 1021.
 Ernst, S. P., 811, 864, 867, 908, 945,
 1084, 1087, 1088, 1106, 1114, 1115,
 1117, 1132, 1133, 1145, 1146, 1147,
 1160.
 Erobius, Joh., 11.
 Eschenbrender, Adam, 255.
 Escrivan, 1246.
 Esselen, Petrus, 739, 759.
 Esselen, Guill., 417.
 Esser, Henr., 739, 899.
 Essers, H. J., 501.
 Estius, 257.
 Estocart, Pascal de l', 98.
 Estrade, d', 107.
 Eusebius a S. Maria, 575.
 Evertz, Theo, 11.
 Eyll, A. L. van, 63.
 Eynatten, Max van, 302, 738, 969,
 1053.
 Eysenbaert, P. J., 335, 669, 1198.

F

Fabre, d'Eglantine, 634.
 Fabri, M. de, 922.
 Fagel, H., 748.
 Fallon, F. V., 64.
 Fariaux, de, 105.
 Faucheur, Le, 125.
 Faur, 959.
 Faure, Le père, 566.
 Faydit de Riom, 118.
 Fayette, C^{me} de la, 648, 666, 797, 870.
 Feller, De, 858, 882, 883, 888, 958,
 986.
 Fénelon (zie Salignac).
 Ferdinands, Arnold, 737, 761.
 Fermin, Phil., 452, 453, 502, 503, 630.
 Fernandez a S. Familia, 575.
 Ferreras, J. de, 614.
 Ferrières-Sauveboeuf, de, 939.
 Fineau, A., 244, 306, 380.
 Firmus v. St. Truiden, 936.
 Fisen, Lamb. Engelb. de, 413.
 Flament, 333, 334, 452.
 Fléchier, Esprit, 157.
 Fliegen, Ludov., 255.

Florian, 807, 877.
 Fontaine, de la, 1086.
 Foppens, 33, 1325.
 Fordyce, James, 667.
 Foreestier, Pauwels, 708.
 Formey, M., 880.
 Fosseroul, Serv., 382.
 Fraats, M., 708.
 Frambachs, Petrus, 442.
 Francisca Christina, Paltz-Gravinne,
 533.
 Franc. Ludovicus, Bissch. v. Roerm.,
 276, 283.
 Franquinet, 63, 282, 452.
 Franssen, Joh., 326.
 Franssen, Jos. Leon., 326.
 Frédéric II, 841.
 Frédérix, Jan, 35.
 Frenzt, H. W. E., 507.
 Fréville, de, 558.
 Fritschius, C. F., 621.
 Funck, M., 11.
 Furius, Fred., 11.
 Furnius, Christ., 6.

G

Galand, 592, 672.
 Galliot, 218.
 Gallitzin, Prince D. de, 978.
 Gastoldi, Gio Giacomo, 98.
 Gauchen, Ch., 613.
 Gautruche S.J., R.P., 376.
 Gayot, 263.
 Geelen, Jan van (zie voorg. lijst no 2).
 Geleen, Mich. van, 1031.
 Genlis Mme de, 690, 715, 726, 755,
 782, 800, 845, 1026, 1128.
 Genovici, Charl., 349.
 Georges v. Oostenrijk, 7.
 Georgius, Graaf v. Lesley, 414.
 Georgius Ludov., 322.
 Germain, Arn. Aloys., 838.
 Germeau, Gisb. de, 286.
 Gerson, Joh., 146.
 Gessler, Dr Jan, 684, 687, 716, 1339.
 Gessner, 709.
 Geudens, Edm., 745.
 Geuss, J. M., 618.
 Gheluwe, Arnoud van, 48, 82.

Ghesquière de Raemsdonck, J., 626.
 Ghoeye, Erasmus, 22, 33.
 Ghuyset, A., 173.
 Gibbon, M., 796, 935.
 Gielen, H., 352.
 Gieseke, Candidus, 255.
 Gilis, Joann., 793, 818, 837.
 Gilis, Ant., 740, 760.
 Gilissen, F. A. L. de, 765, 766, 767, 768.
 Gillis, J. B., 244.
 Girard, 1121, 1139.
 Giraud, J. B., 604.
 Gladbach, Paulus, 219.
 Göbbels, Joann. Ger., 1291.
 Godescard, Abbé, 991.
 Godin, H., 897.
 Godin des Odonais, 625.
 Godineau, Mr P., 1007.
 Goens, M. van, 594.
 Goes, P. J. van der, 676.
 Goethals, Jan, 61.
 Goethe, 751.
 Goetwyns, Livinus, 230.
 Goetze, J. A., 452.
 Goetzmann, Louis Valentin, 568.
 Goffin, Aegid., 838, 903.
 Goovaerts, Alph., 8.
 Goubert, Mr., 1281.
 Goudart, R., 961.
 Gourville, de, 711.
 Goussault, Abbé, 157.
 Granier, C. M., 1242.
 Grati, de, 66.
 Grave, G. F. de, 780.
 Gra(e)ve, Jan van, 125, 128.
 Grammont, Hertog. v., 221, 222.
 Gré, Jacobus de, 343.
 Gregorius, 136.
 Grendel, Mr L., 1292.
 Grignon, Mme la C^{sse} de, 682.
 Grodent, griffier, 142.
 Groen, Theod., 59, 61.
 Groote, Henr. L. V. de, 968.
 Grouwels, Paul Jos., 716.
 Grouwels, Ferd., 283.
 Grouwels, Willem, 343, 353, 356.
 Grouwels, fr. Math., 195.
 Gualtheri, Steph.
 (zie Wouters, Steven).
 Gudi, A. M., 1082.

Guidonius, Joh., 8, 8.
 Gulpen, J. Th. van, 670 (en zie vorige lijst no 16).
 Gulpen, Joann. van (zie vorige lijst no 14).
 Gulpen, Gysb. van (zie vorige lijst no 18).
 Gulpen, Wed. Gysb. van (zie vorige lijst no 27).
 Gulpen, J. en G. van (zie vorige lijst no 22).
 Gulpen, Nic. van (zie vorige lijst no 29).
 Gulpen, G. B. van (zie vorige lijst no 36).
 Gulpen, Wed. G. B. van (zie vorige lijst no 39).
 Guyaux, Jean, 8.
 Gyben, Jans, 1105.

H

Habaru, J., 447.
 Habets, J. B., 838.
 Habrix, Domin., 283.
 Haer, Burgem. van der, 380.
 Haes, Petrus, 436.
 Hagemans, Not., 1302.
 Hagemans, Ger., 1357.
 Haillet de Couronne, 604.
 Halin, Jean, 13.
 Halma, Franc., 189, 529, 758, 851, 905.
 Ham, Joh., 167.
 Hamelaers, Jean, 1334.
 Hamerstede, Joh. van, 82, 82, 83, 83, 84, 85, 90.
 Hancock, Jean, 584 bis.
 Hanf, J. F., 1159.
 Hare, J. de, 679.
 Hartzheim, Jos., 3, 148.
 Hauzeur, Matth., 46.
 Havé, Adr. C., 819.
 Havelange, Joann., 141, 872.
 Haveskercke, L. B. de, 780.
 Hazart S.J., Corn., 85.
 Heckelers, H., 1314.
 Heel, Dalmatius van, 219, 230, 343, 353, 356, 417, 739, 740, 759, 760, 761, 794, 817, 837, 846, 847, 848, 863.

- Heerdt, Adr. van, 167.
 Heers, Henr. ab, 113.
 Heers, L. de, 80, 152, 289.
 Heiden, Cte de Hompesch, 451.
 Heimbach, Bern., 60, 63, 67.
 Hellot, 525.
 Helman, 567.
 Hemstede, Engelb. van, 6.
 Hensbergen, Otho van, 167.
 Henschenius S.J., Godfr., 68, 300.
 Herbelot, Mr d', 672.
 Herbergen, D. Henric. van, 164.
 Herck, Jan van, 1079.
 Hereswitha, Zr M., 135.
 Herlet, Georgius, 205, 285.
 Herman, Graaf v. Neuenaar, 149.
 Hermes, P., 127, 261.
 Hermilly, Mr d', 614.
 Hesselt van Dinter, C., 489, 821.
 Heukelman, Henric., 219.
 Heurck, E. van, 34, 175, 176, 411, 425, 738, 1157.
 Heussen, Hugo Franc. van, 125.
 Heuvel, Joann. van den, 343.
 Heuvel, L. G. van den, 1294.
 Heyden a Blisia, Vander, 128.
 Heydenryck, Ger., 167.
 Heydenryck, Menso, 156, 166, 238.
 Heyendael, Nicol., 1331, 1332.
 Heylen, M., 811.
 Heylerhoff, M. van, 1314.
 Hildebrand Cap., P., 145.
 Hilleger, P. J., 147.
 Hinnisdael, G. B. de, 136, 200, 214.
 Hobbe, Baron v. Aylva, 468, 470, 527.
 Hoche, Generaal, 1104.
 Hochkirchen, Ant., 379.
 Hockx, Lamb., 417.
 Hoefslach(gh), Ant., 150, 406, 434, 477.
 Hoen, J. A., 936.
 Hollonius, Greg., 273.
 Honorius, Arsenius, 48.
 Honstom, Zegerus v., 392.
 Hoogstratt, Jac. de, 1.
 Horodisch, A., (659).
 Houben, Lamb., 343, 353, 356.
 Houcke, Carolus van den, 493.
 Houdry, Vincent, 277.
 Hove, Petr. van, 417.
 Hove, J. van den, 146.
 Hoyrnen, Arn. ter, 13.
 Huberti, F., 200.
 Huntjens, Bened., 808, 838, 903, 988, 1031.
 Huntjens O.P., Vinc., 458, 787, 808, 903, 941, 988.
 Hupkens, D., 1082.
 Hurtaut, P. T. N., 584 (584).
 Hymans, Henric., 13.
- I
- Ignace de St Franc., 69.
 Inchbald, Mistriss, 1003.
 Indenbosch, Bern., 216.
 Ischa, Arnoldus ab, 169.
 Ischyrius, Christ., 4.
 Isenbroch, Ambrosius, 136, 364.
 Isola, D', 106.
 Istas, Lamb., 1330.
- J
- Jacobi, Heiman, 411, 969.
 Jacobs, 1141.
 Jacques, F., 575.
 Jadouille, Joann., 1330.
 Janssen, Wilh., 193.
 Janssen, Joh. Casp., 301.
 Jarry, P. Fr. Theoph., 1002.
 Jaupen, Raym., 154.
 Jay, Gabr. Franc. le, 383, 457.
 Jean Nepomucène, 1113.
 Jessé, Jean, 1256.
 Jessé (Notaire), 1261.
 Jessé, P., 1082.
 Jeune, Claude le, 98.
 Joannes Théod., Bisschop van Luik, 352, 442.
 Jonghe, Bernard de, 82.
 Jourdain, Pierken, 11.
 Judaeus Batavus, 1058.
- K
- Kasteleyn, Petr. Joh., 1048, 1097.
 Kauffmans, J. G., 611.
 Kedd, Judocus, 61.
 Kempis, Thomas a. 303.

Kerckheim, Baron Arn. de, 95, 96.
 Kerkhoff, Hyacinth., 787.
 Kerkhoff, Jacobus, 1045.
 Kerkhoff, Br. Hendr., 143.
 Kerckhoffs, Jos. Rom. Lud., 1309, 1319.
 Kerens, F. X., 1314.
 Kerpen, Nicol., 375.
 Keulen, G. van, 1057.
 Keuremenne, 888.
 Keyser, F. Bern. de, 136.
 Kicken, 167.
 Kinschot, A. C. de, 481, 481.
 Kips, Joann. Bapt., 668.
 Kleyntjens S.J., J., 534.
 Knippenbergh, Sebast. (172).
 Koemans, A. J. (zie vorige lijst no 37).
 Kolczawa, Carol., 170, 211, 223, 310, 329.
 Konings, Theresia, 1014.
 Koningshoven, Joh. Arn., 115.
 Kortrijk, Simon van, 425.
 Kossmann, Dr F. K. H. 26.
 Koymans, A., (zie Koemans).
 Kuper, P., 83.
 Krafft, 266.
 Krapack, Mgr, 982.
 Krekels, Henric., 218, 346.
 Krips, Theod., 160.

L

Lacroix, Paul, 88, 402.
 Laet, Jacob de, 1325.
 Lafiteau, Pierre Franc., 949.
 Laisné, E. V., 1131.
 Laloux, Pierre, (8).
 Languerac, Baron de, 86.
 Lambert, Cte de, 586.
 Lambert, Jacq., 204.
 Lambrechts, Lambrecht, 10.
 Lampe, Fred. Ad., 316, 482.
 Landsheere, J. H., 1144.
 Landtmeter, H. J., 380 en vorige lijst no 15.
 Landtmeter, Wed. H. J. (zie vorige lijst no 32).
 Landtmeter, Erven (zie vorige lijst no 31).

Landtmeter, Sara (zie vorige lijst no 33).
 Langle, Marquis de, 813.
 Lantsmans, Jan, 56.
 Laselve, F. Zacharias, 247.
 Lassus, Orlandus, 98.
 Latere (Delattre), Joannes de, 10.
 Latour, 1275.
 Launay, N. de, 567, 670.
 Laurent, Angelus, 1295.
 Leau, Gérard de, 879.
 Lebens, J. F. (Not.), 1262.
 Lebens, Joann. Guil., 1349.
 Le Clercq, Kan. L., 188.
 Ledeboer, A. M., 26.
 Ledesma S.J., 1172.
 Lee, Sophie, 875.
 Leenaerts, Thomas, 82, 85.
 Lefébure, Mr., 608, 631, 643, 1287.
 Lejeune, Alb., 1144.
 Lekens, Jacq., 380 en vorige lijst no 17.
 Lekens, P. L. (zie vorige lijst no 30).
 Leland, Thomas, 650.
 Leliveldt, L. J., 706.
 Lemaigre, Corn., 1144.
 Lemaire, 757.
 Lemker, Joann., 193.
 Lemmers, Matheus, 817.
 Lenaerts, M. C., 1018, 1035.
 Lenaerts, Petrus, 164.
 Lenders, Leon., 360.
 Leonardus a P. Mouritio, 339.
 Leroy, Jean, 1333.
 Lertouwer, Fred., 12.
 Lesage, 549, 603, 665, 673, 733, 835.
 Lesbroussart, Mr, 757.
 Lesoin(g), Daniël (zie vorige lijst no 21).
 Letius, Constantinus, 233, 258.
 Leuning, J. L. de, 1176.
 Levericksveld, H. G., 261, 316, 323, 345, 380, 385, 656.
 Levericksveldt, Jac., 174.
 Lexis, Nicol., 1350.
 Leyniers, C. J., 441, 491, 686.
 Lhomond, 1250, 1253.
 Libens, Joannes, 242.
 Liger, M. A., 1255.
 Limon, Mr de, 1028.

Limozin, Amand, 1134.
 Limpens, Nic. de, 1088, 1115.
 Limpens, G. J. de, 575.
 Linckens, Pierre, 134.
 Linden, Jan van der, 392, 426, 490.
 Linguet, M., 562.
 Lipsin, Guill., 81.
 Lipsin, Louis, 198, 204.
 Lis, van, 1056.
 Lixbona O.P., P., 431, 512.
 Loeffius, Mich., 125.
 Lohman, W. H., 748.
 Lokeren, J. B. van, 1186.
 Loneux, G. de, 145.
 Longueil, de, 613.
 Lony, André, 142.
 Loo, Adriaan van, 125, 146.
 Loos, J. van der, 708.
 Lorius, 90.
 Loubbeek, Henric. van, 737, 739, 759,
 760, 761.
 Louis, Sieur, 583, 639.
 Louvrex, M. G. de, 271.
 Loverix, Mathias, 230.
 Loyen, Gerard, 793.
 Loyens, Fr. A. de, 133, 374, 716.
 Loysel, P., 1169, 1177, 1180.
 Luchet, de, 649.
 Ludovicus, Philippus, 48, 49, 51, 52,
 57.
 Lux, Jos., 346.
 Luyts, Joannis, 119.

M

Mably, abbé de, 619.
 Maclaire, Archibald, 585.
 Madioen, J., 570.
 Maes, Wilh., 417.
 Maigret, F., 333.
 Maintenon, Mme de, 610, 627, 628,
 629, 900.
 Maittaire, 11.
 Malaret, Abbé de, 1114.
 Malchair, Sebast., 808.
 Malchair, Ant., 936, 1314.
 Malherbe, 775.
 Mancel, Léon., 1321.
 Manganot, 590.
 Manger, Seb. Godefr., 316.

Manley, De, 86.
 Manni, P. Joann. Bapt., 150.
 Mantelius, 33.
 Manutius, P., 361.
 Marant, P. J., 825.
 Marchand, J. D. (zie vorige lijst
 no 23).
 Marck, Joh. van der, Aez., 377, 402.
 Marck, Erik van der, 775.
 Marets, Samuel des, 41, 42, 43, 44,
 45, 46, 48, 48, 53.
 Marillier, 621.
 Marin, Pieter, 517, 1196, 1301.
 Marmontel, de, 481, 705, 728, 735,
 1017, 1039.
 Martin, H. G., 732.
 Martinez, Mathias, 423, 451, 551, 600,
 1063, 1077, 1126.
 Martini, N. F., 128.
 Marx, Mr, 1214.
 Mauger, Claude, 270, 341.
 Maurice, Adr., 616.
 Maus de Cöhler, J. C., 516.
 Maximilianus Henr. Gr. v. Renesse,
 195.
 Méan, Baron de, 260, 267, 451, 1144.
 Meer, Gerhardus van der, 63.
 Meer, Laur. Gulielm. van der, 1336.
 Meer, Maternus van der, 1337.
 Meerman, Corn., 143.
 Meester, Franc. de, 847.
 Meesters, Milius, 1319.
 Meilcourt, M. de, 815.
 Mendoza, Hurtado de, 488.
 Mercier, L. S., 700, 782.
 Merle, 1316.
 Mersman, Ceslaus, 1031.
 Mertens, Joh., 276.
 Metternich, Arnold, (172).
 Mettievier, L., 1082.
 Mettievier de Bracaud, B., 723.
 Metzgeri, J. D. D. M., 542.
 Meunier, Mr. de, 637.
 Meyer, P., 941.
 Meyer, P. G. A., 21.
 Meyere, J. de, 767.
 Meyers, P. Math., 21.
 Michaëls, 412.
 Middagaels, Matth., 1338.
 Miller, Joh., 223.

Milley, Claude, Franc., 951.
 Milliard, Henri, 1082.
 Millot, Abbé, 616.
 Milon, Ch., 688, 699.
 Minten, Mart., 230, 360.
 Miromenil, Am. Thomas Hue de, 604.
 Modedt, Herman, 12.
 Modestus, fr., 611.
 Moldetti, 1217.
 Molière, 639.
 Molitor, Dr Georg, (172).
 Molkenbuhr, Marcellin, 1044.
 Molus, Guilielm., 255.
 Mombeke, Cath. de, 229.
 Monaux, Gilles, 204.
 Monier, Cherubin, 204.
 Monnar, Henr., 212.
 Montespan, Mme de, 604.
 Montpensier, Mlle de, 598.
 Montolieu, M. de, 671.
 Mooren, Leon., 218.
 Moors, Bonav., 125, 154, 167, 229.
 Moorslede, Auxilius van, 958.
 Mottaer, Remigius, 739, 1341.
 Motteville, Mme de, 704.
 Mulckens, Joh. Andr., 622.
 Mulder, Joh., 587, 638.
 Muller, Fred., 363, 488.
 Munsterman, Hub., 82.
 Musly, de, 602.
 Musyck, Paul, 1327.
 Muy, Maréchal de, 1204.
 Muysen, Petrus van, 231.
 Muysen, B. G. van, 716.

N

Nackom, Joann., 846, 885.
 Nain de Tillemont, Le, 118.
 Nakatenus, Wilh., 130, 314, 315, 335,
 421, 429, 434, 477, 499, 518, 669,
 970, 1198, 1207, 1340.
 Nanning, Joh., 706, 707, 708, 776.
 Narinx, Joann., 990.
 Natalus, Alexander, 216.
 Nauta, Dr D., 42.
 Nauwelaerts, Dr A., 770.
 Necker, Mr, 975, 995.
 Neef, Br. Guill. de, 143.
 Neefs (Naevius), Joann., 33, 333.

Nelis, Mgr, 982.
 Nelissen, Paulus, 787.
 Nerciat, A. de, 573.
 Neumann, Isaac, 803.
 Nickey, Mich., 837, 847, 848, 1045.
 Niël, M., 1011.
 Nizet, G., 1328.
 Nolens, Jacobus, 301.
 Noot, H. C. N. van der, 861, 865.
 Notermans, Jef, 4.
 Notger van Luik, 775.
 Nijhoff (en Kronenberg), 4, 13.
 Nypels, Th. (zie vorige lijst no 35).
 Nypels, L. Th. (zie vorige lijst no 38).
 Nypels, F. Jacq., 136.
 Nypels, Jan, 380.
 Nypels, Vice-Pres., 1141.
 Nypels, G., 1333, (584).
 Nyst, W., 1314.

O

Odendael, Lamb., 899.
 Ognies, d', Bissch. v. R., (172).
 Olislagers, L. M., 1314.
 Oostenrijck, Peter, 1333.
 Oosterling, Matthias, 226.
 Osseweyer, J., 497.
 Ostervald, 937.
 Outremont, Cte d', 260, 267, 473, 521.
 Ouwen, P. van (zie voorg. lijst no 5).
 Oyembrugge, J. L. d', 1334.

P

Pacificus, H., 756, 873.
 Palesio, P., 98.
 Palmboom, J., 102.
 Paludanus, P., 83.
 Panhuys, Aem., 647.
 Panhuys, Herm., 334.
 Panneboeter, Joann., 474.
 Papenbroeck, P. Daniel van, 150.
 Paquay, J. B., 1328, 1330, 1334, 1335,
 1336, 1337.
 Paquot, 9, 63.
 Paran, Petr., 417.
 Paris, Jean, 265.
 Partouns, Hieron., 334, 765, 966, 983,
 1295, 1314.

Parys, Marc., 173.
 Paschasius, Fr., 348.
 Passe, Crispijn de, 416.
 Pauly(i), Andr., 313.
 Pauwels, Jos, 360, 408.
 Peckse, M., 788.
 Pecquet, M., (659).
 Peeters, Corn., 360.
 Peeters-Fontaines, J., 104.
 Pélerin, A. L., 821, 1181.
 Pelsers, P. A., 306.
 Périgaud S.J., J., 108.
 Peteghem, F. J. van, 1307.
 Petersheim, M. J. J. de, 333.
 Petit, 1100.
 Petit, L., 11.
 Petro, Mgr de, 1143.
 Peudargent, Mart., 11.
 Peymans, Hendr., 11.
 Peyssonnel, M., 774, 801.
 Phalesius, Petrus, 11.
 Philippens, E. H., 1085, 1272.
 Pickle, S. Will., 828.
 Pierik S.J., P., 304, 560.
 Piërs de Rumenghem, 955.
 Pietre, F. P., 1162.
 Pigault le Brun, 814.
 Pillera, Mr A. G., 1293.
 Pinamonti, 321, 965, 1348.
 Piret, Avoc., 1065.
 Pisart, F. H., 172, (172).
 Pisart, Henr., 206.
 Pisart, P. A., 1328.
 Pithou, 962.
 Pius VI, 578, 599.
 Pius VII, 1167, 1168.
 Place, P. A. de la, 819.
 Platt, Van der, 118 (zie ook voorg.
 lijst no 10).
 Ploum, Joann., 740.
 Plutarque, 644.
 Poinsinet de Sivry, 626.
 Polain, 5.
 Pomey, Fr., 203, 241, 251, 291, 389,
 407, 496, 523, 1067.
 Poorten, Nic. van der, 128.
 Poortman, Joann., 353, 356.
 Poppelman, B. G., 522.
 Porta, J., 564.
 Portmans, Paulus, 209, 250, 287, 851.

Pougin de Saint-Aubin, 621.
 Poyet, 593.
 Presar, Petrus, 353.
 Presseux, Fr. de, 160.
 Pretere, Guil. de, 304.
 Preumont, fr. Louis, 69, 70.
 Preys, Jacq. du (zie voorg. lijst no 7).
 Properce, 1162.
 Proyart, Abbé, 674, 695, 1022.
 Pruyboom, Marcol., 988.
 Putmans, Edm., 231.
 Puttemans, A., 882.

Q

Quade, Marie Gertr. de, 193.
 Quareux, G. J. de, 581.
 Quéfif (et Échard), 3.
 Quintus C. Rufus, 118, 406, 463.
 Quoetpers, F. G., 214.

R

Raab, J. Em. Jos., 1106.
 Raets, Will., 19.
 Rampen, Herm., 167.
 Ranst, Franc. van, 283.
 Raymakers, Mart., 11.
 Raynal, Th. G. Fr., 543.
 Reintjens, J. M., 1100, 1141, 1169,
 1180.
 Remond, De, 451.
 Renesse, v. Warfusée, René, 55.
 Réquilé, Godefr. Petrus de, 231.
 Reynaerts, Pierre, 716.
 Richel, Arn., 817.
 Richer, 926.
 Risi, Paul, 588.
 Roberti S.J., 48.
 Robertson, Guill., 577, 617, 681, 734,
 985.
 Robiano, J. Ant. de, 343.
 Robles, Marie de, 71.
 Robyn, Ludov., 231.
 Robyns, Petr., 759, 794.
 Robyns, Vinc., 988.
 Rochefoucauld, De la, 1040.
 Roches, J. des, 486, 640, 938, 1092,
 1093, 1161.

Rocques, Pasteur, (563).
 Roeborgh, Ant., 1215.
 Roelvinck, Werner, 13.
 Röemers, A. F., 747, 748, 749.
 Rœmers, C. C., 749, 1283.
 Roemers, 380.
 Roemers (Röemers), zie voorg. lijst
 no 20.
 Roffaer, A., 1082.
 Roger, Nic. Isid., 1217.
 Rogier, Hieronymus, 13.
 Rogier, 1083.
 Romain (Romanus), Franc., 282.
 Rombouts, Edw., 289.
 Römer, Echev., 142.
 Romsée, J. T., 475.
 Roo, J. B. van, 569.
 Roore, Guill. F. de, 360.
 Roosbroec, Dr R. van, 879.
 Roquelaure, J. Arm. de, 1170.
 Rotarius (zie Raymakers, Mart.).
 Romy, Datify de, 118.
 Rougrave, P. A. T. E. Cte de, 244,
 259, 306, 346, 809.
 Roulx, Franc., 204.
 Rousseau, J. Bapt., 292.
 Rousseau, J. Jacq., 712, 731, 746, 812.
 Rouston, M., 599.
 Rouville, A. M. de, 1265.
 Rouweyzer, Leon., 582.
 Roux, Phil. (zie voorg. lijst no 25).
 Roux, J. P. (zie voorg. lijst no 34).
 Rubens, Bern., 1330.
 Ruelle, Seb. de la, 55.
 Ruhlière, 1252.
 Ruth d'Ans, P. E., 125.
 Rutten, N., 936.
 Ruyten, 1331.
 Ruyters, N., 676.

S

Sabatier de Castres, 920, 923, 924.
 Saeren, Hendr. de, 1337.
 Saint-Foix, de, 621.
 Saint-John de Crevecoeur, 772.
 Saint-Léger, Abbé de, 626.
 Saint-Marthe, Abel Louis de, 221.
 Saint-Maurice, De, 1328.
 Saint-Pierre, Bernardin de, 974.

Sales, Franc. de, 188.
 Salignac-de la Motte Fénélon, Franc.
 de, 722, 732, 1006.
 Salmier, Claudius, 11.
 Sanen, Joann., 737, 739.
 Sanen, Petrus, 739.
 Saren, Hendr. Jos., 716.
 Sassen, Servatius, 11.
 Saueracker, H. W., 352.
 Saugnier, H. W., 352.
 Sauvage, M., 992.
 Sauvage, H. M., 888.
 Savary, M., 890.
 Schaeffer, Petr. Jos., 1191.
 Schaepkens, M., 13.
 Schedé, Charles de, 869, 918.
 Scheepers, F., 360.
 Scheerlinck S.J., P. Ign., 112.
 Schelen, Christianus, 219.
 Schellarts, J. en W., 81.
 Schelling, Van der, 59.
 Scheurleer, 185, 278.
 Schiffers, Heinrich, 13.
 Schlebusch, Joh. Henr., 309.
 Schleipen, Adolph, 255.
 Schminkius, 149.
 Schmitz, Wolfgang, 9.
 Schols, P. Aeg., 1311, 1313, 1314,
 1347, 1350, 1353, 1354.
 Schoolmeesters, Reinerus, 793, 794,
 804, 818.
 Schoonaerts, Greg., 309, 466.
 Schrammen, Franc., 792, 903, 988.
 Schrant, Prof., 879.
 Schreurs, J. Bapt., 863.
 Schroots, J. Hieron. de, 288.
 Schutgens, Joann., 760 804, 847.
 Schwartz, G. C. de, 1245.
 Sclopetarius (Buldriadus), (584).
 Scorpion, Simon, 1205.
 Sedulius, Henr., 28, 30.
 Seulen, F. H., 454, 1282.
 Sévigné, Mme de, 572, 682.
 Sillery, Mme de, 845.
 Simiane, M^{se} de, 572.
 Simons, Henric., 1014.
 Simons, Franc., 716.
 Sleinada S.J., P., 646.
 Sloots, Cunib., 29, 90, 1326, 1356.
 Sloun, Servatius, 622.

Slype, J. H. van, 378, 469, 470, 528,
530, 743, 747, 749, 786, 836, 837,
856, 862, 902.
Smeets, G. D., 1082.
Smeets, Hermanus, 990.
Smeets, A. L., 618.
Smith, Charlotte, 860.
Smiets, Wilh., 434.
Smits, Wilh., 943.
Snel, A., 463.
Soemering, S. Th., 1069.
Spaan, W. A. van, 676.
Spanheim, Fred., 61.
Spanoghe, Corn. Mart., 968.
Spirlet, Sim. Jos., 1197.
Spoelberg, Guill., 28.
Staack, J. van der, 397.
Staden, Frans van, 125.
Stahl, Joann., 230.
Stas, André, 716.
Stassignon, Abbé, 934.
Steins, Domin. (Bisschop), 903.
Stenbier, L. S. de, 447, 943, 967.
Sterk, Petrus, 885.
Steyaert, Mart., 125.
Stieltjes, 282.
Stiltingh S.J., J., 246.
Stoupy, Ed., 362, 366, 1282.
Stouren, J., 69.
Stracke, P. Dr D. A., 438.
Strouven, Elisab., 225.
Straetmans, Joann., 487.
Sturm, C. C., 1034.
Strijp, P. Franc., 32.
Suhm, de, 841.
Suringar, 111.
Surlet-Chokier, 1100.
Susato, Tilman, 11.
Sweertius, 1325.
Swevensiel, Corn. van, 131.
Symons-Pirnea, 775.

T

Tafari, Eusebus, 346.
Tainturier, Mr., 1308.
Taleygrand, Périgord, 952, 956.
Tamburini, Mich. Angelus, 223.
Tardieu, 625, 1006.
Tauler, Joh., 11, (172).

Tax, Phil., 164.
Teeffelen, Theod. van, 219.
Tench, Capitaine, 944.
Terzi, J. Jacq. de, 71.
Thaddeus a S. Adamo, 954.
Thamer(us), Joh. Heinr., 123.
Theux de Montjardin, X. de, 11, 13,
32, 41, 44, 116, 125, 157, 258, 273,
274, 289, 442, 729, 911, 920, 1326.
Thienen, Franc. van, 1157.
Thi(e)lmans, Corn., 29, 30, 33.
Thomas, Charl. Phil., 1163.
Thomassen, J. H., 1082.
Thoolen, Joann. Petrus, 622.
Thys, Ch. M. T., 207, 716.
Thyssen, Franc., 990, 1045.
Tilly, Cte de, 227.
Tits, Anna, 435.
Titius, 1144.
Tombeur, Pierre, 259, 259, 274, 274.
Tormes, Lazarillo de, 840.
Torne, Ant. van, 374, 675.
Tott, Baron de, 773, 774, 801.
Touns, Nicol., 476.
Tour, Fréd. Maurice de la, 48, 1327.
Toussaint, 827.
Tranquillus, Theodosius, 48.
Trellont, Joann., 387.
Tremblai, Sylvie de, 285.
Trouwens, Ant., 838.
Tuldenu, Diodorus, 63.
Tutélaire, Greg., 204.

U

Urbanus, P. Fr., 125.
Urbanus a S. Elisabetha, 575.
Ussieux, M. d., 537, 556, 790.

V

Vaes, Ant., 63.
Valentinus, Caeriolanus, 11.
Valerius, Andreas, 1325.
Valière, Hertog. de, 155.
Vallen, P., 172.
Vallier, Pol., 729.
Vanderhouver, Not., 1266.
Vandermeer, J. C., 943.
Vandermeer, Laur. Guill., 716.

Vandermeer, J. L. H., 684.
 Vanderstraeten, C., 194, 426, 435, 680, 859.
 Vanderho(e)ren, P. J., 1084, 1085.
 Vasse, Baronne de, 853.
 Vaugel (Vogel), 645.
 Vecchi, Horatius, 98.
 Veer, Petr. van der, 846, 885.
 Velde, Libert van de, 760, 804.
 Velpius, Renier, 11.
 Vendvilius, Joann., 63.
 Vener, Willh., 26.
 Venne, F. van de, 360.
 Verepaeus, Simon, 365, 444, 480, 770, 942.
 Verheyden, Prosper, 11, 13, 288, 475, 943.
 Verliers, Henr., 171.
 Verloo, J. C., 879.
 Verloren, Jac., 856.
 Vermeiren, Jos., 759, 760, 761, 793, 794, 804, 817, 818, 846, 847, 848, 863, 885, 899.
 Vermiu, J. L., 1082.
 Vernede, J. S., 380, 388.
 Verycken, Eugen. (zie voorg. lijst no 9).
 Verslype, J., 1186, 1276.
 Versorand, 539.
 Versterren, Hendr., 818, 837.
 Verstegen, Rich., 289.
 Vervisch, P. Fr. Dom., 958.
 Verzijl, J., 1283.
 Vianen, J. van, 125.
 Vidal, Fr., 252, 253, 254.
 Vieux-Maisons, Mme de, (659).
 Villenfagne, de, 775.
 Villers, Duc de, 1027.
 Villethierry, Gér. de, 192.
 Vincent, Auguste, 11.
 Vinck, Pater, 1257.
 Vinck, Servatius, 1257.
 Vinquedes, Joann., 1335.
 Visbach, Jacob., 59.
 Visdelou, 592, 672.
 Vitzk, Joann., 245.
 Vleugels, Servatius, 63, 67.
 Vlieckx, H. M. de, 1072, 1242, 1305.
 Voltaire, de, 546, 627, 629, 642, 691, 868, 973.

Vorsterman van Oyen, A. A., 26.
 Vos, P. Seraphinus de, 145, 148.
 Voskuil, Henr., 419.
 Vossen, Joseph., 356.
 Vrecken, Gysb. Joann. Alex. van der, 849, 850, 1343.
 Vries, A. de, 587.
 Vries, O. de, 453.
 Vrythoff, Dr, 380, 1187.

W

Wadeleux, G., 447.
 Waermond, Theophilus, 1326.
 Waerzegger, Renard, 826.
 Waerzoeker, Clarebot, 826.
 Wagner, J., 821.
 Waha, J. de, 262.
 Wallu, P., 829.
 Walschard, Joh. Wilh., 115.
 Wamel, Paulus van, 353, 356.
 Wandelman, Godfr., 49, 51, 52.
 Warens, Mme de, 812.
 Wartmann, 460.
 Wassenaer, Henric. Baron de, 137.
 Wassenaer, Thomas Jac. Baron de, 976.
 Wauters, Guill., 417.
 Wavrans, Fel. Jos. Franc. Emm. de, 569.
 Wazo van Luik, 775.
 Wazoul, Phil., 66.
 Weede, Joh. van, 53.
 Ween, Mauritius van der, 173.
 Welderen, J. van, 267.
 Welderen, L. van, 260.
 Werve, Herm. van de, 805, 1318.
 Wesel, Abrah. a, 262.
 Wespín, Bertrand, 204.
 West., Dionys. van, 863, 990.
 Wicken, Henric., 990.
 Wiele, Petrus vanden, 28.
 Wiesenhütten, Fred. Hendr. Baronne, 940.
 Wigandt, Mart., 252.
 Wiggelaerd, D. H. van den, 792.
 Willar Sr., 507.
 Willems, Leop., 737, 761, 794, 848.
 Willems, N., 936, 1314.
 Wilmar, A., 1141.

Winandi, Paul, 12.
 Winckelsels, Paul Serv., 716.
 Winingen, P. Franc., 90.
 Wittert, Baron de, (8).
 Wolters, Alb., (172).
 Wouters, A., 13, 483.
 Wouters, Mart., 620.
 Wouters, Steven, 11.
 Wurstysen, Joh. Rud., 1237, 1250.
 Wuydts, Jac., 343.
 Wyers, P., 1257.
 Wynandts, Hyac., 1031.
 Wynants, Hendr., 279.
 Wynants, Ida, 348.
 Wytens, 91.

Y

Yvans, Elie, 159.
 Young, 876.

Z

Zaepffel, J. E., 1176, 1227, 1247.
 Zannovitch, Steph., (584).
 Zasse, Henri de, 727.
 Zenganno, L. V., 568.
 Zichenius, Franc., 9.
 Zorn, Jacob., 988.
 no 3).
 Zwevezele, Gillis van (zie voorg. lijst
 Zwierlin, 918.

Het grondbezit der Abdij Rolduc in de jaren 1104 – 1300

door

Dr. P. C. BOEREN.

GEBEZIGDE AFKORTINGEN.

- Brouwers = DD. Brouwers, *Histoire du chapitre noble de Sinnich de l'ordre de Saint-Augustin*, in Bull. de la soc. verviétoise d'archéol. et d'hist., V (1904) 1-212.
- Ernst = S. P. Ernst, *Histoire du Limbourg*. 7 vol. Liège 1853.
- Fr. = G. Franquinet, *Beredeneerde inventaris der oorkonden en bescheiden van de abdij Kloosterrade*. Maastricht 1869.
- Goossens = W. Goossens, aanhangsels op het hieronder te vermelden werk van Paquay.
- Kn. = R. Knipping, *Die Regesten der Erzbischöfe von Köln im Mittelalter*, II (Bonn 1901), III (Bonn 1909-1913).
- Lacomblet = Th. Lacomblet, *Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins*. 4 Bde. Bonn 1840-58.
- Opp. = O. Oppermann, *Rheinische Urkundenstudien*, Teil I. *Die kölnisch-niederrheinischen Urkunden*. Utrecht 1922.
- Paq. = J. Paquay, *Codex documentorum. Oorkonden en bescheiden van de voormalige abdij Kloosterrade*, in Publ. du Limbourg, XI, (1904), 1-90.
- Rodensia = P. C. Boeren, *Rodensia*. Deel I: *Wanneer werden de Annales Rodenses geschreven?* Maastricht 1941. Deel II: *Het leven van Ailbertus van Antoing, stichter van Rolduc*. Maastricht 1942. Deel III: *Leven en denken in 't oudste Rolduc (1104-1300)*. Maastricht 1944.

§ 1. INLEIDING.

Het grondbezit der abdij Rolduc mat omstreeks 1200 een oppervlakte van nagenoeg 4000 HA. Na dat van de abdij Aduard was het misschien het grootste kloosterdomein in Nederland. Een studie daarover kan dan ook niet van belang ontbloot zijn. Des te betreurenswaardiger is het, dat de bronnen voor de oudste geschiedenis van dit domein (1104-1300) zo spaarzaam zijn: voor de 13e eeuw zijn zij zeer fragmentarisch, voor de 12e eeuw ontbreken zij zo goed als geheel. Een volledige economische geschiedenis van Rolduc in de 12e en 13e eeuw, zoals G. Simenon en A. Hansay er een gegeven hebben voor de naburige abdij Sint Truiden en H. Pauen voor de abdij Heisterbach in de Eifel, zal daarom altijd een onvervulbare wens blijven.

Is de abdij Rolduc in 1104 gesticht als een economische eenheid? Op deze kapitale vraag is het antwoord niet met zekerheid te geven. Wel is het waar, dat de abdij in de eerste tijd van haar bestaan zeven nieuwe *curtes* aanlegde (vgl. *Rodensia*, I, 36-38), maar het is allerm minst zeker, dat men daaronder vroenhofverbanden heeft te verstaan; er kunnen ook hoeven, aanzienlijke boerenhuizen mede bedoeld zijn. Verder schijnt de oorsprong van Rolduc te moeten worden gezocht in ontginning (denk aan de uitgang -rade: Kloosterrade, Kerkrade, 's Hertogenrade; rade = ontginning) en ontginning geschiedde gemeenlijk niet in gesloten verband. Van een centrale exploitatie der verspreide vroenhoven vanuit de abdij (b.v. door verstrekking van zaad, gemeenschappelijk teeltplan, enz.) is geen spoor te bekennen. De mening, dat Rolduc nooit een economische eenheid heeft gevormd, lijkt de meest aannemelijke. Voor een dergelijke eenheid was, toen de abdij werd gesticht, de economische ontwikkeling reeds te ver gevorderd.

Er waren natuurlijk wel landerijen, welke door broeders van Rolduc, de vaak genoemde *fratres laici*, werden bebouwd. Wellicht behoorden daartoe de zeven *curtes ecclesie*, waarvan zo juist sprake was en hoger nog meermalen sprake zal zijn. Bij sommige schenkingen werd als voorwaarde gesteld, dat de geschonken landerijen

zouden worden bebouwd door de lekebroeders der abdij (*labore monasterii, labore nostro*); zo was dat het geval met landerijen te Merberen (Annalist ad ann. 1142, 1143; Fr. 24, 1141/78). Voor deze gronden in eigen exploitatie was door Paus Calixtus II in zijn immunitetsprivilege van 1122 (Ernst, VI, 122) uitdrukkelijk vrijdom van tiend verleend. Maar deze gronden vormden slechts een klein deel van het totale domein der abdij.

Reeds in de 12e en nog meer in de 13e eeuw is in Rolduc het stelsel der tenures (precarie, cijns, leen), het stelsel der individuele exploitatie, het gewone en het is dat waarschijnlijk geweest van de stichting af. Zulks komt ook overeen met de aard der communautiteit, wier religieusen het vruchtgebruik van hun inbreng aan land behielden en in de 13e eeuw die inbreng door uiterste wilsbeschikking zelfs buiten de kloostergemeenschap konden houden.

Onder de wijzen van tenure was in het Rolduc van de 12e eeuw de ouderwetse precarie nog zeer verbreid; zelfs vonden wij er nog een geval van de zeer archaïstische precaria remuneratoria (zie § 19). Typisch voor het abbatiaat van Erpo is de combinatie van precarie en koop in het contract van de lijfrentekoop, waarin men een primitieve vorm van levensverzekering zou kunnen zien (§ 19).

De oudste leenman (*fidelis*) der kerk van Rolduc wordt genoemd in een oorkonde van abt Rutger, door Franquinet gedateerd op 1194/1217, maar wegens de abbatiaatsjaren van die abt volgens mij nader te dateren op 1187-1217 (vgl. *Rodensia*, III, 66). In het verdere verloop der 13e eeuw zijn teksten betreffende leenrechtelijke verhoudingen niet zeldzaam; men vindt er, waarin sprake is van leenhoeven (o.a. Laar en Hunthoven) en van het recht van relief (*upfal et niderval*). De abdij had reeds haar eigen leenmannen in het begin der 13e eeuw. Met dat feit, zegt Prof. Hermesdorf (*Leen- en laat-rechten der abdij Kloosterrade*, in Publ. de Limbourg, LXXVI, 1940, 9) is vanzelf het bestaan van een leenhof gegeven, al spreken de bronnen zelf dan ook eerst later van een zodanig hof. Toch moet men zeggen, dat het leenwezen in Rolduc nooit tot bloei is gekomen; er zijn in de latere geschiedenis tekenen, die er op wijzen, dat de leenmannen min of meer neergedrukt werden naar het peil der laten.

Veel meer voorkomend immers dan het leen was in Rolduc de cijns tenure der laten (*mansionarii*), die er in de 13e eeuw de gewone vorm van tenure schijnt te zijn geweest. Teksten uit de 12e eeuw over de aanwezigheid van een *echte* of *familia* der abdij zijn er weliswaar niet; de Annalist en de oorkonden van 1151 en 1158 betreffende Lommersum, die daarvan gewagen, zijn van latere datum. Dit neemt natuurlijk niet weg, dat de abdij reeds in de 12e eeuw veel

van zulke laten heeft gehad. In de bronnen van de 13e eeuw worden deze grondhouders overvloedig vermeld. Prof. Hermesdorf besluit dan ook in zijn aangehaalde studie, dat er reeds in de 12e eeuw een laathof moet hebben bestaan.

Van een centrale administratie met een bijbehorend stelsel van districtsindeling en hiërarchie van functionarissen is al evenmin een spoor te vinden als van een centrale exploitatie. Het lekenement schijnt nagenoeg geen rol te hebben gespeeld. Alleen zeer plaatselijk, voor de afgelegen bezittingen aan de Ahr en bij Bonn, is iets merkbaar van een hogere administratie, uitgeoefend door leken: de schouten. In de afzonderlijke dorpen liet de abdijsheer de inning over aan meiers, maar zelfs hier waren soms nog de kanunniken daarvoor aangewezen.

In de uitwendige geschiedenis van het domein zijn drie perioden te onderscheiden:

- a) 1104-1178: de periode van vorming, door inbreng van land door geprofesten (1104-1158), door schenkingen van edelen en door aankopen onder abt Erpo (1141-1178).
- b) 1178-1290: de periode van stilstand. Zij staat in het teken der opkomende Geldwirtschaft. De abdijsheer verwerft wel renten en cijnsen, maar geen landerijen meer. Feitelijk is deze stilstand achteruitgang. Van de uitzetten, verstrekt aan de dochterkloosters, geniet de abdijsheer slechts de blote eigendom. Sommige landerijen gaan verloren, andere worden betwist.
- c) na 1290: periode van afbrokkeling. De oorlogen, vooral de Limburgsche successieoorlog (1283-1288), de depreciatie van de munt, de verwaarlozing der gelofte van armoede hadden de abdijsheer omstreeks 1288 gebracht aan de rand van het bankroet. De abt zag geen andere uitweg dan verkoop van een aanzienlijk deel der corpslanderijen zijner abdijsheer.

Zeer moeilijk moet de positie der abdijsheer zijn geweest tijdens de Limburgse successieoorlog. In 1283 had Brabant de Limburgse erfenis, en daarmee ook de heerlijkheid Rode en de voogdij over Rolduc, in bezit genomen. Het Brabantse gezag werd echter verre van algemeen erkend. Limburg splitste zich in twee kampen; de partij der Scavendries erkende de graaf van Gelre en deze was voorlopig de machtigste. Waarschijnlijk heeft Rolduc in deze dagen de zijde der Scavendries gehouden en zich onder Gelre gesteld. Het had al geruime tijd Gelderse sympathieën, zoals men uit de *Annales Rodenses* kan opmaken. Juist in de tachtiger jaren vindt men onder zijn kanunniken een Berthold Snabbe, blijkens zijn naam verwant

van Koenraad Snabbe, een Scavendries, die in 1283 door Reinoud van Gelre tot drossaard van Limburg was aangesteld. Het blijkt verder uit twee oorkonden van 1290 (Lacomblet, I, no. 889 en Fr. 10), dat Rolduc in deze jaren een oorlogsschuld heeft opgelopen van 1400 marken en meer, waarvan het zich alleen heeft kunnen ontdoen door verkoop van een deel zijner landerijen. Hadde het aan de winnende, Brabantse zijde gestaan, dan waren deze schulden niet opgelegd of althans op andere wijze gedelgd. Wij mogen veilig aannemen, dat de Limburgse successieoorlog (waarin het kasteel Rimburch nabij Rolduc door Brabant werd verwoest) voor Rolduc als medestander der verliezende Gelders-Keulse partij ruïneus is geweest. De Brabantse overwinning, van zo grote betekenis voor Nederlands standpunt, heeft dit stuk Limburg veel gekost.

DE DOCUMENTATIE.

§ 2. OVERZICHT DER BRONNEN.

De bronnen, die inlichtingen verschaffen over het grondbezit van Rolduc in de 12e en 13e eeuw, zijn de volgende:

- a) de *Annales Rodenses*, lopend van 1104-1157;
- b) de oorkonden betreffende Rolduc van 1104-1300; haar aantal bedraagt 103, waarvan er 37 gedateerd zijn vóór 1200; van de meeste zijn tekstuitgaven te vinden in de werken, van wier titels de gebezigde afkortingen aan het hoofd van dit opstel zijn aangegeven;
- c) het *Cijnsregister*, overgeleverd in het *Cartularium Rodac*, een handschrift van het Rijksarchief te Maastricht.

Aan de overlevering der bronnen zitten grote problemen vast van authenticiteit en datering. Op deze plaats die problemen niet kunnende of willende afdoen, volsta ik met een verwijzing naar de stellingen, vervat in een uitvoerige studie over dit onderwerp, die hopelijk nog dit jaar het licht zal zien. In het kort komen deze hierop neer:

De *Annales Rodenses* (1104-1157) werden in de vorm, waarin wij ze thans bezitten, geschreven in de jaren 1246-1252.

Het merendeel der oorkonden van de 12e eeuw is formeel onecht. De meeste daarvan zijn vervalst in de eerste helft der 13e eeuw, een viertal eerst omstreeks 1500. Over het algemeen doet de formele onechtheid aan de waarachtigheid van de inhoud niets af, althans niet voor zover deze inhoud de vermogensrechtelijke toestand der abdij betreft.

Het *Cijnsregister* dateert op zijn laatst uit het derde kwartaal der 13e eeuw.

Dit opstel behandelt de bezitstoestand der abdij niet verder dan het jaar 1300. De documenten in kwestie — zowel echte als onechte — zijn ouder dan het jaar 1300 (de enkele vervalsingen van ca 1500 kunnen wij buiten beschouwing laten, omdat zij geen bezits-, maar gezagstitels zijn). En voor zover zij onecht zijn, gaan zij meestal op echte modellen terug.

Wanneer men zich in de eerste plaats toelegt op een beschrijving van het goederenbezit der abdij in het begin der 13e eeuw, zoals hier het geval is, dan is de kwestie van de datering en de echtheid der gebruikte documenten niet relevant.

Anders wordt dat, wanneer men de groei van het kloosterdomein in beeld wil brengen, wanneer men b.v. de bezitstoestand van ca 1150 zou willen reconstrueren en deze vergelijken met die van ca 1250. Dan zal men moeten versagen. Het zou immers niet ondenkbaar zijn, dat de vervalsers uit het begin der 13e eeuw bij het vernieuwen van de 12e-eeuwse titels daarin de bezitsomschrijvingen in overeenstemming zouden hebben gebracht met de in hun dagen bestaande toestand. Van de andere kant zal men er rekening mede moeten houden, dat verschillen in de opgaven ook kunnen voortkomen uit het verschil in tijd van ontstaan der bronnen zelf.

En inderdaad, er zijn tussen de bronnengroepen dergelijke verschillen in opgaven aan te wijzen, doch daar zij slechts op gedeelten van het bezit betrekking hebben, lenen zij zich niet tot het maken van vergelijkende statistieken voor het gehele domein in zijn ontwikkeling.

De hieronder volgende voorbeelden hebben betrekking op enkele cijnsen, overdrachten (*traditiones*), oppervlakten en *curtes*.

§ 3. VERGELIJKING VAN CIJNSEN.

	Plaats	Echte oork.	Ann. Rod.	Valse oork.	Cijnsregister
1.	Ameln		9 den.		13 sol. 7 den.
2.	Deztorp		2 sol.		2 sol.
3.	Did(el)rode	6 den.	6 sol. 6 den.	12 sol. 6 den. (Fr. 8)	12 sol. 6 den.
4.	Dorwilre		3 sol. 6 den.		3 sol. 6 den.
5.	Freialdenhoven		6 den.		7 sol. 9 den.
6.	Gudolfrode		7 sol. 4 den.		6 sol.
7.	Lovenich		11 sol. [daarin begrepen de opbrengst van Fr. 22 (1178)]		12 sol.
8.	Merkstein		4 sol. 2 den.		2 sol. 6 den.
9.	Setterich		4 sol.		15 sol.
10.	Schauren		5½ malder tarwe		6 malder tarwe
11.	Trozdorpe		11 den.		12 den.
12.	Vrisheim		4 sol. min 2 den.		4 sol. + 4 den.
13.	Wanle (molen)	11 sol. 3 ob.	10 sol 3 ob.	½ molen (Fr. 8)	10 sol. 10 den.
14.	Plangis		5 sol.	5 sol.	
15.	Afden (molen)		10 sol.		10 sol.

Voor vergelijking van andere cijnsen geven de bronnen geen gelegenheid. In 9 van de 15 gevallen zijn de cijnsbedragen, die *Annales Rodenses* en Cijnsregister opgeven, geheel of nagenoeg aan elkaar gelijk. In doorsnee zijn de bedragen van het Cijnsregister iets hoger, hetgeen een iets jongere toestand kan weergeven.

Groter is het verschil tussen de *falsa* enerzijds en de *Annales* plus het Cijnsregister anderzijds. Het verschil bestaat vooral in het ver-

zwijgen. De falsa verzwijgen de cijnsen van de molen te Afden, verkocht in 1272; van het land te Ameln, verkocht in 1290; verder stellen zij de opbrengst van de molen te Wanle lager dan deze ooit vóór ca 1270 is geweest. Dit wijst er wel op, dat de falsa ouder zijn dan het Cijnsregister.

§ 4. VERGELIJKING DER TRADITIONES.

TRADITIONES 1104—1147 VOLGENS ANNALES RODENSES EN VOLGENS FR. 8 (1147).

	Traditiones vermeld in de Annales Rodenses 1104—1147	Hiervan vermeld in Fr. 8 (1147)	Traditiones vermeld in Fr. 8 (1147), maar niet in de Ann. Rod.
Schenken bij professie	23	11	—
Andere schenkingen	43	14 ¹⁾	9
Aankopen	13	8 ²⁾	7
Totaal :	79	33	16

TRADITIONES 1104—1157 VOLGENS ANNALES RODENSES EN VOLGENS DE BEVESTIGINGSOORKONDEN.

	Traditiones vermeld in de Annales Rodenses 1104—1157	Hiervan vermeld in de bevestigings- oorkonden	Traditiones vermeld in de bevestigings- oorkonden en niet in de Ann. Rod.
Schenken bij professie	38	15	1
Andere schenkingen	72	23	10
Aankopen	21	22	8
Totaal :	131	60	19

Deze twee overzichten bewijzen genoegzaam, dat de Annales en een deel der oorkonden onafhankelijk zijn van elkander. Wel gaan beide op een gemeenschappelijke bron terug: de traditionesoorkonden uit de 12e eeuw (nu verloren). Annalist en falsarissen hebben deze gemeenschappelijke bron op verschillende wijzen benut. In het algemeen kan men zeggen, dat de falsarissen meer details daaraan hebben ontleend dan de Annalist. Zo komt het b.v., dat wij uit de falsa de namen kennen van de vrouwen en kinderen van sommige schenkers.

¹⁾ Bovendien vermeldt Fr. 8 (1147) twee traditiones (nos. 54, 57), die in de Annales Rodenses op 1151 en 1152 staan gedateerd.

²⁾ Aankoop no. 21 staat in de Annales Rodenses op 1153, wordt toch bevestigd in Fr. 8 (1147).

§ 5. VERGELIJKING DER OPPERVLAKTEN.

SCHENKINGEN BIJ PROFESSIONE 1104—1157.

Nos.	Grootte volgens Annales Rodenses	Grootte volgens de bevestigingsoorkonden	Vershil
2	½ mansus	30 iug., curtis (Fr. 8)	+ 11,5 iug., + curtis
8—9	5½ mansus, curtis	6 mansi (Fr. 8)	+ ½ mansus, — 1 curtis
14—15	2 mansi, land van 7 sol. min 2 nummi opbrengst	land van 16 sol. opbrengst (Fr. 8)	?
16	3 curtes, 1½ mansi	1½ mansi (Fr. 8)	— 3 curtes
18	16 iug.	16½ iug. (Fr. 8)	+ ½ iug.
19	1½ mansus, curtis, molen, 3 iug.	1½ mansus, molen (Fr. 8)	— 1 curtis, — 3 iug.
22	80 diurn., 3 bon. bos	36 bon., 5 curtes (Fr. 8)	— 15 bon., + 5 curtes
23	villa, kerk, kapel	20 mansi, kerk, molen, 27 curtes (Fr. 8)	+ molen, + 27 curtes
25	ontbreekt	6 bon. (Fr. 8)	+ 6 bon.
28	28 iug., curtis	30 iug., curtis ³⁾	+ 2 iug.
37	11 iug.	12 iug. (Fr. 14)	+ 1 iug.

Totaal: + 28 curtes, + ½ mansus, — 9 bon., + 12 iug.

ANDERE SCHENKINGEN 1104—1157.

Nos.	Grootte volgens Annales Rodenses	Grootte volgens de bevestigingsoorkonden	Vershil
4	1½ mansus	2 mansi (Fr. 1)	+ ½ mansus
5	6 bon., curtile	6 bon., 3 curtes (Fr. 8)	+ 3 curtes
6	16 iug., 4 diurn. wei	47 iug., curtis, wei (Fr. 8)	+ 31 iug., + 1 curtis
8—9	13 iug.	23 iug. (Fr. 8)	+ 10 iug.
16	½ curtis, 15 iug.	curtis, 15 iug. (Fr. 8)	+ ½ curtis
27	9 iug.	3 bon. (Fr. 8)	— 4 iug.
33	20 iug., curtis	15 iug., curtis (Fr. 8)	— 5 iug.
54	1 mansus	2 mansi (Fr. 8)	+ 1 mansus
57	land van 6 sol. 6 den. opbrengst	land van 12 sol. 6 den. opbrengst (Fr. 8)	+ 6 sol.
72	30 iug.	30 iug. ⁴⁾ (Fr. 14)	—
73	ontbreekt	1 mansus	—
74	"	½ mansus	} Fr. 8 { + 5½ mansi + 2 bon. + 53 iug. + kerk
75	"	1 mansus	
76	"	2 bon.	
77	"	3 mansi	
78	"	8 iug.	
79	"	30 iug.	
80	"	wijngaard	
81	"	13 iug.	
82	"	kerk, 24 bon. (Fr. 9) ⁵⁾	+ 1 kerk, + 24 bon.

Totaal: + 1 kerk, + 4½ curtes, + 2 bon., + 85 iug., + 7 mansi, + 6 sol.

³⁾ Deze schenking staat in de Annales op 1150, in Fr. 10 (1149) op vóór 1149.

⁴⁾ Wordt hier alleen vermeld, omdat Annalist een verschillende schenker opgeven: de eerste Retherus, de tweede (Fr. 8) pastoor Gerardus en zijn zoon. Was die zoon soms Retherus?

⁵⁾ De abdij zou van deze schenking afstand hebben gedaan in 1175 volgens Goossens, no. 1.

AANKOPEN 1104—1157.

Nos.	Grootte volgens Annales Rodenses	Grootte volgens de bevestigingsoorkonden	Vershil
8	3 mansi, ½ molen	74 bon., ½ molen (Fr. 8)	+ 32½ bon.
9	70 iug., 2 curtes	70 iug., 1 curtis (Fr. 8)	— 1 curtis
11	14 iug., curtis	15 iug., curtis (Fr. 8)	+ 1 iug.
13	3 mansi, 10 iug., 1½ molen	3 mansi, ½ molen (Fr. 8)	— 10 iug., — 1 molen
22	ontbreekt	2 iug., 1 wijngaard, curtis	
23	„	2 bon.	
24	„	land voor koopwaarde 9 mark (= 9 iug.)	Fr. 8 { + 39 iug. { + 2 curtes { + ½ molen { + 3 bon.
25	„	½ molen, 12 iug.	
26	„	1 bon.	
27	„	5 diurn.	
28	„	9 diurn., curtis	
29	„	3 mansi (Fr. 11)	+ 3 mansi

Totaal: + 1 curtis, + 3 mansi, + 35½ bon., + 30 iug., + ½ molen.

OVERZICHT.

Traditiones 1104—1157	Hetgeen de oppervlakte volgens de bevestigingsoorkonden groter is dan volgens de Annales Rodenses						
	kerken	curtes	mansi	bon.	iug.	molens	cijns
Schenkingen bij professie		28	½	— 9	12		
Andere schenkingen	1	4½	7	2	85		6 sol.
Aankopen		1	3	35½	30	½	
Totaal:	1	33½	10½	28½	127	½	6 sol.

292 bon. = 254 HA.

Bij de vergelijking der totale oppervlakten zijn alleen die traditiones in aanmerking genomen, waarvoor de verschillende redacties uiteenlopende oppervlakten opgeven of die in een der twee bronngroepen (hetzij de Annales, hetzij de bevestigingsoorkonden) ontbreken. De nummers verwijzen naar de nummering, die de traditiones dragen in de tabellen van het volgende hoofdstuk.

Het verschil tussen de opgaven van Annalist en falsarissen is aanzienlijk: volgens de laatsten bedroeg het landbezit der abdijs in 1157 254 HA. of 9½% meer dan volgens de eerste. Trekt men daarvan af de 3,2%, die de abdijs vóór 1157 heeft verloren door verkoop, dan blijft er nog een ernstig verschil van 6,3%. Dit verschil is zelfs verdacht, omdat het ten dele is verkregen door toevoeging van bezit, dat de abdijs in 1157 nog niet bezat, ofschoon de falsaris voorgeeft van wel (b.v. Fr. 3, de 3 mansi in Beggendorp), of dat zij nooit heeft bezeten (b.v. Fr. 9, kerk met land te Spaubeek).

§ 6. VERGELIJKING DER CURTES.

De curtes, welke de abdij tussen 1104 en 1157 heeft verworven, zijn volgens de *Annales Rodenses*: Ahrwiler (Gyssenhoven, 1106/7), Mayschosz (1106/7), Asch (1106/7), Richterich (1109, 1112, 2 stuks, waaronder Crumbach), Setterich (kort na 1119, een halve curtis), Afden (1121, Rucelenfelt), Hilenhoven (kort na 1119), Hunthoven (1120, 2 stuks), Harleis (1120), Burnen (1127), Sechtem (1138), Merburen (1142), Rode (over de Anstel, 1143), Scharn (1145), Spiel (1146), Ameln (1146, 2 stuks), Bornheim (1147), Merkstein (1147, 2 stuks), Angilstorp (1148, 2 stuks), Goé (1145, villula), Derstorp (1148), Schleibach (1149), Merz (1150), Hoingen (1152), Haren (1152), Lovenich (1153, 2 stuks), Otwilre (1153). Totaal: $31\frac{1}{2}$ curtes.

De valse bevestigingsoorkonden geven voor de jaren 1104-1157 de aanwinst van $41\frac{1}{2}$ curtes, die niet in de *Annales Rodenses* staan vermeld: Riempest c.a. (3 stuks), Houthem (3 stuks), Setterich ($\frac{1}{2}$), Lich (1), Bulsbach (5), Goé (26), Scharn (1), Waldorp (1), Sinnich (?), 1). Uit de oorkonden van 1157-1300 is nog bekend de verwerving van curtes te Rucelenfelt (1226), Lovenich (1178), Vrisheim (?), 1141/78), van één van onbekende ligging (1217).

Het Cijnsregister kent 54 curtes: Sinnich (7), Nudorp (7), Noorbeek (3), Merz (1), Worfelden (1), Vrisheim (1), Kerkrade (1), Horgendorp (1), Budindorp (2), Horinchhoven (3), Ahrwiler (16), Gerolshovin (2), Dernaule (1), Heinshovin (4), Bacheim (3) en een van onbekende ligging (Fr., blz. 100, regel 3).

Wil men het aantal curtes in 1157 berekenen, dan moet men nog rekening houden met twee nieuwe feiten. Volgens de *Annalist* zijn in de jaren 1104-1157 door de abdij zeven nieuwe curtes aangelegd: Berenbruch, Strevelo, Crombach, Rucelenfelt, Ameln en twee ongenoemde (vgl. *Rodensia* I, blz. 36-38). Enkele vroenhoven werden in die tijd afgebroken, naar het zeggen van de *Annalist*: de twee te Ameln om plaats te maken voor één grotere; de curtes te Crumbach (Richterich) en over de Anstel verdwenen eveneens. In totaal bezat de abdij dus in 1157 volgens de *Annalist* $31\frac{1}{2} + 7 - 4 = 34\frac{1}{2}$ curtes. Volgens de falsarissen zouden het er geweest zijn: $34\frac{1}{2} + 41\frac{1}{2} = 76$. Het grote verschil komt vooral van de landerijen te Bulsbach en Goé, die volgens de *Annalist* nog een villaverband vormden, maar in de tijd van de falsarissen reeds versnipperd waren in een groot aantal tenures.

Bepalen wij nu het aantal curtes op het ogenblik, waarop het Cijnsregister werd geschreven. Deze zijn te verdelen in drie groepen:

cijnshoven, leenhoven en hoven, die door de abdijs zelf werden geëxploiteerd. De cijnshoven waren volgens het register 54 in getal. De leenhoven waren toen minstens twee in getal: het huis te Laar in de heerlijkheid Wijnandsrade (reeds bestaande in 1262, vgl. Fr. 39), en de hof Hunthoven, die wel reeds in de 2e helft der 13e eeuw een leen was, omdat het Cijnsregister hem niet meer onder de cijnshoven noemt. De hoven, rechtstreeks door de abdijs geëxploiteerd, waren minstens 7 in aantal: het zijn de 7 *curtes ecclesie*, waarvan de Annalist mededeelt, dat zij door de abdijs werden gebouwd⁶⁾. Nog moeten hieraan worden toegevoegd de 4 hoven, volgens de oorkonden tussen 1157 en 1226 verworven, en er moet worden afgetrokken de hof te Mayschosz, die reeds was afgebroken, toen de Annalist schreef⁷⁾. Het totaal geeft minstens 66 vroenhoven voor de jaren rond 1270.

De telling der *curtes* volgens de falsarissen staat dus dicht bij de toestand van 1270 dan bij die van 1157. De totalen zijn echter niet geheel vergelijkbaar, omdat zij niet steeds dezelfde plaatsen betreffen. Hier mogen dan ook een vergelijking volgen der *curtes* naar de plaatsen der ligging, voor zover deze verschillen oplevert:

AANTALLEN CURTES.

Plaats	Annales Rodenses	Oorkonden ⁸⁾	Cijnsregister
Lich	—	1	—
Afden (Rucelenfelt)	1	— (1)	—
Houthem	—	3	—
Rode (over de Anstel)	1 ⁹⁾	—	—
Bulsbach	—	5	—
Goé	1	27	—
Riempst c.a.	—	3	—
Richterich (Crumbach)	1	1 ¹⁰⁾	—
Ameln	2	1 ¹¹⁾	—
Waldorp	—	1	—

⁶⁾ De 2 der 7 abdijshoven, waarvan de Annalist de naam verzwijgt, zijn niet gemakkelijk terug te vinden. De ene is zonder twijfel de hoeve Kloosteranstel, welke na 1171 (Fr. 18), in elk geval na 1157 (omdat de Annalist ze nergens noemt) werd aangelegd (niet te verwarren met de hof over de Anstel, die volgens de Annales na 1143 werd afgebroken). Maar welke is de andere? Wij kunnen geen andere vinden, die in aanmerking komt dan de hof te Asch bij Ahrwiler, die als middelpunt van een ontginning (*roth*, Ann. Rod. 1106/7) zeer jong moet zijn; zijn vermelding in de Annales ad ann. 1106/7 zou dan een anticipatie zijn van het soort, waarvan er in die bron meer voorkomen.

⁷⁾ De hof te Mayschosz verdween vóór 1290, zelfs vóór ca 1250, toen de Annales Rodenses werden opgesteld, wijl de Annalist hem *quondam* noemt; vgl. *Rodensia* I, blz. 36.

⁸⁾ De cijfers tussen haakjes beteken in deze kolom de *curtes*, vermeld in oorkonden van 1157—1300; de cijfers, die niet tussen haakjes staan, zijn geput uit de oorkonden 1104—1157.

⁹⁾ Afgebroken na 1143.

¹⁰⁾ Het gaat hier om twee verschillende *curtes* Crumbach, waarvan de eerste vroegtijdig werd afgebroken, de tweede een nieuwbouw is.

¹¹⁾ Dit klopt, want volgens de *Annales Rodenses* waren de beide hoven van Ameln later door één vervangen. De acte van 1290, waarbij al het bezit in Ameln wordt verkocht, vermeldt dan ook slechts één *curtis* aldaar.

Plaats	Annales Rodenses	Oorkonden ⁸⁾	Cijnsregister
Scharn	1	2	—
Sinnich	—	1 (?) ¹²⁾	7
Nuedorp	—	—	7
Noorbeek	—	—	3
Merz	1	—	1
Worfelden	—	—	1
Vrisheim	—	— (1)	1
Setterich	½	1	—
Kerkrade	—	—	1
Horgendorp	—	—	1 ¹³⁾
Budindorp	—	—	2
Horinchhoven	—	—	3
Ahrwiler	1 (Gyssenhoven)	?	16
Gerolshovin	—	—	2
Dernaule	—	—	1
Heinshovin	—	—	4
Bacheim	—	—	3
Lovenich	2	2 (1)	—
Mayschosz	1	?	—
Berenbruch	1	—	—
Strevelo	1	—	—

¹²⁾ Het *allodium* van Sinnich wordt door Brouwers, p. 102 (1241) niet nader omschreven, zodat het niet duidelijk is, of er een dan wel meer curtes waren.

¹³⁾ Abt Erpo kocht aldaar 2 percelen wijngaard en 9 morgen akkerland (Fr., blz. 99). Door ruil is dit bezit in 1222 uitgebreid met 5 morgen land (Fr. 32). De curtis moet eerst na 1222 zijn ontstaan, daar zij in het Cijnsregister voor het eerst wordt genoemd; het blijkt daar echter niet duidelijk, of de curtis aan Rolduc dan wel aan vreemden behoorde.

HOOFDSTUK II.

DE VORMING EN DE VERANDERINGEN.

§ 7. SCHENKINGEN BIJ PROFESSIE.

No.	Bron	Schenkers	Plaats der ligging	Grootte der geschonken goederen
1	Ann. Rod. 1106/7	Embrico met vrouw en 2 kinderen	Arwilre Lantershoven Hemmingeshoven Mayschosz Hentrothe Gisenrothe Colburne Asch Dernau Dorwilre Scuren Lich	curtis Gyssenhoven c.a. 1/8 v.d. haver der laten. 1 molen. 1 censuale feodum. 2 feoda censualia. 1 curtis c.a. 1 capella. possessiones et familia. terra culta et inculta et quaedam silveia. parva censualis terra. curtis Roth cum agricultura et quadam silva, et terra Walprehsforst, et ibidem 1 censualis mansus. censualis mansus. 3 sol. 6 den. 5½ malder tarwe. ½ mansus.
2	Ann. Rod. 1106/7	Adeleida, vrouw van de vorige		
3	Ann. Rod. 1112	Richesca van Richerich	Rode	40 iug. 1 curtis.
4	Ann. Rod. 1113	Werenboldus	Dernau	vinea Hungart.
5	Ann. Rod. 1117	Theodericus Holgrim en zijn ..ouw Gertrudis	Strevelo Nivelstein Flozen Crumbach Kalculen Wiburchhoven	curtis, 2 mansi, per- ceel bos. mansus, steengroeve. mansus. mansus. 1½ mansus. mansus (solvit 4 sol.). 10 sol. 3 ob. uit molen.
6	Ann. Rod. 1118	Wendelburgis		
7	Ann. Rod. 1121	Adelberna de Herle	Wanle	2½ mansi, curtis. 3 mansi, 8 diurn. bos, 3 iug. moeras.
8	Ann. Rod. 1121	Eingram	Rucelenfelt	
9	Ann. Rod. 1123	Embrico met 3 kinderen	Rucelenfelt (par. Aiden, deels par. Merkstein)	
12	Ann. Rod. 1124	Heinricus de Trajecto	Bymle	3 mansi.
13	Ann. Rod. 1125	Berthradis de Denegenbach	Calculen	7 iug.

No.	Bron	Schenkers	Plaats der ligging	Grootte der geschonken goederen
14	Ann. Rod. 1129	Hereburgis en Adeleindis van Gerothe	Gudolfrothe Fridesheim	1 mansus (solv. 7 sol. 4 den.). 1 mansus (solv. 3 sol. 10 den.).
15	Ann. Rod. 1129	Elisabeth en Adeleidis van Gerothe	Melchwilre	land ter opbrengst van 7 sol. min 2 nummi.
16	Ann. Rod. 1130	Reinwidis van Roermond	Houthem	1½ mansus (solv. 11 sol.).
17	Ann. Rod. 1136	Gozewijn, zoon van bisschop Heribert van Utrecht	Schalkwijk	1 mansus. 16 iug.
18	Ann. Rod. 1137	Hezelo	Rucelenfelt en Afden	
19	Ann. Rod. 1143	Hildebrand	Anstel Strevelo	mansus, curtis, molen, 3 iug. ½ mansus. Samen 27 iug., waarvan 3 iug. bos en 24 iug. bouwland.
20	Ann. Rod. 1143	Arnoldus en Rutgers	Merburen	18 iug.
21	Ann. Rod. 1144	Carissima ¹⁴⁾	Noorbeek	3 mansi.
22	Ann. Rod. 1145	Frederik van Bulsbach met 5 ondergeschikten	Bulsbach	2 mansi van 40 diurn. en 3 bon. bos.
23	Ann. Rod. 1145	Hendrik van Bulsbach	Goë	villula, kerk van Goë, kapel van Bilstain.
24	Ann. Rod. 1147	Mathildis	Baesweiler	15 iug. bos.
25	Fr. 8 (1147)	Helyas	Sinnich	6 bon.
26	Ann. Rod. 1148	Godschalk	Anchelstorph	20 iug., curtis.
27	Ann. Rod. 1148	Hubertus de Burnen	Budendorph	2 vineae.
28	Ann. Rod. 1150	3 dochters van Warnerus Rufus	Merz Bettenhoven	24 iug., curtis. 4 iug.
29	Ann. Rod. 1150	Ida van Haldenhoven	Sleiden	10 iug.
30	Ann. Rod. 1150	Ida van Haldenhoven	Merz	15 iug.
31	Ann. Rod. 1150	Arnoldus en Winricus van Anstel	Crumbach	20 iug.
32	Ann. Rod. 1150	Theodericus van Heerlen	Brunssum	6 bon.
33	Ann. Rod. 1151	Jutta, hertogin van Limburg	Lommersum	ecclesie proprietatem et dominium ecclesie.
34	Ann. Rod. 1152	Benedicta	Hagenrothe	tiend van twee mansi.
35	Ann. Rod. 1153	Helena	Lovenich	15 iug. met curtis (solv. 5 sol.).
36	Ann. Rod. 1153	Lambertus de Ludenachen	Herebach	15 iug.
37	Ann. Rod. 1154	Gunterus	Endenstorph	11 iug.
38	Ann. Rod. 1156	Theodricus de Wurme	Scusleiden	15 iug.

¹⁴⁾ Carissima is een voornaam van vrouwen.

No.	Bron	Schenkers	Plaats der ligging	Grootte der geschonken goederen
39	Ann. Rod. 1157	Heindenricus	Endenstorph	10 iug.
40	Fr. 13 (1158)	Engeltrudis van	Merbure	5 mansi.
41	Fr. 14 (1158)	Agnès	Herebach	½ mansus ¹⁵⁾ .
42	Goossens 2 (1176)	Hezelo de Ara	Sevenich	10 diurn.
43	Fr. 28 (1217)	2 dochters van	Ahrwiler	16 ¹⁶⁾
44	Fr. 33 (1231)	Arnold Bolce hertogin Margaretha van Limburg	Lommersum	30 mark.
Totaal :		63 religieusen		haar aandeel in de kerk van Lommersum ¹⁷⁾ .
				10 curtes
				2 kerken
				2 kapellen
				2 molens
				1 steengroeve
				3 wijngaarden
				30½ mansi
				344 iugera
				10 diurnales
				12 bonuaria.
			cultuurland	Verder enkele percelen met gezamenlijke opbrengst van 10 sol. 4 den.
				21 iug.
				8 diurn.
			bos en moeras	3 bon.
				2 niet gespecificeerde percelen.
				3 censualia feoda
				3 niet nader beschreven landerijen
				molenrecht : 10 sol.
				3 ob.
				in natura : tiend van 2 mansi, 5½ malder tarwe, 1 haverrecht
				kapitaal : 30 mark.

¹⁵⁾ Dat het hier een kloosteruitzet betreft, blijkt uit Fr. 28 (1217).

¹⁶⁾ Hezelo trad in te Rolduc; wat hij schonk aan het klooster zijner professie is niet bekend; aan het dochterklooster Mariënthel gaf hij bij die gelegenheid 2 iugera.

¹⁷⁾ Margaretha trad in na 1157, omdat haar professie niet wordt genoemd in de Annales Rodenses. Zij was een dochter van hertogin Jutta, die in 1151 was ingetreden. Moeder en dochter tesamen schonken haar bezit in Lommersum.

§ 8. ANDERE SCHENKINGEN.

No.	Bron	Schenkers	Ligging	Grootte
1	Ann. Rod. 1106/7	Graaf Adalbert van Saffenberg	Berenbruch Tussen Crumbach en Rode Meinwetha Hanrath	2 mansi van 60 diurn. 7 iug., 1 curtile.
2	Ann. Rod. 1106/7	Mathilde, echtgen. van de vorige		½ mansus bos. mansus.
3	Ann. Rod. 1108	Conradus	Mausbach	predium solvens 11 sol. 4 den. et de molendino 30 den.
4	Ann. Rod. 1109	Adeleidis van Richterich	Crumbach	1½ mansus, curtis.
5	Ann. Rod. 1110	Graaf Adolf van Saffenberg	Gellike Remist	1/6 der kerk. 1/5 der kerk, 6 bon., 1 curtile.
6	Ann. Rod. 1112	Matolphus van Richterich	Genike Asch Crumbach Froncrothe	1/5 der kerk. 1/5 der kerk. 16 iug. 4 diurn. wei.
7	Ann. Rod. 1113	Hezelo Hercker	Kalkulen	15 iug.
8	Ann. Rod. 1114	Theodericus en Lupelo	Rode	7 iug. bos en bouwl.
9	Ann. Rod. 1114	Adelbertus	Rode	4 iug. woestijn.
10	Ann. Rod. 1114	N.N.	Rode	2 iug. bos.
11	Ann. Rod. 1115	Adalbert van Saffenberg	Kerkrade	kerk.
12	Ann. Rod. 1116	Adolf van Saffenberg	Afden	moeras.
13	Ann. Rod. 1118	Meinsio en Gepa	Rolduc Dorwilre Budentorph Walberberg	ambitum hospitalis pauperum, een bos, 8 diurn. land. 8 diurn. 3 partes vinearum (= 3/4 wijngaard). wijngaard Dalewintgart.
14	Ann. Rod. 1118	Wolfram	Meinweida	8 iug.
15	Ann. Rod. 1119	Udo v. Mülfort Sr.	Setterich Buhtene	1/4 der kerk. 1/8 der kerk.
16	Ann. Rod. 1119	Udo v. Mülfort Jr.	Setterich Hilenhoven	15 diurn., ½ curtis. curtis, 15 frethenae.
17	Ann. Rod. 1120	Ludolf van Bedbure	Dunen Begenhoven Wunzelen	wijngaard. wijngaard. 7 diurn.
18	Ann. Rod. 1120	Adolf van Saffenberg	Anstel Hunthoven Rode Hunthoven Kalkulen Nivelstein Harleis	curticula. 1 mansus, 2 curtes. 3 huizen, 7 iug., een wei. een wei. 5 iug. 4 iug.
19	Ann. Rod. 1121	Gerardus	Wanle	6 iug., curtis. 12 den. uit molen.
20	Ann. Rod. 1121	Meinsuindis	Mausbach	3 sol. uit 15 iug. en 30 den. uit molen.
21	Ann. Rod. 1124	Jutta	Anstel	mansus.

No.	Bron	Schenkers	Ligging	Grootte
22	Ann. Rod. 1124	Jutta	Anstel	2 mansi.
23	Ann. Rod. 1125	Everhildis	Kalculen	2 iug.
24	Ann. Rod. 1126	Winricus	Trevenstorph	wijngaard.
25	Ann. Rod. 1127	Fastradis en Ida	Burnen	½ mansus, curtis.
26	Ann. Rod. 1133	Embrico de Phischle	Rodentorph	wijngaard.
27	Ann. Rod. 1135	Rudolf	Otzenrath	9 iug. (solv. 12 den.).
28	Ann. Rod. 1136	Lambertus de Turri	Mariëthal	allodium Hubach.
29	Ann. Rod. 1138	Godschalk	Ameln	9 iug. (solv. 9 den.).
30	Ann. Rod. 1138	Lambertus de Nueleinde	Rolduc	tiend van 9 iug.
31	Ann. Rod. 1138	Haduidis, vrouw van de vorige	Strevelo	2 iug.
33	Ann. Rod. 1138	Winricus	Sechtem	14 iug., curtis, 6 iug. bos.
34	Ann. Rod. 1139	Haneno	Hanrath	tiend van 15 iug.
35	Ann. Rod. 1139	Ludwicus	Hanrath	tiend van 6 iug.
36	Ann. Rod. 1141	Sigewiz	Herebach	5 iug.
37	Ann. Rod. 1141	Gozmarus	Herebach	7 iug.
38	Ann. Rod. 1141	Hazecho	Herebach	6 iug.
39	Ann. Rod. 1144	Bruno	Noorbeek	7 iug.
40	Ann. Rod. 1145	Adelbertus	Scharn	kapel, curtis, 18 bon.
41	Ann. Rod. 1146	Walteffer	Ameln	1 iug.
42	Ann. Rod. 1146	Everhardus	Ameln	1 iug.
43	Ann. Rod. 1146	Homerus	Ameln	1 iug.
44	Ann. Rod. 1147	Joannes en Elisabeth	Burnheim	70 iug., curtis.
45	Ann. Rod. 1147	Frederik van Baesweiler	Trostorph	8 iug. (solv. 11 den.).
46	Ann. Rod. 1147	Gerardus	Simpelveld	11 iug. (solv. 11 den. et sumbrinum avene).
47	Ann. Rod. 1148	Werenzo	Anchelstorph	1 iug.
48	Ann. Rod. 1148	Adolf	Anchelstorph?	15 iug., curtis (solv. 2 sol. et maldrum avene).
49	Ann. Rod. 1148	Heuno	Deztorph	15 iug. (solv. 2 sol.).
50	Ann. Rod. 1148	Gevehardus	Recene	3 sol.
		Jutta de Burnen	Budendorph	wijngaard.
51	Ann. Rod. 1148	Libertus	Merz	6 iug.
52	Ann. Rod. 1150	Clementa	Freialdenhoven	3 iug.
53	Ann. Rod. 1151	hertog Hendrik van Limburg	Spekholz	mansus.
54	Ann. Rod. 1151	Limburg		
55	Ann. Rod. 1152	Udelricus	Hoingen	som gelds.
56	Ann. Rod. 1152	Gebrs. van Thudre	Haren	curtis.
57	Ann. Rod. 1152	Gozwinus Lutso	Dihelrode	½ mansus (solv. 6 sol. 6 den.).
58	Ann. Rod. 1153	Anselmus	Lovenich	30 iug., curtis.
59	Ann. Rod. 1153	Reinsuindis	Setterich	tiend van 43 iug. en 12 den.
60	Ann. Rod. 1153	Gerberga	Herebach	15 iug.
61	Ann. Rod. 1153	Heinricus	Gercene	32 den.
62	Ann. Rod. 1153	Bernardus	Otwilre	curtis (solv. 12 den. et 2 gallinatos).
63	Ann. Rod. 1154	Godefridus	Trostorph	tiend van 30 diurn.
64	Ann. Rod. 1154	Benigna	Coslar	5 iug.
65	Ann. Rod. 1155	Theodericus	Corle	6 iug.
66	Ann. Rod. 1155	Willelmus	Welltene	7 iug.
67	Ann. Rod. 1155	Macharius	Wihtreche	6 iug.

No.	Bron	Schenkers	Ligging	Grootte
68	Ann. Rod. 1156	Lambertus	Merz	1½ iug.
69	Ann. Rod. 1156	Adsecla de Oes	Ameln	1 iug.
70	Ann. Rod. 1156	Gunterus de Oes	Ameln	1 iug.
71	Ann. Rod. 1156	Heremannus	Angelstorph	1 iug.
72	Ann. Rod. 1157	Retherus	Endenstorph	30 iug.
73	Fr. 8 (1147)	Walthelmus	?	1 mansus.
74	Fr. 8 (1147)	Adolfus	?	½ mansus.
75	Fr. 8 (1147)	Ansfridus	?	1 mansus.
76	Fr. 8 (1147)	Helyas Sr.	Sinnich	2 bon., ductus aque.
77	Fr. 8 (1147)	Hugo Holgrim	?	3 mansi.
78	Fr. 8 (1147)	Gunthardus	Dorwilre	8 iug.
79	Fr. 8 (1147)	Liveradis	Burne	30 iug.
80	Fr. 8 (1147)	Yba	Waldorp	wijngaard.
81	Fr. 8 (1147)	Wilhelmus	Ludenachen	13 iug.
82	Fr. 9 (1148)	Adeleidis	Spatbeek	kerk, 2 mansi van 12 bon.
83	Fr. 14 (1158)	Herimannus	Endenstorph	10 diurn.
84	Fr. 17 (1141/71)	Reimarus	Lincenich Anstel	mansus. 3 mansi.
85	Fr. 18 (1171)	Hendrik III van Limburg	Reifferscheidt	600 iug.
86	Fr. 24 (1141/78)	Sibertus	Merbure Arwilre	6 mansi, 8 diurn. 2 wijngaarden van 2 iug.
87	Paq. 3 (1212)	hertog Hendrik van Limburg	Spekholz	3½ mansi ontgin- ning.
88	Paq. 5 (1226)	hertog Hendrik van Limburg	Rucelenfelt	curtis c.a.
89	Fr. blz. 96 (13e eeuw)	Henricus	Noorbeek	16 diurnalia.
90	Fr. blz. 96 (13e eeuw)	Conradus ¹⁸⁾	Noorbeek	goederen met op- brengst van 29 den., 4 malder haver, ½ varken en 2 varkenspoten.
91	Fr. blz. 97 (13e eeuw)	Christina de Ketsensif	's Hertogenrade	2 diurn. akkerland, 1 diurn. bos.

Totaal : 13½ curtes

8 kerken

1 kapel

9¼ wijngaard

9¾ wijngaard

2 curtilia

2 curticula

3 huizen

cultuurland { 24 mansi
1032½ iugera
194 diurnales
50 bonuaria
15 frethenae

weideland : 4 diurn. weide, 2 weiden.

bos en woeste grond : 4 mansi, 19 iug., 1 diurn., 1 perceel
bos van onbekende grootte, 1 perceel dito moeras.

Verder : 2 niet nader omschreven allodia.

Landerijen met opbrengst van 19 sol. 5 den. en enige renten in natura.

6 sol. uit molens.

¹⁸⁾ Deze heer Koenraad (*dominus Conradus*) is wellicht Conradus van Dalhem, die kort na 1151 overleed.

§ 9. AANKOPIËN.

No.	Bron	Verkopers	Plaats	Grootte
1	Ann. Rod. 1109	Ansfried	Anstel	1 mansus van 60 diurn.
2	Ann. Rod. 1112	Adolf en Reinsca	Frowensipha	30 iug.
3	Ann. Rod. 1119	Arnoldus	Hanrath	1 mansus.
4	Ann. Rod. 1132	abdij Steinfeld	Plangis	predium van 5 sol. opbrengst.
5	Ann. Rod. 1137	Heribertus	Crumbach	7 iug.
6	Ann. Rod. 1137	bisschop van Utrecht	Schalkwijk	1 mansus.
7	Ann. Rod. 1142	Heremannus	Mereburen	18 iug., curtis.
8	Ann. Rod. 1144	Eppo de Ludesheim	Sinnich	3 mansi, ½ molen.
9	Ann. Rod. 1146	Abdij Lonnig	Ameln	40 iug., curtis.
10	Ann. Rod. 1146	Rubertus	Spilh	30 iug., curtis.
11	Ann. Rod. 1146	Gerardus	Ameln	15 iug.
12	Ann. Rod. 1146	Reinaldus	Ameln	14 iug., curtis.
13	Ann. Rod. 1146	Reinerus	Ameln	2 iug.
14	Ann. Rod. 1147	Reinerus	Sledebach	3 mansi, 1½ molen, 12 iug.
15	Ann. Rod. 1147	Udulo	Simpelveld	14 iug. (solv. 14 den. et sumbrinum avene).
16	Ann. Rod. 1148	Hezelo	Anchelstorph	9 iug., curtis.
17	Ann. Rod. 1147	Udelricus	Merkstein	1 mansus, 2 curtes (solv. 6 sol. 4 den.).
18	Ann. Rod. 1149	Jordanes	Sleidenbach	1½ mansus, ½ molen.
19	Ann. Rod. 1151	abdij Saint-Jacques Luik	Sinnich	3 mansi, ½ molen.
20	Ann. Rod. 1152	priorij Mariënthäl	Gudolfrothe	1 mansus (solv. 7 sol. 4 den.).
21	Ann. Rod. 1152	abdij Floreffé	Hoingen	kapel, curtis, 1 man- sus, 9 iug. bos.
22	Ann. Rod. 1153	Rembertus	Curlo	10 mansi (voor 110 mark).
23	Fr. 8 (1147)	Wilechen	Waldorp	1 wijngaard van 1 iug., 1 curtis met 1 iug.
24	Fr. 8 (1147)	(diversen) Reinerus de Villerur	Sinnich	2 bon. (voor 26 sol.). Sinnich
25	Fr. 8 (1147)	(diversen)	Sinnich	allodium (voor 9 mark). ½ molen, 3 diurn., de helft van 11 diurn., de helft van een wei (tesamen voor 6 mark), een perceel wei (voor 10 sol.).
26	Fr. 8 (1147)	Folbertus	?	1 bon. (voor 1 paard van 1 mark).
27	Fr. 8 (1147)	Sibertus Quircus	?	5 diurn.
28	Fr. 8 (1147)	Rutgerus Sr.	?	9 diurn., curtis.
29	Fr. 11 (1151)	Rutgerus	Beggendorp	3 mansi.
30	Fr. 14 (1158)	Karolus	Hoingen	33 diurn.
31	Fr. 18 (1171)	Gunthardus	Anstel	3 mansi (voor 66 mark).

No.	Bron	Verkopers	Plaats	Grootte
32	Fr. 22 (1178)	Abdij St. Maarten Keulen	Lovenich	30 diurn., curtis.
33	Fr. 28 (1217)	Arnoldus Bolce	?	1 curtis (voor 70 mark).
34	Fr. 28 (1217)	W. v. Hubach	Burnesleden	30 iug. (voor 23 mark). 4 iug. (voor 3 mark). 1½ iug. (voor 6 sol.).
35	Fr. 28 (1217)	Heidenricus	Burnesleiden en Merburen	8 iug. (voor 7 mark).
36	Fr. 28 (1217)	Hugo en Henricus	?	5½ iug. (voor 5½ mark).
37	Fr. 112 (1202-17)	Thiboldus	Asch	3 bon.
38	Fr. 112 (1141-78)	Gebrs. de Vrisheim	Vrisheim?	curtis, 3 vineae, en land met op- brengst van 4 sol. 4 den.
39	Fr. 112 (1141-78)	Hartlivus	Holingehoven	wijngaard van ¾ iug.
40	Fr. 112 (1141-78)	Eulalia	Vele Horgendorp	4 iug. bos. duae partes vinea- rum, 9 iug., etc.
41	Fr. 112 (1141-78)	Rudolphus	Derstorp	wijngaard van 2 iug., en 3 per- celen land.
42	Fr. 112 (1141-78)	Iwan	Horgendorp	duae partes vinee, 5 iug.
43	Fr. 112 (1141-78)	Henricus	Burnheim	3 iug.
44	Fr. 112 (1141-78)	Peregrinus	Burnheim	duae partes vinee.
45	Fr. 112 (1141-78)	Theodericus	Burnheim	wijngaard, 2 partes akkerland.
46	Fr. 112 (1141-78)	Heidenricus	?	wijngaard, 2 iug. bos.
47	Fr. 112 (1141-78)	Gozwinus	?	1/3 iug.
48	Paq. 3 (1212)	Heidenricus de Burnesleiden	?	3½ iug. (voor 3 mark).
49	Paq. 3 (1212)	Heinricus Scotus	?	3½ iug. (voor 3 mark).
50	Paq. 3 (1212)	Wilhelmus	?	30 iug. (voor 22 mark).
51	Brouwers, p. 102 (1241)	Godfried van Alsterode	Sinnich	land voor 50 mark.

Totaal: 12 curtes.
1 kapel.

cultuurland }
30½ mansi
295 1/3 iug.
145½ diurn.
6 bon.

wijngaarden: 8 en 6 partes.
molens: 3½.
bos enz.: 7 iug.

Verder: percelen land met opbrengst van 9 sol. 4 den., ter koopwaarde van 59 mark.,
5 onbeschreven percelen; een perceel wei ter koopwaarde van 10 sol. en een
onbeschreven perceel wei.

§ 10. OVERZICHT.

	Villae	curtes	kerken en kapellen	molens	huizen en hofsteden	wijngaarden
Schenking bij professie	1	10	4	2		3
Andere schenkingen		13½	9		7	9 en 3 partes
Aankopen		12	1	3½		8 en 6 partes
Totaal	1	35½	14	5½	7	20 en 9 partes

CULTUURLAND.

	Mansi	Iugera	Diurnales	Bonuaria	Frethенаe	Weiden
Schenking bij professie	30½	344	10	12		
Andere schenkingen	24	1032½	194	50	15	4 diurn.
Aankopen	30½	295 ⅓	145½	6		
Totaal	85	1671 ⅝	349½	68	15	4 diurn.

DIVERSEN.

Cultuurlanden met jaaropbrengst van 39 sol. 1 den. enz.

Cultuurlanden met koopwaarde van 59 mark.

Weiden: een perceel ter waarde van 10 sol. en 3 niet nader beschreven percelen.

Bossen en woeste gronden: 4 mansi, 47 iug., 9 diurn., 3 bon., 4 niet nader beschreven percelen.

Enz. enz.

Bij de herleiding in moderne maten is uitgegaan van Limburgse maatverhoudingen. De *mansus* is berekend op een normale grootte van 12 HA. of 13,75 oude bunders (*bonuaria*) of 22,9 morgens (*iugera*). De morgen is gelijk te stellen met de dagwant (*diurnalis*) en de *frethena*¹⁹). Het oude bunder is gelijk aan 87,178 aren of 0, 87178 HA.

De gemiddelde grootte van een wijngaard is gesteld op 2 iugera, het *pars* of *vierdel* op ½ iugerum. Wanneer van landerijen alleen de waarde en de opbrengst bekend zijn, is als volgt te werk gegaan: van het *iugerum* was de gemiddelde koopwaarde 1 mark en de gemiddelde jaarcijns 1 denarius. De mark of het Luikse (eventueel Keulse) pond was de rekeneenheid voor 20 solidi van 12 denarii.

De term *curtis* duidt nu eens het vroenhofverband, dan weer de herenwoning aan. Van de 36½ *curtes*, die Rolduc heeft verworven, blijken er bij nader toezien slechts 5 vroenhofverbanden te zijn: Gysenhoven (§ 2, no. 1), Mayschosz (§ 2, no. 1), Asch (§ 2, no. 1), Rucelenfelt (§ 3, no. 88), de *curtis* van Arnoldus Bolce (§ 4, no. 33) en de villa Goé. De overige 31½ *curtes* zijn bij de huizingen geteld, evenals de *curtilia* en de *curticula*.

De gemiddelde oppervlakte van een vroenhofverband (*villa, curtis*) was in Noord-Frankrijk en Lotharingen 300 HA. Uit Fr. 8 (1147) blijkt, dat de vroenhof Goé 20 mansi (= 275 bunder) omvatte; deswege wordt hij door de annalist als een villatje (*villula*) betiteld. Wij overdrijven daarom niet, als wij de zojuist vermelde *curtes* elk op 275 bunder becijferen. Alleen voor de *curtis* van Arnoldus Bolce dient een uitzondering te worden gemaakt, daar zij vanwege haar koopwaarde (70 mark) en gezien de koopprijs van 1 mark per morgen wel niet veel meer dan 60 morgen of 36 bunder kan hebben omvat.

ONROEREND BEZIT DER ABDIJ ROLDUC 1104—1300.

	Vroonl.	Bouwl.	Weil.	Wijnl.	Bos etc.	Huizen	Kerk
Schenkingen bij professie	1100	713,175		3,6	20,4	8	4
Andere schenkingen	275	1063,5	2,4	11,7	67	19½	9
Aankopen	36	787,475	0,3	10,5	4,2	11	1
Totaal :	1411	2534,15	2,7	25,8	91,6	38½	14
4095,25 bunder = 3570 HA.							

Vanzelfsprekend is deze berekening slechts benaderend. 24 percelen, wier grootte niet te schatten viel, zijn buiten beschouwing gelaten. Voor de becijfering der oppervlakten van vroonland en mansi zijn de laagste maatstaven genomen, ofschoon uit de staten van §§ 2-4 blijkt, dat deze eenheden in Rolduc meermalen van grotere omvang waren. Daar staat tegenover, dat het domein in de loop der 13e eeuw enige vermindering heeft ondergaan, zoals onder zal blijken, en dat de cijns per morgen in die eeuw ook hoger kon zijn dan 1 denarius. Ook bestaat de mogelijkheid, dat door de Annalist en de oorkonden niet *alle* traditiones zijn overgeleverd.

Deze overwegingen kunnen echter de verkregen uitkomst niet in belangrijke mate beïnvloeden. Het cijfer van 3570 HA. kan veilig

¹⁹⁾ De 8 diurnales te Dorwilre, in 1118 geschonken door Meinsio en Gepa volgens de Annalist, worden in Fr. 8 (1147) omschreven als 8 iugera.

worden aanvaard als de benaderende en minimale oppervlakte van Rolduc's landbezit tegen het einde van de 13e eeuw (vóór 1290). De werkelijke oppervlakte zal zich hebben bewogen rond het cijfer van 4000 HA.

§ 11. VERANDERINGEN.

Eerst moeten worden vermeld de veranderingen door ruil en verkoop:

RUILINGEN.

No.	Bron	Andere partij	Omschrijving van de ruil
1	Ann. Rod. 1116	Graaf Adelbert van Saffenberg	Een <i>tumba</i> met omringend moeras te Afden tegen een ander moeras van 8 iugera met enige toebehoren tussen de Wurm en Kalculen.
2	Ann. Rod. 1140	priorij Mariënthel	Een wijngaard te Mariënthel tegen een opbrengst van 10 sol. 3 ob. uit de molen te Wanle.
3	Fr. 28 (1217)	Sibodo	20 iugera en een jaaropbrengst van 6 denarii tegen 24 iugera akkerland te Merburen.
4	Fr. 32 (1222)	Convent te Capellen	5 diurn. lands te Horinhoven en enige graanrenten tegen de tienden te Snehem.
5	Fr., blz. 97 (13e eeuw)	Abdij Val-Dieu	Goederen in Bornheim met opbrengst van 4 sol. 3 den.

VERKOPINGEN.

No.	Bron	Kopers	Ligging	Grootte
1	Ann. Rod. 1124	?	Bymle	3 mansi.
2	Paas, II, 45 (1132)	kanunnik Frederik v. Steinfeld	Planguz	1 mansus.
3	Ann. Rod. 1146	?	Schalkwijk	2 mansi.
4	Ann. Rod. 1146	?	Wiburhoven	1 mansus.
5	Fr., Mariënthel, 4 (1262)	priorij Mariënthel	Bullesheim	land voor 18 mark.
6	Ritz, p. 101 (1272)	Duitse Orde te Serstorp	Afden	10 sol. uit molen.
7	Fr., Mar., 10 (1290)	priorij Mariënthel	Dernau	al haar bezit aldaar.
8	Lacomblet, II, no. 889 (1290)	kapittel St. Gereon	Ameln en Spiel	alle bezit aldaar, voor 280 mark.
9	Fr. 42 (1296)	kapittel St. Gereon en anderen	Ahrweiler en Walporzheim	land met jaaropbrengst van 140 mark.

De aanwinst door ruiling is van geen betekenis (1 morgen). Het verlies door verkoop bedraagt 330½ bunder of 8% en had hoofdzakelijk plaats in de jaren 1290-1296. Voorts zou de abdij tegen 1175 hebben afstand gedaan van haar rechten op de kerk, benevens het tiendrecht en twee mansi te Spaubeek (Goossens, no. 1, a° 1175). Het verstrekken van uitzetten aan de dochterpriorijen Sinnich en Mariënthel behoeft hier niet te worden behandeld, wijl de abdij over deze uitzetten de blote eigendom behield.

§ 12. BESCHOUWINGEN.

De geschiedschrijvers rekenen alleen de domeinen boven 1000 mansi (12000 HA.) tot de grote domeinen. Een domein van 3570 HA. als dat der abdij Rolduc behoort derhalve niet in de klasse der grote domeinen van abdiën als Sint-Truiden, Sint-Pieter (Gent), Saint-Remy (Reims), Saint-Bertin, Sint Maximinus (Trier), Sint Salvator (Prüm), enz. Beperkt men echter zijn blik binnen de vaderlandse grenzen, dan zal men zien, dat het kleine domein der Limburgse abdij in uitgestrektheid kan wedijveren met de grootste domeinen der agrarische orden in Friesland en Groningen.

In grootte volgde het domein van Rolduc waarschijnlijk onmiddellijk na dat van Aduard bij Groningen, dat met zijn ruim 4400 HA. lands de kroon spande van Nederland. Het bezit van Bloenkamp, dat in de loop der jaren veel was achteruitgegaan, besloeg in 1573 nog meer dan 1200 HA.; dat van Gerkesklooster bij de verkoop in de eerste helft der 17e eeuw nog 1950 HA.

Welke classificatie er de historici ook op na mogen houden, volgens middeleeuwse opvattingen behoorde het domein van Rolduc tot dat der grote domeinen. De *Regula Canonicorum*, vastgesteld op het concilie te Aken in 817, legde deze maatstaf aan: als *kleine* kerken en kloosters golden die met 200 tot 300 bunders; als gewone of *middelmatige* die met 1000 tot 2000 bunders, en als *grote* werden gerekend de kerken met 3 tot 8000 en meer bunders.

Ongeveer 80% van zijn landbezit heeft Rolduc verworven door schenkingen, 20% door aankopen. Omstreeks 1178, wanneer Erpo's abbatiaat eindigt, komt er een stilstand in de vermeerdering. Tussen 1178 en 1290 is het bezit niet belangrijk meer vermeerderd; gedurende ongeveer een eeuw behield het een stabiele grootte van omstreeks 4000 HA. Daarna evenwel gaat de abdij over tot een massale verkoop, genoopt door een schuldenlast van 1400 mark, welke op haar drukt tengevolge van de Limburgse successieoorlog

(Fr., Marienthal, 10, a° 1290), een schuldenlast, welke ongeveer 34% bedroeg der waarde van het totale landbezit. Zij verkoopt dan uitgestrekte landerijen ter waarde van 280 mark en meer. Hoe belangrijk deze verkoop was, moge hieruit blijken, dat de totale opbrengst der cijnsen, welke de abdijs volgens het Cijnsregister in de 13e eeuw genoot, weinig meer bedroeg dan 25 mark (Fr., blz. 101). En toch: hoe weinig afdoende verlichting kon deze verkoop brengen; de baten van 280 mark, daaruit verkregen, waren nauwelijks voldoende om de rentedienst der ontzaggelijke schuld 1400 mark voor twee jaar te verzekeren²⁰⁾.

Ongeveer 45% van het gehele bezit, is aangebracht door de in-tredende religieusen. Met hun persoon plachten degenen, die tot de professie werden toegelaten, ook hun landerijen aan de abdijs op te dragen, zoals door de kloosterstatuten werd voorgeschreven (Fr. 33 (1231): *cum bonis suis sicut consuetudinis est loci se obtulisse*). Door 56 broeders en zusters²¹⁾ zijn er in totaal (afgezien van de *villae*) 1737 bunders ingebracht, zodat men de gemiddelde uitzet van een kloosterling moet stellen op 13,2 bunder of 11,5 HA., dat is nagenoeg een mansus (12 HA.). Zolang een inbreng van land vereist was, werden de kanunniken en kanunnikessen hoofdzakelijk gerecruiteerd onder de aanzienlijke landbouwersfamilies. Men vindt onder hen 4 *nobiles* (nos. 16, 33, 36, 44); 2 *ingenui* (nos. 22, 23); 1 *miles* (no. 12); 4 *liberi homines* (Freiherren, nos. 14, 15), die met edelen zijn gelijk te stellen; 1 leenman van de hertog van Limburg (no. 34); 16 ministerialen, waaronder 1 van de abdijs Prüm (no. 40), 7 van de hertog van Limburg (nos. 8, 9, 19, 35), 7 van de graaf van Saffenberg (nos. 1, 2, 5, 13) en 1 van de paltsgraaf aan de Rijn (no. 3); tenslotte nog 1 vrouw uit de *familia* van de graaf van Ahre (no. 7). Tensamen zijn dat 29 edelen en dienstlieden tegenover 34 geprofesten, die tot de aanzienlijke en vrije landbouwersstand behoorden²²⁾.

De inbreng der geprofesten was altijd geconditioneerd, daar, zoals wij nog zullen zien (§ 18), de inbrengers het levenslange vruchtgebruik zich voorbehielden; hij geschiedde dus in de vorm van het precariecontract. In sommige gevallen waren de ingebrachte goederen zozeer met hypotheek bezwaard, dat de verwerving daarvan door de abdijs gelijk stond met koop (voorbeelden de nos. 21, 22, 23). Wan-

²⁰⁾ Een rente van 10% was destijds normaal, maar ook veel hogere renten waren niet zeldzaam.

²¹⁾ 3 der geprofesten zijn hier buiten beschouwing gelaten, omdat zij alleen tienden en geld inbrachten. Evenzo 4, die een hele *villa* inbrachten.

²²⁾ Wellicht zijn ook de ministeriales tot de landbouwers te rekenen, daar onder deze term in het gebied tussen Maas en Rijn vaak landbouwers van schepenbaar geslacht worden verstaan (vooral aan de Nederrijn in de latere middeleeuwen).

neer het dienstlieden gold, moest de abdij van de heer soms de blote eigendom afkopen (b.v. no. 19).

Het is merkwaardig, dat er na 1158 door de geprofesten *geen* landerijen meer zijn ingebracht. Van toen af moet het regel zijn geworden, dat zij kapitaal of renten als uitzet meebrachten. Men zou hieruit kunnen besluiten, dat vrije grondeigendom na 1158 in de omgeving van Rolduc zeldzaam was geworden en voortaan de intrede ook openstond voor niet-grondbezitters. Het is passend, deze conclusies met enige reserve te opperen, daar wij niet weten, of de *Annales Rodenses* en de verzameling der oorkonden in complete staat voor ons liggen; men zou om wille van de geconstateerde feiten ook kunnen besluiten, dat de *Annales* niet volledig zijn bewaard.

Gaan wij nu over tot de andere schenkingen, die 35% van het gehele domein beslaan. Zij zijn doorgaans verricht voor de zielerust van de schenkers en hunne nabestaanden. Meestal waren zij niet geconditioneerd, doch ook hier vindt men nog wel eens bedingen van het precariecontract (nos. 21, 22, 57, 84). Eenmaal was het geschenken goed zo bezwaard met hypotheek, dat verwerving gelijk stond met koop (no. 39). Aan deze groep van schenkingen was het aandeel van de adel en de ministerialen veel groter dan aan de vorige. Men treft onder deze schenkers (ca 90 in getal) 19 edelen (nos. 1, 2, 5, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 27, 36, 37, 40, 54, 60, 81, 85, 87, 88, 90, 91); 1 *vir ingenuus* (no. 45) en 1 *mulier honesta* (no. 79), gelijk te stellen met edelen; 17 ministerialen, waaronder 7 van de graaf van Saffenberg (nos. 13, 14, 24, 25, 28), 2 van de hertog van Limburg (nos. 20, 58), 2 van St-Pieter te Keulen (no. 44), 1 van de heer van Ludenachen (no. 38), 2 van de graaf van Ahre (nos. 19, 26), 2 van de paltsgraaf aan de Rijn (nos. 4, 6) en 1 van de keizer (no. 3). Verder treft men onder hen aan 6 grondhouders (nos. 8, 21, 22, 73, 74, 77) zonder nadere kwalificatie, 2 *servi proprii* (nos. 9, 10) en 1 lid ener *familia* (no. 7), allen dienstbaar aan de graaf van Saffenberg. Houdt men ook de omvang der schenkingen in het oog, dan zal men beseffen, dat de abdij het grootste deel hiervan dankte aan de omwonende edelen, vooral aan de kloostervoogden: de graven van Saffenberg en de hertogen van Limburg. Waren deze schenkingen zelden bezwaard door vruchtgebruik en hypotheek, de blote eigendom moet vaker van de heren der schenkers worden afgekocht dan dit bij de vorige groep het geval was. Als een tekenend verschijnsel voor de tijd mag worden vermeld, dat zich onder de schenkers enkele deelnemers bevonden aan de derde Kruistocht (1145, nos. 44, 48, 50).

Ook bij deze groep van schenkingen is het jaar 1158 weder een grens; slechts 2 landschenkingen zijn met zekerheid na dat jaar te

dateren en dan nog is ene daarvan (no. 87) wellicht slechts een bevestiging van een veel oudere schenking (§ 2, no. 8). Er zouden daaromtrent weder soortgelijke conclusies zijn te maken als bij de vorige groep.

Wenden wij nu de blik naar de derde groep, die der aankopen, die de abdij 20% van haar landbezit heeft verschaft. Deze groep speelt in Rolduc een zeer belangrijke rol, des te opmerkelijker, daar voor de vorming van de naburige abdij Sint Truiden de aankopen van nagenoeg geen betekenis zijn geweest²³). Het valt ook op, dat van de 50 aankopen er 41 hebben plaats gehad onder het abbatiaat van Erpo (1141-1178). Onder die abt moet de schatkist (*thesaurus*) der abdij boordevol zijn geweest. Waarom houden de aankopen na hem op? Het feit, dat de geprofesten juist dan gelden en renten inbrengen, is hier niet relevant, omdat hun inbreng niet werd gestort in de schatkist (waaruit de aankopen bestreden werden), maar gevoegd bij de tafel van het convent (§ 19). Alleen de slechte economische toestand der abdij kan daarop het juiste antwoord geven en daaraan was in de 13e eeuw niet weinig schuld de verwaarlozing der gelofte van armoede, die het den kanunniken mogelijk maakte, hun renten te legateren buiten het klooster (§ 18).

²³) A. Hansay, *Etude sur la formation et l'organisation économique du domaine de l'abbaye de Saint-Trond depuis les origines jusqu'à la fin du XIIIe siècle* (Recueil des travaux publiés par la Faculté de philosophie et lettres de l'université de Gand, 22e fascicule). Gand 1899, pp. 16-17 (*Achats*).

HOOFDSTUK III.

DE GROEPERING.

§ 13. DE GROEPERING VAN DE LANDERIJEN.

Waar in de volgende regels sprake is van landerijen, zijn slechts die landerijen bedoeld, welke Rolduc bezat volgens de oorkonden van vóór het jaar 1300. Het Cijnsregister, uit de 13e eeuw, is hierbij niet verwerkt, omdat cijnsrechten niet noodzakelijk uitvloeisel zijn van grondbezit.

Het belangrijkste deel van Rolduc's domein was gelegen in de cultuurstrook, die van Maas tot Rijn, van Maastricht tot Keulen, het Rijnlandse oerwoud vroegtijdig doorbrak, in het Zuiden de uitlopers van het Eifelwoud, in het Noorden de bos- en moerasrijke zône Heinsberg-Gladbach scheidend. Op deze strook tekende het bezit van Rolduc zich af binnen de lijnen van een trapezium, waarvan de hoeken werden gevormd door de plaatsen Heerlen, Bergheim, Grevenbroich, Heinsberg (zie kaart VI).

Ten Westen van de Nederlands-Rijnlandse grens lagen bezittingen te: Rolduc, Kerkrade, Haanrade (*Hanrath*), Waubach (= Ubach over Worms), Brunssum, Heerlen, Vijlen (hoeve *Harles*), Welten, Spekholz, Crombach, Simpelveld (*Simplevei*). Ten Oosten: Herzogenrath, Maubach (*Morsborne*), Vroenhoven (*Fronerothe*), Richterich, Afden, Ritzerfeld (*Rucelenfelt*), Nievelstein, Flozen (bij Nievelstein), Herbach (*Herebach*), Streiffeld (*Strevelo*), Merksteine, Merberen (*Merbure*), Schleibach, Beggendorf, Setterich, Baesweiler, Oidtweiler (*Otwilre*), Höngen (*Hoingen*), Schleiden, Nieder-Merz (*Mercene*), Freialdenhoven (*Fridenaldenhoven*), Koslar, Linzenich, Hülhoven (*Hilenhoven*), Dovern, Lövenich (*Lovenich*), Hetzerath (Opp. 15, 1148), Wanlo (*Wanle*), Otzenrath (*Ivescenrothe*), Spiel (*Spilh*), Ameln (*Ambla*), Bettenhoven, Lich, Troisdorf (*Trostorph*), Destorf (*Destorph*), Angelsdorf (*Anchilstorph*), Distelrath (*Didrode* of *Dihelrode*), Lommersum (*Lomunsheim* of *Lomersheim*). Niet te bepalen zijn: *Scusleiden*, *Buhtene*, *Haren*, *Gercene*, *Corle*, *Ludenachen*, *Burnesleden* en *Plangis*. Men vergelijk hierbij de kaarten I (Rolduc en omgeving) en II (Ameln en omgeving).

Beneden Bonn groepeerde zich enig bezit rond het plaatsje Sechtem, waar de stichter, Ailbertus van Antoing, was gestorven en begraven: Sechtem, Hersel, Bornheim, Waldorf, Walberberg (*Mons sce Walburgis*), Trippelsdorf (*Trevenstorph*), Roisdorf

(*Rodentorph*), Dersdorf, Hordorf (*Horendorp*). De goederen te Lommersum en Büllesheim boven Euskirchen en te Reiffenscheid (*Rifferscheidt*) lagen geïsoleerd.

Veel rijker was de groep aan de Ahr, zich groepeerend rond de dochterpriorij Mariënthäl en voor een goed deel afkomstig van de graven van Saffenberg, wier slot zich daar vroeger bevond: Mariënthäl, Dernau (*Dernoze*), Mayschosz (*Meinscozen*), Esch (*Asch*), Frisheim (*Fridesheim, Friesheim*), Reetz (*Recene*), Gunderath (*Gudolfrothe*), Ahrweiler, Walporzheim, Lantershofen, Bodendorf (*Budentorph*), Giesenhoven (onder Ahrweiler), Henrothe (onder Dernau). Verder nog te Dorweiler (*Dorwilre*) en Schahren (*Scuren*) in de buurt van Dernau.

Niet nader te bepalen zijn de bezittingen te: *Severnich* (Sievernich bij Zülpich?), *Hemmingeshoven* (bij Dernau), *Colburne* (bij Dernau), *Melchwilre*, *Endenstorph*, *Dunen*, *Begenhoven*, *Burnen*, *Wihtriche* (misschien Richterich bij Aken volgens Ernst, VII, 272), *Holinghoven*, *Vele*.

Van bescheiden omvang was de Maasgroep, zich groepeerend rond de dochterpriorij Scharn (later Sinnich). Zij omvatte goederen in: Scharn, Bemelen, Noorbeek, Houthem, Spaubeek (Ned. Limburg), Asch, Genck, Gellick, Briegden (onder Gellick), Riempst (Belg. Limburg), Sinnich en Goé (prov. Luik).

Te Schalkwijk bij Utrecht lag het enige bezit in de Noordelijke Nederlanden. Het had vanwege de afstand weinig waarde voor Rolduc en is dan ook spoedig verkocht.

§ 14. DE GROEPERING DER DOCHTERKLOOSTERS.

De kaart der filiatie (kaart VII) geeft 5 dochterkloosters aan in Friesland (Ludingakerke, Haskerdijken, Achlum, Bergum, Anjum), 2 in Noord-Brabant (Berne, Hoydonk), 1 in Ned.-Limburg (Scharn), 2 in de provincie Luik (Sinnich, Limbourg), 1 in het Rijnland (Mariënthäl).

De dochterkloosters in Friesland en Noord-Brabant hadden geen aandeel in het bezit der moederabdij, zoals die in Limburg, Luik en Rijnland.

De bezittingen in Belg. Limburg, Scharn, Sinnich en Bornheim met omgeving werden omstreeks 1243 door de abt als uitzet toegevoegd aan de priorij Sinnich. De goederen in het Ahrdal waren reeds in 1140 goeddeels bestemd tot uitzet van de priorij Mariënthäl.

Zodoende was het bezit der moederabdij zich feitelijk gaan be-

perken tot haar huisdomein in de strook Heerlen-Bergheim; daarnaast behield zij voor zich nog enig wijnland in de Ahrvallei om haar wijnkelder te kunnen voorzien. Bij deze vermindering moet wel enig systeem hebben voorgezeten: de afgelegen bezittingen in eeuwig gebruik geven aan dochterkloosters, alleen de nabijgelegen goederen in eigen exploitatie houden.

De veranderde toestanden legden in de 11e en 12e eeuw aan alle grote abdijen zulk een gedragslijn op, maar terwijl men elders gemeenlijk overging tot vervreemding der afgelegen bezittingen door ruil of verkoop, heeft men daarover in Rolduc het blote eigendomsrecht weten te bewaren door ze in eeuwig gebruik af te staan aan dochterkloosters. De geestelijke band der congregatie werd er verstrengeld met de band van eigendom. De dochterkloosters Scharn-Sinnich en Mariënthäl, beide gesticht omstreeks 1140, waren in de volle zin des woords eigenkloosters van het moederhuis. Waar deze dubbele band met het moederklooster niet aanwezig was, zoals in de Noord-Brabantse en Friese dochterkloosters, is de geestelijke band met Rolduc dan ook spoedig verloren gegaan.

Eerst in de tweede helft van de 13e eeuw zien we, dat Rolduc op grote schaal de eigendom van goederen aan vreemden verkoopt, hetgeen natuurlijk van een uiterst nijpende nood getuigt. Doch ook dan blijkt nog de bezorgdheid, het bezit in de omgeving van het moederklooster zo weinig mogelijk aan te tasten. Slechts worden de meest afgelegen bezittingen verkocht: die in Dernau, Büllenheim, Ahrweiler, Walporzheim (en dan nog aan de dochterpriorij Mariënthäl voor een deel) en die goederen van de hoofdgroep, welke het dichtste onder de muren van Keulen liggen (Ameln en Spiel).

§ 15. DE GROEPERING DER PAROCHIES.

De kaart der kerken (kaart VIII), waar Rolduc de zielzorg of het begeevingsrecht uitoefende, vertoont bij de eerste blik weinig overeenkomst met de kaart der domeinen (kaart VI). De grootste helft der parochies lag in de omgeving van Limbourg, waar de abdij geen grondbezit had. Te verwonderen is dat voor zo'n betrekkelijk jonge abdij niet, daar in de tweede helft der 12e eeuw aan het tijdperk der eigenkerken een einde begon te komen.

De weinige kerken, die in oorsprong eigenkerken waren, zijn die van Kerkrade (1140), Goé (1145), Bilstain (1145), Lommersum (1225) en Nederwetten (ca 1250). De bediening kon Rolduc hier eerst blijvend waarnemen, nadat het hier ook het patronaat had verworven.

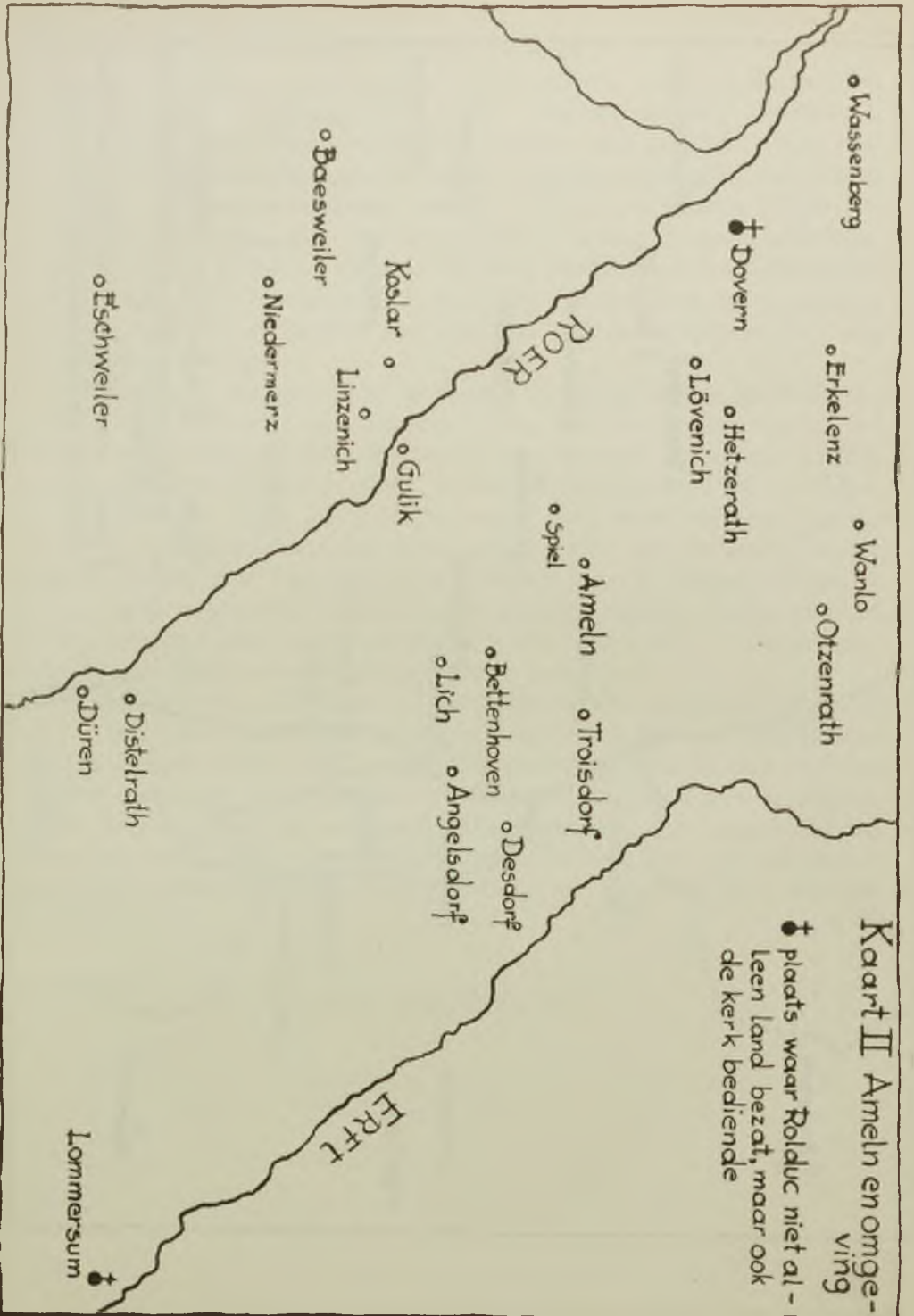
Alleen van Lommersum schijnt de abdij vanaf de beginne zowel de eigendom als het patronaat te hebben bezeten.

Het parochiewezen van Rolduc is dus meestal niet van domaniale, maar van vrije oorsprong. Wel is de omgekeerde weg bewandeld, doordat in de 13e eeuw verschillende kerken aan de abdij zijn geïncorporeerd en zodoende haar vermogen, dat toen onrustbarend begon te slinken, kwamen vergroten: Afden, Dovern en Baelen (1236/7). Een der geïncorporeerde kerken (Baelen) kreeg 8 dochterkerken: Goé, Limbourg, Dolhain, Bilstain, Eupen, Membach, Henri-Chapelle, Welkenraat (vgl. *Rodensia* III, blz. 75). In de latere geschiedenis der abdij vormen de kerken dan ook een niet onbelangrijk deel van het kloostervermogen.

Toch was er hier en daar wel enig verband tussen grondbezit, zielzorg en patronaat, ook als wij afzien van het geringe getal der 5 eigenkerken. Dat de abdij het patronaat verwierf in Afden (1178), Dovern (1178), Setterich (vóór 1237), Hersel (vóór 1250), 's Hertogenrade (vóór 1225), Merkstein (vóór 1224), moet wel een feitelijk gevolg zijn geweest van het grote grondbezit, dat de abdij in die plaatsen bezat. Zo is er tussen de kaarten van de landerijen en de kerken toch nog meer overeenkomst, dan er op het eerste gezicht schijnt te zijn, maar men bedenke wel, dat hier niet van een wezenlijke of juridische overeenkomst sprake kan zijn.

Nog een andere afwijking tussen beide kaarten treft de beschouwer: terwijl het leeuwenaandeel der landerijen binnen de grenzen van het Keulse bisdom lag, waren alle parochies van Rolduc op 4 na (Afden, Setterich, Hersel, Lommersum) onderworpen aan de rechtsmacht van de bisschop van Luik. Hier kan een der mogelijkheden liggen tot verklaring van het feit, waarom Rolduc, dat zijn inkomsten goeddeels uit het Rijnland trok, geestelijk en cultureel op Luik was georiënteerd.

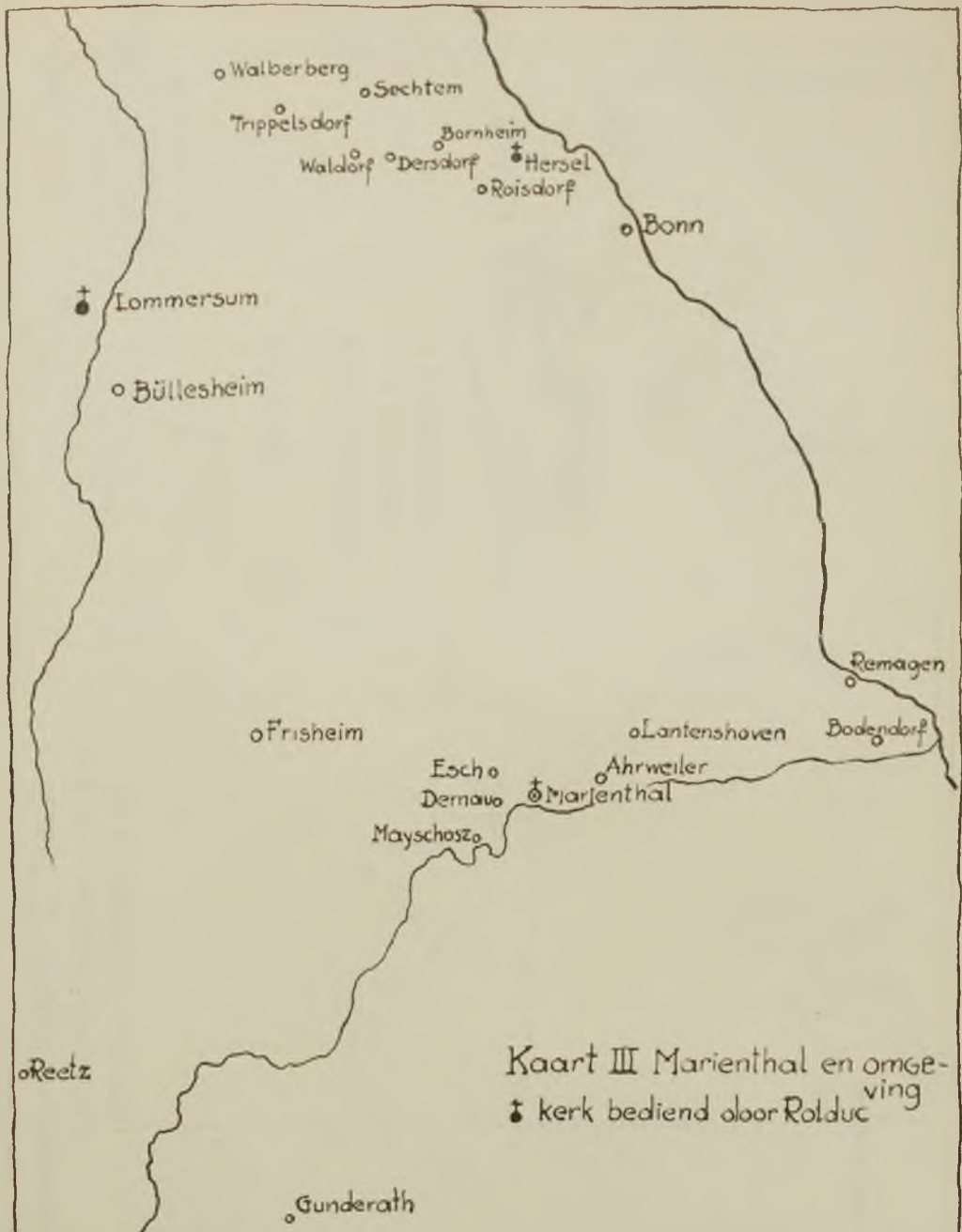
§ 16. KAARTEN.

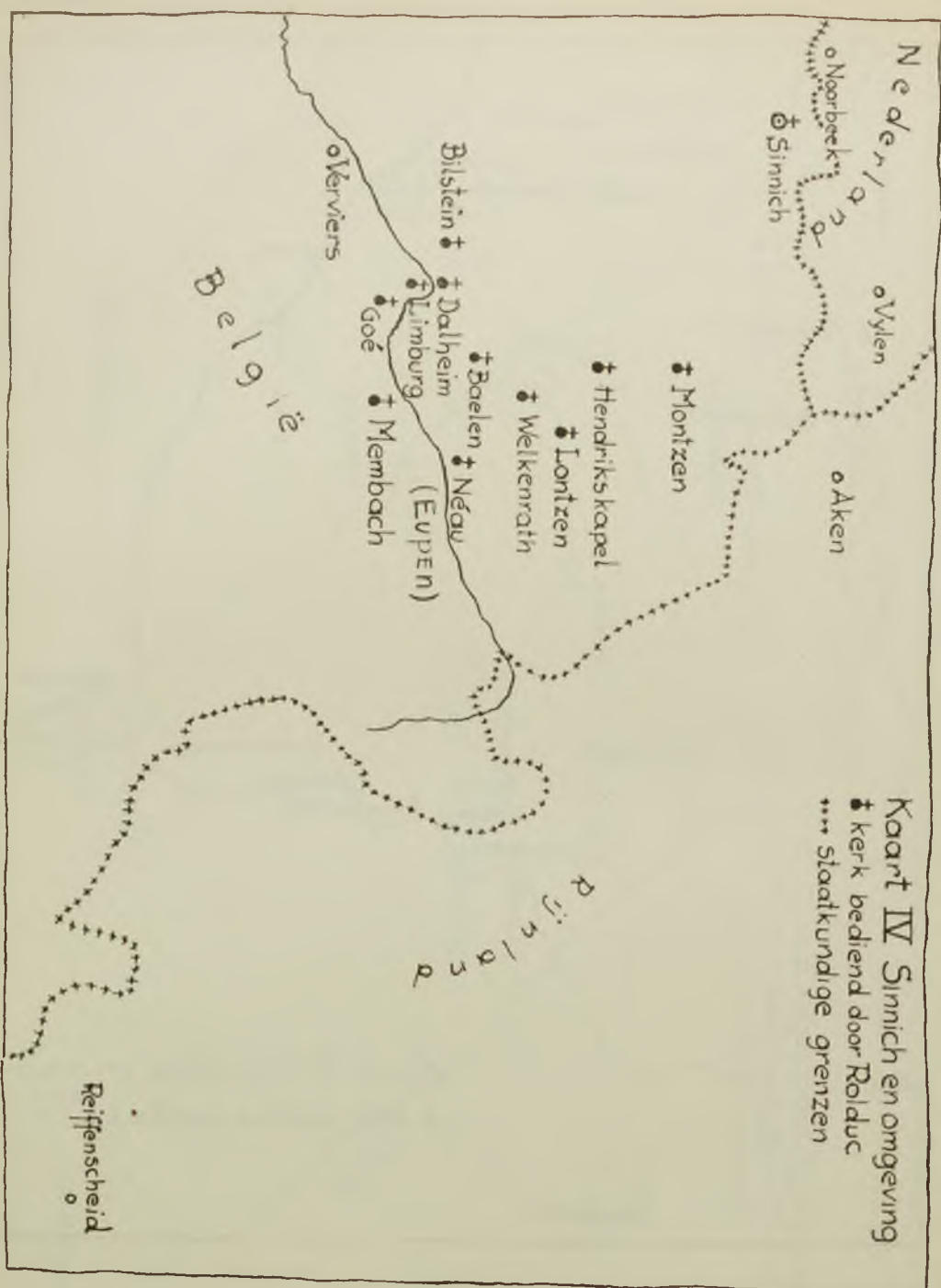
Kart II Ameln en omgeving

† plaats waar Roland niet alleen land bezat, maar ook de kerk bediende

KAART II.

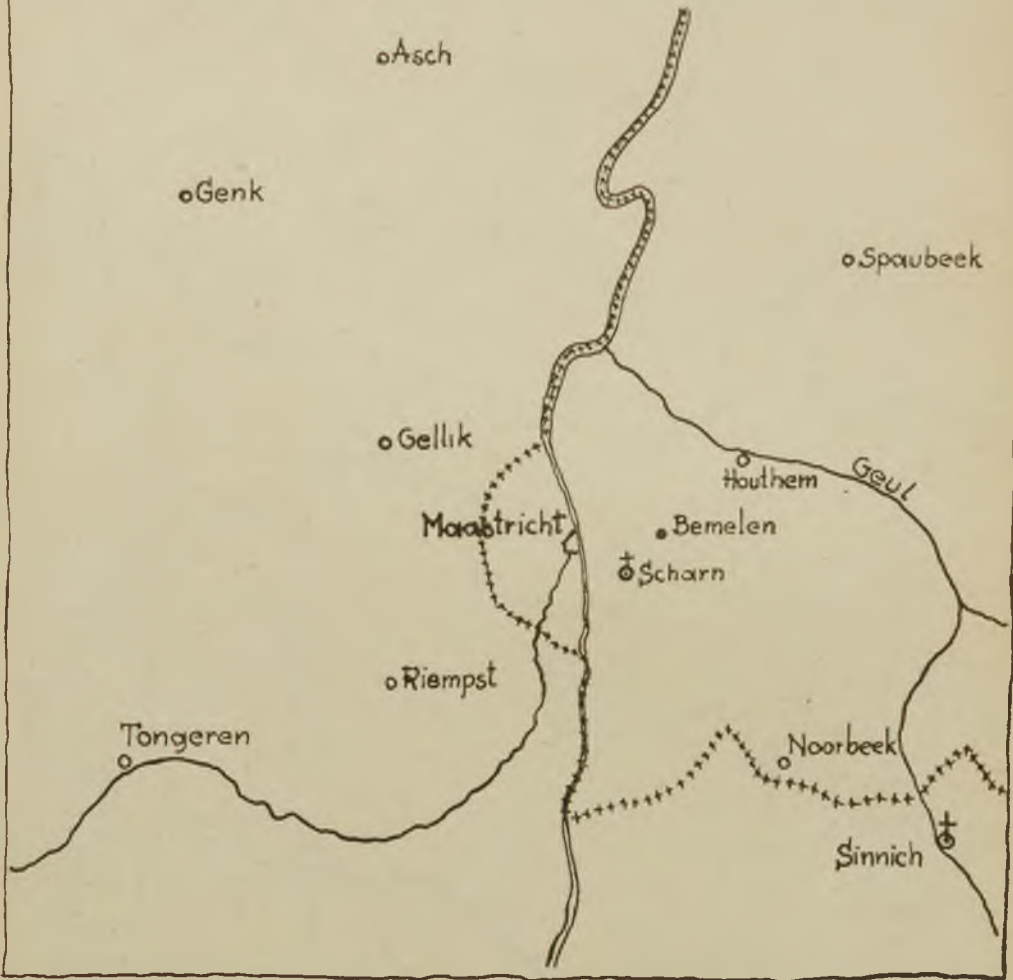

KAART III.

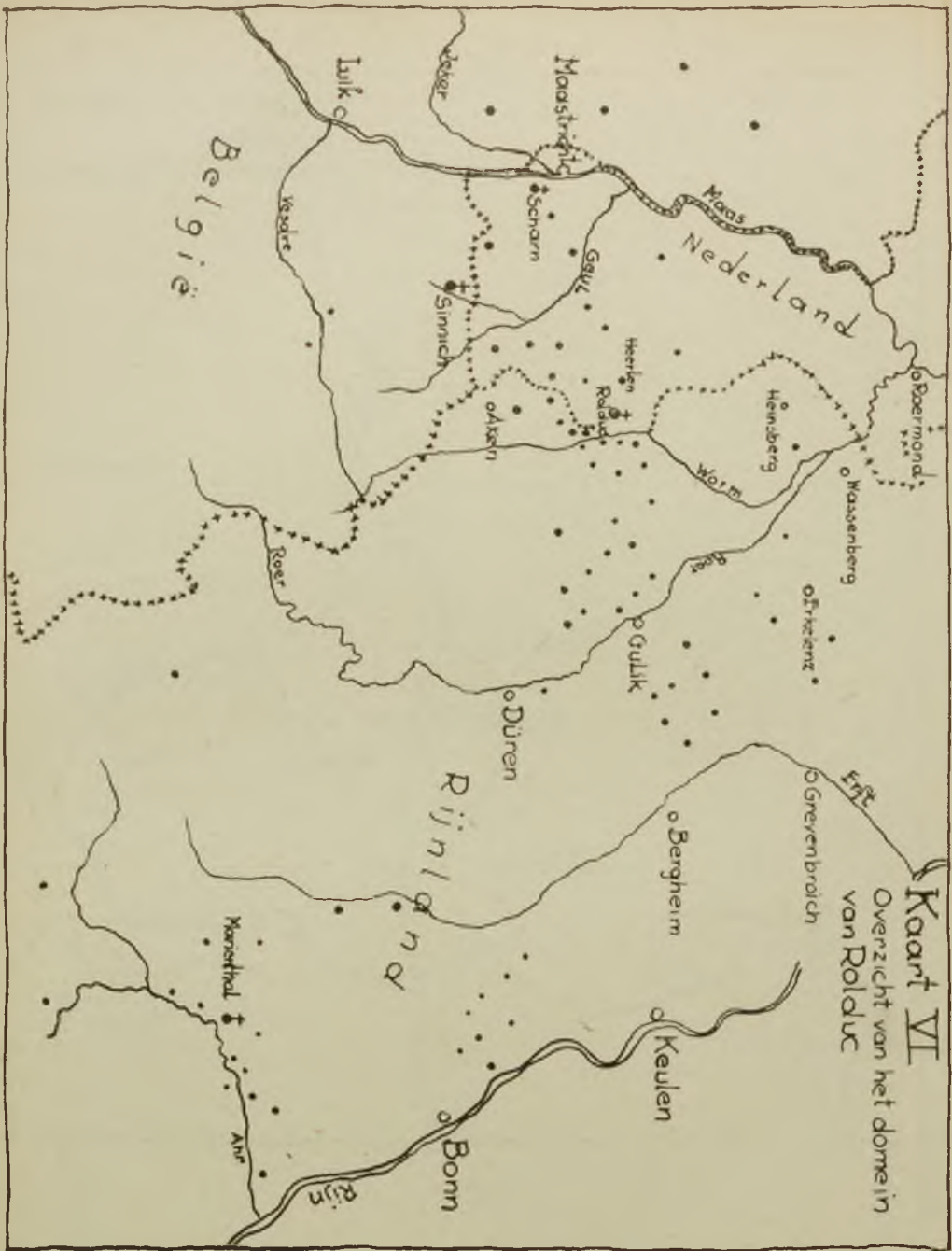

KAART IV.

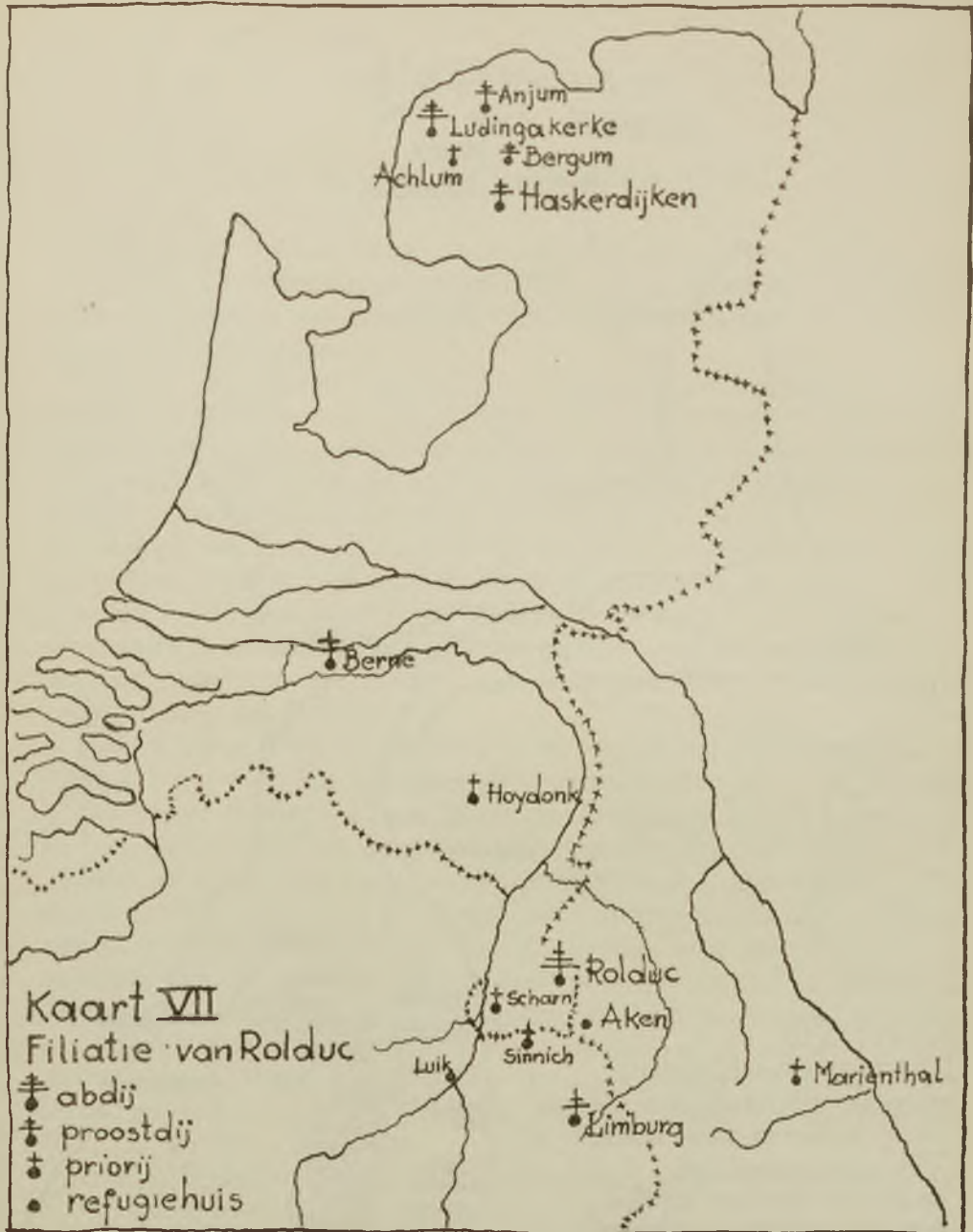
Kaart V Scharn en
omgeving
+++ staatkundige grens

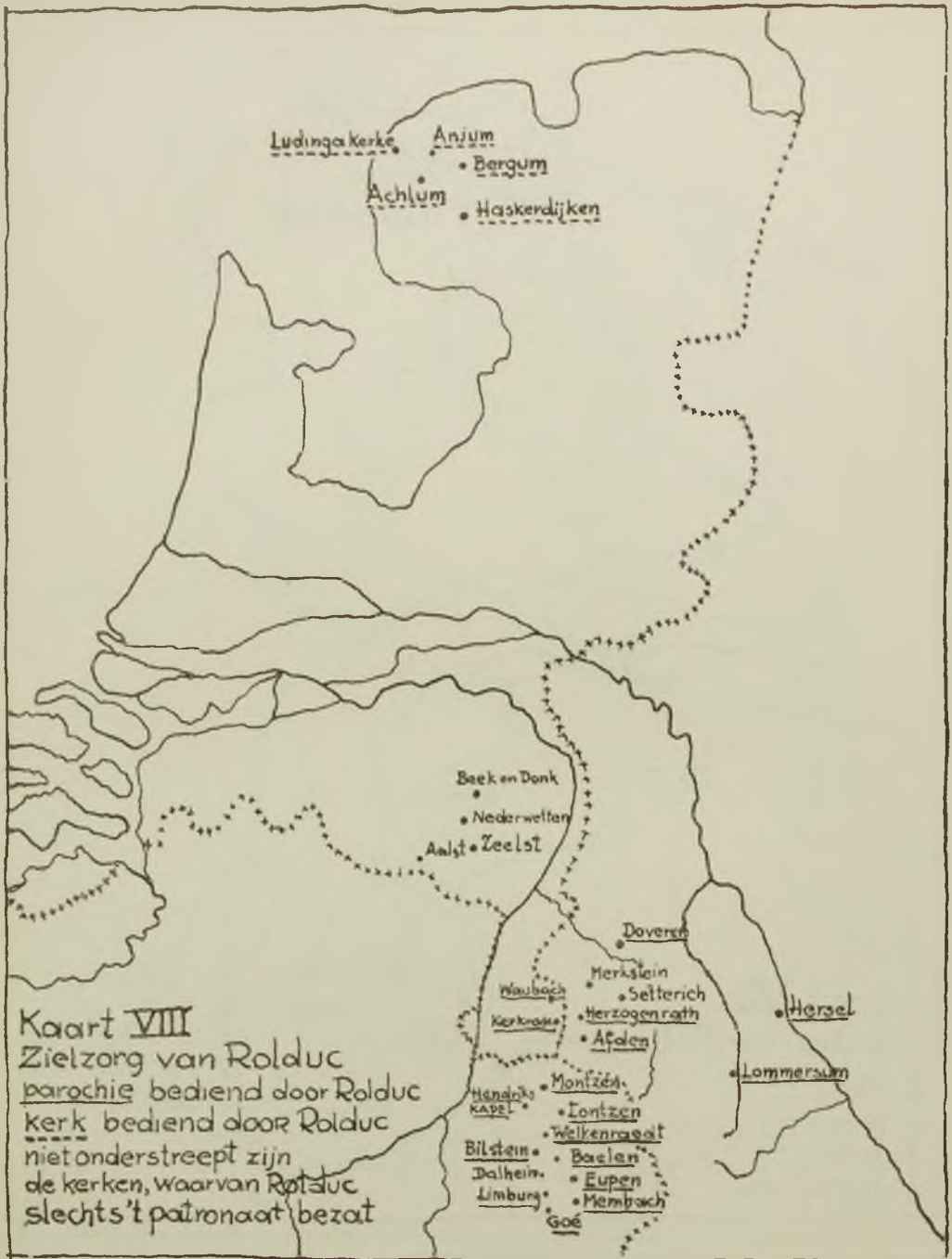
KAART V.

KAART VI.

KAART VII.

KAART VIII.

HOOFDSTUK IV.

DE ADMINISTRATIE.

§ 17. RECHTSPOSITIE DER ABDIJ.

Voordat in de 13e eeuw de bedelorden ontstonden, hadden alle conventen als zedelijke personen recht op gemeenschappelijk bezit, zelfs wanneer de conventualen zich verplicht hadden tot radicale, persoonlijke armoede.

Ook de abdij Rolduc, gesticht in 1104, bezat als zodanig haar vermogen, en dit was zeer groot, zoals wij zagen: ongeveer 4000 HA. grond, waarbij te voegen vele rechten, gebouwen, kerken en gelden.

De abdij stond onder de bescherming van Maria Boodschap, anders gezegd: van Maria en Gabriël, doch in de wandeling werd niet de H. Maagd, maar de H. Gabriël als titularis van het bezit der abdij aangeduid. Op het jaar 1155 duidt de Annalist het domein der abdij aan als *haec quae sunt beati Gabrielis*. Is deze voorkeur voor de secondaire, mannelijke medepatroun te verklaren uit het feit, dat het gemene recht van die streken het bezit van onroerend goed door vrouwen niet begunstigde?

Enkele teksten geven aanleiding om de vraag op te werpen, of Rolduc soms niet een bisschoppelijk eigenklooster zou zijn geweest.

Als keizer Frederik I in 1155 te Trente de kerk van Luik bevestigt in haar bezittingen en deze opsomt, vermeldt hij daaronder ook de *abbatia de Rode cum omnibus appenditiis suis*²⁴). Dit schijnt op het eerste gezicht te worden bevestigd door enige gevallen van bisschoppelijke medewerking bij vervreemding, welke zijn overgeleverd. De aankoop van een goed te Sinnich door abt Erpo in 1151 werd bevestigd door de bisschop van Luik, zoals het de gewoonte is, verklaart de Annalist daarbij (*episcopo commercium, ut moris est, confirmante*). In 1290 gaf bisschop Jan van Luik toestemming tot de verkoop van de landerijen te Ameln in het aartsbisdom Keulen (Lacomblet, II, no. 889).

Rolduc begon werkelijk als eigenklooster, eerst van de graaf van Saffenberg, sedert 1136 van Limburg. In 1155 droeg de Limburger geheel zijn bezit van Rode op aan de bisschop, met uitzondering evenwel van *haec quae sunt beati Gabrielis*, voegt de Annalist er nadrukkelijk aan toe. Bovenvermelde bevestigingsacte van keizer

²⁴) Bormans-Schoolmeesters, *Cartulaire de Saint-Lambert*, I, p. 76.

Frederik, eveneens uit 1155, zal zijn gegeven kort na deze opdracht. De Luikse bisschop kan hebben gemeend, dat de graaf met de heerlijkheid Rode ook zijn eigenklooster aldaar aan de kerk van Luik had opgedragen. Zo daarover kwestie is gerezen, dan is deze op de duur toch opgelost in het voordeel van Rolduc. De nieuwe kerkelijke wetgeving op het patronaat, die in de tweede helft der 12e eeuw werd doorgevoerd, zal de abdij ter hulp zijn gekomen.

Een andere kwestie is die van de bisschoppelijke medewerking bij vervreemding van kloosterlanderijen. Deze medewerking was in het algemeen niet gebaseerd op eigendomstitel, maar op de verplichting tot toezicht op het kloosterbezit, dat door de algemene kerkwetgeving op de schouders van de ordinarii werd gelegd. Toch blijft het, zo gezien, vreemd, dat de bisschop van Luik in 1290 toestemming geeft bij de verkoop van landerijen in het diocees Keulen. Is er soms in de praktijk van de oude bisschoppelijke aanspraak op het eigenklooster-zijn nog iets blijven hangen?

§ 18. DE REGULIEREN EN DE ARMOEDE.

In het punt der persoonlijke armoede heeft de levenswijze der Regulieren van de 8e tot de 12e eeuw grote veranderingen ondergaan. De oudste regel, die van Chrodegang van Metz (8e eeuw), ontzegt den kanunniken alle eigendom, maar laat hun desgewenst voor de duur van hun leven de vrije beschikking over hun inbreng. Hetgeen zij in de wereld bezitten, moeten zij bij hunne professie afstaan aan de kerk hunner professie, die hun enige erfgename is. Wanneer zij verkiezen, mogen zij met hun kerk een contract van precarie sluiten, waarbij zij het geschonkene in levenslang vruchtgebruik terugontvangen bij wijze van beneficie²⁵). Zij mogen dit beneficie niet verminderen of vermeederen, voor zoverre de goederen onroerend zijn (grond, huizen, horigen). Over het roerende deel (geld) behouden zij tijdens hun leven de vrije beschikking; wat daarvan na de dood overblijft, zal voor de helft aan de armen²⁶) en voor de helft aan het klooster komen.

De jongere regel van Benedictus van Aniane (cap. 115), vastgesteld in 816, is in dit punt veel soepeler en staat den Regulieren iedere vorm van eigendom toe²⁷).

²⁵) Migne, *Patr. lat.*, LXXXIX, col. 1097, cap. 31: *res suas usufructuario ordine per beneficium ecclesiae habeant. . . De rebus quas habet solemniter donatione per praesentem donet ad ecclesiam. . . facit et precariam, si ita ei placuerit.*

²⁶) Of besteed worden voor de *promissa eius*. Zijn dit legaten?

²⁷) Migne, *Patr. lat.*, CV, col. 815.

Pas de *Regula Augustini*, die haar definitieve vorm en haar gelding dankt aan de Pauselijk-Franse hervormers der Regulieren in de 11e eeuw, bracht de invoering van de radicale persoonlijke armoede²⁸). Van vruchtgebruik van onroerende en van vrije beschikking over roerende goederen dus geen sprake meer. De 12e-eeuwse *consuetudines*, die zich op deze *regula* baseren, nemen dit radicalisme onverminderd over. De *consuetudines* van Marbach, opgesteld door proost Manegold van Lautenbach (1094-na 1103) of zijn opvolger Gernard, verbieden elk persoonlijk bezit of beschikkingsrecht, zelfs elke *peculiaritas* of bezit van zogenaamde speelpenningen²⁹). De *consuetudines* van Sint-Victor veronderstellen eenzelfde regeling, al spreken zij die nergens woordelijk uit³⁰).

Persoonlijke armoede en eremitische levenswijze waren inderdaad de twee strevingen, welke in de 11e eeuw en vogue waren en een crisis in het bestaande kloosterwezen veroorzaakten. Men trachtte die te verbinden ofwel met de overgeleverde vormen van religieus leven ofwel met het priesterschap.

Voor wat nu het persoonlijk streven van Rolduc's stichter, Ailbertus van Antoing, betreft, dit schijnt wel te zijn beïnvloed door het voorbeeld van Odo van Saint-Martin in Doornik, die een verbinding van radicale armoede en apostolische levenswijze wenste door te voeren³¹).

Maar het schijnt, dat noch in Doornik noch in Rolduc de gezellen Ailbertus in zijn strengheid hebben willen volgen. Ailbertus heeft dan ook beide plaatsen verlaten om zich in nieuwe eenzaamheden terug te trekken: van Doornik ging hij in 1104 naar Rolduc en van Rolduc in 1111 naar Clairefontaine in Noord-Frankrijk.

De persoonlijke opvatting van de stichter zal van weinig of geen invloed zijn geweest op de definitieve armoedepraktijk in het latere Rolduc. Reeds in de eerste dagen zien wij Ailbertus en zijn rijke gezelschap Embrico in dit punt met elkaar van mening verschillen, een verschil, dat zo hoog schijnt te zijn gelopen, dat Ailbertus in 1111 de plaats verliet.

Als in de twintiger jaren Rolduc tweemaal achtereen een monnik uit de abdij Springiersbach tot overste neemt, belooft dit in ver-

²⁸) Archiv f. Urkundenforschung, IX (1924) 283: *Qui aliquid habebant in saeculo, quando ingressi sunt monasterium, libenter illud velint esse commune; 282: non dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia.*

²⁹) Martène, *De antiquis ecclesiae ritibus*, III (Venetië 1788, ed. Bassani), pp. 306-320, cap. 107: *Quod non dent nec accipiant sine licentia. Praecipue vitium peculiaritatis est amputandum de monasterio, ne quis praesumat dare aliquid, vel accipere sine iussione praelati, neque habere aliquid proprium, nullam omnino rem.*

³⁰) Martène, *o.c.*, III, 252-291.

³¹) C. Dereine S.J. in *Revue du Moyen-Age latin*, IV (1948).

schillende opzichten een terugkeer tot de radicale gestrengheid van de stichter te zullen brengen³²), maar de nieuwe richting ontmoette zoveel verzet, dat in Rolduc buiten de toeleg op het apostolaat van de gebruiken van Springiersbach weinig is blijven hangen.

Toch zal bij enkele voortvarende kanunniken van Rolduc zo iets als een heimwee naar het radicalisme van de stichter zijn blijven leven. Als een uiting daarvan mogen we beschouwen de biografie van Ailbertus, waarmede de schrijver van de oudste *Annales Rodenses* zijn verhaal heeft geopend.

§ 19. ROLDUC EN DE PERSOONLIJKE ARMOEDE.

Daar er van Rolduc geen geschreven *consuetudines* bekend zijn, moet het daar gebruikelijke regiem der armoede worden afgeleid uit de *Annales Rodenses* en de oorkonden. De inlichtingen, die deze bronnen daarover verschaffen, zijn uiterst schaars en ten dele vaag.

De onechte oorkonden Fr. 6 (1140) en Fr. 8 (1147) beschrijven de uitzetten van de kanunniken Theodericus Holgrim, Hugo Holgrim, Eïngram van Mayschosz, Eïmbrico van Mayschosz, Hezelo en Hildebrand als *beneficia*. Een meerzinnige term. Zijn hier bedoeld precariegoederen of beneficiale tenures? Vermoedelijk het laatste, want de bewuste kanunniken waren allen zonder uitzondering ministerialen van Limburg en Saffenberg en hun uitzetten staan in andere falsa als lenen te boek (*feoda*). Er is hier dus wel sprake van dienstlenen, welke de geprofesten inbrachten met toestemming van hun heer.

Nergens zal men een tekst vinden, waaruit duidelijk en woordelijk blijkt, dat de kanunniken van Rolduc hun inbreng in vruchtgebruik (*beneficium* of *precaria*) hielden van hun kerk. Alleen indirect kan het bewijs worden geleverd, dat men in de oudste gemeenschap van Rolduc vruchtgebruik kende en dat de volstreckte persoonlijke armoede er bijgevolg niet verplichtend was.

Daar is vooreerst de passage in de *Annales Rodenses*, waar men leest, dat Ailbertus en Eïmbrico van Mayschosz het met elkander oneens waren over de besteding van de opbrengst der kloosterlanderijen, die grotendeels door Eïmbrico waren ingebracht: de eerste wilde meer uitgeven aan de armen, de tweede meer voor de nieuwbouw van kerk en klooster. Toen beiden het niet eens konden worden, ging ieder van hen na enige tijd zijn eigen weg en deed, wat hem het beste dacht (anno 1109): *post paululum utroque ad hoc diver-*

³²) C. Dereine S.J. over de gebruiken van Springiersbach in *Revue d'Histoire Ecclésiastique*, XLIII (1948) 411-442.

tente, quod maxime observari comprobavit. Ailbertus liet aan Embrico, wel tegen zijn zin, de vrije beschikking over zijn inkomsten.

Uit het verdere verloop der *Annales* blijkt, dat Embrico wel degelijk over zijn inbreng naar vrijheid beschikte. In 1115 ontgon hij een perceel van zijn inbreng aan de Ahr en legde daarop de wijngaard Hangendenfels (Bunte Kuh) aan. Hij bepaalde evenwel, dat de wijnopbrengst van dit perceel ten bate van het convent zou komen.

Het voorbeeld van Embrico maakt het zeer waarschijnlijk, dat de kanunniken van Rolduc van den beginne het recht hadden, hun inbreng in levenslang vruchtgebruik te genieten, althans hun inbreng zelf te exploiteren en over de opbrengst vrijelijk voor een vroom doel te mogen beschikken. Wel moet het geval Embrico tot voorzichtigheid manen, daar deze rijke kanunnik in de abdij zulk een vooraanstaande plaats innam, dat zij feitelijk tweehoofdig was. Wanneer b.v. Ailbertus en zijn opvolger abt Richerus een stuk land aankochten, deden zij dit samen met Embrico (Ann. Rod. 1109: *emit sacerdos et frater Embrico*; 1112: *emit Richerus et frater Embrico*; 1119: *emit Richerus prepositus et frater Embrico*). Maar ook wanneer hier sprake zou zijn van een soort economische tweehoofdigheid, dan nog zou daaruit blijken, dat het regiem der striete persoonlijke armoede in Rolduc niet bekend was, zelfs niet in de eerste dagen van het bestaan der abdij. Trouwens, de 13e-eeuwse toestand, die moet wortelen in de 12e-eeuwse, maakt dat op zich zelf reeds waarschijnlijk.

Voor de 13e eeuw laten de bronnen geen twijfel meer over. Daarbij kunnen buiten beschouwing blijven vage en daarom onzekere uitdrukkingen als: *terra fratris Erwini* (Cijnsregister), *Embriconis feodum* (Ann. Rod. 1123), *mansus qui dicitur fratris Marsilii* (Fr. 23). Er zijn teksten, die aan duidelijkheid niets te wensen overlaten; zij hebben betrekking op de dochterpriorij Sinnich en geven natuurlijk ook de toestand in de moederabdij weer.

Christina, weduwe van Giselbert, ridder van „Source” (Sörs bij Aken), schonk in 1252 aan de priorij Sinnich een bedrag van 15 mark (Brouwers, p. 107, no. 17), onder voorwaarde, dat de prior jaarlijks 16 solidi zou uitkeren aan de dochters van de schenkster, Elisabeth en Irmentrudis, religieusen te Sinnich, ter voorziening in haar levensonderhoud (*necessitas*). Stierf een der gezusters, dan zou de overlevende $\frac{2}{3}$ van de uitkering ontvangen; de rest zou dienen om het convent op de jaardag van haar ouders een tractatie (*consolatio*) te bezorgen.

Van veel verder strekkende aard is het volgende voorbeeld. Op 27 Mei 1330 schonk Jan, gezegd Hanc van Berckem, aan zijn zuster Mabile, religieuse te Sinnich, een jaarrente van 6 mark. Na het

overlijden van Mabilie zou deze rente niet toekomen aan het klooster, maar aan de erfgenamen van Mabilie (Brouwers, p. 121, no. 32).

Nu een voorbeeld, dat tevens op Rolduc betrekking heeft. Op 21 Maart 1313 verkocht abt Theobald van Rolduc aan zijn bloedverwante Jutta, gezegd van Ruve (Ruyff, gehucht van Henri-Chapelle), religieuse te Sinnich, een jaarrente van 2 mark voor haar dagelijks onderhoud, daar haar prebende ontoereikend was (*ad ipsius sustentationem corporalem, cum ipsius prebenda tenuis fuit*). Na haar dood zou de rente aan het klooster Sinnich komen ter voorziening in haar jaargetijde (Brouwers, p. 118, no. 29).

Uit deze voorbeelden blijkt het volgende: in de congregatie van Rolduc mochten de religieusen speelpenningen bezitten, waarmede zij voor hun levensonderhoud datgene konden aanvullen, waarvoor de uitkering van de kloostertafel niet toereikend was; over deze speelpenningen konden zij vrij beschikken; zij behoefden die bij het overlijden niet aan de kerk of aan hun klooster te vermaken. Deze speelpenningen konden zo aanzienlijk zijn, dat zij een kapitaal vertegenwoordigden, zoals blijkt uit het geval van abt Theobald, die in 1313 uit eigen middelen aan een bloedverwante een jaarrente kon toeleggen.

Er blijkt voorts uit, dat in 1313 het leven van de gemeenschappelijke tafel een einde had genomen. Iedere religieus genoot van het klooster zijn prebende (*prebenda*). Wat hij dan nog te kort kwam, vulde hij uit eigen middelen aan (speelpenningen). Deze toestand moet al hebben bestaan omstreeks het midden der 13e eeuw, wijl de Annalist klaagt over de *singularitas*, die een der oorzaken is van het verval der kloostertucht. Vanaf 1288 stond één prebende ter begeving van de landsheer³³).

Met dat al hebben wij nog geen antwoord op de vraag, of de religieusen het levenslange vruchtgebruik van hun inbreng mochten genieten. Voor de jaren 1104-1157, toen uitsluitend land werd ingebracht, is dat moeilijk na te gaan, maar het gedrag van Embrico maakt het wel waarschijnlijk, dat het antwoord bevestigend moet luiden. Voor de jaren na 1157, toen er zelden land en in de regel slechts geld werd ingebracht, is dat nog moeilijker na te gaan, maar waarschijnlijk zullen de religieusen dat recht van vruchtgebruik wel zijn blijven behouden.

Laten wij de uitkomsten in het kort samenvatten. De religieusen van Rolduc mochten waarschijnlijk het levenslange vruchtgebruik van hun inbreng genieten. Zij mochten stellig persoonlijke eigendom hebben en daarover vrijelijk beschikken, dit minstens vanaf het

³³) W. Gierlichs, *Het abtsbrood of abtspensioen van Kloosterrade*, in Rolduc's Jaarboek, 1935, blz. 91-102.

midden der 13e eeuw. De persoonlijke eigendom werd van groter betekenis, toen eenmaal de gemeenschappelijke tafel was opgeheven door invoering van het stelsel der prebenden.

Het is van belang te constateren, dat men in Rolduc, waar de *Regula Augustini* als statuut werd erkend, juist in het punt der persoonlijke armoede daarvan afweek en de oude opvatting huldigde van Chrodegang van Metz, naar het schijnt, reeds van de stichting af. Dit feit bewijst nogmaals, dat de invloed van Rottenbuch, waar men in volstrekte persoonlijke armoede leefde³⁴⁾, niet heel groot kan zijn geweest in dit punt, evenmin als de invloed van Springiersbach en van de stichter zelf. Althans dat deze invloeden in dit punt geen blijvende uitwerking hebben gehad.

Tengevolge van het aanvaarden van parochiële zielzorg, waarmede in 1140 een begin werd gemaakt en die in het begin van de 13e eeuw een grote omvang bereikte, was Rolduc op de duur weinig meer dan een recollectiecentrum voor de omwonende kloosterlingen-pastors. Deze omstandigheid moet wel de oorzaak zijn geworden van het ontbreken van een blijvende armoedepraktijk.

§ 20. DE GEMEENSCHAPPELIJKE KAS.

De inbreng der geprofesten, de schenkingen aan het convent, de opbrengst der kloosterlanderijen en sinds 1236/7 ook een deel van de inkomsten der geïncorporeerde kerken van Lommersum, Afden en Setterich, vloeiden over het algemeen in de gemeenschappelijke kas van het convent, d.w.z. het fonds van de gemeenschappelijke tafel, waaruit aan de conventuelen voeding en kleding werd verschaft. Deze kas draagt bij de Annalist de naam van *promptuarium commune* (1144), bij oudere schrijvers ook wel *marsupium* (beurs).

Deze kas diende voor de gemeenschappelijke behoeften van het convent: *usus communes congregationis* (Fr. 24; deze uitdrukking ook in de *Regula Augustini*), *usus communes* (Paq. 3), *necessarii usus* (Fr. 17), *communis utilitas* (Goossens 7). Hieruit werd aan iedere conventueel zijn nooddrift verschaft: *necessitas* (Brouwers, no. 17), *servitium* (Fr. 24), *provisio debita* (Goossens 7). Behalve dit vaste dagrantsoen, dat volgens de *Regula Augustini* niet voor ieder gelijk behoefde te zijn, maar verband mocht houden met ieders verdienste en behoefte, ontvingen de conventuelen uit deze kas op

³⁴⁾ Manegold van Lautenbach, die de *consuetudines* van Marbach schreef, moest wegens zijn ijveren voor de strenge hervorming uitwijken naar Rottenbuch, waar hij van 1086-1094 deken (*decanus*) was. In 1094 werd hij proost van het nieuwe klooster Marbach in de Elzas.

gezette tijden nog extra-toelagen, een *refectio* (Fr. 17) of een *consolatio* (Brouwers, no. 17), op zekere feestdagen en jaargetijden van overledenen.

De uitkeringen uit deze kas beperkten zich tot wijn, cijns, brood, bier en kleding. Abt Erpo (1141-1178) had ook nog boter en kaas toegezegd, maar hiervan is weinig terecht gekomen, zegt de Annalist (1145), die het kon weten. De voorraad werd niet verdeeld, dan nadat eerst een tiende was afgezonderd voor de armen en conversen in het armengasthuis. Door abt Erpo werd hierin in 1144 een verandering gebracht: voortaan ontving het armengasthuis alleen de tienden van brood en bier, $\frac{1}{30}$ van de wijn, $\frac{1}{20}$ van de cijns, en zouden de broeders, die daar lagen wegens ziekte of aderlating, onderhouden worden uit de gemeenschapskas.

Ofschoon dat nergens met zoveel woorden wordt gezegd, zullen eerst ook de aandelen der *officia* en de rantsoenen der *stipendiarii* zijn afgezonderd. Dit soort lieden, dat zijn leven bij de abdij had verzekerd door overdracht van zijn bezit onder voorbehoud van levenslang vruchtgebruik of tegen genot van een vaste rente in natura, werd in Rolduc vanaf het begin al aangetroffen: Hezelo Hercker (Ann. Rod. 1113), Theodricus en Lupelo (id. 1114), Jutta (ib. 1124), Joannes de Burnheim en zijn vrouw Elisabeth (ib., 1147), deken Reimarus van Wischele (Fr. 17). Zeer interessant is het geval van Jutta, die bij het sluiten der overeenkomst van de abt tweemaal zoveel land in vruchtgebruik terugontving, als zij hem in blote eigendom had opgedragen: het is een zeer laat geval van een *praecaria remuneratoria*. Niet minder interessant zijn twee gevallen (Ann. Rod. 1146, Reinerus de Sleiden; 1153, aankoop van Curlo), waarbij de abt aan geldschieters, die hem de aankoop van zekere landerijen mogelijk maken, een lijfrente toekent³⁵).

Wat er na deze aftrek overschoot, was in het begin ruim voldoende om de conventuelen door het leven te helpen. Dat werd anders, toen men zekere fondsen ging afzonderen ten behoeve van de verschillende ambten; daarmee heeft men reeds een begin gemaakt vóór 1200 (§ 23). Voor de conventuelen werd nu de kost schraler, mede omdat de cijnsen onder de inkomsten een grotere rol gingen spelen en de waarde van het geld evenredig daalde. Om het convent niet tot armoede te laten vervallen, zag de abt zich in 1248 gedwongen, aan de pauselijke legaat Petrus Capocci te verzoeken, het getal der kanunniken te beperken tot 40. Misschien reeds in diezelfde tijd, maar toch in ieder geval vóór 1313, werd het gemeenschappelijke leven

³⁵) W. A. E. A. van der Grinten, *Sporen van verzekering in de oudheid*. 's Gravenhage 1931, blz. 30-32.

met zijn gemeenschappelijke tafel opgeheven. Van toen af genoot iedere kanunnik zijn prebende, zoals dat bij de seculiere kapittels gebruikelijk was. Wat hij te kort kwam, moest hij uit eigen middelen aanvullen (speelpenningen).

De abt beheerde de gemeenschappelijke kas. Dit mag men hieruit afleiden, dat hij de toelagen vaststelde. Hetgeen voor de tafel bestemd was, werd geïnd door de keldermeester (*cellerarius*). Het blijkt nergens, dat de keldermeester in Rolduc tevens algemeen rentmeester zou zijn geweest, zoals in vele oude Benedictijnenabdijen het geval was. Van het bestaan van een algemeen rentmeester in Rolduc is geen spoor te vinden. Er schijnen slechts plaatselijke rentmeesters te zijn geweest, die de gelden aan de abt of zijn vertegenwoordigers afdroegen. Die vertegenwoordigers traden dan occasioneel als zodanig op. *Frater aliquis debet eum recipere*, een der kanunniken moet hem gaan innen, wordt in het Cijnsregister van een bepaalde cijns gezegd (Mushelte).

Wanneer zich eenmaal fondsen voor de ambten hebben gevormd, is het soms moeilijk te onderscheiden, of de inkomsten voor de gemeenschappelijke kas dan wel voor de fondsen van de ambten zijn bestemd. Bij nader toezien zal men bemerken, dat de eerste steeds betaald worden aan de *ecclesia*. Ontmoet men uitdrukkingen als: *solvit ecclesie, colit ecclesia*, dan weet men met zekerheid, dat men te doen heeft met goederen en inkomsten van de gemeenschapskas. De Annalist vermeldt slechts inkomsten van de *ecclesia* en ook zeven hoeven, geëxploiteerd door de *ecclesia (curtes ecclesie)*. In het Cijnsregister en de 13e-eeuwse oorkonden daarentegen vindt men ook inkomsten en goederen van de abt en andere functionarissen. Toch zullen wij zien, dat de Annalist, schrijvend rond 1250, reeds het stelsel der bijzondere fondsen heeft gekend.

De inning verliep lang niet altijd vlot. Het gebeurde wel, dat de abt de contribuabelen door het interdict of de ban tot betaling moest dwingen³⁶). Het interdict legde hij in 1248 over het Luxemburgse, zonder toestemming van de Paus en de bisschop van Luik, voor welk feit hij dan ook van de pauselijke legaat Petrus, kardinaal-diaken van Sint-George, een terechtwijzing ontving³⁷).

In een bepaald geval van *codominium* bleek het niet mogelijk, een goed onder beheer der abdij te brengen. Dat was in 1212, toen Rutger van Mere een *allodium* te Bracht aan de abdij van Rolduc en de kerk

³⁶) Interdict en ban konden slechts worden uitgesproken door pausen, bisschoppen en *conservatores papales* (d.w.z. beschermers van afzonderlijke instellingen, aangesteld door de Paus en over de gerechtelijke dwangmiddelen van de Paus beschikkend).

³⁷) E. Poncelet, *Inventaire de Saint-Pierre à Liège*, no. 36, p. 14 (1248 Jan. 12).

van Heinsberg gezamenlijk had geschonken. Tussen de begiftigde kerken werd toen een overeenkomst aangegaan in dier voege, dat die van Heinsberg het allodium geheel voor zich zou hebben en jaarlijks aan Rolduc een zekere geldsom zou betalen³⁸). Nu konden tenminste de geldelijke inkomsten daarvan voor de *communes usus* worden aangewend; liever had men beschikt over de opbrengst in natura.

§ 21. DE KERKSCHAT.

De *thesaurus ecclesie* (kerkschat) vormde een apart vermogen. Hij werd gevuld door de schenkingen, *donaria*, met uitzondering van de schenkingen bij professie, die aan de gemeenschappelijke kas vielen, en door een zeker deel van de gewone inkomsten (Ann. Rod. 1144). Ook deze kas stond onder beheer van de abt, die in het beheer zal zijn bijgestaan door twee *procuratores*, aan wie hij op gezette tijden rekenschap zal hebben moeten afleggen³⁹). Zij bevond zich in de sacristie en bevatte ook de kerkschatten.

Met de middelen dezer kas bestreed de abt de aankopen van land. Daar onder abt Erpo (1141-1178) de aankopen buitengewoon talrijk waren, moet de schatkist toen goed zijn voorzien geweest. Toch kocht de abt ook vaak, wanneer hij geen geld in de *thesaurus* vond, zegt de Annalist; dan leende hij het geld en sloot met de geldschieters een lijfrentekoop (Ann. Rod., 1146, 1153).

De tijden der eerste Kruistochten waren daarvoor gunstig: de gelovigen waren milddadig en veel land werd door Kruisvaarders te koop aangeboden. In Egmond constateert men een gelijktijdige koopbedrijvigheid onder abt Wouter (1130-1161).

De abt was tot zulke aankopen gerechtigd, zonder daarvoor toestemming nodig te hebben van het kapittel. Eigenaardig is het, dat de eerste kloosteroversten, Ailbertus en Richerus, steeds tesamen met kanunnik Embrico als kopers optraden. Mogelijk is daarin een egard te zien jegens de rijke kanunnik, die het grootste deel van het kloostergoed had geschonken en daarover beschikkingsrechten kon doen gelden.

³⁸) Paq. 3 (1212).

³⁹) Zo ongeveer was de regeling in de congregatie van Sint-Victor (Martène, *o.c.*, III, 252-291, cap. 9). In *Rodensia*, III, blz. 69 hebben wij de *procurator*, waarvan Ernst spreekt, waarschijnlijk ten onrechte geïdentificeerd met de *cellerarius*. Er was maar één keldermeester, er konden meerdere procurators zijn. In kerspelkerken was *procurator* sedert de 13e eeuw de gewone benaming voor kerkmeesters.

§ 22. DE AMBTEN (OFFICIA).

De bijzondere fondsen heetten in Rolduc *officia* (Brouwers, no. 19) of *singularitates* (Ann. Rod.; Fr. 3, 1140), elders veelal *obedientiae*. De volgende zijn bekend.

1. De abt. Omstreeks 1380 leefde en at de abt in een apart huis en genoot een derde van de kloosterinkomsten (Ernst, VII, 91). Uit het overige twee-derde-deel trokken de kanunniken hun prebenden, die bestonden in een uitkering van 6 malder rogge 's jaars en een dagelijkse verstrekking of geschenk, indien tenminste de recht-hebbende aan het officie had deelgenomen.

Deze toestand moet al van oudere datum zijn. Reeds in 1217 is er sprake van des abten kapelaan (vgl. *Rodensia* III, blz. 69), zodat de abt toen reeds een eigen woning met kapel moet hebben gehad. Ook de Annalist klaagt over de *singularitas* der abten. Het Cijnsregister bevestigt dit op duidelijke wijze. Vele malen leest men daarin, dat een bepaald perceel geëxploiteerd wordt door de abt of de abt zoveel cijns opbrengt. Het zijn meest wijngaarden in en rond Ahrweiler. Andere wijngaarden daar waren door de abt (welke abt, wordt niet gezegd) gekocht en aan de abdij geschonken.

Daarnaast bezat de abt veelal nog een aanzienlijk persoonlijk vermogen. Wij zagen dat al aan abt Theobald in 1313. Dat blijkt ook het geval te zijn met de ongenoemde abt uit het Cijnsregister, die meerdere wijngaarden voor de abdij kocht uit eigen middelen. Dit vermogen, gevoegd bij de grote abtsprebende, stelde de prelaat in staat, het leven van een grand seigneur te leiden. Hij kon zich de weelde veroorloven, de hoven van koningen en vorsten te bezoeken, ook al werd dit door de oorspronkelijke kloostergebruiken verboden en al had hij daartoe niet het recht, wijl hij geen kromstaf voerde⁴⁰).

Het moet voor de abten wel eens verleidelijk zijn geweest eigen en kloostervermogen met elkaar te verwarren. Dat is abt Joannes Berensberg (1392-1432) overkomen, toen hij aan twee neven een lijfrente van 94 gulden vermaakte op de kloosterhof te Bornheim (Fr. 50, 1439).

⁴⁰) De vraag, of de abt van Rolduc in de 12e eeuw al dan niet de kromstaf heeft gevoerd (vgl. *Rodensia*, III, blz. 21), menen wij nu te kunnen oplossen en wel in ont-kennende zin. Volgens de *Consuetudines* van Sint-Victor (cap. 1) mocht de abt alleen deelnemen aan concilies en slechts de hoven van koningen en vorsten bezoeken, indien hij een *baculum* droeg; daar nu de abten der congregatie, zo gaat de tekst voort, deze kromstaf niet dragen, mogen zij gemelde gelegenheden niet bezoeken. Dit zal men ook op Rolduc mogen toepassen, temeer daar de Annalist critiek uitoefent op het feit, dat proost Frederik (1129-1134) deelnam aan een keizertocht naar Rome. Het feit, dat de abtszegels uit het begin der 13e eeuw figuren met kromstaf dragen, behoeft op niet meer dan een aanspraak te wijzen.

2. De *cellerarius*. Deze genoot de helft van de cijns der hertogelijke laten in Rolduc sinds 1219 (Fr. 30). Na 1305 wordt hij niet meer vermeld.

3. De *custos*. De andere helft van de genoemde latencijns kwam sinds 1219 toe aan de *custos* of koster. Verder behoorden tot het *officium ecclesie nostre custodie* enige goederen te Sinnich, welke in 1258 met de priorij Sinnich geruild werden tegen een jaarrente van 6 malder rogge en 4 malder haver, benevens een hofstad (*area*) te Beggendorf, welke jaarlijks 18 denarii en 2 capoenen opbracht (Brouwers, p. 109, no. 19, 14 Febr. 1258).

Over de inkomsten, verbonden aan de *officia* van de *prior*, *supprior*, *cantor* en *frater hospitalis*, is vóór 1300 niets bekend. Wat de laatste functionaris betreft, die waarschijnlijk beide gasthuizen beheerde, weten wij wel iets, tenminste over de inkomsten van het armengasthuis (zie hoger § 21).

§ 23. DE DIENSTGEBOUWEN (OFFICINA).

Men telde evenveel dienstgebouwen als haarden (*ignes*). In Marienthal waren het er zeven: 1. *pistrina* (bakkerij); 2. *camba* (brouwerij); 3. *coquina* (keuken); 4. *domus prioris* (woning van de prior); 5. *domus egrotantium sororum* (ziekenhuis); 6. *domus lavatricum* (washuis); 7. *domus hospitum* (gastenhuis). Zo was daar de toestand in 1176 (Goossens 2).

In het moederhuis Rolduc zijn de meeste van deze dienstgebouwen terug te vinden. Van de brouwerij is bij de Annalist sprake op het jaar 1149. Het washuis noemt hij *lavacrum* (1141); daar gold het spreekverbod niet. Van het gasthuis der rijken en het armengasthuis (tevens ziekenhuis) rept hij meermalen. De gasten van het eerste aten mede van de kloostertafel. De gasten van het tweede, dat werd opgericht door abt Richerus (1111-1121) en in 1194 een kapel kreeg, leefden van de armentien, doch kregen in 1144, voor zover zij tot de kloostergemeenschap behoorden, ook hun aandeel van de algemene tafel (vgl. *Rodensia* III, blz. 36, 53, 108). Beide gasthuizen zullen nog hebben bestaan omstreeks 1250, omdat de Annalist ze vermeldt. Wat in Marienthal het priorshuis was, was in Rolduc het abtshuis (*domus abbatis*), dat nergens met name wordt genoemd, maar reeds in 1217 moet hebben bestaan, wijl de abt dan al een kapelaan heeft.

Alleen van een bakkerij en een keuken is in de bronnen geen spoor te vinden, hetgeen natuurlijk niet wil zeggen, dat zij niet hebben

bestaan. Wel zullen deze overbodig zijn geworden in de loop der 13e eeuw, toen het gemeenschapsleven ophield. Ook door het verdwijnen der zusters, die een eigen gebouw met kapel hadden en in 1243 werden overgeplaatst naar Sinnich, was het kloostercomplex reeds geslonken.

Onder de nieuwe, gesecculariseerde leefwijze was er natuurlijk van een kloostergebouw met clausuur (*claustrum*) geen sprake meer. Een oorkonde van 1392 beschrijft het complex als een kerk met belendend kapittelhuis (*in facie ecclesie Rodeducis et loco capitulari*; Goosens 8). Veel meer dan deze twee gebouwen, benevens het abtshuis en enige woningen van kanunniken, zal er toen niet meer te zien zijn geweest. Wat er in die tussentijd met de overbodig geworden gebouwen is gebeurd, zal wel altijd een boeiend raadsel blijven. Men kan nog altijd van alles gissen over een niet gedateerde oorkonde, waaruit blijkt, dat het kapittel van Saint-Pierre te Luik een huis binnen het slot (*domus claustralis*) van Rolduc heeft gekocht (vgl. *Rodensia* III, blz. 45).

Het abtshuis en het armenhuis hadden eigen inkomsten, zoals wij zagen. Van de overige dienstgebouwen is dat niet bekend. Niets ook weten wij over de kerkfabriek en de stichtingen, aan de altaren verbonden. Van de interne geschiedenis der abdij is zeer weinig te achterhalen. Van de dochterpriorijen Sinnich en Mariëenthal weten we daaromtrent heel wat meer.

Het is hier de plaats om nog iets te zeggen over de bouwwijze der abdijkerk. Wij hebben gegist (*Rodensia* II, 53), dat de fundamenten van kerk en klooster in 1107 door Ailbertus en Embrico zouden zijn gelegd met een bijzonder soort cement (*scema*), nader aangeduid als Jodenlijm (*scema longobardinum*). Welk bindmiddel is hier bedoeld: het beton, de tuf of de tras?

De ouden en de middeleeuwers kenden het beton (*bitumen, bétun, ciment liquide*), een metselwerk van gestampt steenpuin. Steenpuin werd met mortel gemengd tot een hecht geheel en gestampt tussen houten bekistingen of muren van natuursteen.

Ook gebruikten de Romeinen in onze streken als cement gemalen tufsteen van een trachietlavagesteente, dat zij vonden in de Eifel (in de dalen van Nette en Brohl). Deze gemalen tufsteen droeg in Holland de naam van tras.

Omstreeks 1200, zo leest men bij Hamblock⁴¹⁾, gelukte het den Hollanders om kalk door toevoeging van deze gemalen tufsteen of tras hydraulisch te maken; de gemalen tufsteen werkte als hydraulische toeslag, die de verharding van de mortel onder water bevor-

⁴¹⁾ A. Hamblock, *Der Trass, seine Entstehung, Gewinnung und Bedeutung im Dienste der Technik*. Berlin, Julius Springer, 1909.

derde. De beste tras werd gemaakt in Dordrecht, waar men tufsteen uit het Rijnland invoerde en op de genoemde wijze bewerkte. Vandaar ook de naam Dordtse cement. De stad dankte daaraan een deel van haar bloei. De trasindustrie verviel na 1792, toen men cement begon te maken van een inheemse grondstof: gebrande klei.

De tras of kalkcement, pas rond 1200 uitgevonden, was nog niet bekend aan de bewoners van 't oudste Rolduc, wel aan de Annalist. Op het jaar 1136 schrijft deze immers, dat abt Borno de stenen van de slaapzaal, die toen werd gebouwd, met leem (*terra tantum*) liet voegen, wjl hij geen kalkcement (*calcem cementatum*) had. Deze passage bewijst, dat men in Rolduc in 1136 nog geen kalkcement of tras kende, maar dat de tras wel bekend was aan de Annalist: zij is derhalve een aanwijzing te meer voor onze stelling, dat de Annalist eerst kan hebben geschreven na 1200.

Het leggen van fondamenteen in 1107, door de Annalist als iets bijzonders voorgesteld, kan daarom niet met leem zijn geschied, maar ook niet met tras, omdat dit pas rond 1200 is uitgevonden. Het bindmiddel van Ailbertus en Embrico moet derhalve zijn geweest of gemalen tufsteen (die weinig bindende kracht bezat) of beton. Waarschijnlijk moet de keus vallen op het Romeinse beton, het *opus inticulatum*, een stampbouw, die in de 12e eeuw o.a. in Friese kloosters werd toegepast. En dat dit Romeinse bindmiddel, dit Romeinse *scema*, door de Annalist als een Lombardisch of Italiaans *scema* wordt voorgesteld, behoeft al evenmin te verwonderen als de benaming Lombardische stijl, waaronder de Romaanse stijl ook wel eens voorkomt.

Volgens de Annalist is ook de St. Marie te Utrecht met *scema* gebouwd, d.i. waarschijnlijk met Romeins beton. Het is een wel moeilijke, maar misschien dankbare taak voor een bouwkundige, eens na te gaan, in hoeverre in de fondamenteen van Rolduc en St. Marie werkelijk Romeins beton is verwerkt. Alleen zulk een onderzoek kan in deze kwestie zekerheid geven. Wellicht is eenzelfde bouwwijze ook toegepast bij de bouw der kerk van Baesweiler, waarvan de Annalist op het jaar 1152 verhaalt, dat men er gebrek had aan water voor de bereiding van het cement, en dat het water, dat daarvoor eerst door de dorpsmeier was geweigerd, in bloed veranderde, zodat de kerk werd gecimenteerd met bloed. Het cement zal daar zijn gestampt van rood puin, zodat het een rode kleur kreeg, die de bewoners het bloedverhaal heeft geïnspireerd.

De voorgestelde verklaring van de passage *scemate longobardino* werpt, als zij juist is, een geheel nieuw licht op de bouwgeschiedenis der abdij. De bouwplannen van Embrico van Mayschosz, waarin stampbouw was voorzien, waren luxueus en kostbaar en konden

daarom aanvankelijk geen genade vinden bij de nederige priester Ailbertus; de bescheiden en ongetwijfeld ook meer primitieve bouw, door Ailbertus begonnen, voldeed Embrico niet⁴²⁾. Het is nu duidelijker, waarom niet. Het is nu ook duidelijker, waarom de groots opgezette plannen van Embrico na de consecratie der crypte in 1108 onvoltooid zijn blijven liggen. Het gebrek aan geschikt steenpuin, aan technische hulpmiddelen, aan water en misschien ook aan geschikte arbeidskrachten kunnen de voortzetting van de bouw hebben belemmerd.

§ 24. HET DIENSTPERSONEEL.

Er zijn uit de tijd. vóór 1300 bijna uitsluitend geestelijken als hogere functionarissen bekend: de reeds genoemde prior, supprior, custos, cellerarius, cantor, frater hospitalis en capellanus abbatis. Welk deel der kloostergoederen tot hunne obediëntie behoorde en door hen werd geadministreerd, kon slechts in enkele gevallen worden nagegaan.

Onder het hoger lekenpersoneel moet worden genoemd de schout, die de abdij hield in Ahrweiler. Hij wordt voor het eerst vermeld in 1426 (Fr. 49) en bestuurde niet alleen de wijnbergen, door de abdij in eigen beheer geëxploiteerd, maar inde ook de tienden en zorgde voor de heffingen uit de wijnbergen en andere bezittingen der abdij in geheel het graafschap Neuenahr. Hij oefende zijn bestuur aanvankelijk uit van de „Klosterrather Herrenhof” in Giesenhoven, binnen de muren van Ahrweiler, later vanuit de „Roderhof” in de nabijheid van de vorige⁴³⁾.

Het ambtsgebied van de schout aan de Ahr is het enige district, dat met zekerheid is bekend. Van andere districten wordt noch in het cijnsregister noch elders melding gemaakt. Indien de goederen in Bornheim en omgeving, die werden bestuurd vanuit de „Klosterratherhof” aldaar, een afzonderlijke beheerder hadden — en dit is zeer wel mogelijk —, dan hebben ook zij een district gevormd.

Het lagere personeel der plaatselijke bestuurders en inners bestond uit meiers (*villici*). Dat Rolduc vóór 1300 meiers heeft gehouden, is zeer waarschijnlijk, maar er zijn geen bewijzen van over. Wel worden in het Cijnsregister (Fr., blz. 97) enkele meiers genoemd,

⁴²⁾ Embrico heeft het bouwteje van Ailbertus vernield. Dit kan daarom wel weinig soliede zijn geweest. Voegde Ailbertus misschien nog met leem?

⁴³⁾ W. Gierlichs, *Over de wijnbouw der abdij Kloosterrade*, in Rolduc's Jaarboek, 1935, blz. 114-127.

maar het blijkt uit de context niet zeker, of zij meiers van Rolduc waren, evenmin, in welke plaatsen zij functioneerden.

Cumulatie van ambten kwam reeds in de 13e eeuw voor. In 1285 was kanunnik Godefridus niet alleen cantor van Rolduc, maar tevens prior van Sinnich (Brouwers, no. 25). Van het cantorschap zal hij alleen de inkomsten hebben genoten, de waarneming overlatend aan een medebroeder. Een ander voorbeeld van cumulatie is dat van de kanunnik Joannes, die in 1305, cellerarius zijnde, tevens als *investitus* de inkomsten trok van het pastoraat van Kerkrade (Paq., 13), de waarneming van het herdersambt overlatend aan een *vicarius*, die niet noodzakelijk een zijner medebroeders behoeft te zijn geweest.

Oudheidkundige opgravingen in door de oorlog verwoeste Limburgse kerken

door

Dr P. GLAZEMA.

VOORWOORD.

In het vroege voorjaar van 1948 werd een aanvang gemaakt met de reeds in 1946 en '47 op het programma staande kerken in het zo zwaar door de oorlog getroffen Midden- en Noord-Limburg. De onderzoekingen geschieden door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek te 's-Gravenhage en stonden, met supervisie van het Hoofd van de Dienst, Prof. Dr A. E. van Giffen, onder technische en wetenschappelijke leiding van de schrijver van dit verslag, onderdirecteur van genoemde Rijksdienst.

Met uitzondering van het vluchtige onderzoek te Middelaar, waarbij Drs W. Glasbergen en de voorgraver Van Duyn betrokken waren, stonden alle opgravingen in Limburg en aangrenzend Noord-Brabants gebied onder dagelijks opzicht van de technici bij de Rijksdienst, de Heren Plug, De Boer en Van Pernis. Aan dezen was ook de kartering toevertrouwd. De Heer De Boer verzorgde tevens alle fotografische opnamen. Mr H. Wouters, Stadsarchivaris te Maastricht, completeerde de literatuurlijsten.

De talrijke roodgekleurde cirkels op een voorlopige werkkaart wezen erop, dat in Limburg een groot stuk werk verricht moest worden en met voortvarendheid diende te worden aangepakt, aangezien verschillende kerken op de nominatie stonden om herbouwd te worden. De genoemde drie technici werden over drie objecten verdeeld met het gevolg, dat steeds een drietal werken aan de gang was. Ten gevolge van deze werkverdeling mochten wij er in slagen een 22-tal terreinen te onderzoeken.

Nadat reeds in 1947 de verschillende emplacements bezocht en

besprekingen gevoerd waren met de heren pastoors, kerkmeesters en architecten, kon gestart worden met een klein en onvoldoend doorgezet onderzoek te Middelaar. De bouwbedrijvigheid was in dit dorpje zodanig, dat een uitvoerige opgraving niet kon worden toegelaten.

Op hetzelfde moment en om gelijke reden werd de spade te Buggenum in de grond gezet. Daarmede waren de opgravingen in het mooie land aan de Maas dan ingezet. Er volgden nu Beegden, Haelen, Herkenbosch, Herten, Baexem en Maasniel. Deze reeks vormde een Roermondse kring. Een tweede groep ontstond in de buurt van Venlo. Op de eerste plaats in de stad Venlo zelf, waar de St. Nicolaas en de St. Martinus onder de loupe genomen werden. Vervolgens Grubbenvorst, Sevenum, Arcen, Lottum, Blitterswijk, Tienray en Geisteren. Het laatst genoemde was een dubbel object. Behalve de kerk kwam te Geisteren ook de woudkapel van St. Wilbert in het Zand aan de orde. De op handen zijnde restauratie van deze kapel noodzaakte een oudheidkundig onderzoek.

Na een kleine steekproef te Venraay in de bijna voltooide parochiekerk ging het Noordwaarts naar Boxmeer, Afferden en Gennep. Te Gennep werd de Limburgse campagne afgesloten.

De opgravingen mochten zich in grote belangstelling verheugen. Behalve van de zijde der dorpelingen, geestelijkheid en toeristen werden de onderzoekingen bezocht door zeer veel leden van het Limburgs Genootschap voor Geschied- en Oudheidkunde. Bovendien organiseerde het Genootschap een excursie naar de opgravingen in Noord-Limburg, terwijl de kring Roermond een bezoek bracht aan verschillende objecten in de omgeving van deze stad.

Last not least werden de opgravingen vereerd met een bezoek door Mgr Dr G. Lemmens, Mgr J. Hanssen, de secretaris van het bisdom, Mr W. P. H. Delhooven en verschillende leden van de bisschoppelijke bouwcommissie.

Tijdens de opgravingen verschenen korte berichten in de Maasgouw en vrij uitvoerige opstellen in de Maas- en Roerbode, de Limburgse Post, het Venlo's Dagblad en in de Boxmeerse Courant.

In het hierachter afgedrukte verslag van de opgravingen is een alfabetische volgorde naar de plaatsnamen aangehouden. De verslagen bevatten de voornaamste mededelingen over de resultaten en bedoelen geenszins een laatste woord over deze materie te zijn. Integendeel, bij een voortgezet onderzoek van de kerken zal steeds meer voor de dag komen, dat integrerende betekenis heeft ten opzichte van de vroegere resultaten, zodat het thans geschrevene gewijzigd en aangevuld moet worden.

Dit is dan ook de reden, dat wij deze publicatie als *voorlopig* bestempelen, hopende, dat zich naderhand de gelegenheid zal voordoen in een herziene en aangevulde uitgave de resultaten der verschillende jaren samen te vatten.

Dat het Bestuur van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap erop aan heeft gedrongen de opgravingsverslagen van 1948 nu reeds in het licht te geven, getuigt van een wijs beleid. De ervaring leert immers maar al te zeer, dat uitstel vaak afstel betekent en iedere vertraging brengt bovendien mee een verbleken van de herinnering met het gevolg van een geringere detaillering van de beschrijving. Maar bovendien, welk een voldoening ligt erin voor de leden van het Genootschap, alsmede voor andere belangstellenden in den lande over de nog vers in het geheugen liggende opgravingen nu reeds vrij uitvoerig iets te kunnen lezen. De opgraver zelf echter is wel het dankbaarst van allen op deze wijze voor achterstand van publicaties behoed te worden.

INLEIDING.

Verscholen achter en ingesloten door huizen en schuren ligt in het Zuiden van Limburg, even terzijde van de verkeersweg Maastricht—Vaals het mooie dorpje Lemiers. Het vrijstaande kerkje (zie afb. 1), sinds lang niet meer voor de eredienst in gebruik, is een unicum onder de Nederlandse kapellen. Locale omstandigheden als de wat afzijdige ligging en een te nauwe insluiting door de woningen hebben voorkomen, dat deze kerk in de loop der eeuwen het veld moest ruimen voor een groter gebouw. Sinds de bouw van een nieuwe kerk aan de Vaalserweg kreeg de Middeleeuwse kapel de bestemming van jeugdgebouw.

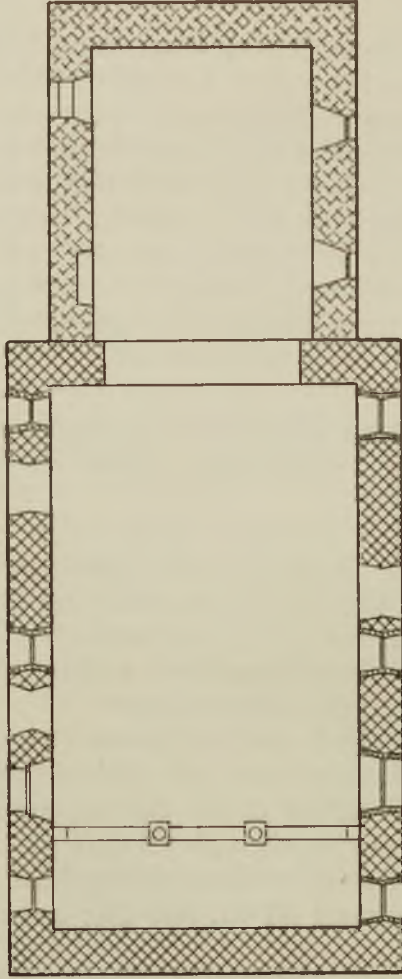
Men mag voor het behoud van deze kerk bijzonder dankbaar zijn. De opgravingen hebben aangetoond, dat Limburg oudtijds talrijke kapellen van dit type rijk is geweest, ja, dat het zeer waarschijnlijk de dorpskerk bij uitnemendheid was.

Denkt men zich het Limburgse land in, bezaaid met de kleine, van breuksteen, ijzeroer en mergel opgetrokken godshuizen, omgeven door, met sobere kruisen gestoffeerde kerkhoven, even zovele centra van dorpen en gehuchten, zich nu eens spiegelend in de Maas, dan weer meer landwaarts gebouwd, kapellen zonder torens of ten hoogste met een spitsje op de Westgevel, dan lijkt dit een droom. Jammer, dat dit alles in de loop der tijden werd weggevaagd. Maar de gang der mensheid is een stroom en het is vruchteloos er tegen op te roeien.

Zonk veel van het oude weg in het verleden, zodanig, dat taal noch teken meer tot ons kwam, hoe kostbaar is daardoor een enkel ding, dat de eeuwen doorstond. Zo staat het met Lemiers. Waar wij elders slechts wat fundamenten over hebben, komt hier een volledig gebouw tot ons. Kalf sprak reeds het vermoeden uit, dat deze kapel even goed uit de 9e als uit de 11e of 12e eeuw kon dateren. Vermeulen meent op grond van bij de restauratie voor de dag gekomen oudere fundamenten, dat dit kerkje tot de oudste Christentijd in ons land teruggaat. Sterk ingesteld op het heidendom suggereert Vermeulen, dat wij in Lemiers en andere eenvoudige, vroege godshuizen navolgingen van de heidense tempels mogen zien.

Persoonlijk achten wij de waarschijnlijkheid, dat de kapel te

KAPEL VAN DE H. CATHARINA TE LEMIERS

Tek. W. Sprenger
Copie A. v. Pernis

LEMIERS. Kapel van de H. Catharina. Datering volgens de Voorlopige Lijst. De kapel, thans buiten gebruik, is opgetrokken van groefsteen en bestaat uit: a. een klein eenbeukig schip, 11e eeuw (?); b. een smaller, rechthoekig, oorspronkelijk later, 11e eeuw (?) koor, dat vermoedelijk in 1648 verhoogd is.

Lemiers kan stammen uit de 11e of 12e eeuw, het grootst. Want bij geen der in 1948 voor de dag gekomen kapellen, welke in vorm en afmetingen met de kerk te Lemiers overeenkomen, is iets gevonden aan scherven of mortel, dat op de 8e of 9e eeuw kan wijzen. De voor de Karolingische tijd typerende rode mortel ontbrak geheel. Weliswaar kwam rode mortel voor, maar dan uitsluitend als Romeinse afbraak.

De jongste onderzoeken hebben klaar in het licht gesteld, dat er in sommige gevallen aan het stenen kerkgebouw een houten voorafgaat. Dit was b.v. het geval te Buggenum, Grubbenvorst, Afferden en Gennep. Helaas zijn door de diepe begravingen in veel gevallen de paalgaten verdwenen of ook wel gaan ze schuil onder de muren van de latere kerk. Men krijgt evenwel de indruk, dat deze houtconstructies geen andere vorm hebben gehad dan die van een rechthoekig gebouw. Te Buggenum en Gennep wordt de indruk gewekt, te doen te hebben met een tweeschepige aanleg. Het dak wordt hier door een in het midden geplaatste rij palen ondersteund.

De opgravingen toonden aan, dat vele stenen dorpskerken niet anders geweest zijn dan rechthoekige, bijna vierkante gebouwtjes van bescheiden afmetingen.

Men kan zich moeilijk indenken, dat er in deze, nauwelijks 7×9.5 m metende kapellen voldoende ruimte geweest is voor de gelovigen, als in aanmerking wordt genomen, dat het Oostelijke deel als altaarruimte ter diepte van ± 3 m vrij moest blijven. Vermoedelijk was er een houten afscheiding tussen koor en schip. Sporen van palen hiervan werden echter nergens aangetroffen.

Sommige kerkjes zijn bijna vierkant geweest en er gaan wel eens stemmen op hierbij te denken aan vóór-Christelijke heiligdommen. Zolang echter de Oost-Westlijn, in hoe geringe mate dan ook, domineert, beschouwen wij deze kapellen als Christelijk. Als volgens Vermeulen vele oude kerkjes in de volksmond nog „het heidense kerkje” genoemd worden, dan behoeft dit o.i. nog niet op een heidens heiligdom te wijzen.

De eenvoudige rechthoekige kapellen hebben zich stellig niet tot Limburg beperkt. Opgravingen in 1948 te Velp (Gld.) en te Eethen (N.Br.) brachten vierkante kerkjes van tufsteen aan het licht. In de kerk te Zelhem kon een kapel van 4.50×6.50 m teruggevonden worden. Het verhaal doet de ronde, dat de bestaande kerk gebouwd werd op de plaats, waar de H. Liudger een kapel stichtte.

Naast de rechthoekige kapel komt in Limburg als dorpskerk voor een gebouwtje met een tweedelig grondplan. In dit geval is het

priesterkoor door een versmalling van het schip onderscheiden. Het koor is steeds recht gesloten. Deze, meer gerekte zaalkerk met versmald recht koor was waarschijnlijk een gebouw, dat in grotere dorpen thuisbehoorde. Een omvangrijker parochie beschikte over meer middelen en kon zich een beter opgezette kerk permitteren. Of de simpele zaalkerk zonder speciaal koor als een derivaat van de versmald, rechte kerk beschouwd moet worden, is moeilijk te zeggen. Men kan zich ook indenken, dat de grotere kerk een uitbouw van de rechthoekige kapel is.

Alle door de opgravingen bekend geworden rechthoekige stenen kerkjes zijn in Limburg naderhand vergroot naar het Oosten door de aanbouw van een versmald, recht koor. In gevallen als Swolgen en Gennep is deze gang van zaken onbetwistbaar. Een tussenvorm was die, waarbij men wel de fundering van het koor bouwde, doch met de opstand wachtte tot de middelen de voltooiing toelieten. De oudste kerk te Arcen wekt suggesties in deze richting.

In de gevallen, waarbij aan een versmald rechte kerk de Oostmuur van het schip in de fundering geheel is doorgetrokken, terwijl toch schip en koor gelijktijdig ontstonden, dient men er rekening mede te houden, dat schip en sanctuarium soms slechts door een smalle poort met elkaar verbonden waren. Voorbeelden van dergelijke poorten komen o.a. in oude Engelse kerken nog voor.

Een derde vorm, kennelijk een uitbreiding van de bestaande kerk, is die, waarbij het versmalde, rechte koor plaats maakt voor een bredere, veelal polygonale sluiting. In de meeste gevallen is deze uitbreiding gebouwd van mergel en voorzien van steunberen. Alleen te Gennep kwam een tussenvorm voor, waarbij de rechte Oostmuur gehandhaafd bleef, doch het koor in breedte gelijk gemaakt werd aan het schip. Men bouwde hier dus eigenlijk een nieuw, onversmald, rechtgesloten koor.

Geheel buiten het bestek van de ontwikkelingsgang van de rechte kerk valt die te Grubbenvorst. Het oudste koor had hier een absidale vorm. Naderhand is deze door een veelhoekige vervangen, evenals de eerste gefundeerd op Maaskeien. Het derde stadium bestond in de aanleg van een veelhoekig mergelkoor.

Een tweede voorbeeld van een absis is de sluiting van de Zuidelijke zijbeuk te Maasniel. Men heeft hier een absidale zijbeuk gecombineerd met een recht koor. Het laatste is echter ouder.

De derde halfronde koorvorm werd ontgraven te Broekhuizervorst. Bij het sterke overheersen van het rechte koor springen deze enkele ronde sluitingen zeer in het oog en maken de indruk van uitzonde-

ringen te zijn. Zij leunen in deze streek o.a. aan tegen de rondkorigheid van de Romaanse kerken te Wessem, Susteren en St. Odiliënberg.

Bij het bouwmetaal, dat aan de verschillende funderingen voorkwam, onderscheiden we Maaskeien, ijzeroer, vuursteen, tufsteen en mergel. Met uitzondering van de tuf is dit alles inheemse natuursteen. Naar men meent, werd de ijzeroer gewonnen uit de bodem en de bedding van riviertjes en stroompjes.

Losse vondsten waren uiterst gering. Behalve fragmenten van Romeins-Frankische dakpannen, die zo goed als bij alle objecten aan het licht traden, hetzij los, hetzij in het muurwerk gemetseld, kwamen hier en daar wat scherven te voorschijn. De belangrijkste zijn die te Geisteren. In deze kerk vond men ook een bewerkt stukje gouden draad. Een en ander getuigt van hoge ouderdom. Men zie hiervoor het betreffende verslag.

Wij willen met deze korte opmerkingen over de aard en de resultaten der opgravingen als inleiding op de verslagen volstaan. Het is voldoende duidelijk, dat deze gehele materie talrijke perspectieven opent met betrekking tot de geschiedenis van onze Middeleeuwse bouwkunst, alsook wat aangaat de cultuurgeschiedenis van deze streek, maar dit vraagt een uitvoerige en diepgaande studie, die beter aangepast kan worden als de opgravingen op de kerkterreinen voltooid zijn.

Men moet de verslagen beschouwen als een excursie. Natuurlijk is het niet mogelijk de tekeningen boeiend te beschrijven. Maten en cijfers spreken doorgaans weinig tot de lezer. Toch dienen deze vermeld, terwille van de documentatie. Als bronnenmetaal immers moeten deze tekeningen, foto's en beschrijvingen uitgangspunt kunnen zijn voor ieder, die van de ontwikkelingsgang van kerk en cultuur in Midden- en Noord-Limburg dieper gaande studies wil maken.

Dit neemt echter niet weg, dat het doorlezen van de verslagen, het bekijken van de foto's en het zich inleven in de kaarten het verleden sterk kan doen leven. Eén voorwaarde is hier echter aan verbonden, nl. deze, dat men Limburg moet bereizen. Het land aan de Maas is een land van grote verrassingen en stille wonderen. In de kapellen en kruisen, de bedevaartplaatsen, de gewijde putten, leeft ook nu nog sterk de geest van de Middeleeuwen voort.

Wie Limburg, ook Midden- en Noord-Limburg, niet met een open oog voor deze schone traditie doorkruiste, wie nimmer op de weg stond als het heilig uur geluid werd of met ontroering het Allerheiligste voorbij zag gaan, terwijl jong en oud langs de weg en in de geopende deuren knielde, wie zich afsloot van dit alles, tot hem zullen ook de opgravingen weinig anders te zeggen hebben dan wat

bouwtechnische bijzonderheden. Het blijven dode stenen en dorre prenten. Ook hier geldt, dat het de geest is, die alles levend maakt.

Algemene literatuur.

- Bouvy, D. P. R. A., *Middeleeuwsche beeldhouwkunst in de Noordelijke Nederlanden*, Amsterdam, 1947.
- Bijvanck, A. W., *De tabula Peutingeriana in Nederland volgens Ptolemaeus*. In: *De geschiedk. atlas van Nederland; de Romeinsche en de Frankische tijd*, 1929, pp. 29-31.
- Crassier, L. de, *Dictionnaire historique du Limbourg néerlandais*. Publ. Soc. Limb., 1930-1935, pp. 66-71; 1937, p. 73.
- Eversen, J. M. en J. L. Meulleners, *De Limburgsche gemeentewapens, vergeleken met de oude plaatselijke zegels en beschouwd in het licht der locale geschiedenis*. Publ. Soc. Limb., 1899, p. 35.
- Faber, F. J., *Nederlandsche landschappen*, 1942, pp. 290-316.
- Flament, A. J., *Aanteekeningen omtrent kunstvoorwerpen, oudheden enz. in Limburg*. Maasg. 1903, 1904, 1905. Idem, *Geschiedk. Bladen*, 1905-1906. — *Het verdwijnen onzer kerkelijke kunstschaten*. *De Katholiek*, 1924, p. 387.
- Fockema Andreae, S.J. en E. H. ter Kuile, *Duizend jaar bouwen in Nederland*, I, 1948.
- Habets, J., *Geschiedenis van het bisdom Roermond*, Roermond, 1875-1927.
- Hardenberg, H., *Bijdragen tot de geschiedenis van Limburg in den Romeinschen tijd*. Maasg. 1944/45, pp. 40-51.
- Hoogewerff, G. J., *De Noord-Nederlandsche schilderkunst*, 's-Gravenhage, 1936.
- Janssen, M. J., *De vereering van den H. abt Antonius en de St. Antoniusgilden in het voormalige land van Kessel*. Publ. Soc. Limb. 52, 1916, p. 189.
- Kalf, J., *Romaansche gewelfbouw in Limburg*. Voordracht voor de Kon. Acad. van Wetenschappen, R.K. Bouwblad, 1929/1930, p. 341.
- Kalf, J. en P. J. H. Cuypers, *De Katholieke kerken in Nederland*, Amsterdam, 1906.
- K(emp), M., *Romaansche periode. Bouwers en kunstnijveren*. *Nedermaas*, 1938/1939, p. 1.
- Keuller, L., E. Lahaye en W. Sprenger, *Limburgsche bouwstenen*. Publ. Soc. Limb. 46, 1910, p. 307.
- Kuile, E. H. ter, *De torens van Nederland*, Amsterdam, 1941. Heemschutserie 7.
- Kuile, E. H. ter, J. A. L. Bom en C. J. M. van der Veken, *Oorlogsschade aan monumenten van geschiedenis en kunst in Nederland*. Bull. Ned. Oudh. Bond, 5e s. 1e jrg., 1948, p. 69.
- Limburg's Jaarboek*. Uitgave van „Limburg”, Provinciaal Genootschap voor geschiedkundige wetenschappen, taal en kunst, Roermond, 1894 vlg.
- Maasgouw, *De, Orgaan voor Limburgsche geschiedenis, taal- en letterkunde*, Maandblad van het Provinciaal Geschied- en Oudheidkundig Genootschap in Limburg, Maastricht, 1879 vlg.
- Martin, W., *Herleefde schoonheid*, Amsterdam, 1945.
- Mialaret, J. H. A., *Noord-Limburg*. In: *De Monumenten van Geschiedenis en Kunst in de Provincie Limburg, Geïllustreerde Beschrijving*, 2e stuk, 1937.

Neerlandia Catholica, of Het Katholieke Nederland.

Ter herinnering aan het gouden priesterfeest van Z.H. paus Leo XIII, Utrecht, 1888.

Nispen tot Sevenaer, E. O. M. van, Eenige opmerkingen over Limburgsche Romaansche kerken. Leven en Werken, nieuwe serie, 5e jrg., 1941.

Publications de la Société historique et archéologique dans le Limbourg. Maastricht, 1864 vlg.

Rijswijck, A. van, De verwoeste kerken van Limburg. Roermond, 1947.

Veen, J. S. van, Het Bisdóm Luik. In: De Geschiedkundige atlas van Nederland; de kerkelijke indeeling omstreeks 1550 tevens kloosterkaart III, pp. 48-62.

Vermeulen, F. A. J., Handboek tot de geschiedenis der Nederlandsche bouwkunst. I, 1928.

TOPOGRAFISCH OVERZICHT

AFFERDEN

Kerk van de H.H. Cosmas en Damianus.

(zie afb. 2 t/m 6)

Het enig belangrijke deel van de kerkruïne, zoals deze er thans staat, is de torenromp. Deze romp is grotendeels van ijzeroersteen opgemetseld en daardoor een waardevol monument.

Binnen de 15e tot 16e eeuwse en in de 19e eeuw vergrote kerk kwamen de funderingen van een ouder, oerstenen schip met koor te voorschijn. Blijkbaar is dit het schip, dat bij de toren hoort of beter gezegd omgekeerd. De toren immers stond gedeeltelijk op de fundering van de Westmuur van het schip en werd dus later toegevoegd.

De rechthoekige zaalkerk, die het eerste stenen kerkgebouw van Afferden vertegenwoordigt, was bij benadering $7\frac{1}{2} \times 12$ m groot. De oersteen had de kapitale afmetingen van 20 tot 50 cm, ja soms nog groter. In het schone zand gelegd, d.i. dus op staal gefundeerd, vertoonde het werk een zekere regelmatigheid, doordat de zijkanten gevormd waren door middel van zwaardere, soms enigszins plaatvormige stukken oer en de ruimte ertussen gevuld was met kleinere oersteen. Het geheel herinnerde aan kistgietwerk. Vooral aan de Zuidkant was de fundering goed bewaard.

Het kleine kerkje is naderhand Oostwaarts vergroot met een ver-smald, rechtgesloten koor, metende 5×6 meter. De dikte van de muren, zowel van het schip als van het koor bedroeg om en bij de 70 cm. De fundamenteën van het koor waren niet uitsluitend van oersteen gebouwd, maar grotendeels ook van vuursteen ter grootte van pl.m. 30 cm. Mogelijk is gelijktijdig met het rechte koor de toren ontstaan.

In een derde periode werd het koor ter diepte van slechts 1 m naar het Oosten uitgebouwd en wel in veelhoekvorm. Het bouw materiaal was baksteen. Men kan moeilijk aannemen, dat ruimtegebrek de reden is geweest van deze verbouwing. Eerder maakt het geheel de indruk van een stijlvoorliefde. Dat de koormuren niet bouwvallig waren, blijkt wel uit het feit, dat de Noord- en Zuidmuur intact gelaten werden. Ten slotte onderging de kerk in de XVe eeuw en daarna nog een uitbreiding in de vorm van een polygonaal baksteen-koor ter diepte van $12\frac{1}{2}$ m met dezelfde breedte als het schip. Begrijp-

pelijk, dat men dit gebouw naderhand drieschepig gemaakt heeft, zij het dan ook in verschillende perioden.

Na verwijdering van de niet belangrijke begravingen, welke zich over de gehele lengte van schip en koor voordeden, bleken in de ondergrond talrijke paalgaten voor te komen. De diepte dezer gaten varieëerde tussen 10 en 50 cm. De doorsnede tussen 20 en 75 cm. Ofschoon een viertal grote gaten enigszins een rechte lijn vormden, waren de overige 34 zodanig verspreid, dat men er geen regelmaat in kon vinden. Wel was op grond van de kleur een langwerpige rechthoek te onderkennen, metende 4×14 m. De dikte en de diepte van de paalgaten is echter dermate uiteenlopend, dat van een samenhang zeer moeilijk sprake kan zijn.

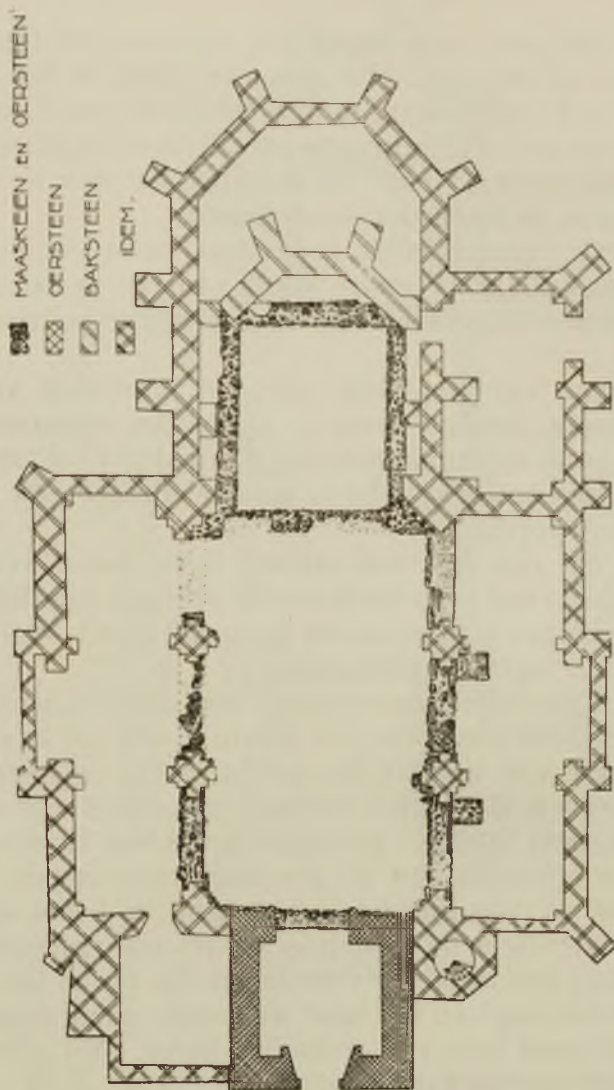
Hoe moeten we deze talrijke paalgaten interpreteren? Het enige feit, dat met zekerheid kan worden vastgesteld is, dat ter plaatse van het oude schip en koor eens een houtconstructie stond. De begravingen bewijzen, dat wij hier niet met steigerpalen van de 15e eeuwse kerk te doen hebben. Want de paalgaten waren door de begravingen doorsneden, kwamen uitsluitend in het allerdiepste vlak voor en op geen enkel hoger niveau. Naar wij menen zijn ze oudtijds afgedekt en vergraven.

Van de inventaris der Middeleeuwse kerk zijn een paar reliefs in de koormuur bewaard gebleven. Men heeft in de buitenmuur twee gewelfsluitstenen ingemetseld, respectievelijk voorstellende een op de maansikkel rustende Madonna met Christuskind op de linkerarm en de Visitatie van Maria. Een derde gebeeldhouwd steentje stelt vermoedelijk een mensenhoofd voor.

Literatuur.

- Bericht betreffende de vergrooing van de R.K. kerk te Afferden, Oudh. Jaarb., 1937, p. 29.
- Bouvy, D. P. R. A., Middeleeuwsche beeldhouwkunst in de Noordelijke Nederlanden. 1947, p. 188.
- Crassier, L. de, Dict. hist. du Limb.
- Eversen-Meulleners, Limb. gemeentewapens.
- Flament, A. J., Aanteekeningen omtr. kunstvoorwerpen, Maasg. 1903, p. 41.
- Janssen, M. J., Eenige bijzonderheden van de kerk te Afferden, Maasg. 1897, p. 54.
- Diefstal in de Affersche kerk. Maasg. 1897, p. 55.
- Orgel te Afferden. Maasg. 1898, p. 31.
- Kalf, J., Katholieke kerken.
- Kuile, E. H. ter, Duizend jaar bouwen, p. 307.
- Mialaret, J. H. A., Geïll. Beschr. Noord-Limburg, 16, 18-27.

AFFERDEN R.K. KERK

Tek en Opn.
G. Plug

Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. 's Gravenhage 1949.

AFFERDEN. R.K. kerk. Datering volgens de Geïllustreerde Beschrijving: de kerk bestaat uit een vierkante Westtoren, een misschien oorspronkelijk éénbeukig, thans drijscheepig schip, een eenbeukig koor met $\frac{3}{8}$ veelhoek. Toren 13e eeuw. Pijlers van het schip 15e eeuw, eerste helft. Koor, tweede helft. 15e eeuw. Noordbeuk voornamelijk begin 16e eeuw. Zuidbeuk 1848 (?). Overige delen 19e en 20e eeuw.

ARCEŃ

Kerk van de H.H. Petrus en Paulus.

(zie afb. 7)

De geschiedenis van deze kerk begint met een enkelvoudige zaalkerk van Maaskeien en oersteen. Het gebouwtje had de bescheiden afmetingen van 7×11 m en bezat muren ter dikte van 70 cm. De Maaskeien hadden een gemiddelde grootte van 30 cm en de afmetingen van de ijzeroerbrokken waren naar verhouding. Er was weinig of geen regelmatigheid in de opzet der funderingen.

Arcen weerspiegelt ogenschijnlijk de gewone ontwikkelingsgang van een kerk, die naderhand voorzien wordt van een Westtoren en naar het Oosten wordt uitgebreid met een versmald rechtgesloten koor.

Evenals te Sevenum werd de toren tegen de Westmuur van het schip gebouwd, zodanig, dat deze muur de Oostelijke torenmuur uitspaarde. De dikte van de torenmuren bedroeg gemiddeld 1.40 m. Ten gevolge van deze dikte was het verschil in buitenwerkse breedte tussen toren en schip slechts gering.

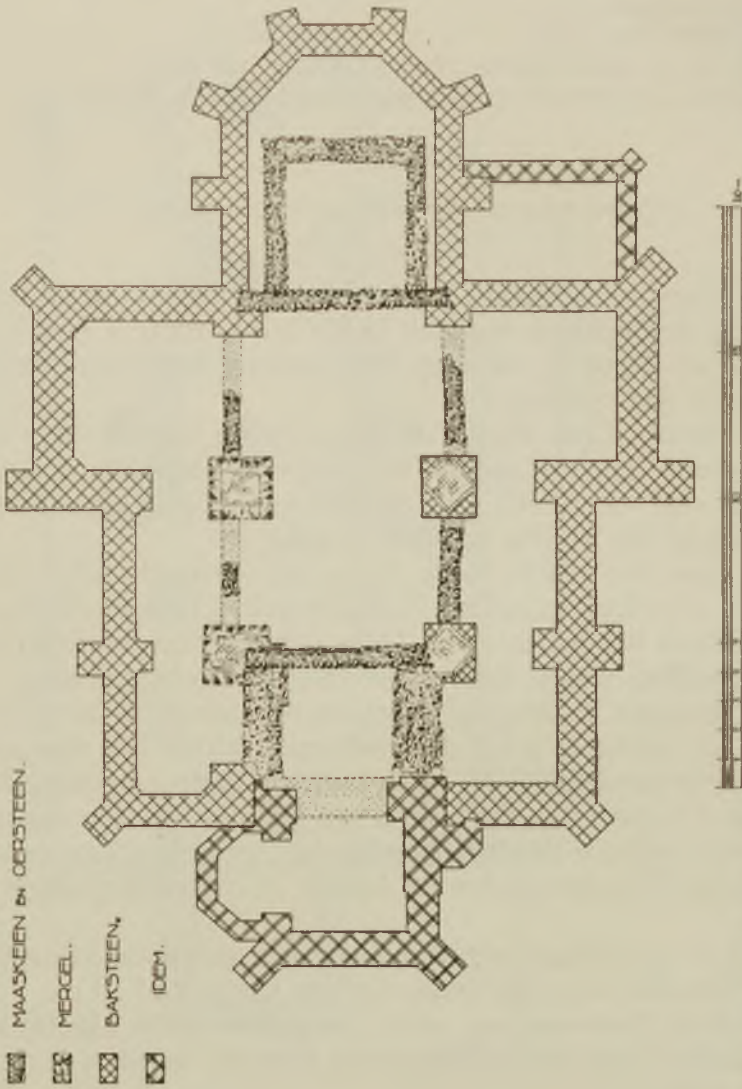
Het rechte koor, dat zich door een variatie in het metselwerk van het schip onderscheidde, had even brede muren als het schip. Bij beide waren de funderingsstenen in zand en niet in mortel gebed. Wel kwam witte mortel in hogere lagen voor.

Bij een zeer nauwkeurige beschouwing van de verbinding der muren van schip en koor bleek, dat het moeilijk was uit te maken, of het koor inderdaad niet gelijktijdig met het schip ontstaan was. Terwijl er in de bovenste lagen geen verband was, bleek men op een lager niveau een en ander in elkaar gemetseld te hebben. Er zijn, naar wij menen, voor de oplossing van dit probleem twee wegen. In de eerste plaats bestaat de mogelijkheid, dat men bij de bouw van het koor de onderste fundering in de Oostelijke schipmuur ingehakt heeft en in de tweede plaats kan men zich voorstellen, dat bij de bouw van de kerk reeds de fundering van het koor weliswaar werd aangelegd, doch dat de opstand eerst later zijn voltooiing kreeg. Wij achten dit laatste niet het meest voor de hand liggend.

Worden koor en schip als één periode beschouwd, dan staat men voor de vraag, waarom de Oostmuur werd doorgefundeerd. Voor de beantwoording hiervan verwijzen wij naar hetgeen hieromtrent in het voorwoord van dit verslag is opgemerkt.

Het drieschepige bakstenen gebouw met veelhoekig koor was volgens de Voorlopige Lijst ontstaan in de 15e of 16e eeuw met een 19e eeuwse sacristie en een moderne Westtoren.

ARCEN. R.K. KERK.

Tek en Opn
A. v. Pernis

Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. 's Gravenhage 1949

ARCEN. R.K. kerk. Datering volgens de Geïllustreerde Beschrijving: koor 15e eeuw, schip 16e eeuw, eerste kwart, toren begin 20e eeuw. Op 20 April 1681 werd de kerk door brand „verwoest”. Waarschijnlijk was dit slechts een verbranden van de bedaking.

Literatuur.

- Crassier, L. de, Dict. hist. du Limb.
 Eversen-Meulleners, Limb. gemeentewapens.
 Flament, A. J., Aanteekeningen omtr. kunstvoorwerpen. Maasg. 1903, p. 41.
 Kalf, J., Katholieke kerken.
 Maasgouw, 1879, 1901, 1923.
 Mialaret, J. H. A., Geïll. Beschr. Noord-Limburg, pp. 1-11.
 Veen, J. S. van, De kerkgift te Arssen. Maasg. 1920, p. 40.

BAEXEM

Kerk van de H. Johannes de Dooper.

(zie afl. 8)

Op een enigszins verhoogd terrein lag voor de oorlog de kerk van Baexem aan de Oostkant van een kleine brink, waarop enkele wegen bijeen kwamen. Door de rakelings hier passerende rijksweg is de oude dispositie wel wat verstoord.

De Voorlopige Lijst begint de beschrijving van de kerk met de weinig flatteuse opmerking, dat het een onbelangrijke, drieschepige kleine kerk was van 1850. Aan de kerk is dus, wat de architectuur betreft, weinig van waarde verloren gegaan.

Anders staat het met de toren. Deze zou omstreeks 1200 gebouwd zijn en een afwijking naar het Noorden gehad hebben. Een gedenksteen vermeldde het jaartal 1576. Deze steen zou een herinnering zijn aan de herstelling van de later afgebroken tweeschepige kerk.

De opgravingen hebben de geschiedenis van deze kerk wel wat verduidelijkt. Gebleken is nl., dat de toren oudtijds deel uitmaakt van een kleine, vermoedelijk 8×14 m metende kerk met voorgebouwde Westtoren. De vorm van het koor ervan kon niet worden nagespeurd. Van het oude gebouw kwamen hier en daar gedeelten van de vleilaag te voorschijn. Deze bestonden uit kleine, in het zand gelegde Maaskeien.

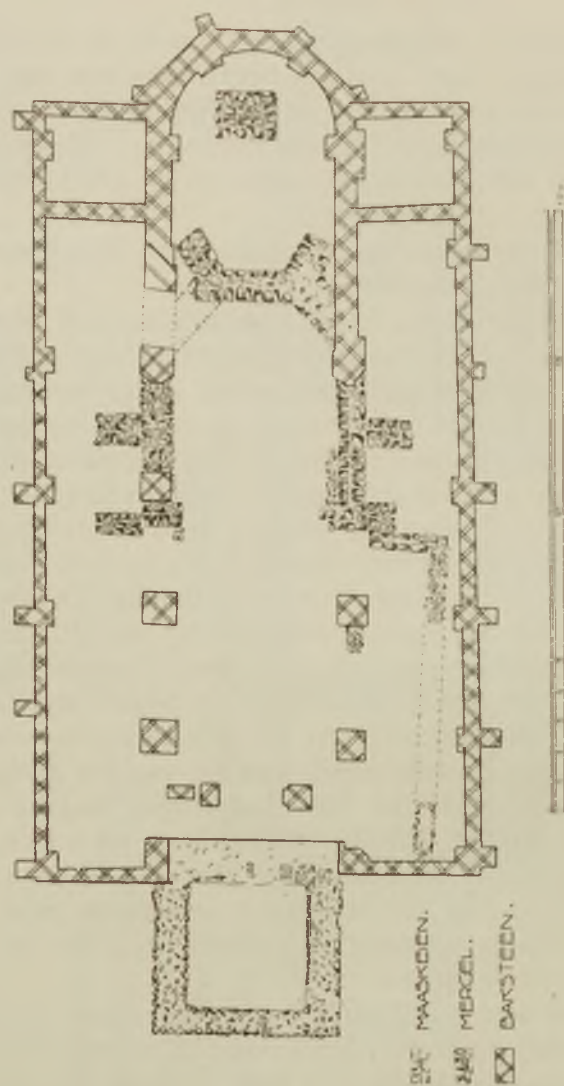
De kerk is naderhand vergroot door een polygonaal mergelkoor. Hierdoor bereikte het schip inwendig een lengte van 18 m.

In een derde bouwstadium werd het gehele schip afgebroken om plaats te maken voor het onbelangrijke gebouw, dat dan in de oorlog te gronde ging.

Literatuur.

- Baexem, kerk, Maasg. 1911, p. 76.
 Crassier, L. de, Dict. hist. du Limb.
 Eversen-Meulleners, Limb. gemeentewapens.
 Flament, A. J., Aanteekeningen omtr. kunstvoorwerpen. Maasg. 1903, p. 46.
 Kuile, E. H. ter, De torens van Nederland.
 Martin, W., Herleefde schoonheid, 1943, p. 53.

BAEXEM R.K. KERK.

Tek. en Opm.
G. Plug

's Gravenhage 1949.

Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

BAEXEM. R.K. kerk. Datering volgens de Voorlopige Lijst. Onbelangrijke, bakstenen driescheppige kleine kerk van 1850, met oude, eenvoudige, geheel vierkante, uitwendig van mergelsteen, inwendig van keien gemetselde toren, pl.m. 1200. Boven de Westingang een gedenksteen, A° 1576, ener herstelling van de afgebroken tweescheppige kerk.

BEEGDEN

Kerk van de H. Martinus.

(zie afb. 9 t/m 12)

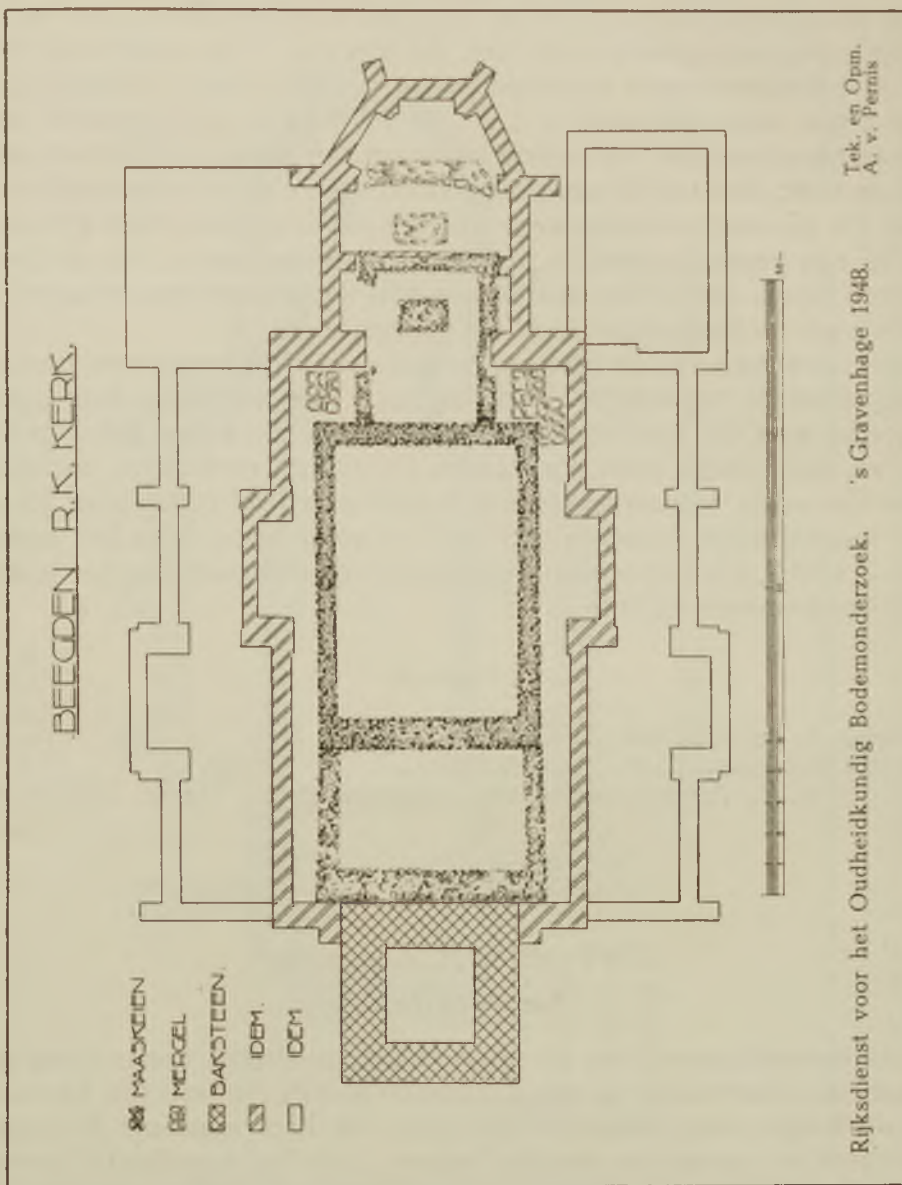
Het oudste kerkgebouw, dat op de plaats van de in de oorlog zo goed als geheel verwoeste kerk gestaan heeft, was een eenvoudige, rechthoekige kapel, binnenwerks 6×9 m. De dikte der muren bedroeg 60 cm. De fundamenteën waren tot een hoogte van pl.m. 60 cm bewaard en geheel opgetrokken van Maaskeien, waarvan de gemiddelde maat 10 cm bedroeg.

Sporen van een ouder gebouw kwamen niet voor. Een houten kerk is Beegden blijkbaar niet rijk geweest.

De funderingen van de oudste kapel kenmerkten zich door grote regelmatigheid in het leggen der keien en de onderlinge afstand van de keienlagen. Deze laatste waren gescheiden door lemlagen van 7 cm. Op de bovenkant van de funderingen kwam hier en daar witte mortel voor. Blijkbaar begon op deze hoogte het opgaande werk.

In een tweede periode werd de eenvoudige zaalkerk naar het Oosten en het Westen vergroot. Oostwaarts bestond deze uitbreiding in het aanbrengen van een rechthoekig koor, metende $3\frac{1}{2} \times 5$ m. Het sprong aan Noord- en Zuidzijde ongeveer 1 m naar binnen. De Oostwand was geheel recht. De muren hadden een breedte van 50 cm. In de sluitingsmuur kwamen enkele mergelstenen voor. Vermoedelijk is dit een restauratie uit de tijd, dat de Maaskeien als bouw materiaal reeds door de mergel op zij waren geschoven. De Westwaartse vergroting van de oude kerk had een breedte gelijk aan die van het schip en een diepte van bijna 4 m binnenwerks. De funderingen hadden een geringere diepte dan die van het schip en van het koor, en waren minder nauwkeurig aangelegd. Deze omstandigheid zou erop kunnen wijzen, dat koor en Westuitbouw niet van dezelfde bouwmeester zijn en misschien ook niet gelijktijdig ontstaan. Zekerheid heeft het onderzoek echter in dit opzicht niet gegeven.

Een derde bouwfase bestond in een tweede vergroting van de kerk naar het Oosten. Hierbij heeft men het versmald, rechtgesloten sanctuarium vervangen door een veelhoekig koor van mergel. De opgraving bracht voldoende fundamentresten aan het licht om de plattegrond te kunnen reconstrueren. Het mergelkoor was bijna even breed als het oude schip, d.w.z. binnenwerks ruim $5\frac{1}{2}$ m; de diepte was pl.m. 7.80 m. De sluiting had de vorm van drie zijden van een achthoek ($\frac{3}{8}$). Inwendig maakte het muurwerk een enigszins ronde indruk, maar wij geloven toch niet, dat hier sprake is van een inwendig rond en uitwendig polygonale kerkvorm. De dikte der muren bedroeg gemiddeld 90 cm.

Van de altaren werden twee funderingen teruggevonden, respectievelijk behorende tot het Maaskeienkoor en het koor van mergel. Het eerstgenoemde was 1.60×1 m, het tweede 1.70×1 m groot.

Een volgende bouwperiode zou die geweest zijn, waarin de vierkante bakstenen toren tot stand kwam. Volgens de Voorlopige Lijst werd deze toren gebouwd in 1773. In 1870 werd vervolgens de kerk geheel vergroot. Een der oudste inwoners van Beegden herinnert zich, dat de kerk, die in 1870 werd afgebroken, een vlakke houten zoldering had. De nieuwe bakstenen kerk werd om de oude kerk heen gebouwd en op een gegeven ogenblik kon men tussen de muren van de beide kerken lopen. Er is hier dus sprake van een nieuwbouw, waarbij de oude kerk zo lang mogelijk intact gelaten werd.

Bij het slopen van de kerkfundamenten in 1948 kwam een vierkant mergelblok te voorschijn, dat in de vorm van een kistje met deksel bewerkt was. Bij onderzoek bleek de kubus een loden koker te bevatten, inhoudende een perkamenten rol. Op dit perkament, dat sterk door het vocht was aangetast en daardoor vrijwel onleesbaar, kwam een bouwkundige tekening van kerk en toren voor. Van het jaartal was . . CCCLXX nog te zien. Kennelijk is dit de staart van het jaartal 1870 in Romeinse cijfers.

Literatuur.

Crassier, L. de, Dict. hist. du Limb.

Eversen-Meulleners, Limb. gemeentewapens.

Flament, A. J., Aanteekeningen omtr. kunstvoorwerpen. Maasg. 1903, p. 49.

BLERIK

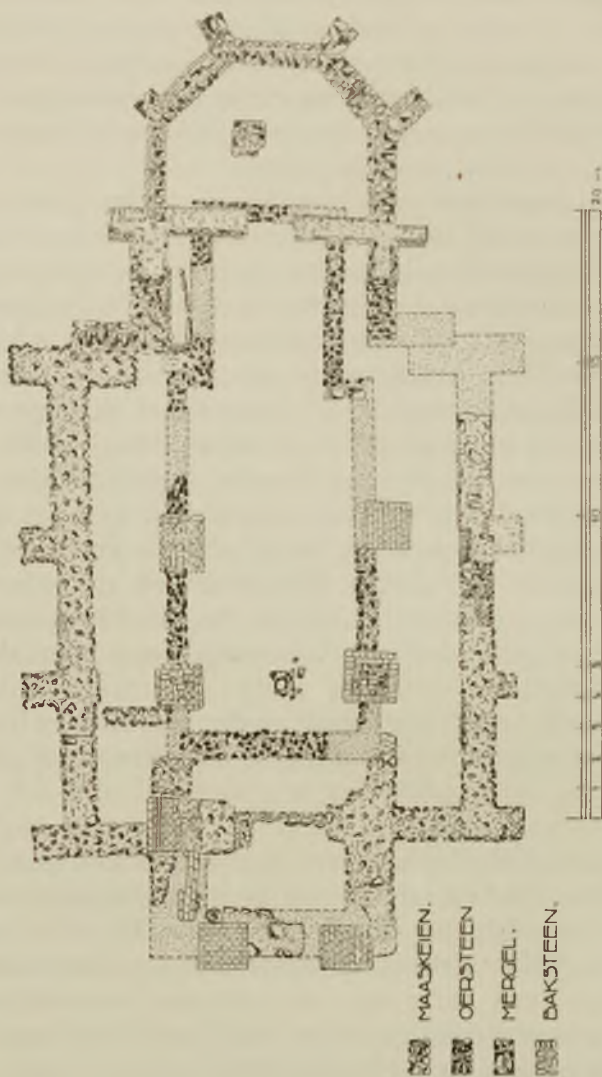
Kerk van de H. Lambertus.

(zie afb. 13 t/m 15)

De verwachtingen van de opgravingen te Blerik waren hoog gespannen. Schier ieder, die maar enigszins met de oudheid van Limburg op de hoogte was, koesterde de hoop, dat hier minstens Romeinse vondsten te voorschijn zouden komen. De Peutingerkaart immers vermeldt een plaats Blariacum en men behoefde er niet aan te twijfelen, dat dit het huidige dorp onder de rook van Venlo zijn zou.

Geen wonder dan ook, dat bij gelegenheid van de excursie van de Roermondse oudheidkundige kring, toen de opgraving in een stadium verkeerde, dat hier en daar wat vuursteen en zelfs een stuk rode mortel boven de grond uitstak, men een veelbetekenend gezicht zette.

BLERIK R.K. KERK.

Tek. en Opn.
G. Plug

Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, 's Gravenhage 1949.

BLERIK. Koor van de voormalige R.K. kerk. Datering volgens de Geïllustreerde Beschrijving van Noord-Limburg. Vrijstaand, op ½ grondslag gebouwd mergelkool, 14e eeuw. In 1904 ingrijpend gerestaureerd.

„Ja, hier komt nog heel wat te voorschijn, dat zult U zien”, zo luidden de opmerkingen en bemoedigingen.

Er is te Blerik ijverig gespit, gepoetst, getekend en gestudeerd, maar er kwam geen Romeins gebouw aan het licht. Blariacum, och, het moest toch wel! Onder de kerk zouden, evenals in 1947 te Elst, Romeinse resten vrijgelegd moeten worden! De spade liegt nu eenmaal niet. Het is een nuchter apparaat en in veel opzichten betrouwbaarder dan de wichelroede, maar hoe men ook groef en wat er ook naar boven kwam, Romeins was het niet.

Ja toch, iets van Romeinse oorsprong kwam op het laatste moment nog voor het voetlicht, nl. enige stukken van een rode mortelvloer. Maar deze vloerfragmenten bevonden zich in de funderingen en waren dus als bouwmateriaal gebruikt. Evenals te Buggenum had men hier dus gebruik gemaakt van Romeinse afbraak. De Voorlopige Lijst vermeldt sporen van een Romeins gebouw te Hout-Blerik.

Was Blerik in Romeins opzicht op deze plaats een teleurstelling, met betrekking tot de geschiedenis van de kerkbouw stelde het niet teleur. Er konden verschillende bouwstadia onderscheiden worden, niet het minst op grond van vorm en toepassing van het gebezigde materiaal. In een zelfde periode had men gebruik gemaakt van verschillende soorten steen, nl. ijzeroer, Maaskeien en vuursteen. De oer had vrij grote maten, gemiddeld 35 cm, de Maaskeien waren iets geringer van afmetingen, doch de vuursteen deed voor de grootte van de oer niet onder.

Behalve de boven reeds genoemde rode mortelvloerfragmenten kwamen als losse vondsten vooral stukken van Romeinse dakpannen voor.

De oudste, tevens kleinste kerk te Blerik, was een zaalkerk met versmald, recht koor. De binnenwerkse maten van het schip bedroegen $5\frac{1}{2} \times 11$ m. Het koor had een breedte van ruim $3\frac{1}{2}$ m en een diepte van $5\frac{1}{2}$ m. De muurdikte bedroeg gemiddeld 65 cm. De fundamenteën zijn op het schone zand aangelegd en vertonen bouwtechnisch een dubbel aspect. De eigenlijke fundering heeft men vrij onregelmatig gemaakt van Maaskeien en ijzeroer, geheel zonder enig verband. Klaarblijkelijk zijn deze stenen losweg in de fundamentsleuf gestort met bijvoeging van leem. Ter hoogte van 80 cm is men op deze fundering begonnen met meer regelmatig werk van veldstenen van een enigszins langwerpige vorm. Op deze wijze ontstond een kistwerk, waarvan de spouw dichtgestort werd met kleine Maaskeien en witte mortel. De aanwending van Maaskeien en oersteen is hier willekeurig.

Terwijl bij de Zuidelijke muur voornamelijk rolsteenmateriaal werd

toegepast, heeft men bij de Noordmuur in hoofdzaak oerblokken aangewend. Vermoedelijk geschiedde dit naar gelang van de aanvoer van het bouwmetaal.

Aan het koor werd bijna uitsluitend vuursteen gebruikt. Het is zeer merkwaardig, dat hier Maaskeien en ijzeroer zo goed als geheel ontbreken. Ook Romeinse afbraak ontbreekt. De fundamente van koor en schip reiken even diep en zijn alle op staal gebouwd.

De tweede bouwperiode is die, waarbij aan de kerk een Westtoren werd toegevoegd. Het bouwmetaal bestaat uit Maaskeien, gemetseld in harde, witte specie. De bouw van deze toren valt vermoedelijk samen met de aanleg van de Noordelijke zijbeuk, welke 2½ m breed, zijn Westelijke muur had ter hoogte van de Oostmuur van de toren. Deze zijbeuk is gebouwd van veldkeien en komt in karakter geheel overeen met de torenfundamente. De dikte van de torenmuren bedraagt 1.60 m, die van de zijbeuksmuur 1.30 m. Het muurwerk bleef tot ongeveer 1 m hoogte bewaard en was op staal gefundeerd.

De op deze wijze ontstane kerk was een tweeschepig gebouw met een Noordelijke zijbeuk, een Westtoren en een versmald, recht gesloten koor. Ook de zijbeuk was recht gesloten. Deze in totaal 10½ × 25 m metende kerk is naderhand tot een drieschepig gebouw vergroot. Dit gebeurde door de aanleg van een Zuidelijke beuk. De aanwezigheid van mergel en baksteen in de fundering hiervan en het ontbreken van dit metaal aan de oudere Noordbeuk, demonstreert overtuigend de ongelijktijdigheid in aanleg van deze zischepen. De Zuidelijke beuk werd tot halverwege de toren doorgetrokken. Hetzelfde vond plaats met het Noordelijke zischip. Dit onderging dus een verlenging naar het Westen. Door deze verbouwing werd de toren half ingebouwd. Zeer waarschijnlijk bleef het oude koor intact. Eerst later kwam de vergroting van het koor aan de orde. Dit werd ter breedte van het middenschip 9½ m Oostwaarts verlengd en polygonaal (⅔) gesloten. De funderingen zijn iets dieper gegraven dan die van het oude werk. Daarbij zijn geen Maaskeien en oersteen meer in de fundering gebruikt.

Ten slotte breidde men in latere tijd de kerk naar het Westen uit ter lengte van ruim 5 m. Een deel van deze baksteenfundamente ligt onder het aangrenzende wegdek van de hoofdstraat. In 1900 werd deze kerk afgebroken, maar het in mergel opgetrokken, polygonale koor bleef bewaard, om verder dienst te doen als devotiekapel van de H. Maagd.

Ten Noorden van deze kapel heeft men dan een nieuwe, neo-Gothische kerk gebouwd. In de oorlog ging, met deze nieuwe kerk, ook de devotiekapel teniet.

De schaarse vondsten beperkten zich tot enkele Middeleeuwse scherven, welke ook voor de chronologie van geen betekenis waren, omdat zij in de bovenste, sterk vergraven lagen werden aangetroffen. Van belang was echter de vondst van een graf, gelegen tegen de buitenmuur van het oude, rechte koor. Het was aangelegd in de ruimte tussen de oude en de nieuwe koormuur. Toch schijnt het reeds voor de bouw van het mergelkoor bestaan te hebben, want de Noordzijde was door deze koorbouw gestoord. De nog intact zijnde Zuid- en Westwand bestonden uit opvallend zware stukken ijzeroer. Het hoofdeinde was één sluitsteen van 85 cm lengte, 50 cm hoogte en 10 cm dikte. De zijstenen hadden o.a. afmetingen van $65 \times 50 \times 10$ cm. Het graf had géén bodem. De inhoud bestond uit een ongestoord skelet zonder bijgaven of andere vondsten.

Een aardige vondst was die van een klokkengieterij. Deze bevond zich in het Westelijke deel van het middenschip op 1.50 m van de toren af en vrijwel in de as van de kerk. Het geheel bestond uit een vierkant stookgat ter grootte van 50×40 cm. Aan de Oostkant bevonden zich twee zachtgebakken kleivoetjes van pl.m. 15 cm middellijn. Op het bovenvlak van ieder van deze kleivoetjes lag een platte kiezelsteen. Het trek gat was aan de Westzijde. Rondom het stookgat bevond zich een zo goed als cirkelvormige rand van 20 cm dikte en enigermate gebakken.

In de naaste omgeving van deze stookplaats kwamen enige platte, tamelijk grote kiezelstenen en platen leem voor. Van het gieten zelf werden nog enkele bronssintels gevonden. De klok, welke op deze plaats gegoten is geworden, kan moeilijk een grotere ondermiddellijn gehad hebben dan 80 cm. Deze klokkengieterij komt in veel opzichten overeen met die, welke in 1946 gevonden werd in de kerk te Oosterbeek (Gld.).

Literatuur.

- Crassier, L. de, Dict. hist. du Limb.
 Eversen-Meulleners, Limb. gemeentewapens.
 Flament, A. J., Aanteekeningen omtr. kunstvoorwerpen. Maasg. 1903, pp. 49, 67.
 Janssen, M. J., De vereering van den H. abt Antonius. Publ. Soc. Limb. 52, 1916, p. 193.
 Kalf, J., Katholieke kerken.
 Mialaret, J. H. A., Geïll. Beschr. Noord-Limburg, pp. 104, 110-113.
 Peeters, G., Geschiedkundige beschrijving van het aloude kerspel Blerik bij Venloo, Publications dl. 7.

BLITTERSWIJK

Kerk van Maria geboorte.

De op gang zijnde restauratie van deze kerk liet een onderzoek vrijwel niet toe. Het was echter toch nog mogelijk de spade in de grond te steken op de plaats van het verwoeste koor. Hier bleek, dat de oude kerk een rechtgesloten koor gehad heeft. Het onderzoek wacht op voltooiing.

Literatuur.

- Bouvy, D. P. R. A., *Middeleeuwsche beeldhouwkunst in de Noordelijke Nederlanden*, 1947, p. 198.
 Crassier, L. de, *Dict. hist. du Limb.*
 Eversen-Meulleners, *Limb. gemeentewapens.*
 Flament, A. J., *Aanteekeningen over kunstvoorwerpen. Maasg.* 1903, pp. 49, 67.
 Hoogewerff, G. J., *De Noord-Nederlandsche schilderkunst*, 1936, I, p. 272.
 Janssen, M. J., *Blitterswijk: kerk, pastorie, kasteel, heerlijkheid. Maasg.* 1895, p. 45.
 — Het officie van St. Catharina-altaar in de parochiale kerk van Blitterswijk. *Maasg.* 1922, p. 49.
 — De vereering van den H. abt Antonius. *Publ. Soc. Limb.* 52, 1916, p. 193.
 Kalf, J., *Katholieke kerken.*
 Kuile, E. H. ter, *Duizend jaar bouwen*, p. 307.
 Laudus, *Blitterswijk, Limb. Jaarboek*, dl. 27, 1921, p. 98.
 Mialaret, J. H. A., *Geill. Beschr. Noord-Limburg*, pp. 118-125.

BOKSMEER

Kerk van de H.H. Petrus en Paulus.

(zie afb. 16 t/m 20)

Van de grote, 29 × 43 m metende, drieschepige, bakstenen kerk met deels ingebouwde 15e eeuwse Westtoren, dateerde het schip uit de 15e eeuw, de Noordelijke dwarsarm uit 1552, de Zuidelijke arm van het dwarsschip uit 1556 en het driezijdige koor uit de 15e eeuw. De diepe zijkoren stamden uit de 19e eeuw.

De kerk is op een gedeelte van de Zuidelijke dwarsarm na geheel afgebroken. Men mag van geluk spreken, dat de fraaie, 17e eeuwse verbindingsgang tussen kerk en Carmelietenklooster, een juweel van baksteenkunst, gespaard is gebleven.

De opgravingen brachten geen verrassende vondsten. De ontwikkeling van de kerk in de loop der eeuwen past geheel in het beeld, dat de ontgraven Limburgse kerken vertoonden.

Ook hier vangt de geschiedenis aan met een rechthoekige zaalkerk van Maaskeien, met een muurdikte van 75 cm en binnenwerks metende $7 \times 11\frac{1}{2}$ m. Bij de bouw van de eerste toren, waarvan de funderingen een breedte hebben van 2.20 m en een binnenwerkse maat van 2.80×3.50 m, is de Westelijke muur van de eerste kapel opgeofferd.

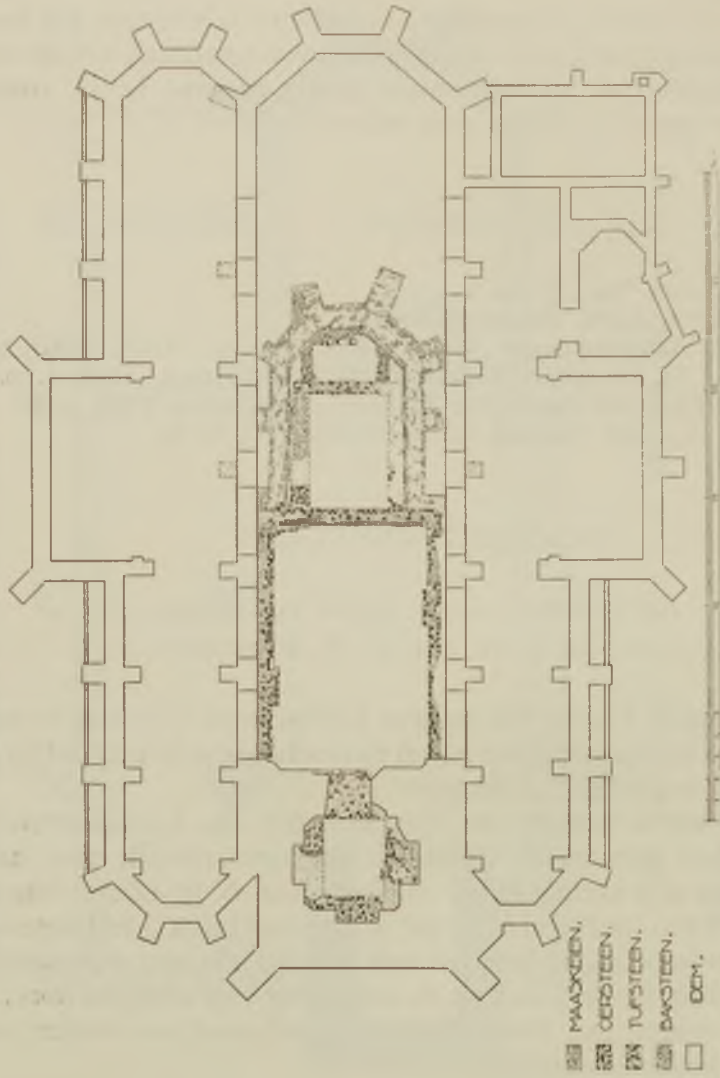
Evenals elders werd de kapel daarna vergroot door de bouw van een versmald, recht gesloten koor van 3.50×5.20 m met een muurdikte van 70×80 cm. Een uitbreiding van dit Maaskeienkoor bestond in de bouw van een nog smaller, eveneens rechtgesloten koortje van keien tegen de Oostmuur van het eerste. De afmetingen waren slechts 3×1.60 m, muurdikte pl.m. 50 cm. Ten slotte gaf men dit dubbel versmalde koor prijs voor een groter, de beide oudere omsluitend, bakstenen polygonaalkoor. Bij de bouw hiervan heeft men de funderingen wat scheef aangelegd, doch deze fout werd in het hogere werk hersteld.

Op deze wijze was een kerk ontstaan, waarvan het schip oorspronkelijk was, met een iets jongere toren en een veelhoekig baksteenkoor. Ten slotte is de kerk in de 15e eeuw geheel in baksteen vergroot en voorzien van een nieuwe, forse toren. Voor de bouw van deze toren is de oudere geheel afgebroken.

Literatuur.

- Albers, P., Het Karmelietenklooster te Boxmeer, 1652-1902. Studiën LVIII, 1902.
- Beurden, A. F. van, Geschiedenis van de parochie, het klooster der Carmelieten, O. L. V. Broeders en het H. Bloed te Boxmeer. Limb. Jaarb. 3, 1896/1897, p. 149.
- De vensters en schilderijen van het Carmelietenklooster te Boxmeer. Taxandria, 1894, passim.
- Bijdrage tot de geschiedenis, oudheden enz. der prov. N.-Brabant, 's-Hert. 1845, I, p. 567.
- Hermans, C. R., Het Karmeliten mannenklooster te Boxmeer.
- Kalf, J., Katholieke kerken.
- Velp, A. van, Na 500 jaar. Een blik op het wonderaltaar van Boxmeer. Kath. Gids, 1900, p. 569.
- Wuisman, G., De stichtingsoorkonden van het Carmelietenklooster te Boxmeer, Bossche bijdr. 1925.

BOXMEER ST. PETRUSKERK.

Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

's Gravenhage 1949.

Tek. A. v. Porris
Opn. D. de Boer

BOXMEER, R.K. kerk. Datering volgens de Voorlopige Lijst. Het in 1885 met twee zijbeuken vergrote schip wordt gedateerd in de 15e eeuw, de Noordelijke dwarsarm 1552 en de Zuidelijke arm 1556. Het driezijdig gesloten koor, 15e eeuw, kreeg in 1885 zijkoren. Het Zuidelijke hiervan had een als „nachtkoor” dienende verdieping. De toren was uit de 15e eeuw.

BROEKHUIZEN

Kerk van de H. Nicolaas.

Een axiale en enkele transversale zichtsleuven leverden het bewijs, dat aan de huidige kerk geen ouder gebouw voorafgaat. Of de oudste kerk van Broekhuizen op een andere plaats gestaan heeft, zoals dit te Lottum het geval is, is ons niet bekend.

Literatuur.

- Crassier, L. de, Dict. hist. du Limb.
 Eversen-Meulleners, Limb. gemeentewapens.
 Flament, A. J., Aanteekeningen over kunstvoorwerpen. Maasg. 1903, p. 50.
 Hoogewerff, G. J., De Noord-Nederlandsche schilderkunst, 1936, I, p. 272.
 Janssen, M. J., Lijst van pastoors te Broeckhuysen. Maasg. 1908, p. 67.
 Mialaret, J. H. A., Geïll. Beschr. Noord-Limburg, pp. 43-48.

BROEKHUIZERVORST

*Kerk van de Zoete Naam van Jesus,
 oudtijds: Kerk van de H. Verlosser.*

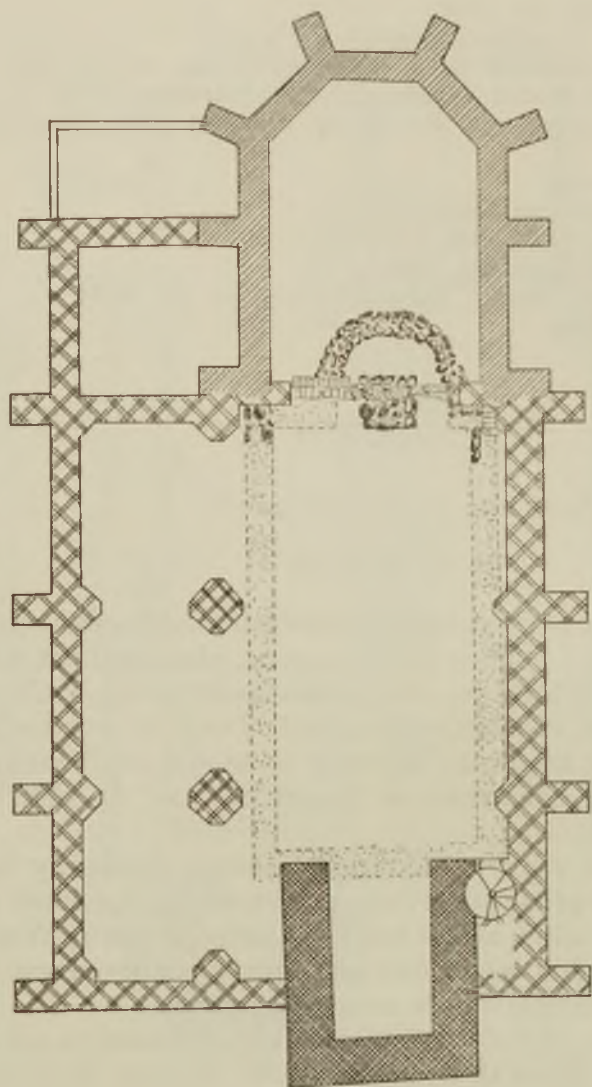
Het tweebeukig 15e en 16e eeuwse kerkgebouw met een in aanleg vermoedelijk 13e eeuwse toren is een tweeschepig gebouw, dat in 1879 gerestaureerd werd door J. Kayser.

De opgravingen hebben de fundamenteën en fundamentsleuven blootgelegd van een ouder gebouw, dat aanvankelijk niet anders geweest is dan een rechthoekige zaalkerk van 6 × 12 m. Aan deze zaalkerk werd een half rond koor ter diepte van bijna 3 m toegevoegd. Een altaarfundament, ter breedte van 3 m en met een vermoedelijke lengte van 2½ m, bevond zich op de scheiding van schip en koor. Alle fundamenteën waren van flinke Maaskeien gebouwd, en zonder mortel op de schone bodem aangelegd.

In een volgende bouwperiode kwam de toren tot stand. Onder de torendoorgang bevond zich nog een deel van de oude Westmuurfundering.

We vestigen de aandacht op de kerkhofmuur, waarin, naar men meent, schietgaten voorkomen. Deze gaten mogen als een bijzonderheid worden aangemerkt, als bewijs hoe in lang vervlogen tijden kerk en kerkhof in tijden van nood ook vluchtplaats en vesting waren.

BROEKHUIZERVORST R.K. KERK.

MAASKEIEN EN OERSTEEN BAKSTEEN

Tek. en Opn.
G. Prag

Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. 's Gravenhage 1949.

BROEKHUIZERVORST. R.K. kerk. Datering volgens de Geïllustreerde Beschrijving: hoofdbeuk met smallere en lagere, aan de Noordzijde liggende zijbeuk. Smaller $\frac{1}{2}$ koor. De langwerpig vierkante toren staat voor twee derde in de voorste travee van de hoofdbeuk. Toren 13e of begin 14e eeuw. Koor 15e eeuw. Schip met zijbeuken tweede helft 15e of eerste helft 16e eeuw.

Literatuur.

- Bericht betreffende het herstel van de R.K. kerk te Broekhuizervorst. Oudheidk. Jaarboek, 1932.
- Crassier, L. de, Dict. hist. du Limb.
- Eversen-Meulleners, Limb. gemeentewapens.
- Flament, A. J., Aanteekeningen omtr. kunstvoorwerpen. Maasg. 1903, p. 53.
- Hoogewerff, G. J., De Noord-Nederlandsche schilderkunst, 1936, I, p. 272.
- Janssen, M. J., De vereering van den H. abt Antonius. Publ. Soc. Limb. 52, 1916, p. 193.
- Kalf, J., Katholieke kerken.
- Kuile, E. H. ter, Duizend jaar bouwen, p. 307.
- Maasgouw, 1880, 1895, 1900, 1902, 1906, 1912.
- Martin, W., Herleeftde schoonheid, 1943, p. 49.
- Mialaret, J. H. A., Geill. Beschr. Noord-Limburg, pp. 43, 48-54.
- Neerlandia Catholica, 1888.

BUGGENUM

Kerk van de H. Aldegundis.

(zie afb. 21 t/m 25)

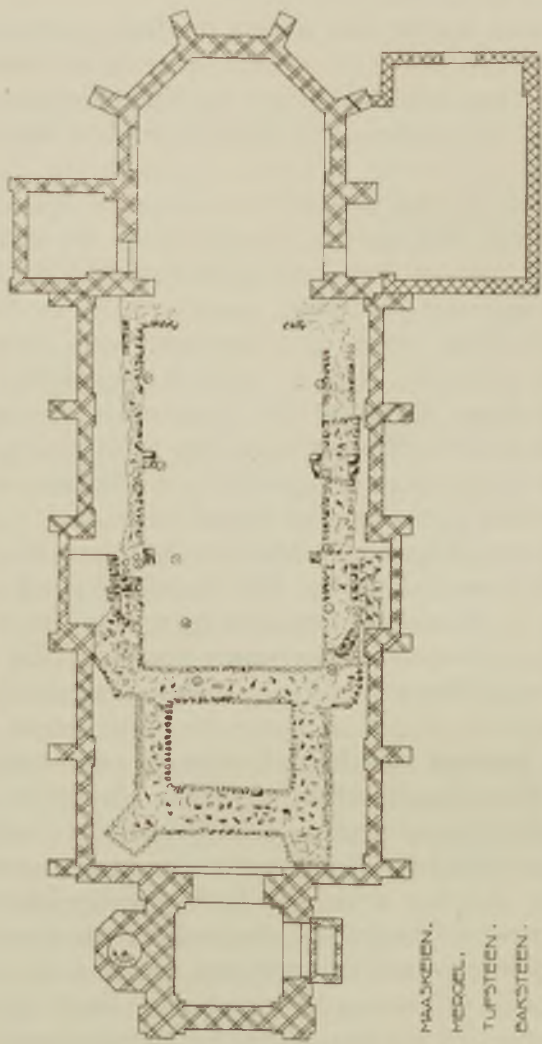
De onderzoekingen te Buggenum behoorden tot de eerste opgravingen, welke in 1948 in Limburg plaats vonden. Het resultaat was, dat binnen het in 1871 gebouwde, neo-Gothische schip de fundamenteën werden aangetroffen van een oudere kerk. Door de omstandigheid, dat het XVe eeuwse koor niet verwoest is, moest dit Oostelijk deel ononderzocht blijven, waardoor de koorpartij van de oudere kerk onbekend is gebleven.

Met zekerheid kon worden nagegaan de zware fundering van een in de as van de kerk gebouwde Westtoren en de fundamenteën van de lengtemuren van het schip, alsook een klein gedeelte van de Westelijke koormuur. Vermoedelijk wijst deze laatstgenoemde muurrest op een versmald koor ter plaatse van de arcus triumphalis.

Het rechthoekige, vrijwel vierkante torenfundament is uitwendig O.W. 6 m en N.Z. 20 m en inwendig O.W. 3.10 m, N.Z. 4.25 m. De dikte der muren bedraagt derhalve 1.50 m. Het regelmatige rolstenenwerk van deze fundamenteën bleef ter hoogte van 1.65 m bewaard. Het geheel is „op staal” gefundeerd met dien verstande, dat toren en schip gebouwd werden op een oude begraafplaats van O.N.O. gerichte bijzettingen.

Het veldstenenmateriaal van de toren, met een gemiddelde grootte van 25 cm heeft een gevariëerde petrografische inhoud. Tussen de

BUGGENUM R.K. KERK.

- 812 MAAKRIEN.
- 813 MEGEL.
- 814 TUFSTEEN.
- 815 BAKSTEEN.
- 816 IEM.

Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. 's Gravenhage 1949. Tek. en Opn. G. Plug

BUGGENUM. R.K. kerk. Datering volgens de Voorlopige Lijst. Gebouwd in 1871. Bakstenen koor 15e eeuw. Sacristie aan de Noordzijde tweede helft 15e eeuw. Sacristie aan de Zuidkant 19e eeuw.

keien komen, geheel willekeurig, grote brokken rode mortel en fragmenten van Romeinse dakpannen voor. De afmeting van de rode mortelbrokken varieert van 20 tot 30 cm. De mortel heeft een baksteenkorrelgrootte van 1 à 2 mm.

De dakpanfragmenten te Buggenum zijn in hoofdzaak stukken van tegulae met hier en daar een imbrexfragment. Karakteristiek is, dat randloze en derhalve niet van dakbedekking afkomstige tegulae zwaar besmeerd zijn met fijne rode specie. De dikte van deze tegulae bedraagt 4 cm.

Het geheel wekt de indruk, dat men bij het metselen van de toren gebruik gemaakt heeft van Romeinse afbraak. Voor de dakpannen verwijzen wij naar het in de Publications deel LXXXIII 1947, p. 237-244 afgedrukt opgravingsverslag van de kerk te Wessem.

Het opgaande werk van de toren te Buggenum was zeer waarschijnlijk van tufsteen gebouwd. Op de keienfunderingen werden randen van tuf aangetroffen, die misschien resten zijn van een tufsteenhuil, waarmede de toren, althans uitwendig, bekleed is geweest. Vermoedelijk waren de torenmuren aan buiten- en binnenkant in tuf opgezet met daartussen een gietwerk van kiezel en mortel.

De fundamenteën van de schipmuren, hier de lengtemuren, hebben hetzelfde karakter als de torenfundering. Zij zijn, als gezegd, op staal gefundeerd. Het geheel is 20 cm minder diep aangelegd en de keien zijn over het geheel genomen van iets geringere afmeting. De grootte varieert van 20 tot 25 cm. Het kwantum als bouw materiaal aangewende brokken rode mortel en dakpanfragmenten is geringer dan bij de toren. Ofschoon de habitus van het metselwerk wel enigermate verschilt van dat van de toren, is er o.i. geen reden om twee niet gelijktijdige bouwperiodes aan te nemen. Uit de aard der zaak zal de toren zwaarder en dieper gefundeerd zijn vanwege de grotere hoogte van het opgaande werk, dan het schip der kerk. De breedte van de schipmuren varieert tussen 0.85 en 1 m. Evenals bij de toren heeft men hier te doen met een homogeen keienstapelwerk en niet met kistgietwerk. De hoogte van de fundering bedraagt gemiddeld 95 cm. De cultuurlagenstructuur van het in het schip gespaarde transversale grondprofiel heeft aangetoond, dat de funderingen in een verticaal gestoken fundamentsleuf zijn aangebracht. Waarschijnlijk geschiedde dit staande in deze sleuf, zodat de keien in gelijkmatig werk tegen de rechte sleufwanden konden worden gestapeld. Deze werkwijze verklaart het ontbreken van een fundamentinsteek in het genoemde profiel. Bij Middeleeuwse kerken in het Noorden des lands treft men doorgaans wel een fundamentinsteek aan, omdat hier gefundeerd is op zware, bij wijze van spreken, hunebedachtige keien. Deze grote

veldstenen moesten in de sleuf worden neergelaten en lieten een vlakke wandopstapeling niet toe.

Dat de cultuurlagen in het genoemde transversale profiel te Buggenum tegen de muren enigermate benedenwaarts gedrukt zijn, vindt zijn oorzaak óf in het steken van de fundamentsleuf óf in de druk der muren.

Het schip is blijkens de op het keienwerk voorkomende mergelblokken met afmetingen van gemiddeld $38 \times 23 \times 14$ cm, met dit materiaal gerestaureerd. Dat het oudste opgaande werk niet door deze mergel gerepresenteerd wordt, blijkt uit de omstandigheid, dat de mergel aan de Zuidkant slechts ten dele op de oude keienfundering ligt. Doordat de baksteenmuur van de neo-Gothische kerk rakelings langs het oude werk gaat, is de buitenzijde van de mergelmuur niet meer na te gaan. Aan de Noordkant staat de mergel geheel op de keienfundering.

Geheel overeenkomstig het beeld, dat andere Middeleeuwse kerken te zien geven, kan men bij de kerk te Buggenum op grond van de bouwmaterialen verschillende perioden onderscheiden, nl. een hout-, een keien-tuf-, een mergel- en een baksteenperiode. Hoe zich deze perioden chronologisch verhouden, kan momenteel niet met zekerheid worden gezegd. Het is van belang binnen het kader van de natuursteenperiode, welke opgesloten ligt tussen de tijd van de houttechniek en die van de baksteenbouw, eventueel na te gaan, door welke invloeden de mergel het oudere steenmateriaal verdrong en in welke tijd dit is geschied.

De aansluiting van het schip op de toren te Buggenum levert voor de mergelperiode een bouwvorm op, die afwijkt van het gangbare type. Men ziet hier nl. uitwendig schuin bijlopende kanten van regelmatig werk, die in het beeld van de Middeleeuwse architectuur wel wat vreemd aandoen.

Kleine, deels ronde en rechte inhammen in de mergelaanleg van de schipmuren kunnen moeilijk verklaard worden. Gemakkelijk is het hier te spreken van nissen, traptorentjes e.d., wel voor de hand liggende interpretaties, maar aangezien alle opgaande werk ontbreekt, komt men niet verder dan vage veronderstellingen.

De geleidelijke ontgraving in de kerk heeft allerlei verrassingen opgeleverd. Op de eerste plaats kwam in de toren, tegen de Zuidelijke muur, op 83 cm onder de bovenkant van de fundering een gemetseld graf te voorschijn. Dit graf was gebouwd van kiezel en witte mortel en had een hoogte van 20 cm. Lengte en breedte bedroegen respectievelijk 2.30 m en 1.30 m. De dikte van het metselwerk bedroeg 20 cm. Het graf was naar het voeteneinde niet toelopend. Een deksel en

bodem ontbraken. De binnen- en bovenkanten waren met grijze pleister bestreken. Het graf moet in een passende kuil opgezet zijn, want de buitenkanten vertoonden geen afwerking. De kiezel en de mortel waren hier zonder meer tegen de kleiwand aangebracht. Bij afbraak werd tussen het gewone veldkeienmateriaal een enkel scherfje Pingsdorf gevonden.

De in het graf aangetroffen skeletresten waren niet van één individu afkomstig. Blijkbaar is het graf gestoord.

In een axiaal profiel, dat in het schip gespaard werd, vertoonde zich ongeveer halverwege een grote kuil met een middellijn van 3 m. Op de bodem van deze kuil waren resten aanwezig van de gietvorm van een klok in de vorm van carmijnrood gekleurde, zacht gebakken en inwendig donkergrijs gesmoorde stukken van de mantel van de gietvorm. Sintels en delen van de gietkern, alsmede de aanleg van de stookplaats kwamen niet voor de dag. Zeer waarschijnlijk hebben we hier te doen met de plaats van de gietkuil. De gehele aanleg van de gieterij is na voltooiing van de klokken opgeruimd. Slechts een paar stukken van de mantel bleven in het gat achter.

Het genoemde middenprofiel verried reeds op het eerste gezicht, dat er in de Buggenumse kerk een flinke brand gewoed heeft. Een 3 cm dikke, zich over de gehele oppervlakte van het schip uitstrekende, doch in de toren ontbrekende brandlaag leverde het bewijs, dat deze brand zich beperkt had tot het schip.

Bij systematisch onderzoek van de cultuurlagen in het schip kwam de brandlaag in zijn geheel voor de dag. Opgemerkt moet worden, dat deze koollaag niets te doen heeft met de klokkengieterij. De laatste was door de brandlaag heen gegraven en stamt dus uit een jongere periode.

Het brandoppervlak vertoonde enkele cirkelvormige plekken, middellijn 40 cm, die geheel brandschoon waren. Tijdens de brand moeten hier dus ronde, onbrandbare voorwerpen gestaan hebben. Wat deze geweest kunnen zijn, is ons niet duidelijk. Zeer vreemd is, dat de cirkels volkomen gaaf aan het licht kwamen. Zij zijn dus naderhand bij het opruimen van de brandresten niet vernield, iets wat toch heel gemakkelijk kon gebeuren. In geval hier stenen lagen, zouden de plekken na verwijdering van de stenen, toch door brand verontreinigd zijn. Waren de stenen niet opgeruimd, dan zouden wij ze nog hebben aangetroffen. Ook dat was niet het geval. Helaas moeten wij het antwoord op de vraag naar de betekenis van de brandschone, cirkelvormige plekken in de brandlaag schuldig blijven.

Na verwijdering van de brandlaag bleek in de daaronder zich

bevindende, deels door menselijke begravingen verwerkte en deels nog ongerepte bodem, een reeks paalgaten voor te komen. Er waren tweeërlei soorten gaten te onderscheiden, nl. die, waarin zich brandsporen bevonden en andere, welke brandschoon waren.

In de profielen onder de lengtemuren van de keienkerk tekenden zich de kuilen van verschillende paalgaten af. In de bij benadering parabolische doorsneden van de paalgaten kwamen sporen van brand voor. Onder de keienfundamenten zijn de paalkuilen 55, 40 en 30 cm diep. De doorsnede bedraagt 60 cm. In het vlak was duidelijk zichtbaar, dat wij hier te doen hebben met paalgaten en paalkuilen, d.w.z. met de paal zelf, en met de kuil, waarin deze gezet werd. Het betreft derhalve geen geheide palen. De doorsnede van de paalgaten leverde het bewijs, dat de palen een rechte onderkant hadden.

Merkwaardig is, dat de brandschone en de brandhoudende paalgaten vlak naast elkaar voorkomen. Uit het feit van het wel of niet aanwezig zijn van houtskool in de paalkuilen kan worden afgeleid, dat men te doen heeft met palen, die vóór en die na de brand zijn aangebracht. De houtskool houdende gaten moeten na de brand gegraven zijn. Het is vreemd, dat de houtskoolvrije eigenlijk geen configuratie geven, de houtskool houdende daarentegen wel.

Deze laatste vertonen een zodanige regelmaat, dat van een georiënteerd, O.N.O. gericht gebouw sprake kan zijn. Aan de Noordzijde zijn twee rijen paalkuilen zichtbaar, deels in het vlak, deels onder de keienfundering.

Na verwijdering van een gedeelte van het torenfundament bleek, dat de meest Westelijke paal van de Noordelijke palenrij zich onder dit fundament bevond. Daar er zich geen palen in de toren aftekenden en ook alle brandsporen hier afwezig waren, mag worden aangenomen, dat de houten kerk aan de Westkant eindigde, ter plaatse van de Oostelijke torenmuur, of eerder ter plaatse van de Westmuur van het schip van de keienkerk.

Aan de Zuidkant werden in het profiel en onder de schipmuur van de keienkerk voldoende aanwijzingen gevonden, dat zich daar de Zuidelijke palenrij bevonden heeft. Een tweede reeks palen kon hier, vanwege de baksteenkerk niet worden vastgesteld.

De Oostelijke wand van het houten gebouw bleef onder de vloer van het huidige koor verborgen. Dat de houten kerk zich naar het Oosten heeft uitgestrekt, bewijst de aanwezigheid van de brandlaag in het profiel onder de koortrappen. Er is reden voor de veronderstelling, dat de houten kerk een drieschepig gebouw is geweest, O.N.O. gericht met een afwijking van 14° en pl.m. 8×16 m groot. De palen staan op onderlinge afstanden van 2 m.

In de diepste lagen kwamen O.N.O. gerichte graven voor, zowel in als buiten de houten kerk. Het niveau, waarop deze graven gelegen zijn, wettigt het vermoeden, dat deze begravingen uit de tijd van de houten kerk stammen. Het feit, dat geen der palen een graf oversneden heeft, geeft steun aan de hypothese, dat de bijzettingen in en bij de kerk plaats hadden. In dat geval is de begraafplaats gelijktijdig met de houten kerk en niet daaraan voorafgaande.

Wat de datering van het eerste kerkgebouw te Buggenum betreft, zo menen wij, dat deze zeker te stellen is vóór het jaar 1000. Een andere aanwijzing dan de totaalindruk van de bouwontwikkeling hebben wij hiervoor echter niet, zodat deze datering meer een suggestie dan een positief gegeven inhoudt.

Het bovenstaande verslag van de opgravingsresultaten te Buggenum weerspiegelt ongetwijfeld, dat hier reeds vroeg van een kerkgebouw sprake kan zijn. Dit oude, met palen en vermoedelijk houten wanden geconstrueerde, meerschepige O.N.O. gerichte houten gebouw, is nadat de vlammen alles met de grond gelijk gemaakt hadden, opgevolgd door een stenen kerk, waarvan de hechte grondslagen van veldkeien waren. Dit laatste kerkgebouw werd in de XVe eeuw verbouwd door het aanbrengen van het huidige Gothische koor. Omstreeks 1860 heeft men de Romaanse toren met schip afgebroken, teneinde ze te vervangen door het neo-Gothische schip met de toren, welke in 1944 te gronde gingen.

Een profiel, dat in O.W. richting door de toren gestoken werd tot aan de rand van het kerkhof, toonde aan, dat men bij de laatste verbouwing het kerkhof aanmerkelijk heeft opgehoogd en dat dit ook in vroegere eeuwen reeds een keer geschied was. Het diepste niveau liep vrijwel gelijk met dat van de tegenwoordige straat bij de kerk. Hoge waterstanden zullen waarschijnlijk de reden van deze herhaalde ophogingen geweest zijn.

Literatuur.

Crassier, L. de, Dict. hist. du Limb.

Eversen-Meulleners, Limb. gemeentewapens.

Flament, A. J., Aanteekeningen omtr., kunstvoorwerpen. Maasg. 1903, p. 53.

GEISTEREN

Kerk van de H. Willibrordus.

(zie afb. 26 en 27)

Onder de 22 kerken, welke in de loop van het jaar 1948 aan een oudheidkundig bodemonderzoek werden onderworpen, neemt de parochiekerk te Geisteren een bijzondere plaats in.

Het in het oog springen van deze St. Willibrorduskerk is niet een kwestie van de belangrijkheid van het kerkgebouw, maar veeleer een aangelegenheid van kerkhistorische en landschappelijke aard.

Aan de Romeinse heerweg, die blijkens oudheidkundige vondsten slingert ten Westen van de Maas over Maastricht, Roermond, Venlo en Cuyk, aan deze weg, of althans in de directe nabijheid ervan, ligt op een schilderachtig punt het kerspel Geisteren.

Het huidige dorp telt nauwelijks 500 inwoners en het heeft de kleinste school van Limburg, nl. van 45 leerlingen. Men heeft de mening gelanceerd, dat de kom van het dorp in de loop der jaren zich Zuid-Oostwaarts verplaatst heeft, tengevolge waarvan er tussen kerk en dorpskern een afstand van ongeveer 450 m ontstond. Bij nader inzien geloven wij, dat het tegenwoordige gehucht van ongeveer veertig huizen, zich in het geheel niet verplaatste. De gehele situatie maakt sterk de indruk te doen te hebben met een ook elders voorkomende kerspelvorm, waarin niet het huizencomplex hoofdzaak is, maar wel de oudtijds aan een kerspel gebonden domaniale kerk.

Het feit, dat het collatierecht van Geisteren vroeger in handen was van de kasteelheer, kan erop wijzen, dat de parochiekerk uit een eigenkerk is ontstaan, of althans lange tijd in eigendom was bij de heer van Geisteren.

Landschappelijk heeft de gehele aanleg van het kerspel Geisteren een bijzondere bekoring, welke nog versterkt wordt door ligging van een Willibrordusput met kapel midden in het bos, op een kwartier gaans afstand van de parochiekerk en geheel afgezonderd van de wereld.

Terwijl elders de woningen op intensieve wijze zich hebben vastgehaakt aan de dorpskerk, deze insluiten als hun hoogste bezit, staan hier de luttele huizen afzijdig bijeen, op een afstand, alsof de gewijde plaats hun respect afdwingt.

Dat in deze aan het kasteel gebonden feodale krachten hun invloed hebben doen gelden, behoeft nauwelijks betwijfeld te worden. Toch is er een afstand tussen kerk en kasteel. Een kleine, levendig de Maas tegemoet kabbelende beek, die bij „St. Wilbert in het Zand” zijn

oorsprong neemt en deze verbindt met Willibrordus van de parochie, heeft hier een bescheiden stroomdal gevormd.

Op het punt, waar de verkeersweg langs de Maas een winkelhaakse bocht maakt naar Wanssum enerzijds en naar Maashees anderzijds, om aan het einde van de kerkallee Zuidwaarts op de dorpskom aan te lopen en Noordwaarts weg te duiken in het aan de H. Anna gewijde accaciabos, op dit hoekpunt springt de kerkplaats als een bastion vooruit in de uiterwaarden. Ten Zuiden van het door een hoge muur omgeven, veelhoekig kerkhof staat de pastorie weliswaar buiten de kerkhofomheining, maar toch innig met het gewijde complex verenigd.

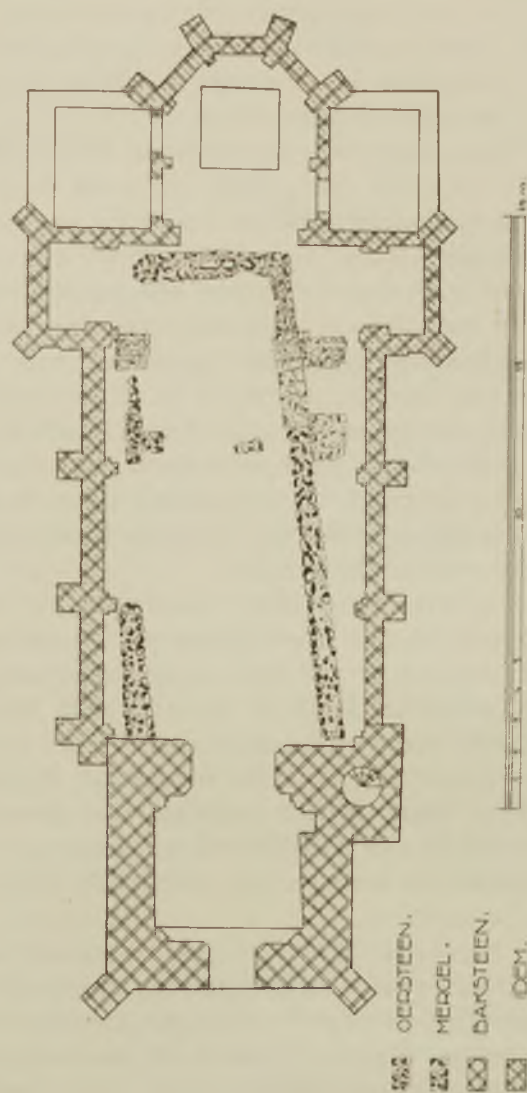
Het kerkhof heeft aan de Westkant momenteel geen afsluiting, zodat het naar de weg toe openligt. Wandelende op het kerkhof, ontgaat het ons niet, dat de graven hier, evenals op de meeste oude begraafplaatsen in Limburg, Oost-West liggen. Steeds weer valt het de bezoeker op, hoe eenvoudig, maar treffend de dorpelingen de graven hunner verwanten plegen te versieren. Kindergraven met kruisen van asterbloemen, die met korte steeltjes in de aarde gestoken zijn, graven van volwassenen, waarop enkele lelies op hoge stengel staan te bloeien voor een houten kruis, en kiezelsteentjes, die in de vorm van een kruis en Christus-monogram over het graf zijn gelegd.

Wie, voordat het godshuis door het oorlogsgeweld tot een ruïne werd, hier des Zondags de H. Mis kwam bijwonen, kon na de dienst velen zien staan bidden op de graven der familieleden en vrienden, een gevoelvolle traditie, welke helaas ook door de oorlog teniet ging.

Maar slaan wij een blik op de kerk zelf. Droevig gaapt het skelet van het schip U aan en tragisch staat er de romp van de eens zo fraaie hoog oprijzende 16e eeuwse toren.

De scherven, die te Geisteren in de diepste cultuurlagen van het kerkterrein gevonden zijn, dateren uit de 8ste—9e eeuw. In het begin van de 8ste eeuw, toen de H. Willibrordus (690-739) het heidendom in deze streken omsmeedde tot Christendom, was er dus op de plaats, waar zich de parochiekerk van Geisteren thans nog bevindt, reeds sprake van een cultuur. Wij laten in het midden, of dit een heidense, dan wel een Christelijke was. De vondst van een aantal dierenbeenderen in de buurt van brandplekken in de kerk wijst niet doorslaggevend in de richting van een heidense cultusplaats. Integendeel, de verscheidenheid: kiezen van een paard, kiezen van een rund, kiezen en onderkaakfragment van een varken, kiezen, snijtand en twee hoornpitten van een turfschaap [*ovis aries palustris* (Rüt)] en een fragment van een onderkaak van een hond, deze verscheidenheid wekt eerder associaties met een boerenbedrijf op, zonder echter de gedachte

GEESTEREN R.K. KERK.

Tek. en Opn.
G. Plug

Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. 's Gravenhage 1949.

GEESTEREN. R.K. kerk. Datering volgens de Geïllustreerde Beschrijving van Noord-Limburg. Alleen de Westtoren is oud; op de latei van de deur het opschrift in fractuurtypen: „Ano. XV“; XXIII, en. een. doe. licht. jouffer. lijsbet. weduwe. van. eyl. dis. tornis. den. irsteen steen.“ De toren werd in 1885 hersteld. Schip gebouwd; 1865.

aan een heidense offerplaats geheel teniet te doen. Want de gevonden fragmenten zijn alle kopfragmenten, en het is algemeen bekend, dat bij heidense offers voornamelijk het bloed en de kop van het dier geofferd werd, de rest werd opgegeten. Het paard is een specifiek Germaans offerdier; rund, varken en schaap werden ook door de Romeinen geofferd. Alleen de hond bevindt zich in een kring van offerdieren enigszins in vreemd gezelschap.

Een nogal zware brandlaag, die de onderste cultuurlaag vormt, breidt zich niet alleen uit over het gehele schip en de toren, maar komt ook buiten de kerk op het kerkhof voor. Er werd hier klaarblijkelijk een en ander door brand verwoest. Men vraagt zich af, of dit een heidens gebouw is geweest dan wel een houten kerkgebouw.

Enkele paalgaten in het diepste vlak suggereerden, dat hier een houten, misschien veelhoekig gebouwtje gestaan heeft. Maar een kleine houtconstructie kan niet een zo zware en uitgebreide brandlaag nalaten als te Geisteren het geval was. Het kan moeilijk anders, of brand heeft hier een groter houten gebouw verwoest, waarvan slechts een gering aantal paalgaten aan het licht kwam binnen de tegenwoordige kerk, terwijl de overige sporen door de diepe begravingen op het kerkhof vrijwel geheel werden uitgewist.

De gehele archaeologische constellatie maakt de indruk van een heidense cultuur hier ter plaatse. Brandlaag, paalgaten en scherven dateren deze cultuur omstreeks de 8ste eeuw, als gezegd de tijd, waarin de H. Willibrordus het kruis in deze streken heeft geplant. Of de overlevering, dat de grote missionaris in de buurt van Geisteren zelf gewerkt heeft, op historische gronden teruggaat, laten wij in het midden. Men kan echter, dank zij het resultaat van de opgravingen, niet verhelen, dat ten tijde van Willibrord te Geisteren de huidige kerkplaats reeds opgenomen was in het menselijk leven, mogelijk zelfs in het heidense cultusleven.

Dat het centrum in hoog aanzien was, bleek vooral uit het feit, dat oudtijds, toen blijkbaar een grote strijd tegen het rivierwater gevoerd moest worden, men dit punt niet heeft willen prijsgeven. Hoe gemakkelijk had men een nieuwe, hoger gelegen kerkplaats kunnen kiezen, teneinde voor overstroming gevrijwaard te zijn. Toch, begrijpelijkerwijze, is daartoe niet overgegaan, want een heilige plaats blijft een heilige plaats en traditie is machtig. Daar, waar geslachten lang misschien de goden waren aangeroepen, waar de eerste Christelijke kapel gebouwd werd, waar heidenen tot de doopvont kwamen, waar vermoedelijk reeds zeer vroeg verwanten en vrienden werden ter aarde besteld, waar asylrecht was voor vervolgd en recht gesproken werd, daar wilden ook latere geslachten hun kerk bouwen. Zij zagen er niet

tegen op het gehele kerkerrein met een bijna 1 m dikke laag van zoden op te hogen om op die wijze een voor het water beveiligde plek te krijgen. Deze zodenbank is vondstenloos en vertoont geen cultuurlagen. Hij kwam dus ineens tot stand.

Bij de ophoging van het kerkerrein moet de gehele bebouwing met de grond gelijk gemaakt zijn, want de zodenbank loopt over alles heen. De brandlaag wordt er radicaal door afgedekt. Dit zou erop kunnen wijzen, dat men na de grote verwoesting door het vuur, overgegaan is tot ophoging van het gehele terrein. Eerst daarna begon men met het bouwen van een nieuwe kerk. Mogelijk was dit een houten gebouw, want in een der profielen tekenden zich paalkuilen af. Veel weten wij hier echter niet van. Op de periode van deze houtbouw volgde die van de tufsteenbouw. Merkwaardig is, dat men te Geisteren niet, zoals bij vele andere Limburgse kerken, gebruik gemaakt heeft van veldstenen.

De eerste stenen kerk was een eenvoudige rechthoekige zaalkerk van $5\frac{1}{2} \times 11$ m binnenwerks en een muurdikte van pl.m. 80 cm. De Oost-Westas wijkt sterk af naar het N.O. De opgravingstekening, waarbij van de bestaande kerk werd uitgegaan, vertoont een geheel schuin lopend gebouw binnen het latere. De enkelvoudige zaalkerk is naderhand in Oostelijke richting vergroot door de bouw van een rechtgesloten, niet versmald koor. Dit koor was 5×5 m groot en had muren ter dikte van pl.m. 80 cm. Op deze wijze was een zaaltje ontstaan van $5\frac{1}{2} \times 16$ m. De Oostelijke koormuur werd aanmerkelijk dieper gefundeerd dan de zijmuren. Waarschijnlijk gebeurde dit met het oog op het hoge water.

Enkele mergelfunderingen, die tegen de fundamenten van de Zuidmuur voor de dag kwamen, alsook aan de Noordkant, waar de oude koormuur was uitgebroken, vormden zeer waarschijnlijk resten van een latere mergelkerk.

Vraagt men naar een datering van deze beide bouwfases, dan geloven wij, dat de eerste stenen kerk omstreeks 1000 ontstaan is. Het kan misschien nog iets vroeger zijn. Tussen de bouw van deze zaalkerk en die van het rechte koor zullen geen eeuwen verlopen zijn, want de bouwwijze stemt vrijwel overeen.

Nu de teerling geworpen is en de nieuwe kerk te Geisteren niet op het oude kerkhof gebouwd wordt, spreken wij hier de wens en de hoop uit, dat deze belangrijke kerkplaats een waardevolle kerkhofkapel zal krijgen. Geisteren is aller aandacht waard.

OVERZICHT VAN DE AARDEWERKVVONDSTEN, WELKE GEDAAN
WERDEN IN DE WILLIBRORDUSKERK TE GEISTEREN.

1. randfragment van een ruwwandig Merovingisch urntje.
2. schoudercherf van een blauwgrijze Karolingische pot met radstempelversiering.
3. buikscherf van een grijsachtige hardgebakken ruwwandige kookpot (10de eeuw).
4. randfragment van een inheemse (?) zakvormige pot van sterk gemagerde klei, kogelpotachtig lensvormig afgesneden bodem (10de eeuw).
5. randfragment van een ruwwandige Merovingische pot.
6. randfragment van een grijze kogelpotachtige pot (9de of 10de eeuw).
7. randfragment van een geelachtig vroeg-Merovingisch urntje.
8. randscherf van een ruwwandige grijze Karolingische kookpot (Mayener import).
9. 16de eeuwse scherf met loodglazuur.
10. randscherf van roodachtig gesinterd aardewerk (omstreeks 1000).
11. randfragment van een geelachtig hardgebakken ruwwandig Merovingisch urntje.
12. zwartgrijze scherf, versierd met rolstempel, Karolingisch, Birka (10de eeuw).
13. zwartgrijze scherf met versiering van ingegroefde lijnen (Vlaamse import?, 10de eeuw).
14. zwartgrijze scherf met radstempelversiering.
15. buikscherf van hardgebakken ruwwandig aardewerk.
16. randfragment van een ruwwandige ovale tuitkan (zie grafveld Wageningen in: Oudheidkundige Mededelingen van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, 1928. 5de of 6de eeuw).
17. randfragment van een inheemse (?) pot van sterk gemagerde klei (12de eeuw).
18. spinsteentje van roodachtige gebakken aarde.
19. fragmenten van oren van Merovingisch aardewerk.
20. randfragment van een ruwwandige Merovingische kom.
21. bodemfragment van een Merovingische pot.
22. oorfragment van een hardgebakken Merovingisch urntje.
23. randfragment van een zeer vroeg Merovingisch urntje, waarvan het profiel Romeins aandoet.
24. buikscherf van een grijze Karolingische kookpot (Mayener import).
25. blauwgrijze Karolingische scherf met radstempelversiering.
26. buikscherf van een ruwwandig Merovingisch urntje.
27. schoudercherf van een ruwwandig Merovingisch urntje.
28. randfragment van een Merovingisch hardgebakken geelachtig urntje.

29. schoudercherf van een post-Karolingische pot met golvend ingekraste versiering. (Zie ook vondsten uit Dorestad en Birka).
30. fragment van een Merovingisch spitsbuikurntje.
31. fragment van een 11de eeuwse kogelpot.
32. randscherf van een post-Karolingische kookpot, Mayen. (10de eeuw).
33. fragment van een Merovingische ruwwandig hardgebakken kookpot.
34. fragment van een pot met lensvormige bodem van hardgebakken aardewerk (10de of 11de eeuw).
35. buikscherf van een hardgebakken ruwwandige Merovingische urn.

R. Th. v. d. GARDEN,
ass. R.D.O.B.

RAPPORT OVER DE DIERENBEENDEREN, WELKE GEVONDEN WERDEN IN DE R.K. KERK TE GEISTEREN.

Bij de opgraving in 1948 in de St. Willibrordus-kerk te Geisteren (gem. Wanssum L.) was de onderste laag, waarin men bewijzen van menselijke werkzaamheid aantrof, gelegen op een diepte van 1.84 tot 2.12 m — N.A.P. Het bovenste gedeelte van deze laag bevatte vele sporen van brand. Men verzamelde uit deze laag scherven van aardewerk en beenderen. Van deze laatste zijn op het eerste gezicht herkenbaar resten van paard (kiezen, sprongbeen), rund (kiezen, bikkels), schaap en (of) geit (kiezen, delen van hoornpitten), varken (kiezen, hoektanden, deel van onderkaak), hond (fragment van onderkaak). Deze combinatie van huisdieren maakt waarschijnlijk, dat ter plaatse of in de nabijheid boerenbedrijf is uitgeoefend. De scherven dateren dit volgens bijgaand rapport omstreeks de 7de eeuw na Chr.

P. J. VAN DER FEEN, Biol. doct.
wet. ass. R.D.O.B.

GEISTEREN

Kapel van St. Wilbert in 't Zand.

(zie afb. 28 t/m 34)

Gaat men van Geisterens oude kerkplaats door het aan St. Anna gewijde accaciabos in de richting Maashees, dan voert aan de linker hand een landweg naar de kapel van St. Willibrordus. De kapel dateert uit de 16e eeuw en heeft binnenwerkse maten van $5\frac{1}{2} \times 10\frac{1}{2}$ m. De ingang bevindt zich in het Westelijk deel van de Noordmuur. Boven de deur is een hardstenen memorieplaat aangebracht, vermeldende een restauratie van de kapel in 1641. In de Westmuur

treft men een vierkante hagnoscoop aan, voorzien van ijzeren roeden en metende 37×45 cm. De Zuidmuur bezit hooggeplaatste rond-boogvenstertjes. Een smakeloze aanbouw tegen het koor is van recente datum. Inwendig vertoont de kapel niets bijzonders. Aan de Noordkant van het gebouwtje bevindt zich een bakstenen put, gewijd aan St. Willibrordus. Westelijk hiervan staat nog een obeliskvormige grenssteen, jammer genoeg gebroken. Deze steen wijst een punt aan, waar de drie gemeenten Venray, Vierlingsbeek en Wanssum samenkomen.

De opgravingen geschieden in verband met de ophanden zijnde restauratie van de kapel. Een enigszins scheef lopende fundering zou naar men meende op een vroeger gebouw kunnen wijzen. Het onderzoek heeft deze onderstelling niet bevestigd. Vermoedelijk is de afwijking aan een wat onhandige aanleg te wijten en men heeft dan in het opgaande werk die fout hersteld.

Het behoeft geen betoog, dat, toen eenmaal de spade in de grond gezet was, er toe overgegaan werd ook de put te onderzoeken. Putten, verbonden met de naam van deze grote Christenprediker, Willibrord, zijn ongetwijfeld van belang voor de kennis van het oude Christendom in ons land. Tot dusver zijn ze zo goed als niet onderzocht. Ons is slechts één opgraving van een Willibrordusput bekend. Dr C. F. Bursch ontgroef in 1936 te Oss een put, die bleek te bestaan uit een uitgeholde boomstam. Aan de Oostkant ervan en vlak er tegenaan gebouwd, kwamen de fundamente van een kapelletje te voorschijn, $8 \times 10\frac{1}{2}$ m. Op de opgravingstekening afgaande heeft men hier te doen met een hoefijzervormige aanleg, met de ronding naar het Westen en een vlakke muur aan de Oostkant. Een verslag van dit onderzoek is nergens gepubliceerd.

Te Geisteren werden aanvankelijk twee oriënteringssleuven gegraven, de ene, in O.W. richting, de andere van Noord naar Zuid. Naderhand is het onderzoek uitgebreid met een haakvormige sleuf in de kapel en met het blootleggen van twee vlakken, gelegen aan de Noordzijde van de kapel, rondom de put, en aan de Westzijde, tussen kapel en heuvels. Tevens werd aan de Zuidkant van het gebouw nog een sleuf in Noord-Zuidrichting gegraven.

In het lange O.W. profiel tekende zich allerlei af, belangrijk voor de reconstructie van de geschiedenis dezer merkwaardige, tot op de dag van heden in ere gehouden devotieplek. Dit profiel leerde op de eerste plaats, dat de put gebouwd is in een oude veenpoel. Het diepste punt van deze poel bevindt zich ongeveer 1 m ten Oosten van de huidige put en 2.40 m onder het maaiveld. De diameter van deze poel was bij benadering 12 m, de diepte vermoedelijk 1 m. Het Noord-Zuidprofiel

toonde het verloop van het talud van de poel: naar het Zuiden liep het sterk op, Noordwaarts had de poel een vrij vlak, langzaam glooiend verloop. Wij verwijzen in dit opzicht naar het hier achter afgedrukte verslag van het palynologisch onderzoek door de Heer H. Tj. Waterbolk, biol. cand. en assistent bij de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, betreffende de veenvorming, de landschappelijke habitus, de bewoning enz., in de tijd, waarin de poel intact was.

Op zeker tijdstip, dat moeilijk nauwkeurig aan te geven is, heeft men de veenpoel aan de West-Noord- en Oostkant door een pl.m. 3 m brede en 90 cm diepe gracht omgeven. Op de bodem van deze gracht lag 13e-14e eeuws baksteenpuin, dat ook werd aangetroffen op het zich duidelijk aftekenend talud van de poel, boven een 30 cm dikke veenlaag, welke zich op de bodem van de poel had gevormd. Poel en ringgracht waren dus beide nog intact, toen dit puin erin terecht kwam. Ze hebben dus zeker de 13e en misschien ook een deel van de 14e eeuw overleefd. Dit voorkomen van baksteenpuin, zowel in de gracht als in de poel, wijst, naar alle waarschijnlijkheid erop, dat de bakstenen put, zoals wij deze thans kennen, gebouwd werd in de tijd, waarin de ringgracht open was, doch in de poel zelf reeds een aanmerkelijke veenvorming had plaats gevonden.

Vermoedelijk zijn echter gracht en poel geleidelijk dichtgegroeid. De poel heeft men nog eens uitgediept, de gracht niet, en zo is er waarschijnlijk een periode geweest, waarin alleen de poel bestond. Op dit stadium, waarin dus de gracht dicht was, doch de poel nog open, volgde het dichtstuiven van de poel, waarbij ongeveer een halve meter zand werd afgezet. Na deze dichtstuiwing heeft men de poel prijsgegeven. Het is onmiskenbaar, dat men toen getracht heeft op een andere manier de put en een aangrenzende strook grond van pl.m. 6×18 m af te zonderen van de omgeving. Men heeft nl. een ringwal gebouwd. Het door deze wal ingesloten terrein had een enigszins elliptische vorm en was aan de Zuidzijde, de oplopende kant, open. De put kwam te liggen aan de Oostkant van de op deze wijze omheinde ruimte.

De elliptische vorm van het omsloten terrein, rondom de put kan erop wijzen, dat men behoefte had aan een afgebakende ruimte, waar binnen een aantal mensen konden samenkomen. De ringwal had een basisdoorsnede van 75 cm en een vermoedelijke hoogte van pl.m. 1 m. De wal bestond uit verontreinigd geel zand en was met zoden afgedekt. Het is duidelijk, dat deze wal werd opgeworpen om aan de uit Noord-Westelijke richting komende zandverstuivingen het hoofd te bieden. Deze strijd tegen het zand moet omstreeks de 14e-15e eeuw

gevoerd zijn. De mens heeft deze strijd tegen het zand hier verloren. De wal stooft onder, ja, werd zelfs zeer waarschijnlijk de aanleiding, dat de tegenwoordige heuvel aan de Westzijde van de kapel werd gevormd. Bij het doorgraven van deze heuvel kwam de ringdijk in de heuvelbasis te voorschijn.

Toen het bleek, dat de ringwal niet meer te behouden was, is men overgegaan tot de bouw van de tegenwoordige kapel. Deze is aangelegd in het Zuidelijkste deel van de door de ringwal omsloten ruimte.

Overziet men, mede aan de hand van het rapport Waterbolk de ontwikkelingsgang van St. Wilbert in het Zand, dan blijkt, dat hier sprake is van een oude, in een heideveld gelegen veenpoel, in de buurt van bouw- en weiland en een menselijke nederzetting.

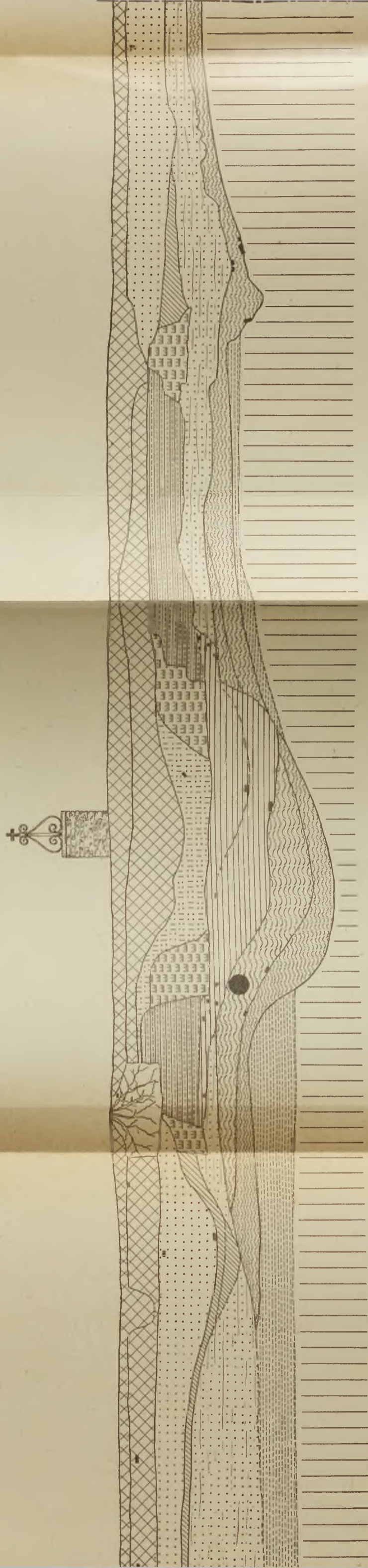
Waterbolk wijst daarbij op de mogelijkheid van een gebruik van de poel van de 5e eeuw af. We willen de aard van dit gebruik in het midden laten, doch in de Christelijke tijd staat de cultische betekenis van deze plaats voor de omwonende Christenen vast. Ringgracht zowel als ringwal dateren uit de Christelijke tijd. Omstreeks welke eeuw de ringgracht gegraven is, konden we niet vaststellen, de aanleg van de ringwal is geschied in alle geval nàdat de bakstenen put was gebouwd, die uit de 13e of 14e eeuw dateert. De bouw van de ringdijk is een fase in de hevige strijd van de mens met het stuifzand, dat put en omringende ruimte dreigde te overstuiven. De ringwal heeft het tegen het zand afgelegd, zo goed als de poel, en de mens bouwde er een stenen kapel. Dat men, ondanks de zware zandverstuivingen deze plek niet heeft willen prijsgeven, wijst o.i. wel op de grote plaats, die deze Willibrordusput in het geloofsleven der omwonenden heeft ingenomen.

De kapel wacht thans op restauratie. Momenteel is de ringwal nog niet hersteld, maar als grachtvorm in het terrein aangeduid. De te dicht op de kapel groeiende kastanjebomen zijn omgehakt en ook enkele andere bomen en struiken, die niet in het geheel pasten, zijn verwijderd. Hierdoor is er meer ruimtewerking ontstaan, en een meer concrete bepaling van het aardige gebouwtje ten opzichte van het mooie heuvelachtige en beboste terrein.

Palynologisch onderzoek bij de St. Willibrorduskapel te Geisteren.

Bij het oudheidkundig bodemonderzoek van de St. Willibrorduskapel en de ernaast gelegen put werden enkele profielseuven gegraven. Bij de studie ervan bleek, dat vóór de aanleg van de huidige stenen put hier reeds een, door een eenvoudige aarden wal omgeven, ondiepe kuil was geweest. Zelfs kon men in de aanleg meer perioden onderscheiden. Het vermoeden bestond, dat men te doen

KAPEL VAN SINT WILBERT IN 'T ZAND TE GEISTEREN O. W. PROFIEL.

- RECENT STUIFZAND BOOMWORTELS ZODENTALUD WALWALLING HUMEUS ZAND ZAVELIGE GROND VERGRAVEN GROND VEEN
 - GRONDMONSTER VEEN BAKSTEEN VASTE GROND
- 's Gravenhage 1949

t voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek

GEISTEREN. Kapel van St. Wilbert in 't Zand (Oost-West-profiel). Behalve op de verschillende overstavingen van de oude veenput, welke aan de hand van de tekst en de tekening voorkomende legenda gemakkelijk zijn na te gaan, wijzen wij op de doorsnede van de ringwal. Deze vertoont zich links van de put in ware doorsnede, meer rechts in een veel te lange afmeting. Dit is het gevolg van het feit, dat het profiel, de ringwal in schuine richting snijdt en niet loodrecht op de as. De afmetingen zijn in dit geval niet meetbaar. Het profiel is zo gestoken, dat de ronde, bakstenen put niet geraakt wordt.

had met een zeer oude cultusplaats. Dateerbare vondsten, die dit konden bevestigen, kwamen echter niet voor.

Aan de basis van de profielen werd onder een venige smeerlaag een 10 cm dikke veenlaag aangetroffen, welke naar onderen overging in venig zand, waarin nog enkele veenlaagjes tussen geschakeld waren. Het bewuste laagje bestond uit ter plaatse gegroeid en dus ongestoord veen. Door stuifmeelanalytisch onderzoek ervan werd getracht dit veen te dateren om daarmee een terminus post quem te verkrijgen voor de datering van de pulcultuur. Daarnaast kon dit onderzoek aanwijzingen verschaffen omtrent het landschap in de omgeving van de poel ten tijde van het eerste gebruik ervan.

Thans ligt de kapel temidden van bebost stuifzand, maar uit de profielen bleek al dadelijk, dat de terreingesteldheid vroeger geheel anders was. De kapel is in de 15de eeuw gebouwd op hetzelfde stuifzand als thans in de omgeving ligt en in deze tijd bestond dus reeds de huidige toestand. In de ondergrond van de kapel werd een in de richting van de put vrij sterk hellend vegetatieniveau aangetroffen, dat tenslotte overging in het bovengenoemde veenlaagje. Dit niveau was gekenmerkt door een heidepodsolprofiel; het bestond uit loodzand, oerbank en infiltratiebandjes. Op het hoogste gedeelte, ten N. van de kapel waren alleen de laatste aanwezig. Aan de stuifzandperiode ging blijkbaar een periode vooraf, waarin het relief geheel anders was, de poel nog niet bedekt door zand en de omgeving met heide was begroeid. In geen van de andere profielen werd dit heideprofiel aangetroffen en het ligt dan ook voor de hand te veronderstellen, dat de kapel gebouwd is juist op de plaats, waar de oude toegang tot de poel was.

Dat de tegenwoordige stuifzanden pas in historische tijd hun huidige uiterlijk hebben gekregen, is een algemeen verschijnsel. Ook in Drente is dit waargenomen, al is het juiste tijdstip van het ontstaan ervan nog nergens vastgesteld. In elk geval was bij het bouwen van de kapel de poel reeds overdekt met zand; in de meerperioden-aanleg van de wallen rond de poel mag men stellig de strijd zien van de Limburgers voor het behoud van hun gewijde bron!

In bijgaand diagram zijn op de gewone wijze de resultaten weergegeven van het stuifmeelanalytisch (palynologisch) onderzoek van een profielgedeelte, gemerkt 3, afkomstig uit het O.W.-profiel, 1 m ten N. van de waterput. De samenstelling ervan is in de eerste kolom voorgesteld. Vijf monsters werden geanalyseerd. In de tweede kolom zijn op de horizontale as telkens de procentgetallen weergegeven, waarin de verschillende boomsoorten voorkomen. Voor elke boomsoort wordt een apart teken gebruikt. In verticale richting zijn de gevonden waarden door lijnen verbonden, zodat men kan zien, welke veranderingen in het plantendek van de omgeving zich voordeden tijdens de vorming van het veenlaagje. In de volgende kolommen is aangegeven hoeveel stuifmeel van heideachtigen, koren enz. aanwezig is per 100 boompollenkorrels. In elk monster werden 150 boompollen aangegeven, maar stuifmeel van de hazelaar is wel in de hoofdkolom aangegeven, maar is om bepaalde redenen niet meegerekend voor het bepalen van de boompollensom.

Eik, berk en hazelaar zijn de voornaamste houtsoorten; de els is in de onderste monsters sterker vertegenwoordigd, de eik neemt wat toe, de berk en hazelaar worden aanvankelijk minder talrijk, in het bovenste monster daarentegen nemen zij weer toe. In betekenis volgt op deze soorten de den, die geleidelijk iets afneemt. Ook de linde neemt af; daarentegen vertoont de beuk een belangrijke stijging in de bovenste monsters. In enkele procenten zijn verder nog aanwezig wilg, haagbeuk en iep. Het monster van de smeerlaag laten wij voorlopig buiten beschouwing.

In de loop van de veenvorming neemt de hoeveelheid stuifmeel van de heideachtigen zeer sterk toe, evenals dat van de wilde grassen. Korenstuifmeel treedt alleen in de bovenste monsters op. Ten slotte vertonen ook de varia een geleidelijke toename. Veenmossporten komen voor in het onderste en bovenste monster, in het laatste vergezeld van de typische kleine *Tilletiasporen*, afkomstig van een microscopisch klein brandzwammetje. *Tilletia Sphagni* is gebonden aan veenmos; inderdaad werd in het bovenste monster een grote hoeveelheid *Sphagnum papillosum* aangetroffen. Het bovenste veen was weinig, het er onder liggende veel meer vergaan. Resten van riet en zeggen werden aangetoond, benevens enkele houtresten. Onder de varia bevond zich stuifmeel van o.a. *Plantago* (weegbree), *Rumex* (zuring), *Compositae* (Samengesteldbloemigen), *Cyperaceae* (zeggeachtigen), *Caryophyllaceae* (muurachtigen), *Umbelliferae* (schermbloemigen), *Chenopodiaceae* (Ganzevoetachtigen) en *Artemisia*.

Het monster van de venige smeerlaag erboven stemt bijna geheel overeen met het onderste monster. Het ontbreken van de beuk is het bewijs, dat het betreffende materiaal niet ter plaatse gegroeid is, maar opgebracht en afkomstig van een met het onderste monster overeenkomend niveau. Voor het opgebracht zijn pleit ook de scherpe overgang tussen het veenlaagje en de smeerlaag.

Is het nu mogelijk om op grond van de stuifmeelinhoud het veenlaagje te dateren? Van belang hiervoor is een vergelijking van het hier verkregen diagram met de vele, die *Eshuis* in 1947 gepubliceerd heeft in diens Utrechtse dissertatie en welke alle betrekking hebben op de Peel. Voor ons doel zijn in het bijzonder van belang zijn diagrammen 1, 2 en 3, welke afkomstig zijn uit een gedeelte van het grote Peelvenencomplex, dat slechts 15-20 km van Geisteren verwijderd ligt: Meerselse Peel, de Bult en Kraaienhut. Door hun ligging midden in het oudtijds vrijwel boomloze hoogveengebied kwam hier het stuifmeel terecht van de bomen en bossen in de veenvrije omgeving van de Peel, dus ook van de hoge Maasoever. De veenvorming in de Peel omvat uiteraard een veel langer tijdsverloop dan in onze poel en de diagrammen van *Eshuis* geven dan ook de veranderingen in het plantendek over een overeenkomstige tijd weer. Laat ons nu trachten het diagram te passen in dat van de Peel.

Beschouwen wij eerst het gedrag van beuk en linde. Steeds blijkt de definitieve toename van de beuk samen te gaan met het vrijwel geheel verdwijnen van de linde. Deze wisseling is blijkbaar kenmerkend geweest voor de gehele omgeving van de Peel en wanneer wij in Geisteren ook de betreffende kruising waarnemen, ligt het voor de hand ons diagram met de betreffende zone van de Peeldiagrammen te paralleliseren. Zekerheid verkrijgen wij hierover door ook de curven van de andere boomsoorten te vergelijken. Met de uitbreiding van de beuk en de achteruitgang van de linde blijkt steeds samen te gaan een vermindering van de els, de den en de hazelaar, terwijl heideachtigen en grassen sterk vertegenwoordigd zijn. Al deze verschijnselen zagen wij ook in Geisteren!

Voor een nog scherpere parallelisatie is van betekenis, dat de te Geisteren verkregen waarden voor de beuk (9%) lager zijn dan die welke *Eshuis* al vrij spoedig boven het besproken niveau kreeg en welke geregeld tot 20% oplopen. Ditzelfde geldt o.i. voor de haagbeuk. Ten slotte dalen de voor heideachtigen gevonden waarden zeer snel. Alles pleit ervoor, dat het veenlaagje in de poel overeenkomt met een zeer scherp begrensd profielgedeelte van het Peelveen, dat nooit dikker is dan 20 cm. Beide zijn gevormd juist in een tijd, dat er allerlei veranderingen zich in het plantendek voltrokken. Deze veranderingen karakteriseren de overgang van de subboreale in de subatlantische periode. Ook de veengroei zelf vertoont in deze tijd een belangrijke verandering: het zgn. jonge mos-

veen begint te groeien. Dit is van het zgn. oude mosveen gescheiden door een laag met veel wollegras: de zgn. grenshorizon. Het oude mosveen is veel sterker vergaan dan het jonge mosveen. Over de datering en betekenis van deze grenshorizon is veel geschreven en veel tegenstrijdige meningen zijn erover geuit. Door recente onderzoeken is het zeer waarschijnlijk geworden, dat de groei van het jonge mosveen begint omstreeks de overgang van de vierde en de vijfde eeuw na Chr. en niet 500-800 v. Chr., zoals tot nu toe werd verondersteld. De oorzaak van het ontstaan ervan moet vooral gezocht worden in een stijging van de grondwaterspiegel, welke uiteindelijk het gevolg was van een zeespiegelrijzing. Het verschil in verweringsgraad is voor een deel vermoedelijk aan een belangrijk klimaatsverschil tussen het subboreaal en het subatlanticum te wijten. Dat het tevoren warmer was, blijkt uit het natuurlijke voorkomen van de linde.

Aangezien het veen in de poel te Geisteren overeenkomt met de zone van de Peeldiagrammen, waarin juist nog de aanvang van de jonge mosveengroei valt, kan gezegd worden, dat zeer spoedig na het genoemde tijdstip, dus vermoedelijk nog in de vijfde eeuw, de veenvorming abrupt werd beëindigd en *in die tijd zou dus het eerste gebruik van de bron kunnen vallen.*

Hoe was het landschap in deze tijd in de omgeving van de poel? Het percentage heideachtigen is veel hoger dan in de Peel. Dit wijst erop, dat de directe omgeving met heide was begroeid. Hiermee wordt dus de uit de profielen getrokken conclusie bevestigd. Toch was er in de omgeving ook veel bos: de eik nam hierin een belangrijke plaats in. De achteruitgang van de elsen en de daarmee samengaande uitbreiding van de grassen wijst er wellicht op, dat in deze tijd stukken moerasbos werden ontgonnen tot weiland. Er was echter ook akkerbouw in de omgeving blijkens het gevonden percentage van korenstuifmeel. Ten slotte werd stuifmeel aangetroffen van cultuurbegeleidende onkruiden. *Alles wijst er op, dat de poel lag in een heideveld, niet ver van een menselijke nederzetting met bouw- en weiland.* Hoogstwaarschijnlijk maakte de poel deel uit van een complex vennen, die afwaterden in de richting van het beekje, dat thans aan de rand van het stuifzandgebied, enige honderden meters ten N.O. van de kapel zichtbaar is en al spoedig door een vrij breed en diep dal stroomt in de richting van de Maas. Op de uiteraad vruchtbare gronden langs dit beekje zal men vooral het genoemde bos met eik, elsen en beuken moeten zoeken. Wellicht kunnen wij het landschap het beste vergelijken met een gebied als de oorsprong van de Mosbeek in Twente en met bepaalde gebieden in midden-Brabant (Middelbeers), steeds met dat verschil, dat het oorspronkelijke bos heeft plaats moeten maken voor een afwisselend weidelandschap met weelderige houtwallen ertussen. Dat de poel in contact stond met het beekje, wordt nog waarschijnlijker door de vondst van diatomeeën onder in het veen.

Wij zagen reeds, dat het stuifzand in de omgeving pas betrekkelijk laat in historische tijd is ontstaan. Ten tijde van de veenvorming stooft het echter niet, het veen was bovenin althans niet zandig. Dit was wel het geval met het onderste gedeelte van het onderzochte profielfragment: daar bevond zich een afwisseling van meer of minder veenachtige, maar steeds zandige lagen, die wijzen op een oudere tijd van zandverstuivingen. Blijkens de korenpollencurve valt het optreden van de mens samen met het einde van deze verstuivingen; het laatste is wellicht dan ook tevens een verklaring voor de komst van de mens in deze streken. Het tijdstip hiervan kunnen wij bepalen op de vierde eeuw na Chr.

Ook het optreden van die vroege verstuiving staat niet op zich zelf. In Drente is door Brouwer langs pollenanalytische weg aangetoond, dat het tijdstip

van ontstaan van stuifzand vaak valt in de eerste eeuwen voor Chr. Bij Havelte konden wij een terminus post quem vinden voor het optreden van het stuifzand. Daar bleek nl. een nederzetting uit de overgang van brons- naar ijzertijd te zijn overstoven. Het profiel bestond van boven naar beneden uit recent stuifzand, heidepodsolprofiel, stuifzand, podsolprofiel met cultuurlaag, stuifzand. Ook hier waren dus twee perioden van stuifzandvorming gescheiden door een rustige tijd, waarin het zand begroeid raakte met heide. Het stuifzand onder de cultuurlaag in Havelte is van glaciële oorsprong.

De oorzaak van het tot rust komen van het stuifzand is stellig de subatlantische transgressie: de grondwaterspiegel steeg en door het capillair opstijgende water werd het stuifzand vastgehouden. Hierop breidde de heide zich uit en dit verklaart vermoedelijk de toename van heideachtigen in het pollendiagram. Dat spoedig hierna weer een achteruitgang optreedt, is misschien het gevolg van een „verdrinken” van de heide door de toenemende stijging van de waterspiegel: vaak kan men onder het veen een duidelijk podsolprofiel aantreffen.

Dat in de vroege ijzertijd stuifzanden konden optreden, is het gevolg van rigoureuze ontbossing door de mens in de bronstijd, en een grotere droogte. In het vochtige, aan het subboreaal voorafgaande Atlanticum waren ook de onvruchtbare zandgronden met een licht bos bedekt.

Het is nog niet mogelijk te zeggen, wanneer het recente stuifzand ontstond. Wel is het duidelijk, dat er in historische tijd nog een belangrijke verandering is opgetreden in de omstandigheid voor de plantengroei. Boven in het jonge mosveen neemt nl. de beuk weer af en een belangrijke vorm van het jonge mosveen is een thans in ons land geheel uitgestorven veenmossoort. Vermoedelijk is de vorming van het jonge mosveen dan ook geëindigd, toen het recente stuifzand ontstond. Het één zowel als het ander zal eenzelfde oorzaak hebben gehad.

H. Tj. WATERBOLK,
Biol. Cand.
wet. ass. R.D.O.B.

Literatuur.

Kerk:

- Crassier, L. de, Dict. hist. du Limb.
Eversen-Meulleners, Limb. gemeentewapens.
Flament, A. J., Aanteekeningen omtr. kunstvoorwerpen. Maasg. 1903, p. 61.
Janssen, M. J., Bijdragen tot de geschiedenis van Geisteren, IV: Pogingen tot behoud der afzonderlijke parochiekerk, 1805-1809. Maasg. 1910, p. 73.
— De vereering van den H. abt Antonius. Publ. Soc. Limb. 52, 1916, p. 194.
Kalf, J., Katholieke kerken.
Kuile, E. H. ter, Duizend jaar bouwen, p. 316.
Maasgouw, 1895.
Martin, W., Herleefde schoonheid, 1943, p. 54.
Mialaret, J. H. A., Geïll. Beschr. Noord-Limburg, pp. 230-238.

St. Wilbertskapel:

- Adriaans, G., De St. Willibrordskapel te Geysteren. Limb. Jaarb. 1901, pp. 201, 209.

Buiten, 1912.

Flament, A. J., De St. Wilbertspuiten in Limburg. De Katholiek, 158, 1920, p. 275.

Glazema, P., Gewijde Plaatsen in Friesland, 1948, p. 119.

Maasgouw, 1896.

Mialaret, J. H. A., Geïll. Beschr. Noord-Limburg, p. 234.

GENNEP

Kerk van de H. Lambertus.

(zie afb. 35 t/m 37)

Kan men er in sommige gevallen aan twifelen, of het versmald rechtgesloten koor direct met de bouw van het enkelvoudig schip tot stand kwam, te Gennep bestond in dit opzicht geen twijfel. Het was meer dan duidelijk, dat de eerste stenen kerk hier niets anders geweest was dan een rechthoekig zaalkerkje van 6.70 × pl.m. 10.50 m.

Over de lengte bestaat niet volkomen zekerheid, omdat de Westmuur niet werd teruggevonden.

In een tweede fase bouwde men het kleine, rechte koor. De breedte bedroeg 4 m, de lengte 4.20 m binnenwerks. De dikte der muren was 50 cm. Het zal niemand verwonderen, dat dit kleine, vierkante sanctuarium vervangen is door een breder en dieper priesterkoor. Deze nieuwe altaarruimte was even breed als het schip en had een diepte van 6 m. Ook bij dit tweede koor domineert niet de Oost-Westmaat. Of de Zuidelijke zijbeuk, waarvan belangrijke fundamentresten werden teruggevonden, gelijktijdig met het grote, rechte koor gebouwd werd, is niet met zekerheid te zeggen. Aangezien deze fundering, evenals al de andere oude fundamenten, uit Maaskeien bestond, kan men op grond van het bouw materiaal niet tot een beslissing komen. Van een Noordelijke zijbeuk kwam niets aan het licht.

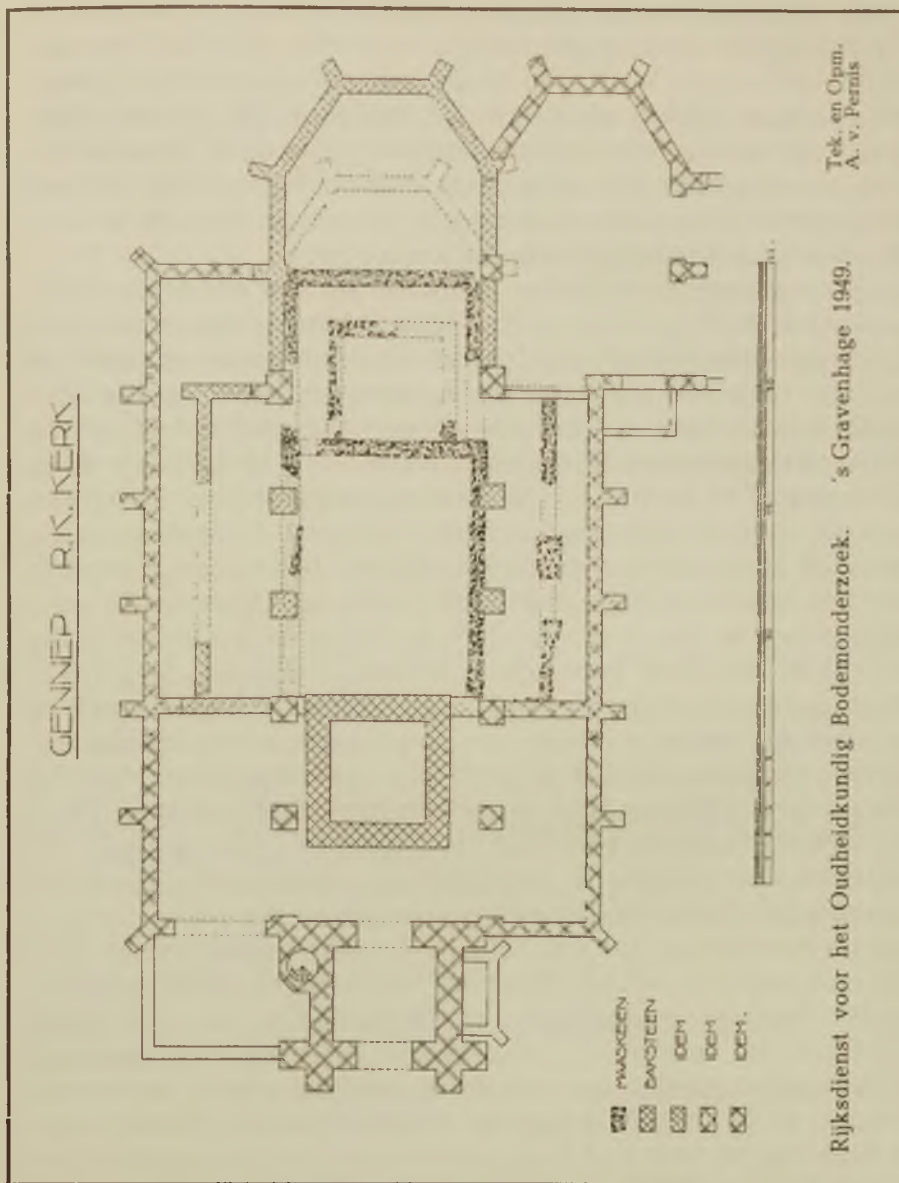
De kerk, die op deze wijze ontstaan was, kreeg naderhand een bakstenen toren en vermoedelijk een $\frac{3}{8}$ koor. De teruggevonden bouwresten geven hierover geen absolute zekerheid. Volgens de Geïllustreerde beschrijving van de monumenten van geschiedenis en kunst, deel Noord-Limburg, kreeg de kerk in de XVe eeuw een nieuw polygonaal koor. Ook in de XVIe en de navolgende eeuwen onderging de kerk uitbreidingen. Door de ontpleistering der muren was de bouwgeschiedenis thans beter na te gaan dan in de tijd, waarin Mialaret zijn beschrijving maakte. Op onze tekening zijn de perioden mede aan de hand van hetgeen er in de bodem werd aangetroffen, door

verschillende arceringen aangegeven, met onthouding van een datering. Deze datering dient naderhand met zorg te gebeuren.

In de XVe eeuw werd de kerk aanmerkelijk vergroot. Men bouwde toen een nieuw, 12½ m diep $\frac{3}{8}$ gesloten koor en een Noordelijke zijbeuk. De oude Zuidbeuk bleef zeer waarschijnlijk intact. De Westmuur werd vernieuwd, doch bleef op de plaats van die van het oude schip, aansluitende op de reeds vroeger gebouwde toren. Op deze wijze was een zeer gedrongen driebeukig schip met een vrij diep koor ontstaan. In 1655 ging men ertoe over de kerk aan Noord- en Zuidkant nog eens te verbreden, echter weer met behoud van de oude Westmuur. De toren leverde een obstakel voor uitbreiding naar het Westen. Wel heeft men toen, of omstreeks die tijd, een koortravee opgeofferd en aan het schip toegevoegd met verlenging van de zijbeuken in Oostelijke richting. Wat men naar het Westen niet kon bereiken werd getracht aan de Oostkant te verkrijgen.

In 1869 evenwel werd met de oude toren korte metten gemaakt. Men verlengde de kerk naar het Westen en bouwde een nieuwe toren. Helaas was deze uitbreiding aesthetisch weinig te bewonderen. De op onze tekening voorkomende veelhoekige kapel aan de Zuidkant van het koor is een recente aanbouw.

Het onderzoek in de kerk te Gennep werd zeer belemmerd door de talrijke grafkelders in het schip en in het koor. Wij hadden hier slechts in twee gevallen te doen met de gewone, door tongewelf overkluisde meerpersoons bakstenen kelders, toegankelijk door middel van een trapje. Voor het overige waren het niet minder dan 40 bakstenen éénpersoons keldertjes. Deze keldertjes waren gesloten door het aanbrenge van een zadeldakvormige of zwakgewelfde dichtmetseling van boven. De kist was dus van boven af ingelaten, net zoals dit bij een gewoon graf gebeurt. Nu was het zeer opvallend, dat de meeste dezer graven, ofschoon de stenen deksels ongeschonden waren, geheel met aarde gevuld waren. Het was dus blijkbaar gewoonte na de bijzetting het keldertje met aarde te vullen en het daarna dicht te metselen. De mogelijkheid is niet uitgesloten, dat bij de begrafenis verwanten en vrienden een schop aarde op de kist wierpen, met het gevolg, dat het graf grotendeels gevuld werd en dat dit naderhand door de doodgraver werd aangevuld om het metselen van het stenen deksel te vergemakkelijken. Achterwege blijven van de aanvulling met aarde kon echter instorting ten gevolge hebben. Inderdaad kwamen zulke ingestorte deksels voor. Ook lijkenlucht kan een reden geweest zijn om tot de aanvulling van het grafkeldertje met aarde over te gaan. Men weet, dat in de Franse tijd het begraven in kerken verboden is geworden, en dat aanleiding tot dit verbod was de her-

GENNEP. R.K. kerk. Datering volgens de Geïllustreerde Beschrijving van Noord-Limburg. De kerk is een kleine, bakstenen, drietschepige basiliek met eenbenkig, van twee zijkapellen vergezeld koor. Vierkante West-toren. Koor 15e eeuw. Oostelijke helften van de zijschepen 17e eeuw. Toren en Westelijk deel van de zijschepen 19e eeuw. Overige aanbouwen later.

haaldelijk voorgekomen klacht over lijkenlucht in de kerk. De begravingen waren in het schip het talrijkst. Tussen de keldertjes kwamen echter nog voldoende resten van de oude kerkmuren te voorschijn om de boven beschreven reconstructies te maken. Het feit, dat de graven ook voorkomen in de Zuidelijke zijbeuk en dat deze geheel hetzelfde karakter hebben als die in het middenschip, is aanleiding tot de veronderstelling, dat de eenmanskelders in de 17de eeuw en daarna in zwang waren. De steen wijst ook naar deze tijd. In hoeverre het begraven in eenmanskelders ook buiten de kerk op het omringende kerkhof gebruikelijk was, weten we niet.

In het XVde eeuwse koor kwam de fundering van een altaar voor de dag, metende 4.50×2.70 m. Het betreft hier de bakstenen voet van het recente altaar. Even ten Zuiden van deze altaarvoet werd op geringe diepte onder de vloer een bakje gevonden, gemaakt van baksteen, zoals er voorkomt aan het 19e eeuwse Westelijke deel van de kerk. Na verwijdering van de deksteen bleken zich in dit bakje twee glazen kommetjes te bevinden. De kommetjes waren van lichtgroen glas en op het onderste gedeelte met ribbels versierd. In beide kommen bevonden zich kleine stukjes mensenbeenderen. In het ene kommetje lag bovendien een klein flesje met nauwe opening. Opmerkelijk was, dat dit flesje nog de rest van een sterk welriekende olie bevatte. Na een paar dagen was deze geur echter geheel verdwenen. Men heeft hier kennelijk te doen met relieken. Uit de archieven van de kerk te Gennep is bekend, dat deze relieken, afkomstig van drie oude altaren, bij de verbouwing van de kerk in 1869 in de kerk begraven zijn. De kommetjes waren blijkbaar toen reeds van hun zegels ontdaan. Deze kwamen althans niet meer voor. Men kan dus niet meer nagaan, aan welke heiligen deze reliquieën toegeschreven werden. Het glaswerk wordt gedateerd: flesje 12e-13e eeuw; kommetjes 15e eeuw.

Toen na verwijdering der grafkelders de vaste grond bereikt was, tekenden zich onder en tussen de oudste begravingen in het middenschip verschillende grote paalkuilen af. De middellijn van deze gaten was 50 tot 150 cm. In sommige was de vorm van een vierkante paal te zien. Deze palen hadden horizontale doorsneden van 10 tot 20 cm. In de coupes, welke over de paalgaten gestoken werden, bleek duidelijk, dat men hier te doen had met rechte, aan de onderkant niet aangepunte palen.

Als er van een configuratie sprake zal zijn, dan betreft het hier in de eerste plaats een Noordelijke rij van vijf palen, waarvan de richting naar het Zuid-Oosten wijst. De onderlinge afstand der palen is van hart op hart gemeten ongeveer 1.75 m. Een tweede, slechts in drie gaten zich aftekenende reeks, bevond zich onder de pijlers en

funderingen tussen middenschip en Zuidbeuk. Men kan wel aannemen, dat de onderlinge afstand gelijk is aan die der eerstgenoemde rij en tevens, dat de richting van deze palenrij dezelfde is als die van de Noordelijke reeks. Op deze wijze komt men tot een afstand tussen de beide palenrijen van 5.25 m.

Een derde rij paalkuilen met vierkante paalgaten bevond zich in het midden, tussen de genoemde beide buitenrijen. Deze middenrij bestond uit drie palen en liep evenwijdig aan de andere rijen.

Voor zover kon worden nagegaan kwamen in de toren geen paalgaten voor. Ook in het koor ontbraken deze. Het heeft dan ook alle schijn, dat het houten gebouw, hetwelk door de paalgaten gerepresenteerd wordt, een omvang had, overeenkomende met de eerste rechtehoekige stenen zaalkerk. Men kan de mening voorstaan, dat deze zaalkerk een in steen omgezette houten kerk is.

Slechts een enkel graf stemde in richting overeen met het houten gebouw. Opmerkelijk is, dat het skelet in dit graf tegen de oriëntering in met het hoofd in het Oosten lag.

Literatuur.

- Beurden, A. F. van, Kleine chroniek van Gennep en omstreken, 1740-1751. Limburgs Jaarb. 1905.
- Bouvy, D. P. R. A., Middeleeuwsche beeldhouwkunst in de Noordelijke Nederlanden, 1947, p. 186.
- Braun, G., u. F. Hogenberg, Civitates orbis terrarum, 1851, II, p. 34.
- Crassier, L. de, Dict. hist. du Limb.
- Creemers, Ch., Bescheiden betreffende Gennep en zijn voormalige heerlijkheid. Publ. Soc. Limb. 32, 1895, p. 4.
- Eversen-Meulleners, Limb. gemeentewapens.
- Flament, A. J., Aanteekeningen omtr. kunstvoorwerpen. Maasg. 1903, p. 57.
- Kalf, J., Katholieke kerken.
- Kuile, E. H. ter, Duizend jaar bouwen, pp. 36, 80. Maasgouw, 1890.
- Mialaret, J. H. A., Geïll. Beschr. Noord-Limburg, pp. 54-65. Neerlandia Catholica.
- Rademacher, Franz, Die deutschen Gläser des Mittelalters, 1933, p. 101 vlg. Tafel 22 f en Tafel 6 a.

GRUBBENVORST

Kerk van Maria Hemelvaart.

(zie afb. 38 t/m 40)

Een der mooiste opgravingen in Limburg was het onderzoek van het kerkemplacement te Grubbenvorst. De kruisvorm, die de kerk voor de oorlog vertoonde, was blijkens de opgaven van de Voorlopige Lijst en daarna in de Geïllustreerde Beschrijving van Noord-Limburg in de loop van verschillende eeuwen ontstaan.

De vierkante bakstenen Westtoren dateerde uit de 15e eeuw, 1415, en was ogenschijnlijk in de Westmuur van het schip ingelaten. Het onderzoek heeft uitgemaakt, dat dit niet het geval geweest is. Bij de bouw van de toren is de schipmuur intact gelaten. De steunberen van de Westelijke hoeken van het schip zijn tegen de torenmuur aangebouwd.

Het schip zelf, in de Voorlopige Lijst beschouwd als een 15e eeuwse schepping, bleek twee bouwperiodes te representeren. De 15e eeuwse bestond in het restaureren met tuf en mergel van een oude kern. Op sommige plaatsen deed de op de Maaskeienfundering aangebrachte mergel vermoeden, dat het staande werk geheel vernieuwd is geworden. In dit verband is het karakteristiek, dat de mergel wel aan de langsmuren voorkomt, doch niet bij de West- en Oostmuur. De eerste was weggedoken achter de Oostelijke torenmuur, de andere afgebroken door de bouw van het latere koor.

Het polygonale koor, geheel van mergel opgetrokken en voorzien van een plint van baksteen en tuf, is gebouwd in de 16e eeuw. Gelijktijdig hiermede ontstond de Noordelijke arm van het dwarsschip. „In latere tijd”, om met Mialaret te spreken, bouwde men de Zuidelijke dwarsarm.

De opgravingen hebben het beeld van de bouwgeschiedenis van deze kerk aanmerkelijk verrijkt.

Teneinde van een en ander een beeld te krijgen, dienen wij aan te vangen met af te dalen tot de diepste lagen om na te gaan, wat er zich aan oudste cultuursporen voordeed.

De diepst gelegen sporen bestonden in een aantal grotere en kleinere paalgaten, nu eens met, dan weer zonder paalkuilen. Onder de paalkuil verstaan wij het gat, waar de paal in geplaatst werd, onder het paalgat, de vergane paal zelf, of het gat, dat overbleef, nadat de paal uitgetrokken was.

De paalgaten werden in het schip aangetroffen. Of er ook op het kerkhof dergelijke cultuursporen voorkwamen, kon vanwege de

begravingen niet worden nagegaan. Met betrekking tot de differentiatie van de soorten paalgaten, was niet alleen merkwaardig, dat die, waarbij paalkuilen voorkwamen, zich in de Oostelijke helft van het schip bevonden, doch tevens dat deze lagen in de schone ongeroerde bodem. De Westelijke paalkuilenloze groep was aangebracht in de donkere, vette grond van vermoedelijk een oude rivierarm.

In het mediane profiel bleek, dat wij hier te doen hadden met een Westwaarts zacht glooiende bedding, die blijkens een in de bovenste dichtslibbingen gevonden Pingsdorf-scherf reeds omstreeks de Xe eeuw zo goed als dicht was.

De funderingen van de toren waren door deze opslibbingen heen gebouwd op het schone zand.

Wat nu de paalgaten betreft, deze bevonden zich wat aangaat de belangrijkste, beter gezegd best interpreteerbare groep ervan, ten Oosten van de opslibbing in de maagdelijke bodem. Wij bepalen ons eerst bij deze groep.

Op 7 m afstand van de Westmuur af bevond zich een reeks van vier paalkuilen met paalgaten, resp. doorsneden, lopende in N.Z.-richting. Tengevolge van het graven van een mediane zichtsleuf en door een diepgaande begraafing was het middelste gedeelte van deze palenbaan vernield, zodat niet kon worden vastgesteld of er nog een 5e paalgat geweest is. Waarschijnlijk is dit wel, want de afstand tussen deze palen is gelijk aan twee keer die tussen de overige, d.i. 1.75 m. De tussenruimte van de meest Zuidelijke tot de daaropvolgende is 1.25 m. Nu is het merkwaardig, dat dit paalgat geen paalkuil heeft. Wel beschouwd wordt de N.Z. reeks gevormd door vier grote palen, die in kuilen gezet zijn en een kleinere zonder paalkuil. Deze laatste blijkt te behoren tot een O.W. lopende reeks, bestaande uit vijf kuilenloze paalgaten met een doorsnede van 40 cm. Drie staan op onderlinge afstanden van 1.25 m, twee op pl.m. 2.50 m. Het ontbrekende paalgat moet zich hier bevinden ter plaatse van een mergelpilaster. Het tweevoud van 1.25 m laat hierover geen twijfel.

Een zesde paal op de Westhoek buigt iets met de hoek mee en staat op een afstand van 75 cm verwijderd van de aangrenzende. Evenwijdig aan de O.W. palenrij tekenden zich op 1.25 m afstand een drietal kuilen af, die met een door begraafing niet meer teruggevonden gat een reeks vormde, waarvan de palen op onderlinge afstand van 1.60 m stonden. De doorsneden van deze kuilen variëerden tussen 75 en 40 cm.

Twee ronde vlekken, iets naar binnen gelegen, bleken verontreinigingen te zijn, die niet aanspraak maakten op de naam van paalkuilen. Dit bleek vooral op de doorsnede.

Aan de Noordkant was de bodem door begravingen sterk omgewoeld. Slechts één paalkuil kwam te voorschijn en wel corresponderende met de Noordelijke van de Westelijke reeks op pl.m. 1.40 m van de Noordmuur van de kerk af. De afstand tussen deze twee kuilen bedraagt 3.20 m. Ook hier kan dus een tussenpaal gedacht worden. Zo gezien doet zich de configuratie voor van twee symmetrisch binnen het schip gelegen O.W. gerichte paalkuilenreeksen, welke aan de Westkant afgesloten worden door een N.Z. reeks van vier. Een Oostelijke afsluiting kon niet met zekerheid teruggevonden worden. In het koor kwamen sporen van twee paalkuilen voor, nl. vlak bij de Noordmuur en één tegen de Zuidmuur. Het is mogelijk, dat deze kuilen, waarvan de Noordelijke een paalgat heeft, een Oostelijke, afsluitende palenreeks representeren. Met enige goede wil kan men de afstand tussen de twee Oostpalen stellen op 3.75 m. In dat geval zou de tussenpaal juist door de zichtsleuf vergraven zijn. De onderlinge afstand bedroeg dan pl.m. 1.88 m, dit is 13 cm meer dan de ruimte tussen de palen van de Westelijke reeks.

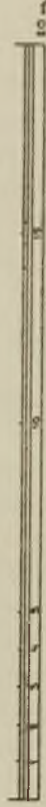
Een aansluiting van de Oostpalen op de Noord- en Zuidrijen is echter niet mogelijk. Neemt men een ogenblik aan, dat de Oostelijke palen bij de andere grote paalkuilen behoren, dan krijgt men een georiënteerd houten gebouw van pl.m. 5.25×8.25 m. De Zuidelijke rij buiten-paalgaten maken de indruk, dat men te doen heeft met een meerschepig gebouw. Er heeft zich echter de merkwaardigheid voorgedaan, dat deze paalgaten, waarvan één een kuil heeft, in een hoger vlak meer binnenwaarts lagen. Naar wij menen zijn deze randpalen binnenwaarts, schuin gericht geweest als schoren van het dak. De grote, verticale palen, aangevuld met lemen of houten wanden, vormden het staande werk, dat het dak droeg. Of de paalgaten, welke vrij recht tegenover die van de Westelijke rij liggen, opgevat moeten worden als schoorpalen van deze staanders, durven wij niet te zeggen.

Van de overige, op de donkergekleurde Westelijke helft van het schip gelegen, valt niet veel te beweren. Wel is het opvallend, dat drie ervan evenwijdig lopen met de Westmuur van het schip.

Een andere groep paalgaten, nu uiterst kleine, kwam in het koor en in het Oostelijke deel van het schip te voorschijn. De vierkante paaltjes van pl.m. 4 cm doorsnede, omgeven met een infiltratiebandje, waren dicht op elkaar in het schone zand gedreven. In het koor vormden zij een cirkelboog, welke naar het Westen in rechte banen zich voortzette. Vooral aan de Zuidkant was dit goed na te gaan, zij het dan ook, dat twee begravingen het oorspronkelijke beeld sterk gestoord hadden. Aan de Noordkant kwam slechts een gedeelte voor. Zeer merkwaardig was het feit, dat in het schip aan Noord- en

GRUBBENMORST R.K. KERK.

- PAALGATEN
- MAASKEIEN.
- MERGEL.
- TUFSTEEN.
- BAKSTEEN.

RIJSDIENST VOOR HET OUDHEIDKUNDIG BODEMONDERZOEK

GRAVENHAGE 1040

CON. D. DE BOER.
TEK. A. V. PIERING.

GRUBBENMORST. R.K. kerk. Datering volgens de Geïllustreerde Beschrijving van Noord-Limburg. Toren 1415. Op een steen stond: „Opgebouwd Anno Dni MCCCCXV”. Schip 15e eeuw. Veelhoekig koor 15e of 16e eeuw. Overige delen van het gebouw later.

Zuidkant tegen de Oostelijke schipmuur groepen van deze paaltjes zich voordeden.

Op de ronding, binnen het latere polygonale Maaskeienkoor, was een fundering aangebracht van keien. Deze oudere absidale sluiting is door de bouw van het veelhoekige keienkoor zeer vernield. In dat geval hebben wij in de talrijke paaltjes te doen met de onderheijng van een stenen koor. Maar waarom moest dit stenen koor, dat gebouwd werd op de vaste bodem, door enige honderden kleine paaltjes ondersteund worden? En hoe komt het, dat in het schip niets van keienwerk op de paaltjes werd aangetroffen? Bovendien, er komen ook van deze paaltjes voor bij de paalgaten midden in het schip, Westelijk van de sluitingswand van het eerste houten gebouw. Ten slotte, waarom ontbreken de paaltjes dan aan de Noordkant in het koor grotendeels?

Een antwoord op deze vragen is niet eenvoudig en zal vermoedelijk ook nooit geheel bevredigend gegeven kunnen worden. Men krijgt de indruk, dat hier sprake is van een houtconstructie, die secundair is ten opzichte van het grote palengebouw. Deze rangorde kan men opstellen, omdat de Zuidelijke, kleine paaltjeswang de aangrenzende paalkuil doorsnijdt. Wat er op deze gecompliceerde kleine paaltjesfundering gestaan heeft, weten wij niet! Het enige zekere is, dat het een koor was, aansluitend op het grote palenschip. De Maaskeienabsis is gebouwd op de paaltjesronding; mogelijk toen de houten opstand verdwenen was. Op sommige plaatsen lag op de bovenkanten der paaltjes, direct onder de vleilaag van de abside, enig verkoold hout. Wijst dit op verbranding van het oude gebouw? Of is hier houtskool door broeiing ontstaan?

Het absidale Maaskeienkoor had een muurdikte van 70 cm. Behalve keien van gemiddeld 6 cm kwam in het met zand en witte mortel gemetselde muurtje nog oer, tuf en rode zandsteen voor.

Op deze merkwaardige periode van hout- en Maaskeienabsis is een bouwfase gekomen, waarin het uit keien en tuf gebouwde schip ontstond, met een versmald, polygonaal koor. De keienfundering van dit koor was zwak veelhoekig, maar enige in situ zich bevindende tufstenen van het opgaande werk lieten een markante $\frac{3}{8}$ sluiting zien. De vraag is nu, of de stenen absis het eerste koor was bij het stenen schip, dan wel of dit laatste gelijktijdig ontstond met het polygonale keien-tufkoor. In dit verband verdient opmerking, dat de koormuren, dikte 80 cm, in verband gemetseld waren met de Oostmuur van het schip. Daar, waar het koor in engere zin begon, waren wangen uitgebouwd voor een triumphboog. Nu is het niet mogelijk, dat bij de bouw van het polygonale keienkoor de oude zijmuren werden

afgebroken. Was dit niet gebeurd en had men dus het absidale koor verlengd, dan zou dit in het metselwerk duidelijk tot uitdrukking gekomen zijn.

Op deze wijze beschouwd zijn het polygonale keienkoor en het schip van dezelfde tijd. Dan is het ook mogelijk, dat te Grubbenvorst een houten koor in steen is overgebracht, terwijl het schip van hout bleef. In een volgende fase werd de gehele kerk afgebroken en door een nieuwe vervangen. Hierbij gebruikte men in de funderingen Maaskeien, oersteen, tuf, kolenkalksteen, kwartsieten, conglomeraten en witte mortel.

De muren, althans in de funderingen, waren een soort kistwerk. Men had voor de staande kanten ietwat regelmatiger werk gemaakt en de zaak verder als gietwerk behandeld.

Bij het absisfragment was dit niet het geval. Hier had men, evenals te Beegden b.v., meer laagsgewijs gewerkt.

Ten slotte is de kerk tot een kruisvorm uitgebouwd, zoals boven werd beschreven. Een oude mergeldwarsarm tekende zich in de Noorder flank van het dwarspand af in de vorm van een O.W. en N.Z. lopende winkelhaak. Van de altaarabsis kwam één in het mergelkoor te voorschijn, metende 80 cm \times 1.80 m en gebouwd van keien en baksteen, een tweede tegen de Oostmuur van de Noordelijke dwarsarm, 1 \times 1.80 m. Andere keien- en mergelgroepen waren moeilijk of in het geheel niet te verklaren.

In het mediane profiel tekenden zich verschillende vloeren af. De oudste bleek van leem te zijn en 10 cm dik.

De resultaten van het onderzoek te Grubbenvorst hebben de verwachtingen overtroffen. Zij nemen een eigen plaats in in de reeks van verschijnselen, die de opgravingen van 1948 hebben geopenbaard. Het is echter zeer moeilijk om van de Grubbenvorster kerk van de oudste tijd af een bevredigende geschiedenis te schrijven. Dat er aanvankelijk een houten, misschien aan een schaapskooi herinnerende kapel gestaan heeft, daarover kan men het eens worden, maar hoe de ontwikkeling tot en met het polygonale keienkoor geweest is, hierover zijn zeer uiteenlopende opvattingen te huldigen.

Wellicht is de beste houding de mening op te schorten en te wachten, tot elders soortgelijke verschijnselen zich voordoen.

Literatuur.

- Bouvy, D. P. R. A., *Middeleeuwse beeldhouwkunst in de Noordelijke Nederlanden*, 1947, p. 199.
Crassier, L. de, *Dict. hist. du Limb.*

- Eversen-Meulleners, Limb. gemeentewapens.
 Flament, A. J., Aanteekeningen omtr. kunstvoorwerpen, Maasg. 1903, p. 77.
 Goossens, W., Bericht betreffende het herstel van de R.K. Kerk te Grubben-
 vorst, Oudheidk. Jaarb. 1932.
 Kalf, J., Katholieke kerken.
 Maasgouw, 1909.
 Martin, W., Herleefde schoonheid, 1943, p. 50.
 Mialaret, J. H. A., Geill. Beschr. Noord-Limburg, pp. 65-71, 104.
 Neerlandia Catholica 1888.
 Vermeulen, F. A. J., Handboek, p. 267.

HAELLEN

Kerk van de H. Lambertus.

Het onderzoek heeft niets opgeleverd.

Literatuur.

- Crassier, L. de, Dict. hist. du Limb.
 Eversen-Meulleners, Limb. gemeentewapens.
 Flament, A. J., Aanteekeningen omtr. kunstvoorwerpen. Maasg. 1903, p. 73.
 M....., A., Limburgsche kunstschaten II: Het reliekschrijn van Haelen en de
 St. Apollonia-verering. Nedermaas, 1926/27, p. 78.

HERKENBOSCH

Kerk van de H. Sebastiaan.

Het onderzoek werd ten zeerste belemmerd door de nog intact zijnde betonvloeren. In twee zichtsleuven kwamen geen aanwijzingen voor, dat er zich nog veel sporen van oudere gebouwen in de grond zouden bevinden. Vermoedelijk zijn deze in 1886-1889 bij de bouw van de huidige kerk grotendeels vernield. Van een systematisch onderzoek werd afgezien.

Literatuur.

- Crassier, L. de, Dict. hist. du Limb.
 Eversen-Meulleners, Limb. gemeentewapens.
 Habets, J., Historische bijzonderheden over de kerk en de gemeente Herken-
 bosch. Maasg. 1888, p. 32.
 Kalf, J., Katholieke kerken.
 Kuile, E. H. ter, Duizend jaar bouwen, p. 208.
 Timmers, J. J. M., Limburgs oude kerken in gevaar, Maasgouw 1947, p. 49.

HERTEN

Kerk van de H. Michaël.

Tussen de funderingen van de deels verwoeste kerk, in 1883 gebouwd door J. Kayser, kwamen in de Noordelijke helft resten van een oude kerk te voorschijn. De resten, bestaande uit grote en kleine keien, waren evenwel dermate verstoord, dat van een volledig onderzoek werd afgezien. De Zuidzijde is derhalve niet ontgraven. In het Westen kwam de fundering van een oude toren aan het licht.

Literatuur.

Beurden, A. F. van, Herten, Merum en Ool, Maasg. 1891, p. 155.
Crassier, L. de, Dict. hist. du Limb.
Eversen-Meulleners, Limb. gemeentewapens.

HORST

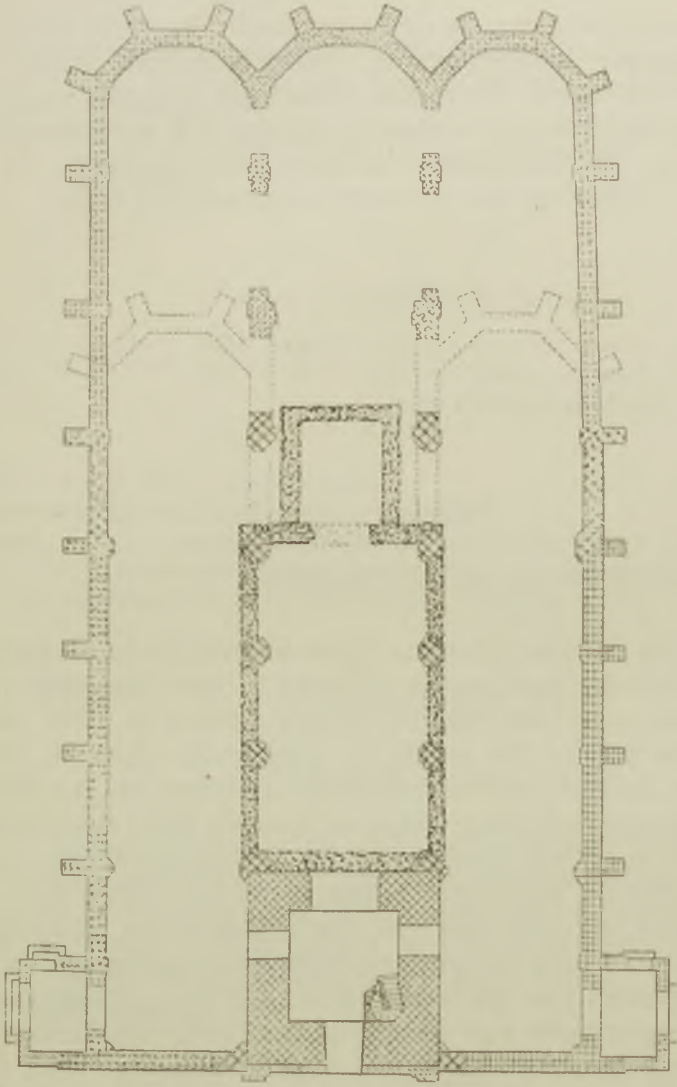
Kerk van de H. Lambertus.

Ofschoon reeds in 1947 onderzocht en gepubliceerd in de Maasgouw van Juli-October van dat jaar, menen wij goed te doen deze opgraving op te nemen in de reeks van onderzoekingen, welke in 1948 plaats vonden. De opgraving en de publicatie geschiedde door de Heer J. G. N. Renaud, destijds wetenschappelijk assistent bij het Rijksbureau voor de Monumentenzorg, thans in dezelfde functie werkzaam bij de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

Aan het verslag in de Maasgouw ontlene wij het volgende:

Het resultaat van de opgraving was, dat er een kleine, eenbeukige kerk met rechtgesloten koor is teruggevonden van ongeveer 22 meter lengte. De fundamenten van ijzeroersteen werden hier en daar onderbroken door de funderingen van de pilaren der Gothische kerk en op sommige plaatsen waren zij zelfs geheel uitgebroken. De vraag rees, of hier twee fasen van de kerkbouw vertegenwoordigd waren. Het was nl. merkwaardig, dat er een ten dele nog aanwezige zware verankering van de beide Westelijke koorbeëindigingen te zien was. Deze fundering bestond uit oersteen, die evenals de Noord- en Zuidmuur van het schip met specie gemetseld was, terwijl van de koormuren slechts voor de twee bovenste lagen specie gebruikt was. Vast kwam te staan, dat het koortje jonger was dan het schip. De oudste periode

HORST R.K. KERK

1:1
EERSTEEN

Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

's Gravenhage 1949

Tek. G. Plug
Opm. J. Renaud

HORST, R.K. kerk. Datering volgens de Geïllustreerde Beschrijving van Noord-Limburg. Aanvankelijk basilicaal aangelegde veranderde kerk door achtereenvolgende uitbreidingen in een hallenkerk, met drie, nagenoeg evenwijdige beuken. De toren wordt gedateerd plm. 1400. Middenbeuk 15e eeuw, eerste helft. Hoofdkoor vermoedelijk tweede helft 15e eeuw. Een gedeelte van de buitenmuren van de zijschepjen eerste helft 16e eeuw. Nevenkoren vermoedelijk 19e eeuw. Het overige einde 19e en begin 20ste eeuw (1925). De gestippelde zijkoren werden in 1925 afgebroken.

van het oersteenkerkje bestond derhalve uit een rechthoekig zaalkerkje van ongeveer 13.75×7.60 m.

Men zie verder het verslag van deze opgraving in de Maasgouw van Juli-October 1947, blz. 68-70.

Literatuur.

- Bouvy, D. P. R. A., *Middeleeuwse beeldhouwkunst in de Noordelijke Nederlanden*, 1947, pp. 8, 118, 181, 184, 192, 198.
- Crassier, L. de, *Dict. hist. du Limb.*
- Eversen-Meulleners, *Limb. gemeentewapens.*
- Flament, A. J., *Aanteekeningen omtr. kunstvoorwerpen. Maasg. 1903*, p. 78.
- Jaarverslag R.C. Monumentenzorg, Altaren in de R.K. kerk. 1918, 1919.*
- Janssen, M. J., *Het priester-ornament te Horst. Maasg. 1900*, p. 72.
- *De vereering van den H. abt Antonius. Publ. Soc. Limb. 52, 1916*, p. 194.
- Jongsma, *Kastelen van Nederland*, p. 20; *De ruïne en de kerk te Horst.*
- Kalf, J., *Katholieke kerken.*
- Kuile, E. H. ter, *Duizend jaar bouwen*, p. 307.
- Mialaret, J. H. A., *Geïll. Besch. Noord-Limburg*, pp. 86-96.
- Neerlandia Catholica*, 1888.
- Oorkonde betr. de Stichting der kerk te Horst. Maasg. 1880*, p. 216.
- Publications*, 1932.
- Renaud, J. G. N., *Het oersteenkerkje te Horst, Maasgouw 1947*, p. 68.
- Soest, J. A. L. van en M. Janssen, *De grafkelder der Wittenhorsten op het koor der Horster kerk, Limb. Jaarb. 1925.*
- Welters, Ad., *De H. Wilgefortis in de kerk van Horst, Nedermaas 1931, 1932.*

LOTTUM

Kerk van de H. Gertrudis.

Het onderzoek heeft niets opgeleverd.

Literatuur.

- Crassier, L. de, *Dict. hist. du Limb.*
- Eversen-Meulleners, *Limb. gemeentewapens.*
- Flament, A. J., *Aanteekeningen omtr. kunstvoorwerpen. Maasg. 1903*, p. 89.
- Hoogewerff, G. J., *De Noord-Nederlandsche Schilderkunst, 1936*, I, p. 272.
- Janssen, M. J., *De vereering van den H. abt Antonius. Publ. Soc. Limb. 52, 1916*, p. 195.
- Kalf, J., *Katholieke kerken.*
- Kuile, E. H. ter, *De torens van Nederland.*
- Mialaret, J. H. A., *Geïll. Besch. Noord-Limburg*, pp. 53, 66, 71-77.
- Soest, J. van, *Lottum's verleden. Limb. Jaarb. 1909*, p. 66.

MAASNIEL.

Kerk van de H. Laurentius.

(zie afb. 41 t/m 50)

Op het grote, hoog gelegen kerkterrein te Maasniel stond voor de oorlog een kerkgebouw, waarvan slechts de toren oud was. Het $18\frac{1}{2} \times 42$ m metende, drieschepige bakstenen gebouw met versmald, veelzijdig koor was gebouwd in 1880.

Aan deze kerk ging een eenschepige baksteenbouw van $8.70 \times 26\frac{1}{2}$ m binnenwerks en met een muurdikte van 1.20 m vooraf. De bij deze kerk behorende en tot 1944 intact gebleven Westtoren, binnenwerks metende 3.80×3.60 m met een muurdikte van 90 en 150 cm, was vóór het schip gebouwd.

Op de funderingen van deze baksteenkerk werden de kolommen van de bovengenoemde nieuwe kerk geplaatst, zodat het middenschip in breedte overeenkwam met de oude kerk.

Behalve de eenvoudige bakstenen zaalkerk hebben de opgravingen een zeer interessant complex van funderingen aan het licht gebracht, die een rijke bouwgeschiedenis van de oudere kerken te Maasniel demonstrenen.

Vooraf zij opgemerkt, dat van een houten gebouw niets aan het licht kwam.

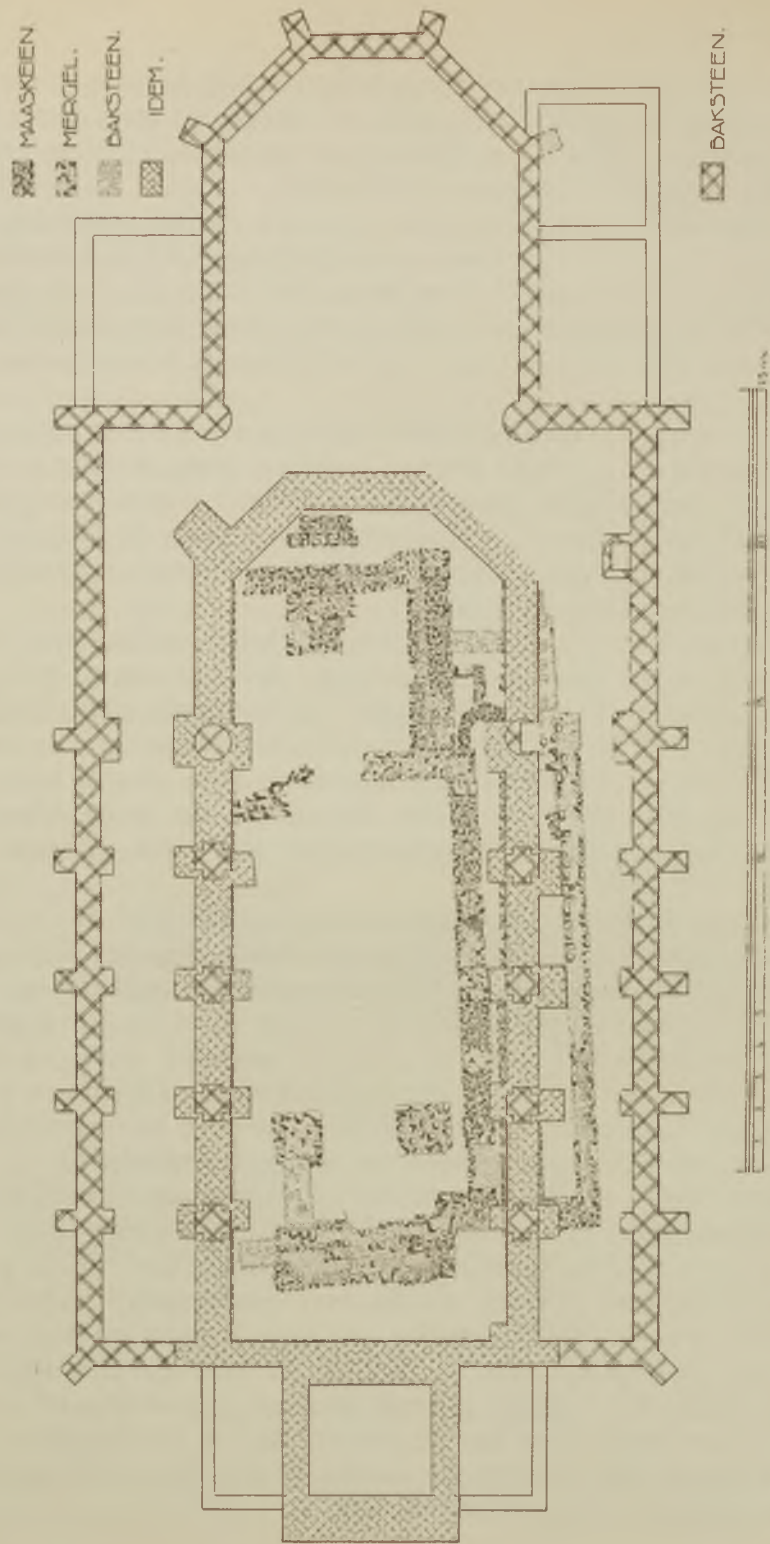
De eerste kerk was een geheel van Maaskeien gefundeerde zaalkerk, metende 6.60×13 m binnenwerks en met muren ter dikte van 90 cm. De keien hadden een gemiddelde maat van 12 cm.

Deze kerk is Oostwaarts vergroot geworden met een versmald, rechtgesloten Maaskeienkoor van pl.m. 5 m en een diepte van 5.20 m. Muurdikte 90 cm. De Maaskeien hadden een gemiddelde grootte van 15 cm. Helaas zijn de breedtematen van schip en koor niet met zekerheid op te geven, omdat bij de bouw van de genoemde baksteenzaalkerk de gehele Zuidmuur verdwenen is. Doordat de keienkerk zeer sterk naar het N.O. afweek, was men bij het verbeteren van de oriëntering genoodzaakt de fundamente van de Noordelijke muur van de oude kerk geheel uit te breken.

Naderhand is het keienkoor uitgebreid in Oostelijke richting. Deze vergroting betrof slechts $1\frac{1}{2}$ m. Merkwaardig is, dat ook de Zuidelijke koormuur verplaatst werd en wel zo, dat de nieuwe muur tegen de oude aangebouwd werd. Het koor werd hierdoor $2 \times$ de oude muurdikte breder, d.i. 1.80 m. Het oude koor is waarschijnlijk overbouwd.

De derde bouwfase bestond erin, dat een Westtoren tot stand kwam.

MAASNIEL R.K. KERK.

- MAASKEEN
- MERCIEL.
- DAKSTEEN.
- IDEM.

DAKSTEEN.

RIJSDIENST VOOR HET OUDERDOMG. DOEDMONDERZOEK

5 GRAVENHAGE 1949

OPR. D. DE BOER
TEK. A. V. PERRO

M.A.S.N.I.E.L. R.K. kerk. Datering volgens de Voorlopige Lijst. De kerk werd in 1880 gebouwd, met behoud van de toren (1775) der vroegere, door de Karthuizers gestichte kerk.

Men verwarre deze niet met de bovengenoemde bakstenen toren van polygonaalkorige zaalkerk. De oude en stellig de eerste toren was in de fundamenten geheel van Maaskeien aangelegd en past geheel in het beeld van de vroege bouwbedrijvigheid.

De zware funderingen van keien en witte mortel bestonden in een Westmuur van 5.80×2 m en twee stiepen van 1.70×1 m. De toren sprong aan de Westkant 1.30 m buiten het schip uit, doch was voor het overige geheel ingebouwd. De fundamenten laten duidelijk zien, dat de toren aan Noord-, Oost- en Zuidkant met bogen geopend was naar het schip.

Of er tengevolge van de torenbouw te veel ruimte van het schip verloren was gegaan, zodat naar uitbreiding moest worden omgezien, dan wel of men door de bouw van een zijbeuk ruimte voor de toren in het schip vrij kon geven, wij weten het niet, maar de feiten zijn, dat de kerk op een gegeven ogenblik vergroot is geworden door het aanbrengen van een Zuidelijke beuk.

Het Maaskeienwerk, dat evenals bij de keienfundamenten van het schip, deels in het zand en anderdeels in de witte mortel gebed was, is bij de zijbeuk fijner van karakter en kenmerkt zich door grote regelmatigheid. De gemiddelde grootte van de rolstenen bedroeg 12 cm. In dit metselwerk kwamen stukken rode mortel voor, fragmenten van Romeins-Frankische dakpannen en lange, dunne lei-pannen, zonder nokken. De afmetingen van deze pannen waren $40 \times 20 \times 1\frac{1}{2}$ cm.

De zijbeuk had een binnenwerkse breedte van 2.55 m en eindigde ter hoogte, waar het koor begon in een abside, een der weinige conchen, die wij bij de ontgraven Limburgse kerken aantreffen.

De verbinding van hoofdschip en zijbeuk werd tot stand gebracht door vier mergelpijlers van 1×1 m, die gebouwd waren op de fundering van de Zuidelijke muur der oude keienkerk. De convex geprofileerde pijlerfragmenten waren prachtig bewaard en verleenden aan het aspect van deze opgravingen een grote levendigheid.

Opmerkelijk is, dat het intercolumnium tussen de Oostelijke pijler en de corresponderende mergellisene twee \times zo groot is als bij de andere pijlers, nl. 3 m. Ingeval aan de Noordkant een zijbeuk geweest is, hetgeen wij niet geloven, en als daar een dergelijk dubbel intercolumnium was voorgekomen, dan zou men kunnen spreken van een ingebouwd dwarsschip. Hoe dit ook zij, in ieder geval is het Oostelijke, absidale deel van de zijbeuk speciaal geaccentueerd geweest. Resten van mergelplinten aan de muren van de absideruimte maken sterk de indruk, dat dit gedeelte overwelfd geweest is. Meer dan een veronderstelling is dit echter ook niet.

Van de altaren kwam een fragment van een fundament te voorschijn in het eerste keienkoor. Dit altaar moet tegen de muur gestaan hebben. Door de vergroting van het koor kwam het vrij te staan.

In de Noord-Oosthoek van het oude schip bevond zich een mergelfundament, vermoedelijk van een preekstoel of sacramentshuis.

De bovenstaande summiere beschrijving van de oude bouwresten, zoals deze te Maasniel te voorschijn zijn gekomen, is geenszins in staat de lezer een indruk te geven van de werkelijke vorm en gestalte dezer imposante metselwerken. Het planimetrische beeld van de opgravingstekening brengt de hoogten van de bouwfragmenten niet tot uitdrukking. Men kan aan dit bezwaar trachten tegemoet te komen door de A.N.P.-hoogten erin te schrijven, maar in de praktijk blijkt dit weinig uit te werken. Het levendige, gespierde relief van de zachtgele pijleronderstukken, de kracht van het keienstapelwerk, de machtig gemetselde blokken van de ingebouwde toren, het wordt op geen enkele wijze in de tekening gesuggereerd. Ongetwijfeld komen de foto's aan de verbeelding tegemoet en het is om die reden, dat wij meenden dit materiaal vrij uitvoerig te moeten laten meespreken. Maar noch tekening, noch foto's kunnen de imponerende schoonheid, die aan het einde van het werk deze opgraving kenmerkte, weergeven. Integreerend hiervoor is immers vooral ook de omgeving, de kerkhofmuur met de er breed over heen hangende bomen, de tuinderijen, een oude schuur en over de weg, verscholen in groen en bloemen, de karakteristieke Limburgse pastorie.

Wie dit prachtige object gezien heeft, zal het nooit vergeten en zich kunnen inleven, hoe bij de gang der eeuwen onze voorgelachten worstelden met de materie om al maar grotere en schonere godshuizen te doen oprijen.

Literatuur.

Crassier, L. de, Dict. hist. du Limb.

Doppler, P., Nieuw orgel van de kerk te Maasniel. Maasg. 1924.

Eversen-Meulleners, Limb. gemeentewapens.

Kalf, J., Katholieke kerken.

MIDDELAAR

Kerk van de H. Lambertus.

Te elfder ure werd, toen begonnen zou worden met het graven van de funderings sleuven voor de nieuwe kerk, nog een vluchtig onder-

zoek ingesteld naar hetgeen de bodem aan resten van een oudere kerk geborgen hield. Gebleken is, dat aan het geheel verwoeste kerkgebouw een eenvoudige rechthoekige kapel, metende $5\frac{1}{2} \times 12\frac{1}{2}$ m binnenwerks, is vooraf gegaan. Deze kerk is naderhand Oostwaarts vergroot door het aanbouwen van een niet-versmald recht koor, ter diepte van $3\frac{1}{2}$ meter.

De muurdikten varieerden van 75 tot 100 centimeter.

Het bouw materiaal was tufsteen, mergel en baksteen.

Datering volgens de Geïllustreerde Beschrijving :

De kerk had een oude vierkante Westtoren en een eenbeukig schip met later aangebracht koor.

Toren 14e eeuw.

Schip 17e eeuw en 18e eeuw.

Koor begin 20e eeuw.

Literatuur.

Belonjé, J., De paramenten der kerk van Middelaar. Maasg. 1939.

Crassier, L. de, Dict. hist. du Limb.

Eversen-Meulleners, Limb. gemeentewapens.

Goossens, W., Het dorp Middelaar verkoopt een klok en gemeentegrond tot opbouw der vernielde kerk. 1617. Maasg. 1926, p. 30.

Kalf, J., Katholieke kerken.

Mialaret, J. H. A., Geïll. Beschr. Noord-Limburg, pp. 135, 136-139.

Neerlandia Catholica 1888.

Veen, J. S. van, De collatie der kerk te Mook en der kapel te Middelaar. Maasgouw 1912, p. 95.

SEVENUM

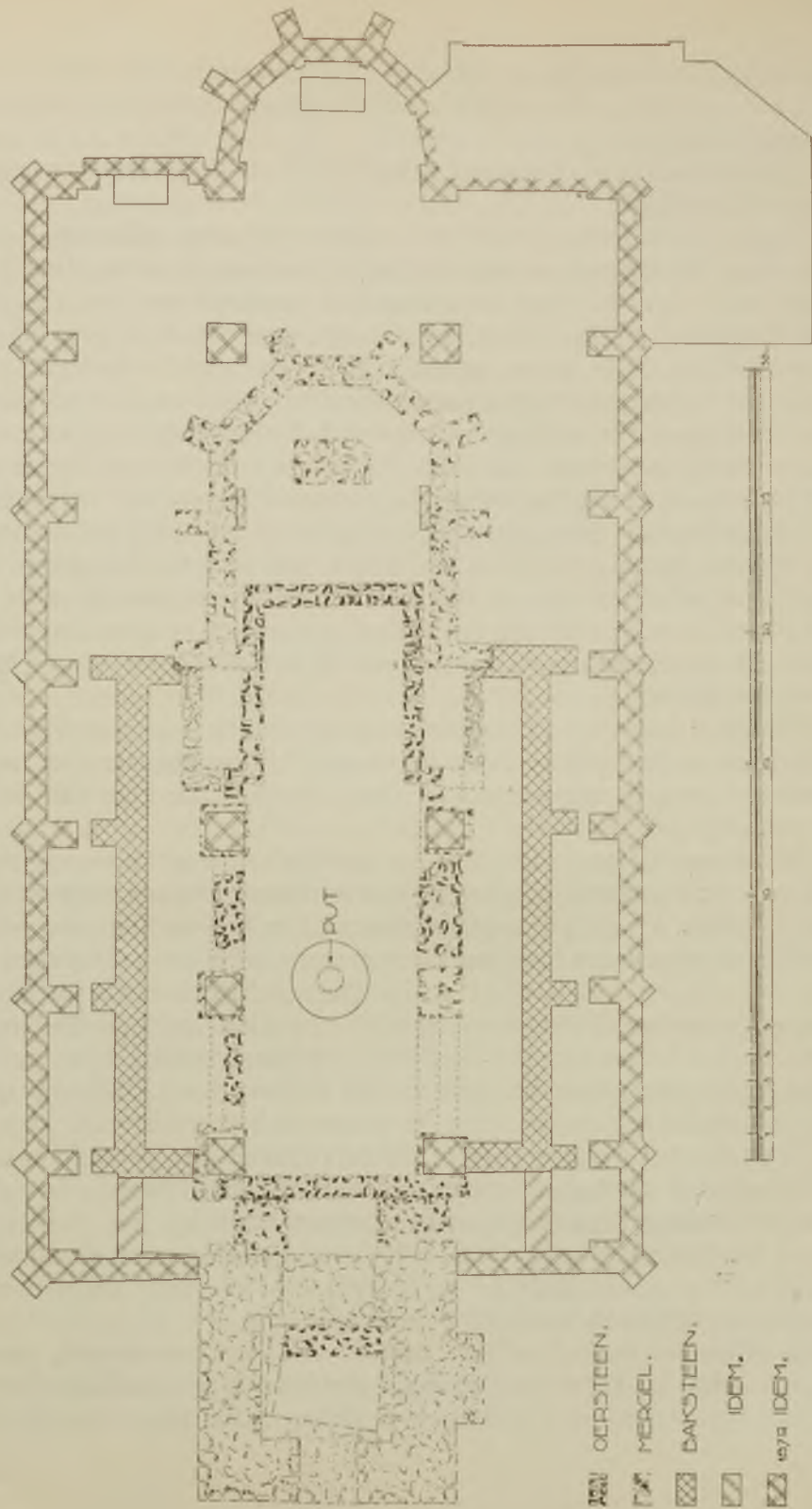
Kerk van de H.H. Fabianus en Sebastianus.

(zie afb. 51 t/m 54)

De zeer uitvoerige opgravingen, welke op het ruime terrein van de voormalige kerk gedurende vele weken plaats vonden, hebben aan het licht gebracht, dat de binnenwerks $21\frac{1}{2} \times 45$ m metende, in 1879 door P. J. H. Cuypers gebouwde kerk op de plaats stond van een geheel complex van oudere kerken. De groei van het kerkgebouw door de eeuwen heen werd hier wel bijzonder mooi gedemonstreerd. Sevenum begon dan met het bouwen van een oerstenen kerk, binnenwerks groot $6\frac{1}{2} \times 21\frac{1}{2}$ m. Deze kerk had reeds direct een rechtgesloten, versmald koor en ontwikkelde zich dus niet uit een onverdeelde zaalkerk, zoals dit o.a. het geval was te Beegden en Swolgen.

Op de tekening maken de oersteenresten tussen de vierkante pijlers

SEVENUM R.K. KERK.

- OERSTEEN.
- MERGEL.
- DAKSTEEN.
- IDEM.
- IDEM.

RIJKSDIENST VOOR HET OUDHEIDKUNDIG DOODONDERZOEK.

GRAVENACE 1849

OPM. EN TEK. A. v. PERND.

SEVENUM. R.K. kerk. Datering volgens de Geïllustreerde Beschrijving van Noord-Limburg. Alleen de Westtoren is oud. Vermoedelijk 1514. Het schip werd gebouwd in 1879.

de indruk van breder te zijn dan de koormuren. Dit komt, doordat bij het uitbreken der muren oudtijds deze fundamentgedeelten uitgezakt zijn.

De oersteen is in het zand gelegd en in de fundering nergens met mortel bevestigd.

Tegen de Westkant der kerk werd een toren gebouwd, zodanig, dat deze Westmuur tevens als Oostmuur van de toren diende. Van deze toren konden twee muurbreedten gemeten worden. De Noord- en Zuidmuur hebben in de fundering respectievelijk een dikte van 2 en 2.70 m. Deze toren, geheel met oersteen gefundeerd, is naderhand vervangen door een nieuwe Westtoren, die op 2 m afstand van de Westmuur der kerk gebouwd werd. Volgens de Voorlopige Lijst dateerde dit bouwwerk uit 1514. Zeer merkwaardig was, dat de eerste aanleg van de fundering scheef lag ten opzichte van het verdere werk. De tekening laat deze discordantie duidelijk zien. De verbinding van de nieuwe toren met het schip is ons niet bekend. Mogelijk bleven hiervoor gedeelten van de Noord- en Zuidmuur van de oude toren gespaard, teneinde op een of andere wijze de kloof te overbruggen. Aan de hand van oude tekeningen is dit probleem waarschijnlijk direct opgelost.

De dikte van de torenmuren bedroeg $2\frac{1}{2}$ m. Eigenaardig zijn de profielen op de hoeken van de West- en Oostingang, die men hier aan de zeer harde, homogene oersteen heeft gehakt. De slag van de beitel is duidelijk aan dit werk te zien.

Maar niet alleen in het Westen speelde zich een bouwgeschiedenis af, ook de koorpartij onderging verschillende veranderingen. Op de eerste plaats kwam men ook te Sevenum in het stadium, dat het versmald, rechtgesloten koor vervangen werd door een polygonaal koor, dat even breed was als het schip. Deze gehele nieuwbouw werd in mergel uitgevoerd. De muren hadden een dikte van 1 m. De veelhoek was $\frac{3}{8}$. De lengte van het koor bedroeg binnenwerks $10\frac{1}{2}$ m. Op de hoeken en ongeveer op het midden van de Noord- en Zuidmuur, alsook bij de aansluiting op het schip bevonden zich steunberen.

Toen nu dit in mergel opgetrokken priesterkoor voltooid was, had men een kerk gekregen ter lengte van 30 m en een breedte van $6\frac{1}{2}$ m. De verbinding tussen het oude oersteen-schip en het nieuwe koor werd tot stand gebracht door middel van gedeelten van de Noord- en Zuidmuur van het oude koor, evenals bij de torens werden er dus verbindingsstukken van ouder werk gevormd.

Doordat het oude koor iets smaller was dan het nieuwe, ontstond tussen schip en koor een versmald gedeelte. Begrijpelijkerwijze was dit onbevredigend en al naar gelang de bezwaren tegen de afgesloten-

heid van het priesterkoor in het algemeen meer gingen wegen, werd de behoefte aan het wegbreken van zo'n versmalling als te Sevenum, groter. Geen wonder dan ook, dat men overging de versmalling te vervangen door een verbreding. Om dit te bereiken bouwde men aan Noord- en Zuidkant winkelhaakse muren, die de verbinding vormden tussen de steunberen en de schipmuren. Voor de fundering van deze muren bezigde men waarschijnlijk oersteen, welke van de oude verbindingsmuren van het koor vrij kwam.

Op deze wijze was een soort van dwarsschip ontstaan en daardoor een rudimentaire kruisvorm. Deze pseudo dwarsbeuk ter breedte van binnenwerks 10 m en diep 3.80 m, is, naar wij menen, geheel toevallig.

De ontwikkelingsgang van Sevenums kerk was hiermede echter geenszins aan het eind gekomen. Voldeed het nieuwe mergelkoor aan de behoeften van de eredienst, het schip bleek in de loop der tijden te klein en zo ging men over tot verbreding ervan. Naar Noord- en Zuid voegde men $3\frac{1}{2}$ m toe, zodat het schip een breedte kreeg van ruim $14\frac{1}{2}$ m binnenwerks. Klaarblijkelijk was de ruimte te groot met betrekking tot de overspanning, zodat werd overgegaan tot een driedeling. Hoofd- en zijschepen waren door vierkante pijlers gescheiden. De funderingen van deze pijlers, zowel als die van de Noord- en Zuidmuur waren van mergel. Sommige van deze mergelstenen vertoonden sporen van beschildering. Het opgaande werk schijnt baksteen geweest te zijn. Bij de bouw van de kerk in 1879 heeft Cuypers gebruik gemaakt van de oude pijlerfunderingen.

Was op deze wijze de kerk in een meer harmonische verhouding gebracht, de aansluiting van schip op toren bleef weinig bevredigend. Geen wonder dan ook, dat men naderhand overging tot uitbouw van het schip in Westelijke richting, door schipmuren en toren door middel van winkelhaakse muren te verbinden.

Deze kerk bestond dan tot 1879 om, met uitzondering van de toren, door een neo-Gothisch gebouw te worden vervangen.

Van de oude altaren werd slechts dat van het veelhoekige koor teruggevonden. Het had een grootte van 1.70×2.80 m en was gebouwd van mergel. In het Zuid-Oostelijke deel van het schip kwam een gedeelte van een Middeleeuwse vloer te voorschijn, bestaande uit kleine $4\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ cm metende tegeltjes van geel en zwarte kleur. De vloer was in het zand gelegd.

In de diepste lagen tekende zich in het Westelijk deel van het schip een grote cirkel af. Bij dieper graven bleken we hier te doen te hebben met een eikenhouten tonput. De ton was in het grondwater goed bewaard, doch daarboven geheel vergaan. In het profiel tekende zich echter de oorspronkelijke vorm nog af. De enigszins naar binnen

gebogen opening had een diameter van 95 cm. De grootste breedte van de ton bedroeg 1.20 m. Bij het uitgraven van de ton bleek deze een uitgeholde boomstam te zijn van eikenhout. De hoogte bedroeg 1.64 m, de dikte van het hout 10 cm.

Literatuur.

- Crassier, L. de, Dict. hist. du Limb.
 Doppler, P., Gemeenteklok te Sevenum en herstelling van de kerktoren aldaar. Maasg. 1898, p. 57.
 Eversen-Meulleners, Limb. gemeentewapens.
 Flament, A. J., Aanteekeningen omtrent kunstvoorwerpen. Maasg. 1903, p. 20.
 Flament, A. J. A., Het verdwijnen onzer kerkelijke kunstschaten (o.a. stola van Maria van Appeltern, c. 1425 en een St. Anna uit de kapel bij Sevenum), Katholiek, 1924, CLXV.
 Janssen, M. J., Aflaatbrief verleend aan de kerk te Sevenum in 1317. Maasg. 1897, p. 35.
 Kalf, J., Katholieke kerken.
 Kuile, E. H. ter, De torens van Nederland.
 Mialaret, J. H. A., Geïll. Beschr. Noord-Limburg, pp. 147-152, 181.

SWOLGEN

Kerk van de H. Lambertus.

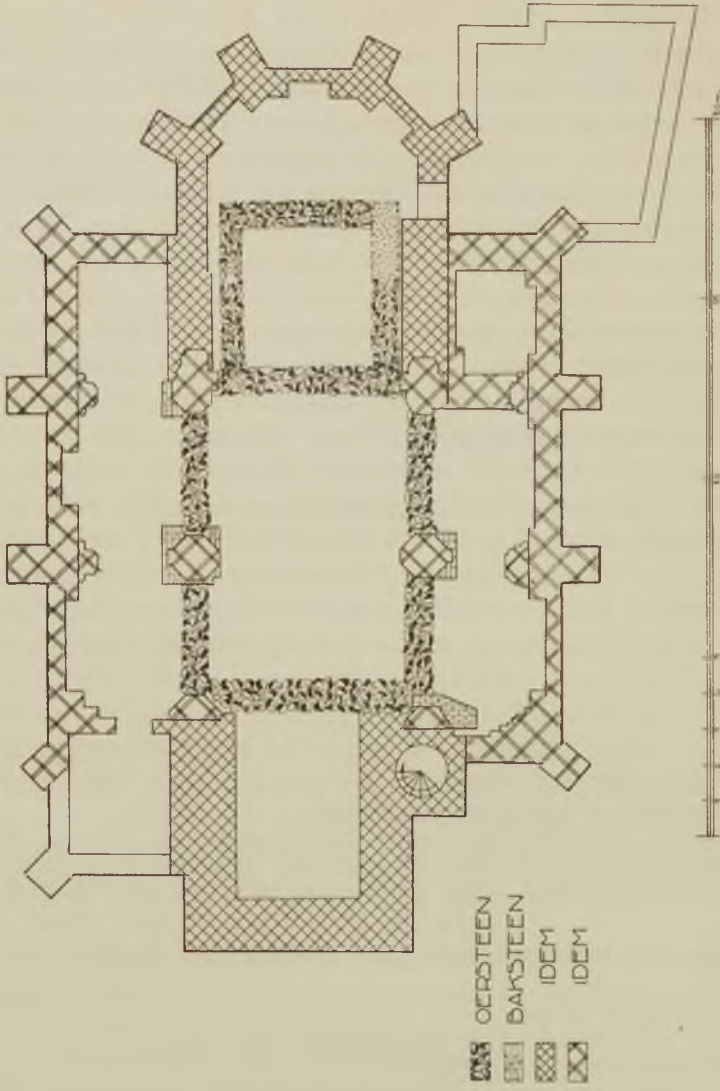
(zie afb. 55 en 56)

In de reeks van dorpskapellen, zoals deze als oudste kerkvorm door de opgravingen aan het licht kwamen, neemt Swolgen door eenvoud en duidelijkheid een bijzondere plaats in.

De huidige kerk met Westtoren, alles gedeeltelijk verwoest, werd in de loop der jaren verschillende malen gerestaureerd, doch bewaarde het oude grondplan. Het drieschepige gebouw weerspiegelt in de afmetingen van de middenbeuk de vorm van de oudste kapel. Bij geen der ontgraven kerken kwam een harmonie van de bouwontwikkeling zo voor de dag als hier. De pijlers op de hoeken bij het koor staan juist op de Oostelijke hoeken van de oude kapel en de 15e (?) eeuwse toren is gebouwd tegen de Westmuur ervan. Zo tekent zich in de ruimte, welke ingesloten wordt door triumphboog, toren en pijlers op de scheiding van hoofd- en zijbeuken, het eerste kerkje van Swolgen nog af.

De funderingen van deze, $5\frac{1}{2} \times 8$ m metende kapel waren 70 cm breed en geheel van ijzeroer. De stenen hadden een gemiddelde grootte van 30 cm. Ze waren op de schone ondergrond gelegd en in stede van

SWOLGEN R.K. KERK.

Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. 's Gravenhage 1949. Tek. en Opm. G. Plug

SWOLGEN. R.K. kerk. Datering volgens de Geïllustreerde Beschrijving van Noord-Limburg. Toren vermoedelijk 13e eeuw. Tweede bouwperiode: koor met derde travee. Derde bouwperiode: zijbeuken. Doopkapel tegen de toren 1910. Restauratie van de kerk in 1921.

met leem door zand samengevoegd. Het werk was onregelmatig.

De kapel is naderhand Oostwaarts uitgebreid met een versmald, rechtgesloten koor. Mag men er in sommige gevallen aan twijfelen, of het koor gelijktijdig is met het schip, dan wel later ontstond, te Swolgen is het zonneklaar. Behalve een duidelijke bouwnaad tussen de zijmuren van het koor en de Oostmuur van de kapel, bewijst ook de volkomen andere manier van bouwen, dat het koor later is. Men heeft hier gebruik gemaakt van kleinere ijzeroer en deze op zeer regelmatige wijze, laagsgewijs toegepast. Het geheel maakt een fijnere, meer bewuste indruk. Door de bouw van dit koor, dat $3\frac{1}{2} \times 4$ m binnenwerks groot was met een muurdikte van 70 cm, had de kerk een lengte gekregen van 14 m buitenwerks, d.i. $3\frac{1}{2}$ m korter dan de kapel te Lemiers.

Met het eenvoudige, ietwat gedrongen zaalkerkje heeft men het lang gedaan. Eerst in de 14e eeuw, misschien iets vroeger nog, werd overgegaan tot de bouw van de bakstenen toren. Daarna kwam de uitbouw van het polygonale koor in de 15e eeuw. Op deze wijze was een wat gerekte zaalkerk ontstaan, die spoedig uitbreiding in de breedte eiste. De bouw van de zijbeuken geschiedde, naar men meent, in de volgende eeuw. Bij dit alles bleef het oude, rechthoekige zaalkerkje het hart van het gebouw. Wie de opgraving bezocht heeft, zal zich herinneren, hoe eenvoudig, maar ook hoe aantrekkelijk dit geval was. De foto geeft hiervan nog wel enigszins een beeld.

Literatuur.

Crassier, L. de, Dict. hist. du Limb.

Eversen-Meulleners, Limb. gemeentewapens.

Flament, A. J., Aanteekeningen omtr. kunstvoorwerpen. Maasg. 1904, p. 82.

Hoogewerff, G. J., De Noord-Nederlandsche Schilderkunst, 1936, I, p. 272.

Janssen, M. J., Aanteekeningen betreffende de Parochiale kerk te Swolgen. 1921.

— De vereering van den H. abt Antonius. Publ. Soc. Limb. 52, 1916, pp. 195, 218.

Kalf, J., Katholieke kerken.

Kuile, E. H. ter, Duizend jaar bouwen, p. 313.

Maasgouw, 1880, 1904, 1920, 1923.

Martin, W., Herleefde schoonheid. 1943, p. 52.

Mialaret, J. H. A., Geill. Beschr. Noord-Limburg, pp. 130-134.

TIENRAY

Kerk van O. L. Vrouwe: „Klein Lourdes”.

(zie afl. 57)

Voordat de storm van de oorlog over Limburg raasde, stond er te Tienray, ietwat in het groen verscholen, een flinke kerk van ten naaste bij $18\frac{1}{2} \times 33\frac{1}{2}$ m. Het dorp zou met een kleiner kerkgebouw hebben kunnen volstaan, ware het niet, dat de parochie zich in de loop der tijden ontwikkeld had tot een belangrijke bedevaartplaats. Bij Breve van 4 Maart 1877 verleende paus Pius IX aan de kapel van Tienray alle gunsten en aflaten, welke aan de Basiliek van Lourdes geschonken waren, waaronder ook het voorrecht, dat de pelgrims voortaan op een dag naar believen, telken jare onder de gewone voorwaarden, een volle aflaat konden verdienen. Bij dezelfde Breve schonk de paus aan de kapel van Tienray de eretitel van: „Klein Lourdes”.

Het hart en de springader van dit alles is een eeuwenlange locale verering van de H. Maagd. De devotie knoopt zich aan bij het Lieve Vrouwenbeeld, dat als een der „Limburgse Lief Vrouwkes” sinds de 14e eeuw het centrum van verering zou zijn. Dank zij grote zorg bleef het beeld gespaard voor het oorlogsgeweld.

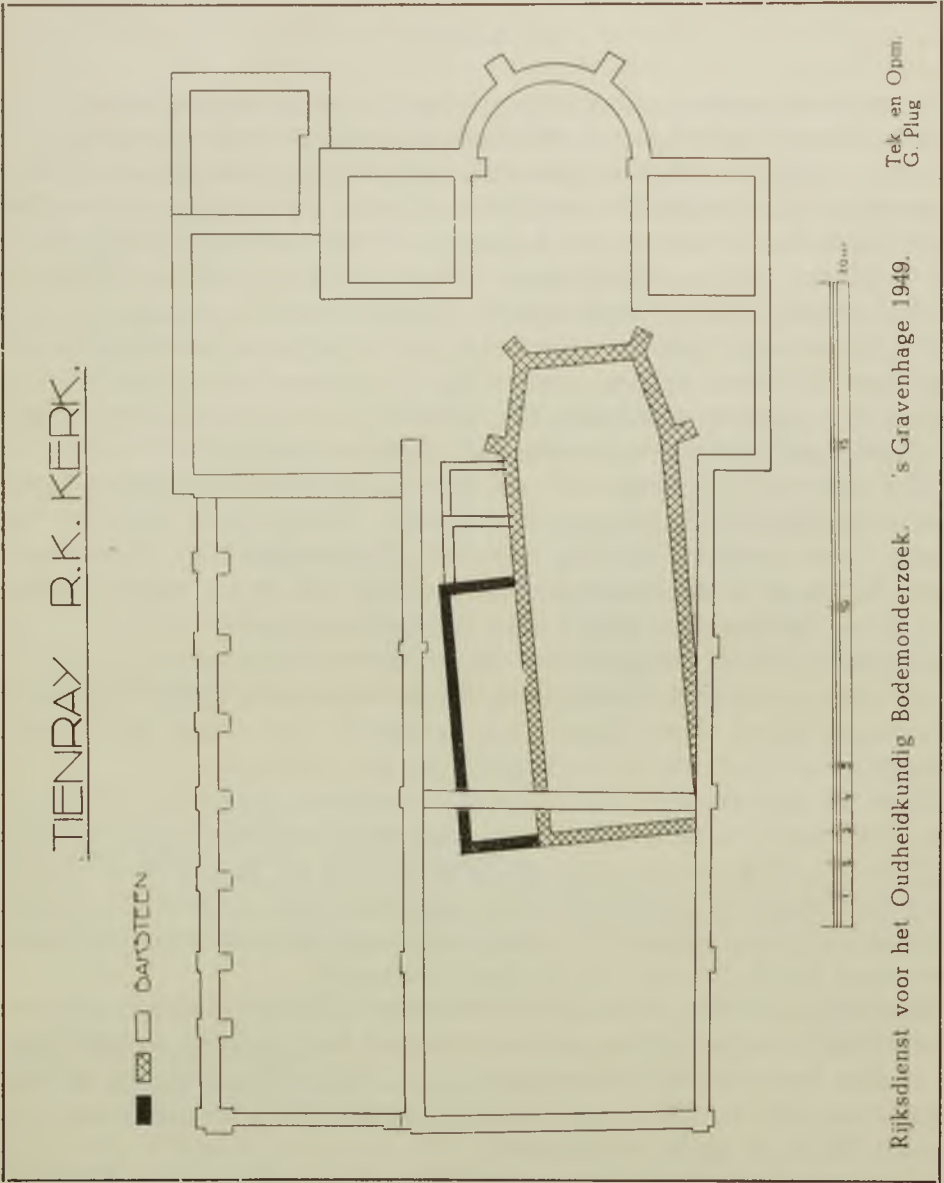
De geschiedenis, overgeleverd van vader op zoon, verhaalt, dat er in de 14e eeuw op de plaats van de nu verwoeste kerk, een kleine woudkapel stond. Deze kapel, het tempeltje, waar het Mariabeeld troonde, werd bewaakt en verzorgd door een kluizenaar.

Toen de opgravingen in Limburg bekendheid kregen in de zomer van 1948 was het vanzelfsprekend, dat men onze aandacht vestigde op Tienray. Het onderzoek kostte weinig tijd en in een paar dagen werd de sluier van de geschiedenis opgelicht, met als gevolg, dat het verhaal over kluizenaar en kapel zeer veel aan waarschijnlijkheid gewonnen heeft, vooral wat de kapel aangaat.

Reeds in de eerste zoek sleuven tekenden zich de fundamenten van verschillende kerken af en als eindresultaat kon geboekt worden, dat als oudste kern een bakstenen kapel, $2 \times 7\frac{1}{2}$ m binnenwerks en met muren van 35 cm dikte, aan het licht kwam. Wij twijfelen er niet aan, of dit is de oude woudkapel.

In de loop der eeuwen ontstond de behoefte aan een kerk te Tienray. Zo ging men er toe over tegen de kapel een kerk te bouwen van $5\frac{1}{2} \times 14\frac{1}{2}$ m binnenwerks met een muurdikte van 50 cm en een polygonaal gesloten koor.

De bouw ervan vond waarschijnlijk plaats, nadat Tienray een zelfstandige parochie geworden was. Oorspronkelijk immers hoorde Tien-

ray kerkelijk bij Swolgen. Vermoedelijk heeft de groeiende Maria-devotie het ontstaan van de Tienrayse parochie sterk in de hand gewerkt.

Bij de bouw van de eerste kerk werd de Zuidmuur van de kapel afgebroken. Oostelijk aan de woudkapel grenzen twee nevenruimten, die niet uit de tijd van de eerste kerk stammen, doch uit een vroegere periode zijn. Deze ruimten zijn misschien dienstvertrekjes geweest, annex de kapel. Hoewel schroomvallig, zouden we toch een suggestie willen geven, die meer tot de verbeelding spreekt: zijn dit misschien de resten van een kluizenaarswoning?

De kerk is later vergroot tot de kruisvorm met half rond koor, die in de jongste oorlog teniet ging.

Dat er te Tienray geen begravingen voorkwamen op het kerk-emplacement is vanzelfsprekend. Het recht van doop en begrafenis kwam aan een ecclesia parochialis matrix toe en niet aan een devotiekapel. De parochie is hier secundair ontstaan en ook in onze dagen schijnen de banden met de moederkerk te Swolgen niet geheel verbroken te zijn.

Literatuur.

Bouvy, D. P. R. A., Middeleeuwse beeldhouwkunst in de Noordelijke Nederlanden. 1947, p. 35.

Crassier, L. de, Dict. hist. du Limb.

Eversen-Meulleners, Limb. gemeentewapens.

Kalf, J., Katholieke kerken.

Mialaret, J. H. A., Geïll. Beschr. Noord-Limburg, p. 129.

VENLO

Kerk van de H. Martinus.

Wie de uitvoerige tekening van de plattegrond van deze, om en bij de 40×60 m metende kerk overziet, komt ongetwijfeld onder de indruk van de rijke bouwgeschiedenis ervan. Treffend is vooral, dat het hart van dit uitgebreide samenstel van fundamenteën en muren een kleine zaalkerk is van nauwelijks $4\frac{1}{2} \times 9$ m binnenwerks, met een muurdikte van 70 cm.

Deze kapel heeft zich in de loop der eeuwen met grote sprongen ontwikkeld, met het gevolg, dat er thans een meerschepige kerk staat met dwarsschip en drie grote koren. Ongetwijfeld weerspiegelt zich in deze evolutie de groei van de stad zelf.

Het bescheiden kapelletje tekende zich af door gedeelten van de

funderingen, bestaande uit veldkeien van gemiddeld 10 cm en sporen van verontreinigde grond in het schone zand. De kapel is naderhand in Oostelijke richting uitgebreid door de aanbouw van een versmald, rechtgesloten koortje, van binnenwerks 2.80×1.80 m. Alles in kleine Maaskeien uitgevoerd.

In een derde bouwstadium werd overgegaan tot het overbouwen van deze kapel. De nieuwe kerk had een schip van $6\frac{1}{2} \times 20\frac{1}{2}$ m en een koor van 5.80×9 m. De dikte der muren bedroeg pl.m. 1.50 m. Op de scheiding van schip en koor, d.i. dus op de plaats van de triumphboog, kwamen 1 meter naar binnen springende penanten voor. De fundamenteën van dit gehele gebouw waren op sommige plaatsen ter hoogte van een meter bewaard, op andere tot op de vleilaag afgebroken. Het geheel was van Maaskeien aangelegd. Het staande werk schijnt echter, gezien de mergel, die op de koorfundering werd aangetroffen, niet van Maaskeien, doch van mergel gebouwd geweest te zijn.

Aan de Zuidzijde vertoonde het koorfundament aan de binnenkant een uitspringend gedeelte. Dit kan moeilijk anders dan een wat slordige wijze van werken beschouwd worden.

Tot dezelfde periode of een spoedig daarop volgende behoort de bouw van twee zijbeuken ter breedte van bijna 2 m. Aan de Oostzijde sloten deze zijschepen ter hoogte van de ronding op het koor aan. Van de muren dezer zijschepen kwamen aan de Noordkant resten van de keienvleilaag te voorschijn, aan de Zuidzijde enkel grondsporen, aan de hand waarvan het beloop kon worden vastgesteld. De muurdikte bedroeg 95 cm.

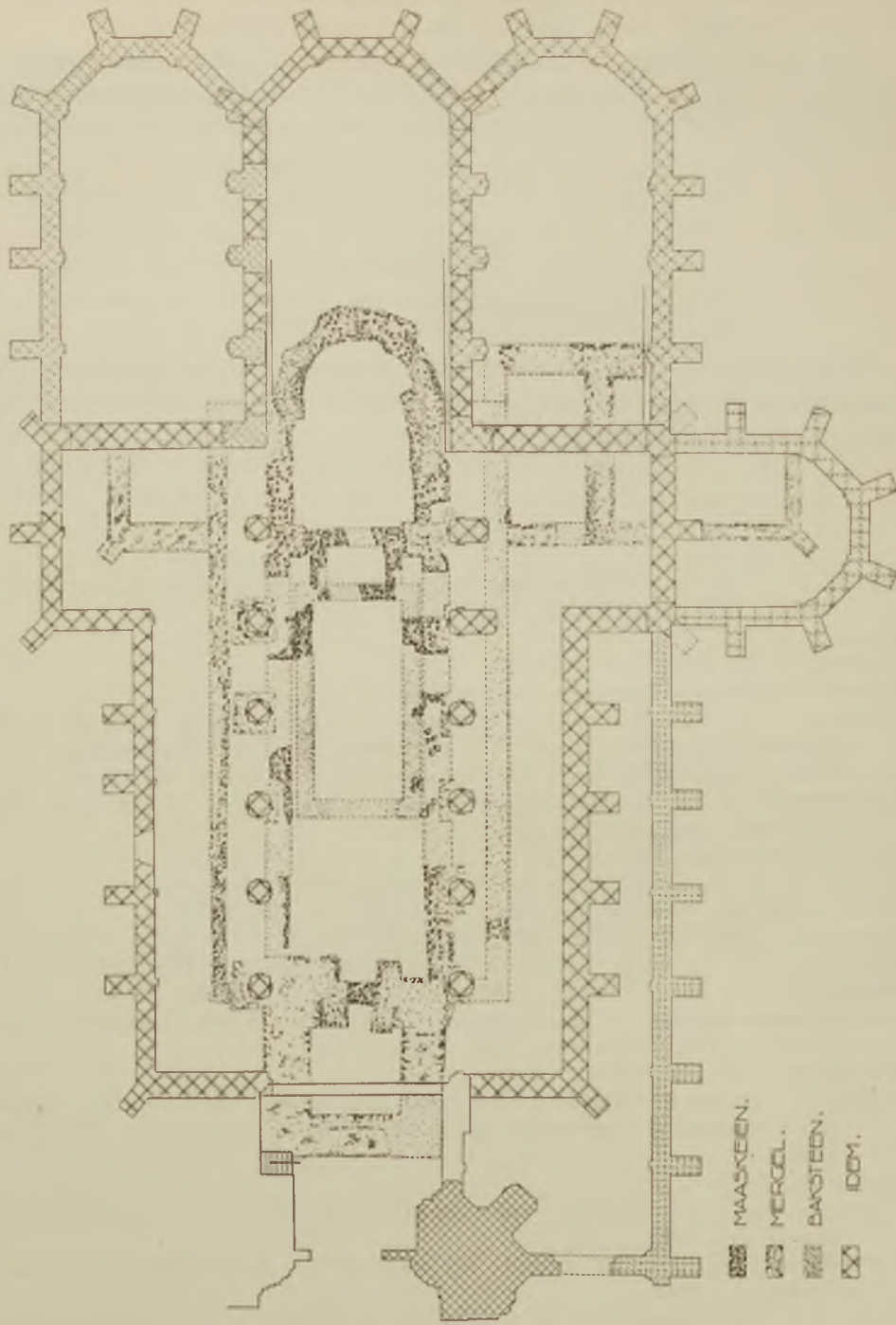
Door deze uitbouw was een belangrijke kerk ontstaan van $14\frac{1}{2} \times 33\frac{1}{2}$ m, buitenwerks, en een muurdikte van 1 meter.

Of de Westtoren, waarvan de fundamenteën werden teruggevonden, aan de zijbeuken voorafging, dan wel gelijktijdig ermee is of even daarna, is niet uit te maken. Het torenfundament was van mergel en een weinig baksteen.

Ten slotte is deze kerk uitgegroeid tot een drieschepige, pseudo-kruiskerk met aanvankelijk een en later drie diepe, polygonale koren, een veelhoekige Zuidelijke dwarsarm, een meer Westelijk gebouwde toren en een verbreding van de beuk aan de Zuidzijde.

Tot de eerste drieschepige kerk behoren ook de keienfundamenteën, welke werden aangetroffen ten Zuiden van het Oostelijk deel van de Zuidelijke zijbeuk. Het betreft hier zware keienfundamenteën, ter breedte van 1 m en 1.30 m met hier en daar wat mergel. De bestemming van dit bijgebouw is niet duidelijk. Vermoedelijk betreft het een sacristie.

VENLO. ST. MARTINUS KERK.

- MAASKEEN.
- MERGEL.
- BAKSTEEN.
- IDDM.

RUKSDIENST VOOR HET OUD-HEERLNDIG BODEMONDERZOEK

A. GRAVENHAGE 1948

ODM. EN TEK. A. v. PERING.

VENLO. Kerk van de *H. Martinus*. Datering volgens de Geïllustreerde Beschrijving van Noord-Limburg. De oudste berichten gaan terug tot de 13e eeuw. Uitbreidingen 1411, 1418, 1429, 1458, 1485. De in 1480 gebouwde toren werd door beschieting in 1511 een bouwval en in 1676

De funderingen van twee andere sacristieën kwamen in de Noord- en Zuiddwarsarm voor. Het waren bakstenen fundamenten.

Met deze summiere beschrijving van de Venlose Martinuskerk menen wij op dit moment te mogen volstaan. Dit betekent echter geenszins, dat daarmee de problemen van haar bouwontwikkeling zijn opgelost.

VENLO

Kerk van de H. Nicolaas.

Een proefsleuf toonde aan, dat de ondergrond hier zwaar en diep omgewoeld is. Met het oog op de geringe kans op vondsten is het onderzoek niet doorgezet.

Literatuur.

- Bouvy, D. P. R. A., *Middeleeuwse beeldhouwkunst in de Noordelijke Nederlanden*. 1947, pp. 137-138, 186-188.
 Bouww., 1915.
 Crassier, L. de, *Dict. hist. du Limb.*
 Eversen-Meulleners, *Limb. Gemeentewapens*.
 Flament, A. J., *Aanteekeningen omtr. kunstvoorwerpen*. Maasg. 1905, pp. 3, 26.
 — Register der graven in de St. Maartenskerk te Venlo. *Publications* 1903.
 — *Het choorgestoelte in de St. Martinuskerk te Venloo*, Maasgouw 1905.
 Hoogewerff, G. J., *De Noord-Nederlandsche schilderkunst*, II, 1937, p. 358; IV, 1941, 1942, pp. 134, 135, 136, 216.
 Kalf, J., *Katholieke kerken*.
 Keuller, L. J. E., *Geschiedenis en beschrijving van Venlo*. 1843.
 Kuile, E. H. ter, *Duizend jaar bouwen*, pp. 36, 77, 314, 307.
 Maasgouw, 1880, 1891, 1898, 1905, 1926, 1929, 1930.
 Mialaret, J. H. A., *Geïll. Beschr. Noord-Limburg*, pp. 149, 153, 154, 156-200.
 Muller, P. L. J. M. A., *De St. Martinuskerk te Venlo*. Maasg. 1933.
 — *Afbraak van den St. Martinustoren, 1766-1767, te Venlo*. Maasgouw 1933.
 — *Venlo in 1740*. *Nedermaas* 1938, 1939.
Neerlandia Catholica, 1888.
 Nemo, *Het graven te Venloo en Roermond naar en in 't graf van bisschoppen van Roermond en over andere Venloosche kerkelijke oudheden*. Maasgouw 1909.
 Oud Holl., 1915.
 Stuers, V. de, *Vandalisme te Venlo (in de St. Martinuskerk)*. *Limb. Koerier van 17 Juli* 1915.
 Uyttenbroeck, H., en Jan Verzijl, *Bijdrage tot de geschiedenis van Venlo*. *Nedermaas* 1932.
 Veen, J. S. van, *Bijdrage tot de geschiedenis van Venlo in de jaren 1578-1581*. *Maasgouw* 1913.

SLOTWOORD.

Aan het einde van de opgravingsverslagen, welke betrekking hebben op de onderzoekingen, die, met uitzondering van Horst, in 1948 werden verricht in Limburg, herhalen wij hetgeen in het voorwoord is gezegd, nl. dat deze publicatie een voorlopig karakter heeft.

Verschillende objecten vereisen een breder opgezet historisch onderzoek. Dat hier ook van iedere architectuurhistorische samenvatting is afgezien is overduidelijk. Naar wij menen dient dit te wachten tot in de komende jaren alle, hiervoor in aanmerking komende kerken, putten en kapellen in Limburg onderzocht zijn. Bij het ter perse gaan van deze studie zijn de eerste opgravingen op de beroemde kerkheuvel te St. Odiliënberg reeds voltooid en heeft de bodem van Meliks oude kerk zijn geheimen prijs gegeven. Het laat zich aanzien, dat er ook in 1949 nog wel enkele kerken en kerkplaatsen aan de Maas zullen worden onderzocht. Verwoeste kerken in andere delen van het land zullen echter hun rechten laten gelden, waardoor het Limburgse onderzoek in rustiger banen geleid wordt. Ongetwijfeld betekent dit wetenschappelijk een winst.

AFB. 1.

LEMIERS.

De kapel te Lemiers is het enige, nog zo goed als geheel intact zijnde voorbeeld van een rechthoekige, uit breuksteen gebouwde zaalkerk met versmald, recht koor, dat ons bewaard is. Volgens het bij de restauratie in 1921 door W. Sprenger gedane onderzoek, is het schip het oudste gedeelte. Eerst naderhand werd het koor gebouwd. Deze periodisering komt geheel overeen met hetgeen de opgravingen in verschillende gevallen met betrekking tot de ontwikkeling van de Limburgse dorpskerk hebben aangetoond.

Foto D. de Boer.

AFB. 2.

AFFERDEN. R.K. kerk.

Blik naar het Westen. Op de voorgrond de fundering van de Oostmuur. Evenals te Swolgen staan de pijlers van de Gothische kerk hier op de funderingen der oude kerk. De toren is met de Oostmuur op de Westelijke fundering van de oude kerk gebouwd.

Terwijl voor het schip uitsluitend oersteen gebruikt is en wel van een zeer grote maat, heeft men voor het later gebouwde rechte koor voornamelijk vuursteen aangewend. In de ondergrond zijn verschillende grote paalgaten te zien. Vooral die op de voorgrond zijn duidelijk. In het schip tekenen zich, behalve paalgaten ook oude graven af.

Foto D. de Boer.

AFB. 3.

AFFERDEN. R.K. kerk.

Overzichtsfoto van de opgraving, genomen van het Westen uit. Het dwarslopende fundament is de Oostmuur van het oudste, rechthoekige schip. Hier tegenaan bouwde men later een versmald, recht koor. De fundering van dit koor was geheel van vuursteen. De fundamente van het schip daarentegen van ijzeroer. In het schone zand van de bodem tekenen zich, behalve verschillende graven, nog diverse grote paalgaten af.

Foto D. de Boer.

AFB. 4.

AFFERDEN. R.K. kerk.

Zuidelijke torenmuur. Deze toren is een van de weinige oersteentorens, die wij in ons land nog bezitten. De oer is hier tot grote, langwerpige stenen gehakt.

Foto D. de Boer.

AFB. 5.

AFFERDEN. R.K. kerk.

Detail van de Zuidelijke fundering der oude kerk. De mooie, grote oersteenblokken zijn hier goed te zien. Opmerkelijk is, dat men de grote oerstenen op de kant geplaatst heeft en de ruimte daarachter met kleinere steen heeft volgestort.

De pijlers van de Gothische kerk staan op de oude fundering. Rechts op de foto fundamente van latere aanbouwen.

In de ondergrond tekenen zich de paalgaten van een houten gebouw af.

Foto D. de Boer.

AFB. 6.

AFFERDEN. R.K. kerk.

Gewelfsluitstenen, welke ingemetseld zijn in de Oostelijke sluitingsmuur van het baksteenkoor der huidige kerk.

Voorstellingen: links Madonna met Kind; rechts Visitatie.

Foto D. de Boer.

AFB. 7.

ARCEN. R.K. kerk.

Overzichtsfoto van het Westen uit genomen. De opname geschiedde enkele maanden na voltooiing van het werk. Men ziet hoe spoedig een en ander door de weersinvloeden achteruit gaat. De oude fundamenten, die sinds eeuwen niet aan de lucht werden blootgesteld, vallen doorgaans snel uiteen. Vooral na een vorstperiode.

Foto D. de Boer.

AFB. 8.

BAEXEM, R.K. kerk.

Het wat verhoogde kerkhof van Baexem is schilderachtig gelegen op een punt, waar op een klein pleintje verschillende wegen samenkomen. De foto is genomen van de Zuid-Westkant. Voor het overgrote deel zijn de voor de dag gekomen fundamenten vrij recent. Slechts kleine gedeelten van de oudste kerk zijn in de vorm van veldkeienfundamenten op de foto te zien. Men ziet ze geheel rechts, direct links van de schaduwbaan en rechts van de baksteenvoetingen. Op de achtergrond is onder het overhangende groen van struiken en bomen de kerkhofmuur te zien. In de Zuid-Westhoek van het kerkhof is tegen de kerkhofmuur een stenen afscheiding gemaakt voor het begraven van ongedoopte vruchten.

Foto D. de Boer.

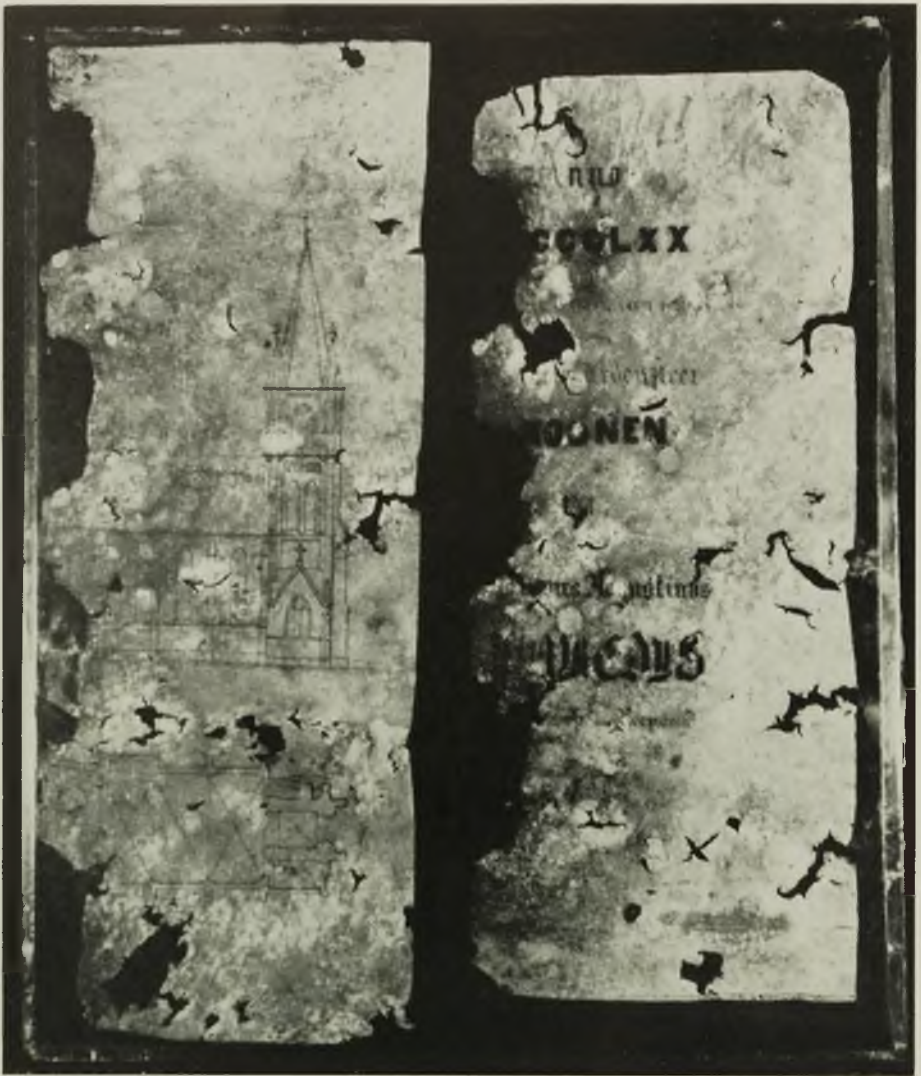
AFB. 9.

BREDEN. R.K. kerk.

Binnen de funderingen van de verwoeste kerk kwamen de grondslagen aan het licht, van een kerk, die in de fundamenteën geheel was gebouwd van kleine Maaskeien.

Op de foto ziet men in het midden een vierkant funderingscomplex, waarbij de keitjes laagsgewijs zijn aangebracht. De regelmatigheid verraadt een vaardige hand en grote zorg. De lagen zijn gescheiden door leem en zand. De opening in de voorste, dwars lopende muur is door begraving ontstaan.

Het versmald, rechtgesloten koor op de achtergrond is later en met veel minder zorg gebouwd. De regelmatigheid van de lagen ontbreekt hier. Achter dit koor ziet men een gedeelte van het veelhoekige mergelkoor.

AFB. 10.

Foto D. de Boer.

BEËGDEEN, R.K. kerk.

Perkamenten rol, gevonden in de eerste steen van het in 1870 gebouwde schip. Afmetingen 15 x 38 cm. De linker kanten van de beide bladen zijn sterk aangetast. De oorzaak dient gezocht te worden in het niet goed sluiten van de loden koker, waarin het perkament geborgen was.

Op het linker blad ziet men met O.I. inkt de plattegrond en de opstand van de kerk, die in 1870 gebouwd zou worden. Hiervan is de toren niet tot stand gekomen. Op het rechter blad is te lezen:

Anno (MD)CCCLXX

... Moonen

Augustinus

Bisschop van Roermond

Eerwaarden Heer

Foto D. de Boer.

AFB. II.

BEEGDEN. R.K. kerk

Mergelstenen kistje, 37 x 30 x 27 cm, met loden koker, waarin een perkamenten oorkonde van de bouw van het schip in 1870 werd aangetroffen. In het deksel bevinden zich vier wijdingskruisen en een handvat. Op de voorzijde een verdiept paneeltje met het jaartal „Anno 1870”. Wij hebben hier te doen met de eerste steen. De steen kwam bij het slopen van de funderingen van het schip te voorschijn.

Foto D. de Boer.

AFB. 12.

BEEGDEN. R.K. kerk.

Fundamenten van de kerk, gezien van het Noord-Oosten uit. Het oudste deel is de fundering rechts op de foto en de dwarse, door begraving doorbroken muur. De regelmatige, laagsgewijze manier van metselen is goed te zien. Achter deze muur het later aangebouwde Westelijke deel van de kerk. Het geheel is vrij slordig opgezet. Men heeft te Beegden zeer kleine keien gebruikt.

Foto D. de Boer.

AFB. 13.

BLERIK. R.K. kerk.

In de Westelijke hoek van het grote kerkhof te Blerik kwamen de fundamenteën van de oude kerk aan het licht. Het Westelijke deel ervan, met name de toren, bevindt zich onder de straat en kon niet onderzocht worden. De foto is genomen van het Oosten uit. Geheel op de voorgrond ziet men een deel van een altaarfundering in mergel. Daarachter een fundering van voornamelijk vuursteen, behorende tot de Oostmuur van de oudste kerk.

Op de linker helft van de foto zijn twee naar de straat toe lopende muren te zien. De binnenste hiervan heeft een scheefgezakt, tot een latere baksteenkerk behorend pijlerfundering. Tussen deze basis en de volgende ziet men een deel van de Zuidmuur van de alleroudste kerk. Deze fundering is geheel van grofkorrelige ijzeroer.

In het midden op de achtergrond de Westmuur van de oude kerk. Geheel links tegen de rand van de opgravingsput, de Zuidelijke zijbeukmuur en in het Westen tegen de straat torenfundamenteën.

Ten slotte tekent zich in de grond, even voor de genoemde Westmuur, een klokken-gieterij af.

Foto D. de Boer.

AFB. 14.

BLERIK. R.K. kerk.

Gezicht van het Noord-Westen uit in het koor. Rechts midden in de hoek een rest van de oudste koormuur. Dit fundament is geheel van grote vuursteenknollen gebouwd. Een zelfde soort muur in het midden van de foto. Geheel op de voorgrond een gedeelte van de Noordelijke zijbeukmuur, welke is aangelegd van keien en oersteen. Links op de achtergrond het polygonale mergelkoor. In het verschiet, over de kerkhofmuur: Venlo. Karakteristiek is het profiel van de naar de rivier gewende gevel.

AFB. 15.

BLERIK. R.K. kerk.

Gat van de klokkengieterij in het Westelijke deel der kerk.

Foto D. de Boer.

AFB. 16.

BOKSMEER. R.K. kerk.

Werkfoto. De arbeiders zijn hier bezig de fundamente van het oudste koor vrij te maken. Terwijl anderen de grond verwijderen, is de zittende persoon begonnen met het schoonmaken van het metselwerk met behulp van een troffeltje en een stoffer.

Foto D. de Boer.

AFB. 17.

BOKSMEER, R.K. kerk.

Foto, genomen uit het Zuid-Westen. De dwarslopende muur op de voorgrond is de Oostmuur van het oude schip. Het onregelmatige van het metselwerk, gevormd van keien en oersteen, springt sterk in het oog. Het contrast met funderingen als die te Maasniel en Beegden is zeer groot. Binnen het strakke, veelhoekige baksteenkoor ziet men fundamentresten van het oude keienkoor. Op de voorgrond muurtjes van twee grafkelders.

Foto D. de Boer.

AFB. 18.

BOKSMEER. R.K. kerk.

Oostelijke muur van het eerste, versmald rechtgesloten koor, met aansluiting op de, slechts in de vleilaag bewaard gebleven Noordmuur hiervan. Rechts is het veel grovere stapelwerk te zien van de kooruitbreiding. Op de achtergrond de fundering van het baksteenkoor. Bij deze fundering is voor de vleilaag vermoedelijk gebruik gemaakt van de afbraak van het oude koor.

Foto D. de Boer.

AFB. 19.

BOKSMEER. R.K. kerk.

Overzichtsfoto van het Westen uit gezien. Op de voorgrond, binnen het rijke profiel van de baksteentoren zijn de resten zichtbaar van een oudere, in Maaskeien aangelegde toren. De bakstenen toren is dieper gefundeerd dan de oude toren.

In het schip van de verwoeste kerk ziet men de keien- en oersteenfundamenten van de oudste kerk. Daarachter het tweeperiodenkoor, gebouwd van hetzelfde materiaal. Dit koor wordt omsloten door het krachtige polygonale baksteenwerk van een derde koorvorm. Op de achtergrond een gedeelte van het Carmelietenklooster.

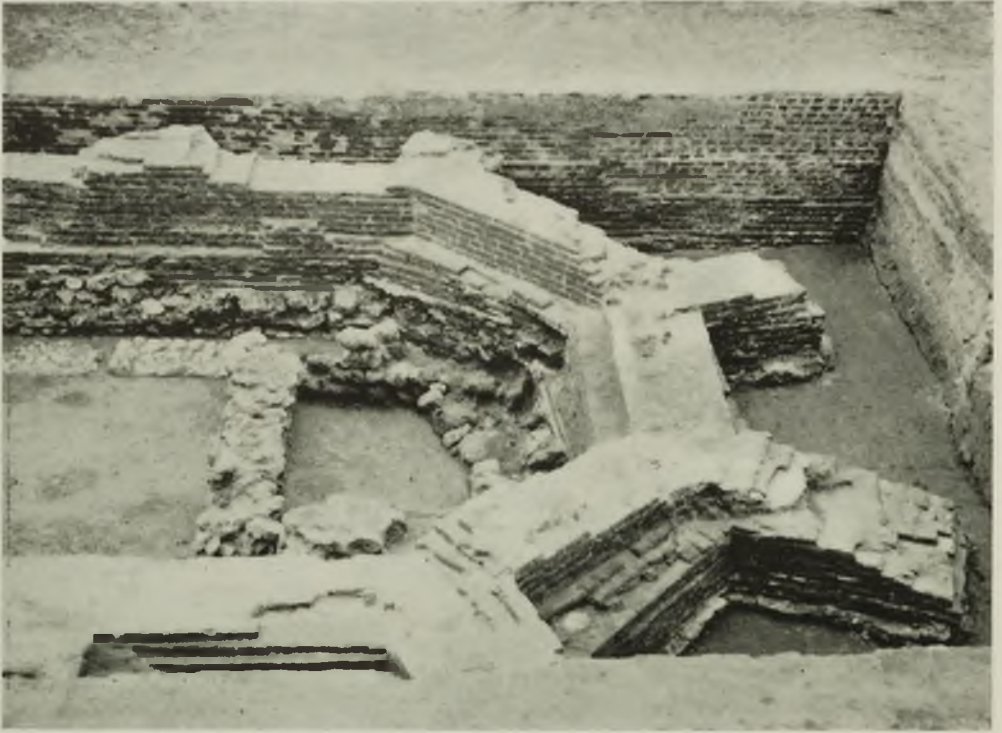

Foto D. de Boer.

AFB. 20.

BOKSMEER, R.K. kerk.

Overzichtsfoto van het Gothische baksteenkoor. Zeer mooi is hier te zien, dat de fundering enigszins anders aangelegd werd dan het opgaande werk. Doorgaans heeft men de juiste vorm eerst in de hogere lagen aangebracht.

Binnen deze fundamente, die op keien en oer gebouwd zijn, de overblijfselen van het oude, tweeperiodenkoor. Alles van keien en oersteen.

Foto D. de Boer.

AFB. 21.

BUGGENUM. R.K. kerk.

Op de voorgrond de zware fundamenten van de Weststoren. De grote keien zijn vrij regelmatig in lagen aangebracht. Op sommige plaatsen is dit werk doorspekt met grote brokken Romeinse mortel en fragmenten van dakpannen.

In het O.W.-profiel, dat op het midden van de foto te zien is, kwamen duidelijke sporen van een klokkengieterij voor.

Het Gothische koor, dat vrijwel ongeschonden uit de strijd te voorschijn is gekomen, bezit 18e eeuwse altaren en een Lodewijk XVI eikenhouten betimmering.

Foto D. de Boer.

AFB. 22.

BUGGENUM. R.K. kerk.

Détail van de Maaskeienfundering van de toren. De grote keien zijn hier zwaar in de mortel gebed. De onderste laag evenwel direct in het zand. In de rechter bovenhoek is een groot stuk Romeinse mortel zichtbaar. Zeer waarschijnlijk is deze en dergelijke te Buggenum in het metselwerk voorkomende rode Romeinse mortel afkomstig van afbraak van een Romeins gebouw, dat vermoedelijk in de omgeving gelegen was. Tegen de bovenrand van de foto ziet men fragmenten van Romeinse, mogelijk Frankische, dakpannen.

Foto D. de Boer.

AFB. 23.

BUGGENUM. R.K. kerk.

Graf in de toren. Het graf is gebouwd van keien en mortel. In het metselwerk waren stukken rode, Romeinse mortel verwerkt, alsook enkele aardewerkscherven. Tussen deze laatste bevonden zich ook Pingsdorfer. De regelmatige bouw van de torenfundering komt op de foto goed uit. Het aspect herinnert in zeker opzicht aan Romeins werk. Op sommige plaatsen ziet men tussen de keien Romeinse mortel.

Foto D. de Boer.

AFB. 24.

BUGGENUM. R.K. kerk.

Gedeelte van de Noordmuur der oude kerk. De Maaskeien zijn hier in zware mortel gebed. In het profiel op de achtergrond tekenen zich sporen af van een brandlaag alsook een later ingegraven kuil. In de bodem de cirkelvormige kringen van paalgaten.

Foto D. de Boer.

AFB. 25.

BUGGENUM, R.K. kerk.

Overzichtsfoto van het Oosten uit genomen. Behalve de zware torenfundering ziet men op deze foto het regelmatige metselwerk van het oude schip. De keien zijn in horizontale lagen aangebracht. Op deze fundamente hier en daar metselwerk van mergel. In het vlak enige graven.

Foto D. de Boer.

AFB. 26.

GEISTEREN. R.K. kerk.

De foto is uit de toren genomen. Het afwijkende, meer Noord-Oostelijk verloop van de oude funderingen is duidelijk te zien. In het stadium, waarop de opname geschiedde, was men bezig het vlak tekenschoon te maken om daarna tot de zich in de diepste laag voordoende brandlaag te komen. Onder de oude fundamenten bevindt zich een opgebrachte laag van zoden. De Oostmuur evenwel is dieper gefundeerd dan de zijmuur, met het gevolg, dat een groot deel van de zodenlaag hier weggegraven is.

Foto D. de Boer.

AFB. 27.

GEISTEREN. R.K. kerk.

De foto geeft een brok ijzer weer, groot 11 x 9 cm, dat met talrijke andere stukken werd gevonden in de diepste cultuurlaag onder de parochiekerk te Geisteren. Naar wij menen, betreft het hier een slak uit een plaatselijke ijzerwinning. Uit het in de omgeving voorkomende moerasijzererts zou men ijzer gewonnen hebben.

In 1948 werd op de Veltwe bij Arnhem een uitgebreide ijzerwinning gevonden.

Op de foto is het vloeien van het ijzer duidelijk te zien. Hier en daar ziet men stukjes nog niet gesmolten oersteen. De kleur is donkerbruin tot zwart. Gewicht 6 ons en 15 gram.

Foto D. de Boer.

AFB. 28.

GEISTEREN. Kapel van St. Wilbert in 't Zand.

De bakstenen kapel is hier gefotografeerd van de Noord-Westzijde. Op de voorgrond de aarde uit de Oost-West zichtsleuf. Boven de ingang van de kapel een memoriesteen met wapens en het jaar van restauratie, 1641. In de gevel een vierkant kijkgat, een zgn. hagioscoop. De hagioscoop bleek na verwijdering van de latere dichtmetseling van ijzeren traliewerk voorzien te zijn.

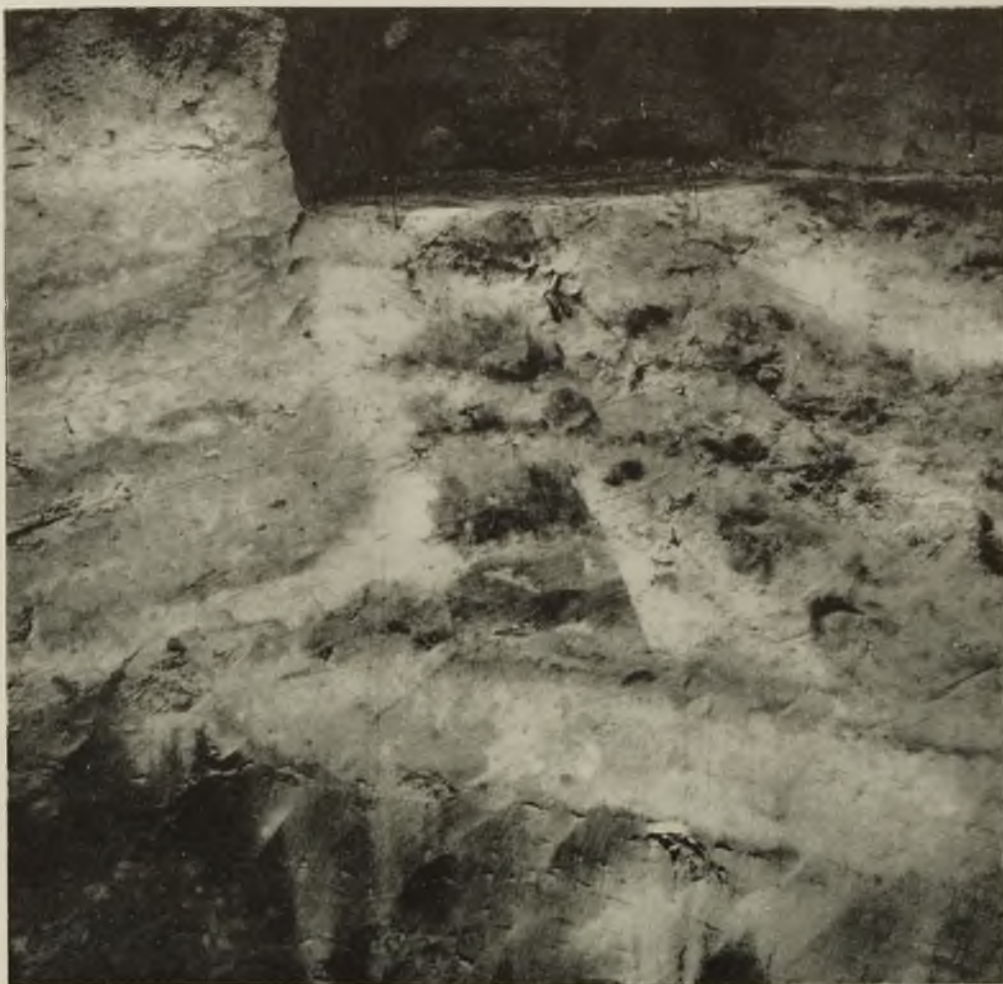

Foto D. de Boer.

AFB. 29.

GEISTEREN. Kapel van St. Wilbert in 't Zand.

Doorsnede van de ringwal, die in een ellipsvorm om de put gebouwd werd, voordat de huidige kapel tot stand kwam. Op de foto zijn de zoden, die de wal bedekken als vier donkere plekken te zien.

Foto D. de Boer.

AFB. 30.

GEISTEREN. Kapel van St. Wilbert in 't Zand.

De kapel is hier genomen van het Zuid-Oosten uit. De spitsbogige aanbouw tegen het koor is nieuw en zal bij de aanstaande restauratie worden afgebroken.

Foto D. de Boer.

AFB. 31.

GEISTEREN. Kapel van St. Wilbert in 't Zand.

De foto geeft het stadium van de opgraving weer, waarbij de grond in de Oost-Westput ter diepte van ongeveer 50 centimeter verwijderd is. Op de voorgrond de afgebroken grenssteen, welke de scheiding aangeeft tussen de gemeenten Venray, Wansum en Vierlingsbeek. Achter de grenssteen de Willibrordusput. Van het oude metselwerk is het bovengedeelte zichtbaar. De vierkante hals is geheel nieuw. Hetzelfde geldt van het deksel met smeedwerk. Tussen de put en de steunbeer rechts ervan tekent zich in de grond een lichte baan af met donkere rand. Dit is een deel van de voet van de wal, die oudtijds de put omringde. De donkere rand is de doorsnede van de zoden, waarmede de wal bedekt was. Op de achtergrond een van de boswegen, die bij de kapel uitkomen.

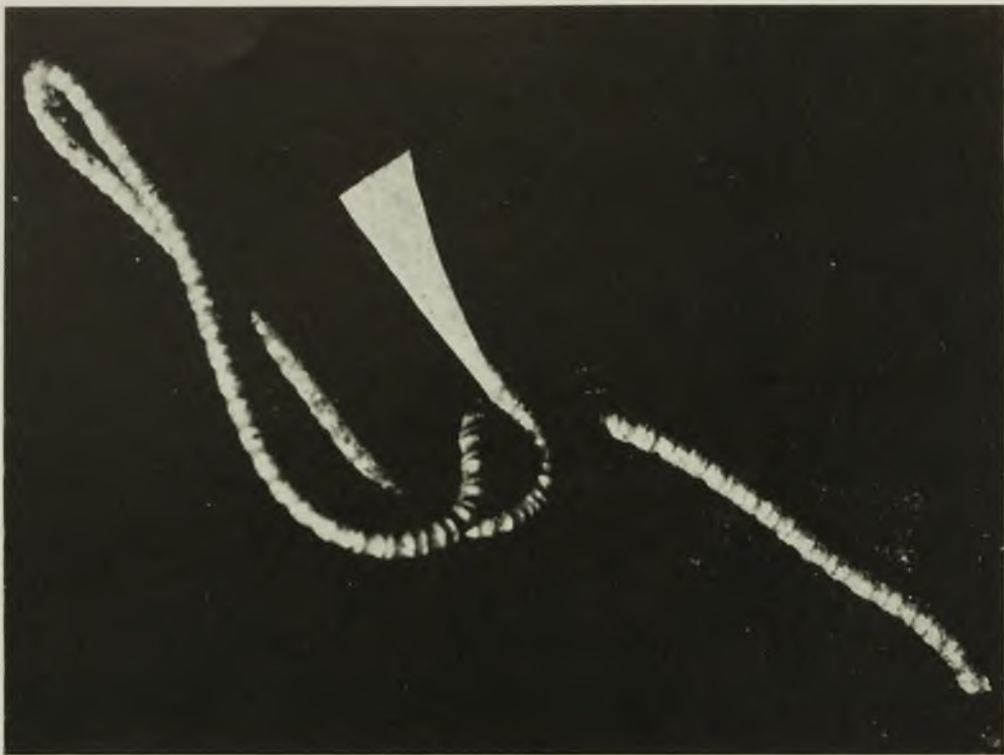
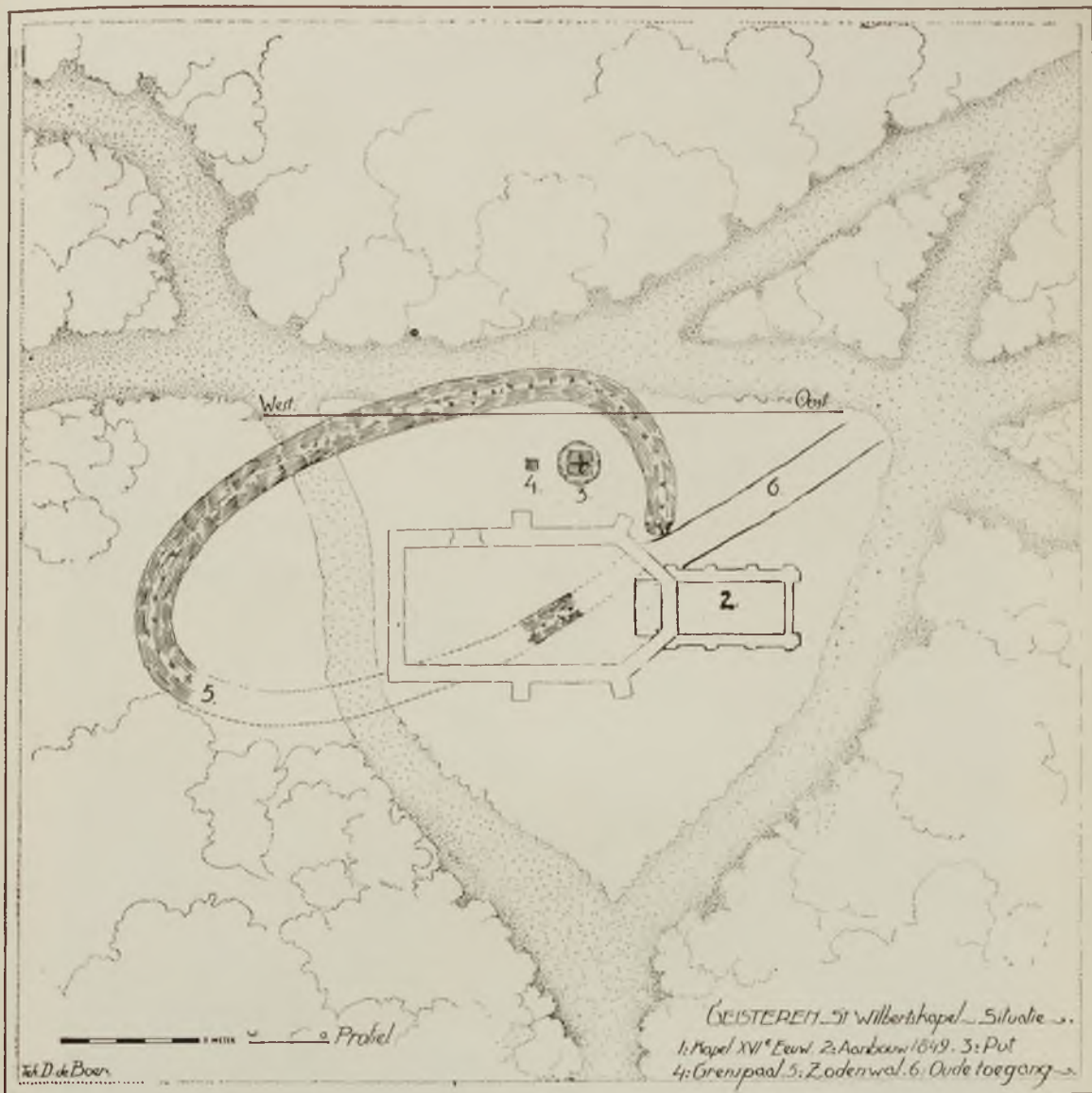

Foto Rijksarchief den Haag.

AFB. 32.

GEISTEREN. R.K. kapel.

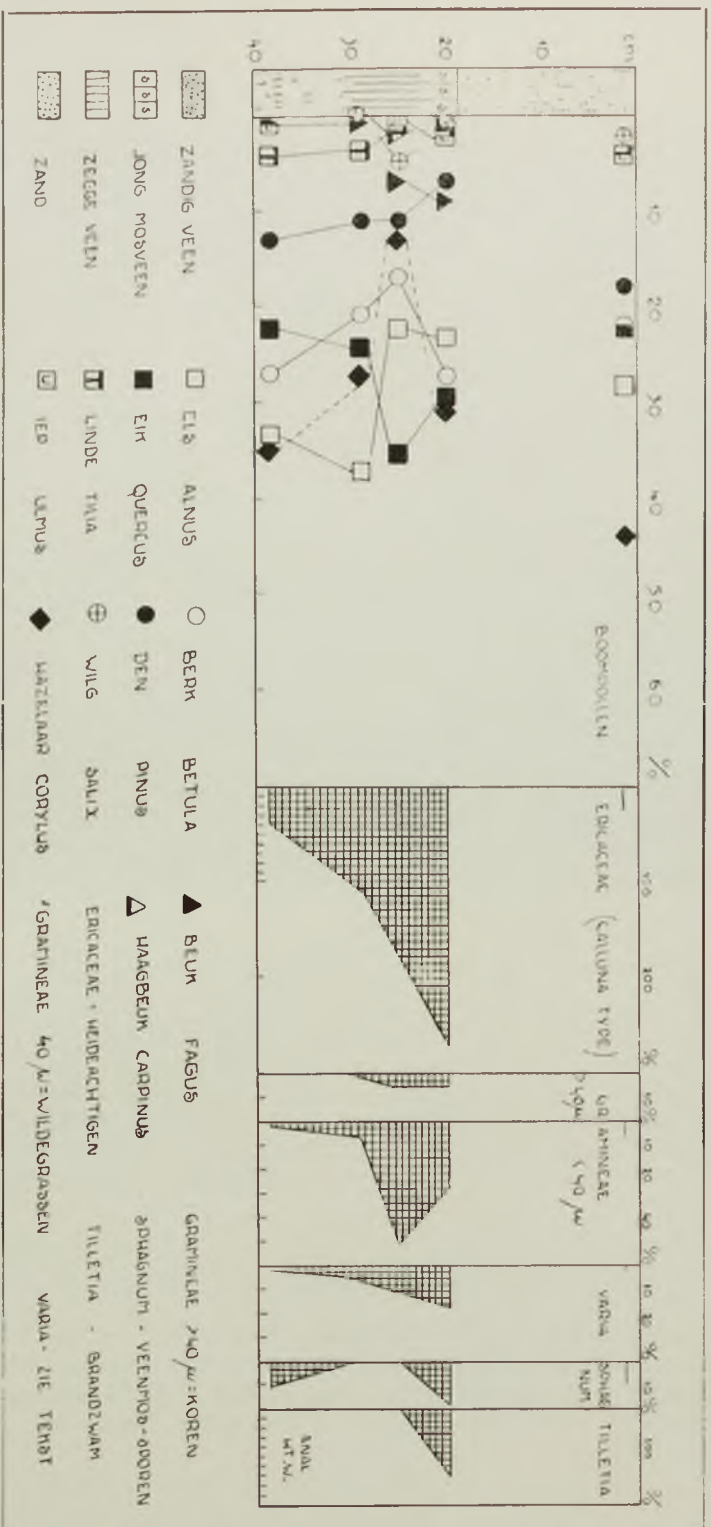
Goudvondst. In de onderste cultuurlaag kwam te Geisteren een fijne gouddraad te voorschijn, ter lengte van 10.9 cm. De dikte van de draad bedroeg 1 mm en het totale gewicht is $\frac{1}{2}$ gram. Het oppervlak is ringvormig versierd. Een der uiteinden vertoont een gerekte driehoekvorm.

AFB. 33.

GEISTEREN. Kapel van St. Wilbert in het Zand.

Datering volgens de Geïllustreerde Beschrijving van Noord-Limburg. De kapel kan dateren uit de tweede helft van de 16e eeuw. In 1641 is het gebouwtje, blijkens de memoriesteen boven de ingang, gerestaureerd. In 1896 is het gebouw opnieuw hersteld. Bij die gelegenheid werd tegen het koor een open bidhal aangebracht.

AFB. 34.

GEISTEREN. Kapel van St. Wilbert in 't Zand.

(Graphische voorstelling van de resultaten van het pollenanalytisch onderzoek van een veemonster uit de poel, onder de Willibrordusput (zie het betreffende verslag van de heer H. T. Waterbolk in de tekst).

Foto D. de Boer.

AFB. 35.

GENNEP. R.K. kerk.

Overzichtsfoto, genomen van het Westen uit. Op de voorgrond verschillende éénpersoons, bakstenen grafkelders, waarvan sommige ingestort waren. Op de achtergrond een door een tongewelf overdekte familiekelder.

Foto Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (v. Veen).

AFB. 36.

GENNEP. R.K. kerk.

Glazen reliekhouders, welke in de bodem nabij het hoofdaltaar werden aangetroffen. De beide grote glazen (hoog $4\frac{1}{2}$ cm, opening $6\frac{1}{2}$ cm) zijn van zacht groen glas, met een ribbelversiering. Ze zijn te dateren in de 15e eeuw. Een soortgelijk glas is op ware grootte afgebeeld bij Rademacher, Tafel 22, f (zie de literatuurlijst onder Genneep).

Het middelste, kleine glaasje, hoog $5\frac{1}{2}$ cm, opening 1.7 cm, is van lichtgroen glas. Er bevindt zich een relik in ter grootte van 12×5 mm.

De met dit flesje in vorm en grootte overeenkomende reliekhouders, welke bij Rademacher op ware grootte is afgebeeld, Taf. 6, a, wordt gedateerd 12e tot 14e eeuw. Er werden resten van olie of bloed in aangetroffen. In dit verband vergelijkte men onze vondstbeschrijving onder Genneep.

(Zie voor Rademacher de literatuurlijst onder Genneep).

Foto Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (v. Veen).

AFB. 37.

GENNEP.

Relieken, welke zich in de glazen reliekhouders, kommetjes, bevonden.

Linkergroep:	links en midden: fragmenten van een rechter ulna (ellepijp);
	rechts: meta carpale 3 of 4 (middenhandsbeentje).
	boven, links: gedeelte van de orbita (oogkas);
	boven, rechts: pars petrosa van os temporale (slaapbeen);
	midden: gedeelte van calvaria (schedeldak);
Rechtergroep:	onder, links: onbepaald; (ondetermineerbaar);
	onder, midden: gedeelte van calvaria (schedeldak) met gleufjes van de arteria;
	onder, rechts: vermoedelijk fragment van 't os temporale (slaapbeen).

Foto D. de Boer.

AFB. 38.

GRUBBENVORST. R.K. kerk.

De foto geeft een overzicht van het zeer belangrijke complex van fundamenteën, dat hier te voorschijn is gekomen. De buitenste muren behoren tot de kerk, die in de oorlog verwoest werd. Van deze kerk was het zich op de voorgrond aftekenende veelhoekige mergelkoor de Gothische uitbreiding van het oudere schip. Steunberen en pilasters zijn naderhand tegen de oude schipmuren aangebracht. Een en ander is op de foto goed te zien. Op de achtergrond de zware fundamenteën van de Westoren. Rechts is op het midden van de foto een gedeelte van het Noordelijke dwarspand te zien.

Het oudste gedeelte van al deze fundamenteën is het schip. Hiervan is de Oostmuur doorbroken. Aansluitend op deze muur strekt zich het mooie koor Oostwaarts uit. Zeer bijzonder is de wijze, waarop hier de zeer ongelijke Maaskeien zijn gemetseld. Van een verdeling in lagen is niets te zien. Op de keienbasis ligt een laag tufsteen, kennelijk de onderste laag van het opgaande werk.

Op verschillende plaatsen werden tussen de keien Romeinse mortel en stukken van Romeins-Frankische dakpannen aangetroffen.

Foto D. de Boer.

AFB. 39.

GRUBBENVORST. R.K. kerk.

Overzichtsfoto, genomen van het Westen uit. Op de voorgrond links en rechts gedeelten van de torenfunderingen. Daarachter aan de linker- en rechterkant de fundamenteën van het oude schip. De tegen deze muren gebouwde mergel pilasterbasementen zijn naderhand ontstaan. Op de achtergrond een dwarslopende, doorbroken fundering. Deze is de Oostmuur van het oude schip. Daarachter de keienfundamenteën van het versmald, rondgesloten koor. Binnen de ronding hiervan ziet men rechts een gedeelte van een ouder rond koor. Het gehele koorcomplex ligt ten slotte besloten binnen de mergelfundering van het veelhoekige Gothische koor met Noordarm.

Op de achtergrond de boomgaarden in het winterbed van de rivier. Rechts de sacristie van de verwoeste kerk.

Foto D. de Boer.

AFB. 40.

GRUBBENVORST. R.K. kerk.

Bisschoppelijk bezoek.

Foto D. de Boer.

AFB. 41.

MAASNIEL. R.K. kerk.

Aanvang van het werk. De funderingen komen aan het licht.

Foto D. de Boer.

AFB. 42.

MAASNIEEL. R.K. kerk.

Overzichtsfoto, genomen van het Zuiden uit. Rechts de fundering van de door de oorlog verwoeste kerk. Links daarvan de Zuidelijke muur van de zijbeuk van de Maaskeienkerk en nog weer links hiervan het Zuidelijk fundament van de latere eenschepige baksteenkerk. Daarachter vier pijlerbasementen van mergel. Deze pijlerfragmenten staan op de Zuidmuur van de keienkerk. Zeer duidelijk is het muurwerk te zien van het versmald, rechtgesloten koor.

Geheel links op de foto ziet men een baksteenmuur, behorende tot de genoemde baksteenkerk. Van deze kerk is ook de polygonale sluiting goed te zien.

De Noordmuur is gebouwd op secundair gebruikte mergel. Deze mergel is zeer waarschijnlijk afbraak van de tweeschepige keienkerk. De mergel van de pijlervoetstukken wijst er wel op, dat die kerk deels of geheel in dit materiaal gebouwd was.

Bijzondere aandacht verdient de naar ons toegekeerde voormuur van de keienzijbeuk. In tegenstelling met het overige keienwerk is hier gebruik gemaakt van kleine stenen, die gebed zijn in witte mortel. Boven de versnijding ziet men leipannen ingemetseld.

Foto D. de Boer.

AFB. 43.

MAASNIEËL, R.K. kerk.

De imposante muurresten, welke te voorschijn kwamen binnen de fundamenteën van de, door de oorlog verwoeste kerk, zijn hier gefotografeerd van het Zuid-Oosten uit. De schuin naar achteren, dit is Westwaarts lopende Maaskeienfundering, is de Zuidmuur van de zijbeuk van de oude kerk.

Op de voorgrond ziet men de aanzet van het polygonale baksteenkoor. Tot deze kerk behoort ook het kloekke baksteenmuurwerk, rechts van de bovengenoemde keienfundering. Rechts hiervan komt een gedeelte van de absis van de zijbeuk in het zicht, alsook de op de Zuidmuur van de oudste kerk staande mergelpijlers. Achter het dwarsprofiel, kenbaar aan de erop geplaatste jalon, tekenen zich de keienfundamenteën van de toren af.

Het profiel vertoont een sterk vergraven, zich licht aftekenende hovenstrook en een minder doorwoelde onderzone.

Aan de hand van de woningen op de achtergrond is goed te zien, dat het kerkerrein aanmerkelijk hoger ligt dan de straat.

Foto D. de Boer.

AFB. 44.

MAASNIEL, R.K. kerk.

Absis van de Zuidelijke zijbeuk van het Oosten uit gezien. In het stadium, waarin de foto genomen werd, was de ronding nog niet ontdaan van de er overheen gebouwde baksteenmuur. Deze muur ziet men in de linker bovenhoek.

De haakvormige fundering in de linker benedenhoek is een aanbouw van mergel. Het fundament rechts is een keienmuur van het rechthoekige hoofdkoor.

Foto D. de Boer.

AFB. 45.

MAASNIEL. R.K. kerk.

Maaskeienfundering, hoog 1.11 m, van de Zuidelijke zijbeuk. De regelmatigheid, waarmee de stenen zijn aangebracht, is op deze foto goed te zien. Hier en daar ontwaart men tussen de keien een leipan. Ook Romeinse mortel komt voor. Links de Zuidmuur van de nieuwste kerk.

Foto D. de Boer.

AFB. 46.

MAASNIEL. R.K. kerk.

Detail van de muur van de Zuidelijke beuk der oude Maaskeienkerk. Tussen het keienwerk ziet men hier en daar fragmenten van Romeinse, eventueel Frankische dakpannen, en brokken Romeinse mortel. Onderaan in het midden een grote veldkei. Hoogte van de fundering 1.25 meter.

Foto D. de Boer.

AFB. 47.

MAASNIEL. R.K. kerk.

Detail van de muur van de oudste kerk. In het midden is een fragment van een Romeinse dakpan zichtbaar. Voor het overige bestaat het bouwmateriaal uitsluitend uit keien.

Foto D. de Boer.

AFB. 48.

MAASNIEL, R.K. kerk.

Links op de voorgrond een der zware funderingen van de toren. Daarboven een mergelpijler, gebouwd op de afgebroken Zuidmuur van de eerste kerk. De keien, waaruit dit metselwerk bestaat, zijn hier mooi te zien. In de stapeling van de stenen is weinig structuur op te merken.

Achter de mergelpijler de baksteenmuur van de latere kerk. Geheel links een klein gedeelte van het zichtprofiel, dat met het oog op de bestudering van de cultuurlagen aanvankelijk gespaard werd.

Foto D. de Boer.

AFB. 49.

MAASNIEL. R.K. kerk.

Detail van de oude kerkmuur, met daarop twee mergelpijlers. Links een deel van de latere baksteenkerk. Op de achtergrond het zichtprofiel.

Foto D. de Boer.

AFB. 50.

MAASNIEL, R.K. kerk.

Basis van een mergelpijler met daarvoor een gedeelte van een tegelvloertje. De tegels, $18 \times 18 \times 1\frac{1}{2}$ cm, zijn ten opzichte van de as der kerk diagonaalsgewijs gelegd. Zeer waarschijnlijk vertoonde de vloer een eenvoudig geometrisch patroon, dat ontstond door het afwisselen van donkere en lichte tegels. Sommige van de tegels waren versierd met leliemotieven.

Foto D. de Boer.

AFB. 51.

SEVENUM. R.K. kerk.

Op de voorgrond een restant van de Noordmuur van het oudste schip. Het fundament is door de bouw van de grote mergelpijlers van de latere kerk en door begravingen beschadigd. De arbeider links staat in het rechte koor. Tegen de Zuidmuur hiervan een grafkelder van mergel. De foto geeft het ogenblik weer, waarop het pas ontgraven gedeelte met de schuifschop schoon geschaafd wordt, om daarna getekend te worden.

Op de achtergrond de sacristie van de verwoeste kerk.

Foto D. de Boer.

AFB. 52.

SEVENUM. R.K. kerk.

Op de voorgrond de zware oersteenfunderingen van de oudste toren, met aan de linkerkant daarop aansluitend de zijbeuksmuren. In het midden zware mergelpijlers. Daarachter de fundamente van oersteen en mergel, behorende tot het koor en de kleine dwarsvleugels. Rechts op de foto een mergel grafkelder. Op de achtergrond de sacristie van de overigens geheel verwoeste kerk.

Foto D. de Boer.

AFB. 53.

SEVENUM. R.K. kerk.

Muren van het rechte en van het polygonale koor, gebouwd van mergel, tuf en oersteen.
Binnen het veelhoekige, Gothische koor de rest van een altaarfundament.

Links onderaan is een mergel grafkelder.

Foto D. de Boer.

AFB. 54.

SEVENUM. R.K. kerk.

Détail van de torenfundering met een steenlaag van het opgaande werk. Als bouw-
materiaal is hier zeer harde ijzeroer toegepast. Zeer merkwaardig is, dat aan verschillende
stenen van het opgaande werk een profiel gehakt is, zij het dan ook slechts in de vorm
van een onder 45° afgeschuinde kant met een concave hoekovergang.

Foto D. de Boer.

AFB. 55.

SWOLGEN. R.K. kerk.

Van de oudste kapel werden de oerstenen fundamenteën teruggevonden. Op de foto ziet men deze funderingen van het Westen naar het Oosten. Het werk is vrij onregelmatig en gemaakt van middelgrote stukken oersteen. Het versmald, rechtgesloten koor, waarmede het zaalkerkje is uitgebreid, is gefundeerd van veel kleiner soort oersteen. De laagsgewijze aanwending hiervan is op de foto goed te zien.

Achter de Oostelijke koormuur een altaarfundament.

Van de Gothische baksteenkerk rusten de pijlers op de zijmuren van de eerste kapel. De toren daarentegen is niet op de Westmuur van de kapel gebouwd, maar er tegen aan. Op de foto ziet men de kapelmuur op de voorgrond.

Foto D. de Boer.

AFB. 56.

SWOLGEN. R.K. kerk.

Zuid-Oostelijke hoek van de oudste kapel met links daarvan de muur van het later aangebouwde rechte koor. Alles van oersteen. Duidelijk springt hier het verschil in bouwwijze van het oudere schip en het latere koor in het oog. De koorfundering is kleiner van steen en regelmatiger van aanleg.

Foto D. de Boer.

AFB. 57.

TIENRAY.

Van links onder loopt de fundering van de Noordmuur van de eerste kerk te Tienray. Rechts daarvan zijn de smallere fundamenten zichtbaar van het woudkapelletje. Daarnaast de Noordmuur van de in de oorlog verwoeste bedevaartskerk. Tussen de hoek van de woudkapel en de laatstgenoemde muur tekent zich een ronde lichte plek af. Dit is geen put, doch slechts de fundering van een preekstoel.

Het Venlose Regentengeslacht van Beringen

Een bijdrage tot de geschiedenis van de
Venlose Magistraat

door

J. J. M. H. VERZIJL.

TER INLEIDING.

De familie van Beringen ontleende haar naam aan het stadje Beringen, gelegen in de tegenwoordige Belgische provincie Limburg, het oude graafschap Loon of Looz, sedert de 14de eeuw deel uitmakende van het bisdom Luik.

Het wapen der van Beringen's in het graafschap Loon bestond oorspronkelijk uit 3 zwarte hanen in een zilveren veld. Hendrik en Jan van Beringen, gevangen genomen in de slag bij Baesweiler (1371), Johan van Beringen, schepen van Vilvorde (1419), en Hendrik van Beringen, ontvanger der stad Brussel (1440 en 1447), hebben dit wapen gevoerd. Dat de van Beringen's met de drie palen en het schildhoofd als wapen niettemin van dezelfde stam zijn als die met de hanen, blijkt uit het zegel van Aarnoud van Beringhen of van Beeringhen, abt van St. Truyen; hij zegelt nl. in 1475 met drie palen en in het schildhoofd: een haan. De Raadt *), aan wiens werk wij deze zegelbeschrijvingen ontleen, vermeldt ook een familie van Beringhen, die het volgende wapen voerde: Doorsneden: I. in zilver een zwarte haan, met rode kam en baard; II. in goud drie blauwe palen.

Het wapen van de Venlose tak kwam o.a. in kleuren voor op een sluitsteen van het eerste middenkoortravee der St. Martinuskerk aldaar; terwijl mijn vriend H. Boermans te Venlo, bij een bezoek

*) J. Th. de Raadt, *Sceaux Armoriés des Pays-Bas et des Pays Avoisinants* (Bruxelles 1897), I A-G, pag. 237-238.

aan het museum te Gelder, een antieke kast ontdekte, waarop de wapens der echtelieden Willem Duycker en Hedwigis van Beringen waren aangebracht, vergezeld van het jaartal 1619.

R i e t s t a p's *Armorial Général* I, blz. 175, vermeldt een familie van Beringhen in Bretagne, afkomstig uit Gelderland (bedoeld is hier het Overkwartier van Gelder), die hetzelfde wapen voerde. In 1601 werd deze tak in de Franse adel opgenomen, later verheven tot Comte de Plessis-Bertrand, Marquis de Vaudoré en de Châteauneuf in Bretagne (1702).

In de 16de eeuw treffen wij een tak der familie te Deventer aan. Tilman van Beringen, geboortig uit Deventer, zoon van Tilman en van Maria van Wickevoort, vestigde zich te Amsterdam, waar hij 3 April 1660 overleed. Zijn genealogie is te vinden in het werk van Mr. H. J. K o e n e n, *Het geslacht De Marez*. Die tak voerde nu eens drie, dan weer twee rozen in het schildhoofd.

Het Venlose geslacht van die naam moet niet verwisseld of vereenzelvigd worden met de adellijke van Beringen's te Helden-Beringen, en ook niet met de gelijknamige Roermondse burgerfamilie.

De b r o n n e n voor onze studie worden in de tekst zelf vermeld; zij worden alle bewaard in het Gemeente-archief te Venlo, tenzij anders vermeld wordt. Het vaak geciteerde *Cartularium der Kruisheren te Venlo, 1402-1538*, wordt bewaard in het Rijksarchief in Limburg te Maastricht, evenals de genoemde overdrachtsregisters en schepenbrieven betreffende de kloosters der Kruisheren, Maria-Weide en Annunciaten te Venlo.

WAPENS VAN GESLACHTEN WELKE DOOR HUWELIJK AAN DE VAN BERINGEN'S VERWANT ZIJN.

Hoeufft: In goud een naar rechts gewend zwart morenhoofd.

(Bron: Zegel van Johan Hoeufft, schepen van Venlo 1464-1468).

Vogelsanck (van): In rood een zilveren lelie.

Helmteken: een zilveren leeuwerik met uitgespreide vlucht.

(Bronnen: Zegels van Johan van Vogelsanck, schepen van Venlo 1465-1505; Peter van Vogelsanck, schepen van Venlo 1541-1557; Johan van Vogelsanck Peterszoon, schepen van Venlo 1569-1579, 1586-1603).

Laet (De): In goud een zwart schepenmerk, bestaande uit een keper ondersteund door een paal, en een liggende omgewende keper er doorheen. (Bronnen: Zegels van Lenart de Laet, schepen van Venlo 1567-1577; Herman de Laet Cornelissoen, schepen van Venlo 1579-1586; Herman de Laet Lenartsoen, schepen van Venlo 1586-1624).

Schenck: In zwart een roodgetongde en geklauwde gouden leeuw.

Helmteken: de leeuw uitkomende tussen een antieke zwarte vlucht.

Bron: J. B. R i e t s t a p, *De wapens van den tegenwoordigen en vroegeren Nederlandschen adel* (1890), blz. 206).

- Boenen (of Boener):** In goud (?) een naar recht gewende zwarte (?) beer, die met één zijner voorpoten een zwarte (?) pijl met de punt naar boven vasthoudt.
 Helmtteken: de beer met pijl uitkomende.
 (Bronnen: Wapen voorkomende op de gevel van het huis Vogelsanck-Boener op de Grote Kerkstraat te Venlo; zegel op brief dd. 22 Oct. 1650 door Antonius Boener uit Nijmegen, Venlonaar van geboorte, aan de Venlose Magistraat. Stadsarchief Venlo).
- Boegel:** In goud (?) een zwarte (?) beugelring.
 Schildhouder: een wildeman, staande ten volle lijve, houdende het schild in de rechterhand, terwijl hij in de linker, welke langs het schild afhangt, een beugelring houdt.
 (Bron: Zegel van Goert Boegel, schepen van Venlo 1506-1530).
- Middelman:** In zilver een uit de schildvoet komende groene hulst met vijf groene blaadjes en vier rode bessen.
 Helmtteken: de hulst.
 (Bronnen: Zegel van Mathias Middelman, schepen van Erckelenz 1607-1613; geschilderde stamboom Hoeufft).
- Siegers:** In goud (?) twee boven elkander geplaatste zwarte (?) kepers; in de bovenhoeken van het schild een zwarte (?) lelie.
 Helmtteken: een uitkomende engel met uitgespreide vleugels.
 (Bron: Zegel van Hendrik Siegers, scholtis van Venlo 1552-1556).
- Ingenhuys:** In blauw een zilveren lelie.
 Helmtteken: de lelie tussen een zilveren vlucht.
 (Bron: Zegel van Johan Ingenhuys Janssoen, schepen van Venlo 1558-1578, 1586-1588).
- Daers (of Dors):** In zilver een boom in natuurlijke kleur, waartegen een hert opspringt, staande op een groene grasgrond.
 (Bron: volgens grafzerk van Mathys Dors, † in Sept. 1676 in de kathedraal te Roermond).
- Oosterwijk (van):** In zilver een rode schuinbalk.
 Helmtteken: een zilveren vlucht, ieder vleugel beladen met de schuinbalk uit het schild.
 (Bron: J. B. Rietstap, De wapens van den tegenwoordigen en vroegeren Nederlandschen Adel (1890), blz. 374).
- Enkevort (van):** In goud drie zwarte tweekoppige adelaars.
 Helmtteken: een adelaar zoals in het schild.
 (Bronnen: Limburg's Jaarboek VI (1898), blz. 67 vv.; Publications XXXIII (1896/97), blz. 387; J. M. van de Venne, Limburgsche wapens, blz. 183).
- Duycker:** In groen drie duikende zilveren eenden, ieder op een zilveren vis staande.
 Helmtteken: één der eenden op een vis staande.
 (Bronnen: Wapen van Willem Duycker, schepen van Venlo 1644-1645, op antieke kast in het museum te Gelder; J. M. van de Venne, Limburgsche wapens (1925), blz. 98).
- Hushoven (van):** In zilver (?) zes groene (?) meerbladeren, 3—2—1.
 Helmtteken: een naar rechts zittende hond.
 (Bron: Zegel van Hendrik van Hushoven, schepen van Venlo 1564-1572).

- Moeitz: Gevierendeeld: 1 en 4. In goud een zwart kruis, hetwelk aan de voet door twee schuinbalkjes geschraagd is (Moeitz); 2 en 3. In blauw een zilveren lelie (Ingenhuys).
 Helmtéken: de lelie tussen een zilveren vlucht.
 (Bron: Zegel van Leonardus Moeitz, schepen van Venlo 1653-1659).
- Schalck: In zilver drie golvende blauwe dwarsbalken.
 (Bron: J. B. Rietstap, *Armorial général* II).
- Oeffel (van): In zilver een blauw slangenkruis van acht koppen met rode tongen en in een zilveren hartschild drie zwarte molenijzers.
 (Bron: *Publications... de Limbourg IX* (1879), blz. 397).
- Sax de Monsax: Gedeeld van goud en rood.
 Helmtéken: een zwarte berekop en hals.
 (Bron: J. B. Rietstap, *Armorial général* II).
- Aalst (Aelst) (van): In zilver een schuinrechts geplaatste zwarte pijl, rechts en links vergezeld van een gouden ster.
 (Bron: Wapen van Jan van Aalst, gehuwd met Cornelia Roukens, dochter van Hendrik Roukens, in 1589 burgerhopman te Nijmegen. Zie: *Algemeen Nederlandsch Familieblad* 1890, blz. 81).
- Mens (van) (of Mensener): In zilver twee kruiselings geplaatste degens met groene grepen, de punten naar beneden.
 Schildhouder: een knielende geharnaste ridder.
 (Bronnen: Zegels van Herman Mensener, schepen van Venlo 1361-1384; Gerard van Mens (Mensener), schepen van Venlo 1426-1463; Dirk van Mens, schepen van Venlo 1495-1531; *Maandblad Ned. Leeuw*, 61e jg. (1938), kol. 173-174).
- Giffen (van): In goud twee blauwe schuinkruisjes, een in 't tweede kwartier en 't andere aan de voet, vergezeld van een zilveren vrijkwartier, beladen met drie rechterhanden (2 en 1) in natuurlijke kleur, van binnen gezien.
 Helmtéken: een uitkomende lanskop en hals.
 (Bron: Zegel van Gerrit van Giffen, schepen van Venlo 1458-1475).
- Greffraedt (van): In zilver (?) een groen (?) meerblad.
 (Bron: Zegel van Johan van Greffraedt, schepen van Venlo 1558-1578).
- Collart: In zilver drie rode schuinkruisjes, die elk met een zilveren merlet beladen zijn.
 Helmtéken: een bos van gouden struisveren, beladen met de 3 schuinkruisjes uit het schild, ieder beladen met een zilveren merlet.
 (Bronnen: J. B. Rietstap, *Armorial général* I; dez., *De wapens van den tegenwoordigen en vroegeren Nederlandschen adel* (1890), blz. 313; Zegel van Goedert Collart, schepen van Nijmegen 26/2-1397).
- Hackfort: In goud een rode dwarsbalk, vergezeld van drie zilveren leliën, 2—1.
 Helmtéken: een zittende zilveren hazewindhond, met rood omboorde en geringde gouden halsband.
 (Bron: W. J. Baron D'Ablaing van Giessenburg, *De Ridderschap van de Veluwe*).
- Blittersdorf (van): Geschuind van zilver op goud met een gekanteelde zwarte rechterschuinbalk op de delingslijn.
 Helmtéken: een wolfskop en hals, waarop het wapen herhaald.
 (Bron: J. B. Rietstap, *Armorial général* I).
- Dursdal (van): Gedwarsbalkt van rood en goud van zes stukken.
 Helmtéken: twee olifantstrompen, de rechter rood, de linker goud.
 (Bronnen: Zegel van Rabet van Dursdal, schepen van Venlo 1577-1578, 1581-1586; Wapen in kleuren op perkamente kwartierstaat, Rijksarchief in Limburg).

DE FAMILIE VAN BERINGEN

TE VENLO EN NIJMEGEN

Schrijfwijze van de familienaam:

van Beringen, van Beringhen, van Beryngen, van Beeringhen, van Berongen.

Wapen:

in zilver drie rode palen en een blauw schildhoofd, beladen met twee zilveren roodgeknopte rozen met vijf groene blaadjes.

Helmteken:

een open zilveren vlucht, elke vleugel beladen met een blauwe dwarsbalk, waarop een roos uit het schild.

I. JOHAN VAN BERINGEN,

zoon van N. en Kunegonde, 1390-1438;

huwt 1° Berten, 2° Grieten.

De eerste van Beringen, die wij bij onze nasporingen aantreffen, is Johan van Beringen. Wij vonden hem met zijn moeder Kunegonde voor het eerst vermeld in het *Cartularium* der Venlose Kruisheren 1402-1538, folio 2 verso, en wel op „sent Walborggen dach der heilige joufrouwen” (3 Febr.) 1390, toen Johan Moefort en Ymmel zijn wettig wijf aan hem en zijn moeder verkochten een erfcijns van een Gelderse gulden uit en van hun huis en erf gelegen „op ter beke” naast de erven van Peter Raven en Beleken Loeres.

Vervolgens vonden wij hem in de Venlose stadsrekening van 1392 vermeld, en wel als pachter van de weveraccijnsen, voor de som van 13 oude schilden. Hij was eveneens hoppen- of bierbrouwer van beroep, blijkens de volgende aantekeningen uit de stadsrekening van 1407: Item Johan van Beringen om 14 vaet hoppen, elke vaet 40 groeten, vazit 12 gulden 7 groeten. Item Johan van Beringen 12 vaet hoppen, dat vaet 40 groeten, vazit 10 gulden 8 groeten.

Op 23 Oct. 1409 komt hij met zijne echtgenote Berten voor in een schepenbrief van Maasbree, uitgegeven in de Maasgouw jaargang 1890. Hij kocht toen nl. van de echtelieden Goedart van den Ende en Grete N. vier malder goed klaar erfrogge, Venlose maat, en wel uit en van tien morgen land en erf, leenroerig van Rutger van Brede. Ook komt hij herhaakdelijk in de Venlose stadsrekeningen voor onder het hoofd: „Dit is dat aefgegraven lante”. De onder dit hoofd vermelde posten luiden steeds: „Item Jan van Beringen van den beginen (nonnen) huess (huis) 6 stuver”.

Over het kwantum jaarlijks door Johan van Beringen gebrouwen bier lichten ons de stadsrekeningen van Venlo in. Daarover lezen wij

onder het hoofd: „Dit is dat malt dat die hoppenbruweren hebben versyst” het volgende:

1429. Item Johan van Beringen 300 ende 57 malder, elck malder 6 witstuver, makende 82 rhijsch gulden ende 10 witstuver.

1435. (Dit is die assise van de hoppemalt, dat die bruweren dit jaer gebuwen ende verassynst hebben).

Item. Johan van Beringen 300 ende 17 malder, gebuert van elck 6 witstuver, maken 57 rhijsch gulden ende 2 knepsterten.

1438. Item Jan van Beringen heeft gebuwen dick biers 648 vaet gebuert van elck vaet t'assise 3 coelts witstuver, maken 80 rhijsch gulden 14 knapsterten 1 groet 1 doetken.

Item noch Jan van Beringen heeft gebuwen ain dunnen bier 200 ende 40 vaet, gebuert van elck vaet 1½ Coelsche witstuver, maken 16 rhijsch gulden.

Dit is de laatste keer, dat hij als bierbrouwer in de stadsrekeningen voorkomt.

Bij onze nasporingen op het Rijksarchief te Maastricht vonden wij onder de archieven van het Klooster Maria-Weide te Venlo (doos 19. Kloosters X. Maria-Weide III 1436-1453) een schepenbrief van 18 Sept. 1438 („des anderen daigs na Sent Lambrechtsdach”), waarin melding wordt gemaakt van Johan van Beringen en diens tweede echtgenote Grieten. Op die datum kochten zij van Peter Johanssoen van Arssen de Jonge en Katherine, zijn wettig wijf, twee morgen baand en erf, gelegen „in der Gaesweiden” tussen de baand van het klooster Maria-Weide en die van Gerard van Mens ter andere zijde.

In de stadsrekening van 1445 komt zijn tweede echtgenote nog voor onder het hoofd: „Dit's dat opboeren van de tienssen”. Item van Johans Wijff van Beringen ende Jacop Medzen als van oeren coelhoeven 4 doetken, vazit 1 klein.

Als zijn zonen vinden wij in de stadsrekeningen van Venlo de gebroeders Derick en Marcelis van Beringen vermeld, die ook voorkomen in een schepenbrief van het jaar 1422 (op Sent Bartholomeae avent des heyligen apostells) (Cartularium Kruisheren Venlo 1402-1538, folio 2 verso-3).

II. MARCELIS VAN BERINGEN,

zoon van Johan I, 1422-1472;

huwt 1° Fije, 2° Galant.

Marcelis van Beringen vinden wij met Fije „syn witlicke wijff” en zijn broeder Derick voor het eerst vermeld in het jaar 1422 „op sent Bartholomeae avent des heyligen Apostells” (23 Aug.). Zij droegen toen over aan „den prior in der tyt den gemeynen broederen ind convent van senter Claes ind oer nacomelingen” een erfrente van een gelderse gulden, welke zij geldende hadden uit en van een huis gelegen „op ten beke”, tussen de erven van Seger Vleischehouwer en Peter Ravens (Cartularium Kruisheren Venlo 1402-1538, folio 2 verso-3).

Ook komt hij voor het eerst in 1427 in de Venlose stadsrekening voor en wel onder het hoofd: „Dit is dat afgegraven lant” als volgt: Item Marselis van Beringen van den beghinen hues 6 stuver, maken 9 witstuver. Voor deze post staat hij ook nog geboekt in de jaren 1435, 1449, 1464 tot en met 1471. In 1473, 1476 en 1477 is het „begynnenhuysken” in bezit zijner erven en luidt de post: Item Merzelis van Beryngen erffgenaemen van den begynnenhuysken 1 verdel van eynen alden schilts vazit 7 stuver 15 groeten.

Marcelis van Beringen, die in 1434 tot peyburgemeester en in 1458 tot rentmeester der stad Venlo was gekozen, was evenals zijn vader en broeder hoppen- of bierbrouwer van beroep (stadsrekeningen 1429-1433 en 1438). In 1452 en 1453 vinden wij hem ook vermeld als wijnkoopman, zoals blijkt uit de posten onder het hoofd: „Dese vurss. assisen hebben gecost soo voir ende nae to lijcop”.

1452. Item gehat in Marzelis huys 140 quarten wyns elc quart 1½ vleems, vazit 8 rhijnsch gulden 19 kleinen 1 groet.

1453. Item gehat in Marzelis huis van Beringhen 100 ende 1 quart wyns, elc quart 3 kleinen, vazit 6 rhijnsch gulden 3 kleinen.

Op 21 Nov. 1461 verklaren Marzelis van Beringen en zijn tweede vrouw Galant overgegeven te hebben aan het klooster „in der Oyde” bij Venlo hun halven hof gelegen in het kerspel Leuth bij Venlo, geheten de hof „in den Brande”, leenroerig aan de pastoor van Leuth (Charters Klooster Annunciaten Venlo. Rijksarchief in Limburg).

Als kinderen van bovengenoemde echtelieden vinden wij vermeld:

1. Jan, die volgt III.
2. Galant, religieuse in het klooster Mariëndael of ingen Oede, genoemd met haar ouders 21 Nov. 1461.

III. JAN VAN BERINGEN,

zoon van Marcelis II, 1464-1508;

huwt Mary Hoeufft.

Jan van Beringen, die voor het eerst genoemd wordt in de stadsrekening van het jaar 1464, werd in 1466 met Jacob Medz, door de Magistraat van Venlo gelast zich naar Straelen te begeven om daar te getuigen tegen Willem van Holt in een geding of rechtspraak wegens het turfsteken. Hij was wijnkoopman van beroep en hield ook logement of herberg.

In 1475 wordt in zijn huis aan „mynen heren van Ysselsteyn ind mynen Jonckheer van Ryfferscheidt” geschonken een gelag van 79 quarten. Op „vastelavont” 1490 verdeden burgemeesters, schepenen en raad ten huize van Jan van Berongen „oeren vastelavonts wijn” 12 kwarten ad 3 albus ind 2 knapkoecken.

Hij woonde volgens de schatcedul van 1476 op de Steenstraat en betaalde aan schat of belasting 8 gulden. In 1477 was hij peyburgemeester der stad. Op de omslag der rekening van dat jaar wordt hij genoemd Johan van Beryngen Marcelissoen.

Na het overlijden van Hendrik Drab in 1481 werd hij wederom peyburgemeester.

De 9 Nov. 1484 verkocht de Magistraat van Venlo aan Jan van Beringen Marselyssoen en Marie zijne vrouw een erfrente van 24 keulse witpenningen, als de stad jaarlijks op St. Andries (30 Nov.) geldende had uit en van vier morgen nieuw erfs, die Jan van Beringen Dyricksoen „van onser stat gemeynte uytgenomen had” gelegen „in ghenen Venne” naast de erven van Dyrick Kuytken en Jacop Ribels (Cartularium Kruisheren Venlo 1402-1538, fol. 56 verso).

In de stadsrekening van 1485 staat hij geboekt onder het hoofd „Uitgeven aen muerwerck” wegens leverantie van stenen ter waarde van 12 albus.

Sedert omstreeks 1486 schijnt Jan ook lid geworden te zijn van de Venlose Magistraat, vermoedelijk als raadsverwant. Als zodanig werd hij meermalen met anderen belast met zendingen, opdrachten, reizen of anderszins in en buiten Venlo. In 1486 ging hij met burgemeester Jan die Groit, Gilken Tymmerman en Daem die Hage huizen „upten Tiegelwercke” bezichtigen. In 1490 op Vrijdag na St. Paulus bekering (29 Jan.) reed hij met Henrick Keysspennyck met 3 paarden naar Roermond „omb te aiverkommen mitten stat aldair van den ordinancien”. Op „Sunte Matthysdach” (25 Febr.) van dat jaar reed hij met Jan van Lomme met 3 paarden naar Nijmegen „then dachfart umb de tydongen wille dat unse heer Hertogh Karel (van Gelder)

uitten gevenckenisse ind ind then lande komen soude"; in 1493 trok hij met Arnt Daelen en Jan van Lom „ther dachvart to Ruremonde"; in 1494 „yp Frydach nae Venler Jairmarct" ging hij met Arnt Daelen, Jan van Lom en Powelss. Hamecker naar Gelder „to mynss Heren Gnaden (Karel van Gelder, hertog van Gelder) umb den scheillonghalve Aert van de Lawick ind onser stadt anrorende". In 1497 „op Sondach nae Sper ind Crone" (10 April) reed hij met de burgemeester Willem Vinck en Karel van Egmond, hertog van Gelder, naar Roermond ter dagvaart en bleven zij 4 dagen uit.

De 29 Maart 1488 (up Satersdach neist na den Sonnendach Judica) verkocht de Magistraat van Venlo aan Jan van Beringen en Mary zijn wettig wijf, verschillende erfrenten. De betreffende schepenbrief bevindt zich onder de archieven van het Venlose Kruisherenklooster op het Rijksarchief in Limburg.

Jan van Beringen en zijn echtgenote komen ook voor in het oudste protocolregister van Venlo, 1499-1501, op het Rijksarchief te Maastricht berustende.

Daaruit tekenden wij de volgende overdracht op: Item op Sinte Johannis avent decollationis (28 Aug.) 1500 so hebben Burgemeesteren, Schepenen ind Raidt verkocht Jan van Berongen ind Meryen syne wyf sulche seventyen enckel gulden als sy jairlix op Sinte Bartholomeus dach geldende hebben op dat kerspel van Virschen, nae inhoudt des erfibrieffs den sy Jan ind Meryen mit overgegeven hebben.

Jan van Beringen was in October 1508 niet meer in leven; want op „goenslach nae sente Remeyslach" (3 Oct.) 1508 verklaarde zijn dochter Catharina, weduwe Johan van Vogelsanck, erfelijk overgegeven te hebben „den gemeynen broederen ind convent Senter Claes Orden des heiligen Cruytz bynnen der stat Venlo gelegen" vier malder rogge Venlose maat erfpachts als haar aangestorven is van zaliger Jan van Beringen haar vader (Cartularium Kruisheren Venlo 1402-1538, fol. 55).

Uit zijn huwelijk met Maria Hoeufft zijn ons twee kinderen bekend, nl.:

1. Katrijn, † 1543, tr. Johan van Vogelsanck Peterszoon, rentmeester van Venlo 1459 en 1461, schepenen 1465-1505, regerend burgemeester 1465, 1466 en 1469.

2. Marcelis — volgt IV.

IV. MARCELIS VAN BERINGEN,

zoon van Jan III, 1509-1541;

huwt Nees (de Laet?).

Marcelis van Beringen vinden wij als wijnkoopman in de stadsrekeningen vermeld van 1509-1541 onder het hoofd: „Wyngeleager”. In 1509 „op sent pouwels avent conversionis” (24 Jan.) verkochten „Marsilys van Beringen ind Neze syn echte huysfrouwe” aan het St. Nicolaasklooster of Kruisherenklooster te Venlo twee erfmalder rogge, die zij jaarlijks geldende hadden uit de Helmolen, die buiten aan de Helpoort gelegen was, en nog een erfmalder rogge op een huis gelegen op de Kerkstraat naast de huizen van Joest to Laet en Heynrick van Grevenraid (Cartularium Kruisheren Venlo 1402-1538, fol. 56-56 verso).

Marcelis van Beringen was peyburgemeester van Venlo 1514, 1524, 1533, werd 3 Febr. 1536 door Karel van Egmond, Hertog van Gelder, tot schepen zijner geboorteplaats benoemd. Zijn zegel hangt aan schepenbrieven dd. 19 Maart 1537 (Stadsarchief Venlo, no. 2005) en 19 Mei 1539 (Stadsarchief Venlo, no. 1098).

De 5 Dec. 1530 bezegelde hij met Dyrick to Laet, priester, en Jan to Groitt „als van Gaert Boegel ind syner huysfrouwen wegen” een boedekdeling tussen Gaert Boegel, schepen van Venlo (1505-1530) en diens huisvrouw Gertruyd (de Laet?) enerzijds en de kinderen van wijlen diens broeder Gerart Boegel en Lisbeth van Broeckhuysen tot Oyen anderzijds.

Als lid van de Raad ondertekende hij Woensdag na St. Maarten (14 Nov.) 1537 met Jan van Cruchten en Derick van Beringen namens de stad Venlo het verbond der steden Nijmegen, Roermond, Zutphen, Venlo, Zaltbommel, Tiel en Doetinchem. In 1531 was hij provisor van het St. Jorisgasthuis en in 1534 van het St. Jacobs-gasthuis of de stichting van Mr. Herman Kyespenninck.

Hij werd evenals zijn vader dikwijls door de Magistraat van Venlo met opdrachten en zendingen buiten zijn geboorteplaats belast. Zo reed hij in 1526 met de stadsbode Jan Joeris naar Frans Vell in de voogdij van Gelder ter wille der Keulse renten; en op „Saterdach nae vastelaevont” (13 Febr.) 1529 reisde hij met genoemde bode naar Nijmegen, betreffende Hanze-zaken; eveneens op „Saterdach post Oculi” (6 Maart) met burgemeester Goert Boegel en Johan Joeris naar Keulen, ook weer in zake de Hanze.

Op „Saterdagh na Sint Bartholomeusdach” (26 Aug.) 1536 bekenden Theus Timmerman en Metgen zijn vrouw, dat zij verkocht hebben aan Marcelis van Beringen en Neeze zijn vrouw vijf gouden

Rijnse keurvorstelijke gulden erfcijns rente uit en van het huis van zaliger Jan van Ghiffen, gelegen op de Hoogstraat te Venlo (Cartularium Kruisheren Venlo 1402-1538).

Marcelis van Beringen was in 1542 overleden. Zijn weduwe Nees, die vermoedelijk tot het geslacht De Laet behoorde, komt in dat jaar en eveneens in 1543 in de stadsrekeningen van Venlo voor onder het hoofd „Wyngelaeger”.

Zij had haar man de volgende kinderen geschonken:

1. Jan — volgt V.
2. Trijn, tr. volgens contract van 15 Jan. 1554 Engelbert Schenck van Gelder.
3. Anthonis is met zijn broeder Jan medebezegelaar van het huwelijkscontract zijner zuster Catharina of Trijn.
4. Anna, tr. Mr. Hendrik Boenen of Boener, vermeld in een overdracht van 10 Maart 1562.
5. Antonia, tr. 1° (volgens stadsrekening) 9 Febr. 1530 Gishert Boegel, zoon van Goert Boegel, schepen van Venlo, en Gertrudis (de Laet?); tr. 2° (volgens contract dd. 10 Aug. 1545) Gerard Middelman(s) uit Erckelenz.

Hij was schepen van Erckelenz 1529, leenman 1536, werd in 1543 met de hof te Braken beleend, † Erckelenz 30 April 1560, als weduwnaar uit eerste huwelijk met Bela Venendey. Zijn ouders waren Wilhelm Middelman en Odilia N.

(Zie: E. von Oidtmann, Zur Geschichte der Erkelenzer Schöffenfamilien. Die Middelman (Erkelenzer Geschichts- und Altertumsverein. Heft 4 (1922) S. 15).

6. Mr. Gort, is van 23 Jan.-30 Maart 1560 in proces met zijn broeders, zusters en zwagers over de erfenis hunner overleden zuster Maria.

7. Maria, † vóór 1560.

8. Marcelis, vermeld 24 Maart 1560.

V. JAN VAN BERINGEN,

zoon van Marcelis IV, 1538-1577;

huwt Meth Siegers.

Jan van Beringen, zoon van Marcelis, die volgens de schatcedul van 1538 op de Jaermercktstraat woonde en aan schat of belasting 6 stuiver betaalde, en volgens die van omstr. 1560 op het Cruitz, betalende 4½ gulden, oefende evenals zijn vader het beroep van wijnkoopman uit. Hij komt als zodanig voor in de stadsrekeningen van 1543 tot en met 1577.

In 1550 werd hij rentmeester van Venlo. Op de omslag der stadsrekening van dat jaar schreef hij met eigen hand: „Jan van Beringen Marcelissoen rentmeister van der jair (vijftienhonderd) vyffttich”. In 1553 werd hij tot peyburgemeester gekozen; in 1562 pachtte hij de vleesaccijnsen.

Zijn echtgenote, die als weduwe onder het hoofd „Wyngelaeger” in 1578-1579, 1585-1597 in de stadsrekeningen voorkomt, schonk hem twee zonen Marcelis of Marsilius en Johannes, die beiden volgen.

Op 4 Jan. 1588 kocht zij van haar nichten en neven Neesken, Johannes, Marcelis en Anna Schenck, kinderen van Engel Schenck en Trijn van Beringen, een jaarrente van 9 daler, vervallende op Heilige Driekoningen, uit en van alle alzulke goederen als zij te Baarlo hadden; eveneens een jaarrente van 9 gulden, staande op het huis van genoemde kinderen, gelegen in de Houtstraat.

Over Mette Zegers, weduwe Jan van Beringen, vonden wij onder de bijlagen tot de stadsrekeningen 1592-1595 de volgende eigenhandig geschreven kwitantie:

Bekenne ich unterschrieve Mett van Beringen autt handen van meinen neve den burgermeister Con Zegers van wegen der stat untfangen tho hebben die summa van ein hondert drei und tachtentich gulden unde anderhalven stuver, waarvan ich mihr bedanck goeder bezalungh. Datum den 6 Marty 1592.

Mette Zegers genant van Beryngen.

Van haar wordt ook melding gemaakt door H. Op de Laack in een artikel getiteld: „Schenkingen aan het weeshuis”, verschenen in de „Nieuwe Venlosche Courant” van 15 Maart 1924. Hij schrijft over haar het volgende: Metta Siegers, weduwe van Jan van Beringen gaf „tot stercking der vader- unde moderloessen wyessenkinder” 200 gulden, welke belegd werden op het huis van haar zoon Jan van Beringen, schout van Venlo, aan de H. Geeststraat, ad 12½ gulden per jaar.

VI. MARCELIS VAN BERINGEN,

zoon van Jan V, 1568-1579;

huwt 1569 Anna Ingenhuys.

Marcelis van Beringen, de oudste zoon van Jan en Mechtildis Siegers, vinden wij het eerst vermeld in 1568, toen hij zich als lid op de rol of het ledenregister van het molenaars- en olieslagersgilde liet inschrijven. Dit register berust in het Rijksarchief in Limburg. In 1573 komt hij voor als accijnsmeester der stad in de stadsrekening

onder het hoofd „Daigfarden ind Reysenn”. Ook als wijnkoopman 1575 tot en met 1578.

Hij woonde volgens de schatcedul van 1574 in de Holt- of Houtstraat, en werd 21 Maart 1579 als raadsverwant beëdigd. Als zodanig komt hij alleen in dat jaar voor en schijnt in genoemd jaar overleden te zijn, daar wij hem in volgende rekeningen niet meer aantreffen.

Hij was (volgens de stadsrekening) 16 Sept. 1569 gehuwd met Anna Ingenhuys, dochter van Johan en Fijken Ingenraey, die hem twee dochters schonk, nl. Agnes, † vóór 15 Dec. 1627, tr. omstr. 1610 Gerardus Daers of Dors, houtkoopman, geb. ± 1575, † vóór 4 Mei 1629, zoon van Joannes en Johanna van Lom; en Maria, † in 1614 of 1615, tr. 29 Januari 1606 Joannes van Vogelsanck, geb. ± 1576, † 12 Maart 1635, wijnkoopman, lid van het kremers- en schippersgilde, gildemeester daarvan 1616, rentmeester der stad Venlo 1625, zoon van Gerardus en Magdalena Puteanus.

Vibis. JOHAN(NES) VAN BERINGEN,

zoon van Jan V, 1587-1625;

huwt Johanna van Oosterwijck.

Johan of Johannes van Beringen, de jongste zoon van Jan en Mechtildis Siegers, vinden wij met zijn kinderen genoemd in een in het Latijn opgestelde verklaring over de afstamming der familie van Beringen. Dit stuk dd. 22 Jan. 1671 bevindt zich op het Venlose stadsarchief in portefeuille 45 no. 251.

In 1587 volgde hij Caspar van Stalbergen „in praejuditie van de pandtschappe” als scholtis van Venlo op; kwam over dat ambt in proces met Jan Romer de Oude en consorten als erfgenamen van Caspar van Stalbergen, welk proces 13 Juli 1604 ten gunste van Romer werd beëindigd.

Hij was evenals zijn vader wijnkoopman, wordt als zodanig vermeld onder het hoofd „Wyngelaeger” in de stadsrekeningen van 1587 en 1588. De 3 Nov. 1590 was hij met Willem van Crip, kanselier, Arnold Sandelijn, raadsheer van het Souverein Hof te Roermond, en de Licentiaat Petrus Moitz, burgemeester van Venlo, ondertekenaar van het tractaat, na het uitjagen der bezetting (nl. het Italiaanse garnizoen en de soldaten van Philips van Bentinck) gesloten tussen Don Johan Mauriques de Lara, Baron tzo Thobechau (Jan van Maurick, Her tzu Tobechauw luidt de ondertekening), gouverneur en stadhouder-generaal van het vorstendom Gelre, namens de koning van Spanje, en de Magistraat der stad. Ook werd hij in Sept. en Oct. 1595 door het stadsbestuur naar Brussel afgevaardigd.

Hij was aandeelhouder in de Roffartsmolen, gelegen in de Picardie bij de stadsmuur: een vierde gedeelte in deze molen verkocht hij de 12 Maart 1602 met zijn echtgenote aan Catharina Middelmans, weduwe van Gordt of Godefridus Wijnen, en hare kinderen (Archief R.K. Armbestuur Venlo).

De 23 Oct. 1609 bleef hij met zijn zoon Derick borg voor Toussin de Labinette, toen deze zijn burgereed deed en beloofde voor de burgerschap te betalen 8 koningsdaalder, tussen nu en Pasen (Stadsarchief Venlo no. 1449, portef. 358).

18 Oct. 1616 werd hij met de hoeve Hanrath (Haenritte of der Hanert te Tegelen beleend (mededeling B. van Schijndel) en in 1618 schonk hij met zijn zoon Johannes van Beringen de Jonge een glasraam aan het klooster Transcedron te Venlo (H. Michels, Geschiedenis van Genooi). Hij overleed 20 April 1625 (Maasgouw, 28e jg., 1906, blz. 5).

Zijn weduwe Johanna van Oosterwijck, gesproten uit een adellijk Gelders geslacht (waarvan leden o.a. te Emmerik in de schepenstoel zaten), komt de 13 Juni 1625 te Venlo als meter voor bij de doop van Joannes, zoon van de licentiaat en schepen Joannes van Oeyen en Elisabeth Moeitz. Zij schonk hem de volgende kinderen:

1. Antonius — volgt VII.
2. Conrardus — volgt VIIbis.
3. Derick — volgt VIIter.
4. Joannes — volgt VIIquater.

5. Catharina, huwde met Antonius (Theunis) Cornelii of Cornelis, rentmeester van Venlo 1582 en 1588, wijnkoopman, vermeld als zodanig in de stadsrekeningen van Venlo 1601-1615.

6. Agnes, huwde met de wijnkoopman Jacob Frenck (Frinck of Vrinck).

7. Hedwigis, huwde eerst Petrus van Enckevort, provisor van het St. Jacobsgasthuis te Venlo, deed als zodanig de eed 23 Maart 1584, daarna op 20 Jan. 1619 Wilhelmus Duycker, rentmeester der stad Venlo 1622, peyburgemeester 1625 en 1639, raadsverwant 1639-1642, schepen 1644-1645 († 27 Juli 1645).

8. Maria, tr. omstr. 1612 Joannes Pilius, rentmeester van Venlo 1627, peyburgemeester 1630, kerkmeester (16 Febr. 1632), raadsverwant (30 Oct. 1632—1 April 1634 en 26 Aug.—5 Dec. 1637), schepen (5 Dec. 1637—1 Jan. 1639). In een overdracht van 3 Aug. 1647 komt hij voor als oom en momboir van Anna Catharina, dochter van Wilhelmus Duycker en Hedwigis van Beringen, religieuse in het klooster Keyserbos bij Neer. Hij overleed 9 Nov. 1648.

Dat Maria van Beringen een dochter is van Joannes van Beringen

blijkt uit het oudste Welse cijnsregister 1557-1682, fol. 10. Zij werd 18 Febr. 1622 beleend „met den halven bouhoff opten Camp gelegen, hercomende in den coop ut Goertt ende Marcelis van Merss gebroederen”. „Die andere helffte des voorss. hoffs heft Johan van Beringen scholtis tot Venlo mede ten houwelick gegeven aen Johan Pijlorius, die des scholtiss dochter ter ehe heft genaempt Mary van Beringen, allet vermugh sijn hant de dato 22e Marty a° 1622.” Deze hoeve heette aanvankelijk Severeinsgoit en werd later Piloriushof genoemd.

VII. ANTONIUS VAN BERINGEN,

zoon van Johan Vibis, 1590-1618;

huwt 1° 1590, Anna van Hushoven, 2° 1616, Elisabeth Moertz.

Antonius van Beringen, de oudste zoon van de scholtis Johan van Beringen en Johanna van Oosterwijck, en genoemd in de bovenvermelde Latijnse schepenverklaring over de afstamming der familie van Beringen, was Meester in de Rechten, rentmeester van Venlo in 1590, provisor der huisarmen of van de Wylrehoven 1592, 1605, 1610, 1612, peyburgemeester 1597, provisor der arme wezen 1601, schepen 1604-1618, regerend burgemeester in 1610.

Uit de stadsrekeningen van Venlo volgen hier enige aantekeningen betrekking hebbende op Antonius van Beringen.

Op 4 Aug. 1604 maken Antonius van Beringen en Michaël van den Hergraeff, met de heer pastoor Dominicus Simonis een afspraak aangaande de pelgrimactie naar Onze Lieve Vrouw tot Scherpenheuvel; 26 Sept. 1606 bevinden zij zich als gedeputeerden in het leger; 7 Aug. 1610 reist hij met Gerard van den Camp naar 's Heerenberg; 5 Dec. 1611 koopt hij met Herman de Laett en Johan Ingenhuys en de provisors van het St. Jacobsgasthuis een altaar in het St. Nicolaasklooster van de prior der Kruisheren; 29 Jan. van dat jaar was hij met Herman de Laett en Adam Daemen op de kwartiersdag te Roermond, eveneens 16 Maart 1612 met de Licentiaat Petrus Moertz; de 12 Juli 1614 reist hij met Hendrik van Darth naar Nijmegen en Bommel.

Antonius van Beringen, die kinderloos te Venlo de 17 Nov. 1618 overleed, was eerst gehuwd met Anna van Hushaeven of Hushoven, die 17 Oct. 1590 haar man tuchtte „aen dat leengoet genaempt Groensvelt mit allen sijnen toebehoir, alsoe ende gelyck tselve gelegen is by des Hertogenwiër aen der stadt Venloc” (Gelders leenregister 1586-1602, fol. 102 verso-103 verso) (Rijksarchief in Limburg).

Johan Beugels was daarmede 22 Sept. 1586 beleend geworden namens hare moeder Catharina Beugels (Boegel), weduwe Hubert van Hushaeven en hare kinderen Gertruydt, Lijtgen, Anna, en Huybrecht, van Hushaeven, na de dood van Hendryck van Hushaeven, haar zoon en der voorschreven kinderen broeder (Gelders leenregister 1586-1602, fol. 14) (Rijksarchief in Limburg). Hij deelde met Anna en zijn zwager Goert Byl de Jonge, gehuwd met Elisabeth van Hushaeven, de goederen nagelaten door de oom zijner vrouw Willem van Hushoven. Hij wordt met haar genoemd in een renteregister van Venlo in 1602.

Hij hertrouwde 6 Nov. 1616 wederom met Elizabeth Moeitz, dochter van de Licentiaat Petrus Moeitz, schepen en burgemeester van Venlo, en van Anna Crekelmans. Dit huwelijk bleef kinderloos. Zijn weduwe hertrouwde in 1620 met de Licentiaat Joannes van Oeyen, die later schepen en burgemeester van Venlo was; en zij overleed eerst de 29 Febr. 1676 op Dückershof te Leuth bij Venlo.

VIIbis. CONRARDUS VAN BERINGEN,

zoon van Johan VIbis, 1571-1620;

huwt Metta Hoedemaker.

Conrardus (Coenraedt) van Beringen de Oude, vermeld in de vroeger reeds aangehaalde Latijnse schepenverklaring over de afstamming der familie van Beringen, als wonende te Nijmegen, was aldaar in 1571 burger geworden — zie burgerboek van Nijmegen, Inventaris no. 963 —, oefende aldaar het beroep van brouwer uit en woonde in 1583 in de „Oude Koningsstraat”, hij bleef borg voor Johan Kelffken, toen deze in 1585 door de geweze walmeester Jan Haritz als medeplichtige werd opgegeven in een plan om de stad Nijmegen wederom aan de staatsen over te leveren (H. J. D. van Schevichaven, Oud-Nijmegen's Straten, Markten, Pleinen, Open Ruimten en Wandelplaatsen. Nijmegen 1896, blz. 127).

Hij behoorde tot de Hervormingsgezinde partij en is zeer waarschijnlijk na de reductie der stad in 1591 tot de Hervormde godsdienst overgegaan. Zijn te Nijmegen voorkomende kinderen behoorden ten minste daartoe, evenals de familie zijner echtgenote.

Over hem vonden wij in de stadsrekening van Venlo van het jaar 1601 onder het hoofd „Wyngelager. Jacob Vrinck” het volgende: De 10 Septembris heeft der Burgemeister (Johan ingen) Huys van wegen deser stadt Conrardt van Beringen und anderen vrunden verehrt mit 23 quarten wijns, ider 11 stuver, facyt 12 gulden 13 stuver.

In 1620 was Coenraed van Beringen erfgenaam van de echtelieden Coenraed Hoedemaeker en Metgen Crabben (Schepenprotocol Nijmegen, no. 228, fol. 36).

Hij huwde vóór 1582 Metta (Mettiën) Hoedemaker (Hoedemaickers, Hoe(i)meckers, Hooymaeckers), † vóór 1615 (Schepenprotocol Nijmegen jaar 1582, folio 128 v. en jaar 1615, fol. 66 v.) en had tot kinderen: Coenraed, die volgt VIII; Peterken, vermeld als doopgetuige 1616 en 1621; en Huybert, ondertr. Nijmegen (Ned. Herv. Kerk) 14 Oct. 1614, getr. 30 Nov. 1614, als ruiter onder het regiment van Graaf van Nassau, Catharina van Lien, jonge dochter uit het land van „Mantholt”. Huwelijksgetuigen: Sander van Beynom cum uxore. Uit dit huwelijk: Celyken van Beringen, ged. Nijmegen (Ned. Herv. Kerk) 22 Nov. 1615. Doopgetuigen: Hans van, Anneken Huyberts en Hilleken van Lichtenvoort.

VIIter. THEODORUS VAN BERINGEN,

zoon van Johan VIbis, 1601-1621;

huwt 1° Sophia de Laet, 2° Maria Schalck.

Theodorus (Derick of Dederick) van Beringen, de derde zoon van de scholtis Johan van Beringen en Johanna van Oosterwijck, was wijnkoopman van beroep; hij komt van 1602-1621 onder het hoofd: „Wijngelaeger” in de Venlose stadsrekeningen voor; in 1603 was hij peyburgemeester van Venlo en 8 Oct. 1616 getuige bij de ondertrouw van zijn broeder Antonius van Beringen met Elizabeth Moeitz.

In 1601 was hij één dergenen, die op de maaltijd ten stadhuize werden geladen, zoals blijkt uit de volgende post der stadsrekeningen, onder het hoofd: „Wijngelaeger (Tot) Jacob Vrinck”. Den 20 Juny als mijn Heren to gast geladen den burgemeester der stadt Ruremunde Jan Meroyen und Matteüs van Dulcken als gesanten, sijn over maeltyt gewesen neffens die beide der Burgermeister (Johan ingen) Huys, Licentiat (Petrus) Moeitz, Goert Bijll, Arnt van den Camp und Dederick van Beringen, in als 7 personen, ider 10 stuver, facyt 3 gulden, 10 stuver. Een dinar maeltyt 8 stuver.

De 24 Oct. 1609 werd hij met zijn broeder Jan burger der stad Venlo.

Volgens de in Latijn gestelde schepenverklaring over de afstamming der familie van Beringen, welke zich in het stadsarchief te Venlo bevindt, huwde hij eerst met Sophia De Laet, die een dochter was van Gerard De Laet en Catharina Ingenhuys; daarna met Maria Schalck.

Over Maria Schaleck of Schalx, de tweede echtgenote van Theodorus of Derick van Beringen, vonden wij onder de bijlagen tot de stadsrekeningen van Venlo 1621-1622 (map 215 stadsarchief) de volgende kwitantie:

Bekenn ich unterschreven ontfangen to hebben van Borgemester Augustinus, en dat van wegen de stadt van verteerde costen de sum van tweehundertt vier ende soeventich gulden 1 stuber.

Bedanck mi van dess vurss. sum gueder betalungh orcundt mein eigen handt hyrunder gesatt signatum 3 10bris 22 (3 Dec. 1622). (was ondertekend): Maria Schalx wed(uw)e Der(i)ck vaen Ber(in)-gen seliger.

Zij overleed vóór 28 Jan. 1639, op welke datum Maria Frenck, dochter van Jacob Frenck en Agnes van Beringen, en weduwe van Marten van Litt, bekende verkocht te hebben aan de Raadspersoon en peyburgemeester Wilhelm Duycker en Helwich van Beringen echtelieden een jaarrente van 125 gulden, terwijl zij tot onderpand stelde: „haer Mariae contingent van de goederen en erven so haer aengevallen van haer moey Maria Schaleck zaliger”. (Inliggende losse stukken. Overdrachtsregister Venlo 1634-1647).

Uit het eerste huwelijk sproot een zoon Joannes van Beringen, die in de orde der Kruisheren trad en als zodanig te Düsseldorf stierf; uit het tweede huwelijk een dochter Sophia, ongehuwd overleden.

VIIquater. JOHAN(NES) VAN BERINGEN,

zoon van Johan VIbis, 1609-1639;

huwt Antonetta Wijnen.

Joannes van Beringen, bijgenaamd de Jonge, werd 24 Oct. 1609 met zijn broeder Derick burger van Venlo; was in 1619 gildemeester der schippers, in 1620 gildemeester van het kremers- en schippers-gilde, rentmeester der stad 1621, raad 1624-1627, schepen 1627-1634, 1637-1639, peyburgemeester 1627, regerend burgemeester 1631 en 1638, † 13 Oct. 1639. Hij werd 11 Jan. 1625 met de hoeve Hahnraath (Haenritte of der Hanert) te Tegelen beleend. Uit de beleningsakte blijkt, dat hij een zoon is van de schout Johan van Beringen.

Blijkens de Venlose stadsrekeningen was hij 6 Maart 1628 één dergenen, die ten stadhuize met Baron de Ledt maaltijd hielden. Den 9 Jan. 1629 bevond hij zich met anderen te Kaldekerken bij de Spaanse kapitein, met betrekking tot het laten passeren der kooplieden en kremers. De 4 Maart 1630 reisde hij met Petrus Moeitz naar Roermond bij Graaf Hendrik van den Berg wegens het garni-

zoen; 14 April 1631 was hij aldaar met Hendrik van Darth op de Kwartiersdag, eveneens 13 Juni en 4 Juli te Boxmeer wegens stadszaken; 11 Sept. d.a.v. bevond hij zich in het klooster Zand bij Straelen „in Quartierssaecken opten deputationsdagh” en 13 Sept. te Gelder bij Zijne Excellentie de Graaf van den Berg.

Met zijn echtgenote Antonia of Antonetta Wijnen, dochter van Goert en Catharina Middelmans, die heel wat jonger dan haar man was, komt hij herhaaldelijk in de overdrachtsregisters van Venlo voor.

Zo verkocht hij 25 Aug. 1620 met zijn medeconsorten aan Seger van Lom en Anna de Putt echtelieden een huis en erf met opvaart, plaats, oliemolen, schuur, stallingen en moestuin daarachter, gelegen „opten Schrixel”, eveneens een moestuin en erf, gelegen buiten de Helpoort.

Zijn weduwe was vóór 1675 overleden, want op 5 April van dat jaar droegen de vaandrig Peter Francis van Offel en diens vrouw Clara Anna De Paderborn, de burgemeester Elias Oort, weduenaar van Aleidis Claessen, een erfrente van 50 gulden over, herkomende van de weduwe Johan van Beringen, ten laste der stad (Transfix aan schepenbrieven van 10 en 20 Aug. 1599. Stadsarchief Venlo no. 751. Inventaris stadsarchief, blz. 158).

Hare kinderen waren:

1. Mechtildis, geb. omstr. 1614, † vóór 30 Juli 1666, tr. 18 Jan. 1642, onder getuigen van Willem Duycker en Joannes Piliorus, met Abel van O(e)ffel, ontvanger van de K.M. Brabantse Tollen of Lithsen tol, † vóór 20 April 1665, op welke datum Marcellus Duycker en Lic. Michaël Swaens aangesteld werden tot voogden zijner minderjarige kinderen.

„Den 22 marty 1651 Abel van Offel ontfanger van Con^e Mat^s thollen schoensoen van wijlen Br. Johan van Beringen voor en in name van de weduwe desselfs Antonetta Wijnen, en wegens de kinderen oft erffgenamen van wylen Derick Ingen Raey mette helft van de Distelmuellen Leen zijnde aen goede Wylre beleend” (Stadsarchief Venlo no. 1957).

2. Godefridus, ged. 19 November 1616, † jong.

Doopgetuigen: Medicinae Doctor Antonius Drempt en Matthia Cuypers.

3. Catharina, ged. 26 Oct. 1618, † na 7 Nov. 1650.

Doopgetuigen: Theodorus Ingenraey en Gysbertus Mouts.

Zij komt 7 Nov. 1650 als meter voor bij de doop van Maria Catharina Sax de Monsax.

4. Joannes, ged. 5 Juli 1620, jong gestorven.

Doopgetuigen: Joannes Vogelsanck en Antonia Hoefsleger.

5. Maria, ged. 18 Mei 1622, † in 1661 of 1662.

Doopgetuigen: Gerardus Daers en Apollonia van Lom; tr. 1645 Adrianus Baron Sax de Monsax, kapitein in dienst van de Koning van Spanje, begr. te Venlo 28 April 1698, zoon van Hercules en Anna Von Lekow. Hij hertr. in 1662 Anna Catharina Barannes van Balderich genaamd Barich.

6. Joannes Godefridus, ged. 5 April 1626, jong gestorven.

Doopgetuigen: Henricus Staels, Joannes Inghenhuys en Anna Houtackers.

7. Sibilla Clara, ged. 18 Febr. 1628, jong gestorven.

Doopgetuigen: Jacobus Boenen en Elisabeth Hergraeven.

8. Joannes Franciscus, ged. 7 Nov. 1631, jong gestorven.

Doopgetuigen: Thomas Romer en Agnes Cremer.

VIII. CONRARDUS VAN BERINGEN,

zoon van Conrardus VII bis, 1610-1643;

huwt Agneta van Aelst.

Conrardus of Coenraed van Beringen, bijgenaamd de Jonge, geb. te Nijmegen en aldaar na 28 Maart 1643 overleden, zoon van Conrardus en Metta Hoedemaker, was provisor van het borger-kinderweeshuis 1612-1616, rentmeester daarvan 1614 (1 Mei)-1615 (30 April)¹⁾. Hij wordt met zijn echtgenote nog genoemd in een overdracht van Venlo van 28 Maart 1643, in zake de verkoop van het huis de Adelaar, gelegen aan de Markt te Venlo, aan de echtelieden Arnt van Daell en Metgen ingen Reipken²⁾.

Hij huwde te Nijmegen (Ned. Herv. Kerk) 25 Oct. 1610 (ondertr. 29 Sept.) Agneta (Agnees) van Aelst, geb. te Nijmegen, dochter van Arndt van Aelst en Naeleken Noodt (Noten).

Uit dit huwelijk werden te Nijmegen de navolgende kinderen in de Ned. Herv. Kerk gedoopt:

1. Metge, ged. 22 Sept. 1612. Doopgetuigen: Coenraet van Beringen, Vrouw van Aelst (geb. Naeleken Noodt), Vrouw Wiers.

2. Eerntgen, ged. 23 Juni 1616. Doopgetuigen: Ameldonck Coets, Vrouw van Aelst, en Peterken van Beringen.

3. Naleken, ged. 24 Juni 1627. Doopgetuigen: Johan Huygen, Peterken van Beringen, Weduwe van Ameldonck Coets.

In een Latijnse schepenverklaring de 22 Jan. 1671 door de Venlose

¹⁾ L. Sormani, Inventaris van de archieven van het Borger-Kinderen-Weeshuis, het Arme Kinder-Weeshuis en de beide Weeshuizen te Nijmegen (1915), Regest No. 13.

²⁾ Protocolregister Venlo 1634 (Mei 5)—1647 (Febr. 28), folio 112-112 verso.

Magistraat afgegeven ten behoeve van Magdalena van Vogelsanck, over de familie van Beringen, wordt gezegd: Conrardus (van Beringen) Neomagensi habitans, genuit filium Conrardum, ex quo nulla mascula proles provenit.

IIbis. DERICK VAN BERINGEN,

zoon van Johan I, 1422-1476;

huwt Jutta Mensener.

Wij vinden hem het eerst genoemd in een schepenbrief van het jaar 1422 „op Sent Bartholomae avent des heyligen apostells” (23 Aug.) (Cartularium Kruisheren Venlo 1402-1538, fol. 2 verso-3). Vervolgens in de stadsrekening van 1426 onder het hoofd: „Dat is dat afgegraven landt”. Daar staat nl.: Item Derick van Beringen van den beghinen huess 6 stuver, maken 9 witstuver. Johan van Beringen staat, zoals wij zagen, eveneens voor die post geboekt in 1414 en volgende jaren. Hieruit blijkt dus klaar en duidelijk, dat Derick diens zoon is, evenals Marcelis van Beringen, die wij in 1427 voor het eerst als bezitter van „het beghinnehues” aantreffen.

Hij oefende evenals zijn vader en broer het beroep van hoppen- of bierbrouwer uit. In 1443 en 1454 was hij peyburgemeester van Venlo.

Bij ons bezoek aan het rijksarchief te Maastricht vonden wij in een schepenbrief van 11 Aug. 1451 melding gemaakt van Derick van Beringen en zijn echtgenote Jutte, die aen Peter van Menss en diens vrouw Katheryne en hun erven toestonden wederom te mogen aflossen en afleggen een erfrente van 10 overlandse rijnsse gulden, die zij hun verkocht hadden uit en van hun huis en erf gelegen „op ten oirde van den Cruytz op ter Steenstrate”, naast het erf van Jacob Vinckremers.

De 3 Dec. 1464 „op Sunte Barbaren avent” bezegelde hij als „Dedingsman, maghe ende vriend” een oorkonde betreffende het versterf van Jannes Mensener en zijn zuster Ermgarde, geprofeste zuster in het klooster Maria-Weide, afkomstig van hun overleden ouders; het klooster kwam toen in bezit van 6 morgen akkerland op het molenveld gelegen (Venlo 20. Kloosters. XI Maria-Weide IV 1455-1548) (Rijksarchief in Limburg). De 15 Febr. 1467 „des anderen daighs na Sent Valentijnsdach Episcopi” kocht hij met zijn vrouw van de echtelieden Peter van Polle en Geirtruit drie morgen land en erf min een derde deel van een morgen, gelegen „aen ghienen Mewen Venne”. De betreffende schepenbrief berust onder de archieven van het Kruisklooster te Venlo, in het Rijksarchief in Limburg.

In 1475 „op Sent Jacobs avont” (24 Juli) verkochten Gaert Zeve-ryns soen en Lysbeth van Wanshem diens vrouw aan Deryck van Beryngen en Jutte „syn witlicken wyf” en hun erven een erfrente van twee overlandse rijnse gulden uit en van een kamp en erf groot drie morgen gelegen „in den mewen venne neist bij des cloesters erve in der oeden van der eynre syden ind neist Dyrick ind Jutten erve, dat selige Peter van Poll plach te syn van der andere syden” (Cartularium Kruisheren Venlo 1402-1538, folio 50).

Uit de stadsrekening van 1455 tekenden wij eveneens het volgende over hem op: Item gegeven Derick van Beringen dat die stat oem in sijne rekenschap (als peyburgemeester) schuldig bleiff 31 rhijnsch gulden 35 kleinen 3 groeten ende 1 doetken, vazit 31 rhijnsch gulden 4 kleinen 3 groeten 1 doetken.

Hij woonde in 1476 evenals zijn zoon Jan, volgens de schatcedul van dat jaar, op de Lomstraat, en betaalde toen tien gulden belasting.

Als zijn kinderen vonden wij vermeld:

1. Johan, die volgt IIIbis.
2. Peter, die volgt IIIter.
3. Margriet, gehuwd met Gerrit van Giffen, schepen van Venlo 1458-1475. Zij was in 1483 weduwe en had twee zoons, Jan en Hendrick van Giffen, en twee dochters, Met (of Mechtildis), gehuwd met Gerard die Here de Jonge, en Margriet, die volgens huw. contr. van 1 Mei 1483 huwde met Pouwels van Lomme, zoon van Goessen en Alverat Vyncken (Vinck). Margaretha schonk hare dochter ten huwelijk vijftien morgen land en erf gelegen „opten Hamstraten”.

Haar zuster Bele van Beringen schonk aan hare nicht Margaretha van Giffen haar halve hof gelegen in het gerecht van Straelen (zie: Genealogieën en genealogische aantekeningen van Friedrich Nettesheim met als bijlagen originele perkamenten enz. Rijksarchief in Limburg).

De 5 Jan. 1484 verkochten Margaretha of Margriet van Beringen, weduwe van Giffen, en hare kinderen Jan, Hendrik, Met, gehuwd met Gerat die Here de Jonge, en Griet, gehuwd met Pouwels van Lomme, aan het Kruis- of St. Nicolaasklooster te Venlo een erfrente van 5 rijnse gulden, „uyt ind van oen cameran ende erve myt allen oeren toebehoer” gelegen „op ter Steynstraeten” naast hun huis en erf geheten de Zwarte Leeuw van de een zijde en naast het erf van Billicken Metzmecker van de ander zijde (Cartularium Kruisheren Venlo 1402-1538, fol. 30 verso-31).

4. Isabella, Beel of Beelken, woonde volgens de schatcedul van 1476 op de Lomstraat te Venlo. Zij was in 1506 overleden en woonde toen te Nijmegen. In de rekening van de St. Michiel-broederschap

van dat jaar staat wegens de uitgave van waskaarsen bij haar uitvaart: „van Gelughten: Beelken van Berynghen. . . . 7 stuver”.

5. (?) Lenart — volgt IIIquater.

IIIbis. JAN VAN BERINGEN,

zoon van Derick IIbis, 1476-1508;

huwt N.N.

Jan van Beringen Dericksoen woonde volgens de schatcedul van 1476 op de Lomstraat te Venlo en betaalde toen aan schat of belasting 6 gulden.

Over hem tekenden wij de twee volgende posten uit de stadsrekening van 1481 op:

Onder het hoofd: „Dit sijn die thijnsse van den nije erve”: Item van Jan Beringen Dericksoen ass van 3 mergen. . . . 1 gulden.

Onder het hoofd: „Uitgeven aen lijffpensye ind jairrenthe”: Item Jan van Berongen Derixsoen van dese 33 alde schild sijns aengedeils geboirt van dese jair 3 alde schilt.

In een oorkonde van 9 Nov. 1484 is sprake van „vier morgen nijes erifs die Jan van Beringen Dyricksoen van onser stat gemeeynte uytgenomen had”. Deze waren gelegen „inghenen Venne” (Cartularium Kruisherenklooster Venlo 1402-1538, fol. 56 verso).

Hij leefde nog 5 Oct. 1508, toen hij aan zij dochter Katrynen overgaf het goed door zijn zuster (vermoedelijk Isabella van Beringen) nagelaten en het huis geheten „den alden Beringen”.

De betreffende akte uit het protocollenregister van Venlo luidt als volgt:

Anno Domini Octavo (1508) Sexta post festum Michaelis vur (Peter Wegge) Richter, Wilhelm Vynck ind G(oert) Boegell (schepepen) heft Jan van Beringen overgegeven Katrynen synen dochter alsulcke guedt als hem van Beringen syne suster aengestorven is, ind dat huys geheyten den alden Beringen.

Deze dochter was in 1556 mater of overste van het klooster Maria-gaarde te Roermond. Zij verkocht de 5 Mei 1556 het 4de gedeelte van 14 roeden land „an der Kytzgrave” gelegen naast het erf van Heynrich Hynsen aan Johan Mareels en Barbe zijn vrouw (Protocollenregister Roermond 1548-1591, fol. 88 verso).

Op 26 Oct. 1556 bekende zij dat Jacob Pinell van Aken van zijn huis gelegen op de Swalmerstraat te Roermond afgelost en afgelegd heeft de helft van 3 goudgulden, welke Dederich van Beringen belegd had (idem folio 93 verso).

IIIter. PETER VAN BERINGEN DE OUDE,

zoon van Derick Hbis. 1481-1519;

huwt Aleidis (?) van Greffraedt.

Peter van Beringen vinden wij voor het eerst als schepen vermeld in een schepenbrief van „Saterdaigh na sinte Katherynen dach virginis” (1 Dec.) 1481, toen Marcelis van Beringen Gaertsoen een oliemolen geheten Muysemeulen verkocht aen Daem van Beeck (Venlo 3. Schepenbrieven II. 1429-1487. Rijksarchief in Limburg).

Eveneens komt hij als schepen voor de 9 Mei 1482 („Donredach neist den Sonnendach Cantare”) toen Marcelis van Beringen Gaertszoon met zijn moeder Coenygunden, met het klooster Marijendael geheiten in die Oede ruilde twee morgen land, gelegen bij genoemd klooster naast het erf van de kinderen van Heer Goossen van Lomme en dat van de kinderen van Hubert van Husshaven, tegen drie erfmalder rogge, welke genoemd klooster jaarlijks op St. Andries (30 Nov.) uit en van de hof en het erf van de gebroeders Jan en Peter van Beringen gelegen in het kerspel Beesel „geleendt” had (Venlo 20. Klooster XI. Maria-Weide IV. 1455-1548. Rijksarchief in Limburg).

In 1483 was hij regerend burgemeester der stad Venlo en nog schepen in 1485.

Op „den sevenden daig van Sporckell” (7 Febr.) 1485 bezegelde hij met Peter Wegge, richter, en Peter Woest, schepen, een schepenbrief van Venlo, betreffende de verkoop van een stuk land en erf, gelegen Inghen Winckel door Hendrik Bescheit en Thys Gaertz, provisoren van de H. Geest aan de echtgenoten Jan van Vogelsanck en Trynen (= Catharina van Beringen (H. H a n s s e n, Inventaris van het oud archief der stad, Municipaliteit en Gemeente Venlo (1919), No. 1817, blz. 320).

In 1490 werd hij burger van Nijmegen (Burgerboek der stad Nijmegen. Inventaris No. 963).

Volgens de stadsrekeningen van Venlo 1496, 1503, 1514-1518 had hij een jaarrente van 25 gulden op de stad Venlo; 23 Sept. 1486 komt hij met Gerat Bysessman als gerichtzman te Nijmegen voor. Ook was hij daar schepen 1490-1496.

Hij overleed te Nijmegen in 1519. In de rekening van de St. Michaëlsbroederschap staat over de uitgave van waskaarsen bij zijn uitvaart als broeder: „van Geluchten”. Peter van Berynghen. . . . 10½ st.

Volgens Mr. W. J. Baron D’Ablaing van Giessenburg, De Ridderschap van Veluwe, blz. 138 (kwartierstaat Johan

Hackfort, † 1587) was zijn vrouw een van Greffraedt. Haar voor-
naam wordt daar echter niet vermeld.

Zijn zoon Peter van Beringen de Jonge volgt IVbis.

IIIquater. LENART VAN BERINGEN,

zoon (?) van Derick IIbis, 1490-1514;

huwt Merye (Merycken)

Ofschoon daarover niet volkomen zekerheid bestaat, is Lenart van Beringen vermoedelijk een zoon van Derick en Jutta Mensener, en wel om reden hij, evenals Derick, land „inghen Mewenvenne” bezat, dat later aan de Kruisheren kwam; en hij ook een dochter Juth heeft, die genoemd kan zijn naar Jutta Mensener, Derick's vrouw.

De 4 Sept. 1490 verkochten Lenert van Beringen en Merij zijn vrouw de Kruisbroederen van het St. Nicolaasklooster zes erfmalder rogge, goed, zoet, klaar koren, Venlose maat, uit een kamp, land en erf, groot omtrent zeven morgen, gelegen in de „mewenvenne” tegenover de hof van genoemd klooster naast de erven van wijlen Henrick Ratinx en nu aan de kinderen van Belen Langen toebehorend (Cartularium Kruisheren Venlo 1402-1538).

Over hem vonden wij bij onze nasporingen in de Venlose stadsrekeningen het volgende:

1495 (onder het hoofd): Upboeren van den tienzen van den nijen erf:

Item van Wilhem van Helden.

Item van Lenart van Berongen.

Item van Jan van Lymbech (gebuert) 6 albus.

1497 (onder het hoofd): Wyngelaeger. Tot Arnt Daelen: Item op Sente Margareta dach (20 Juli) die burgermeesteren, schepenen ind raidt mit Lenart van Berongen gerekent van den tolle, vertert 12 quarten (wyns), facyt 1 gulden 6 albus.

Hij kreeg ook van de stad een jaarlijkse erfcijns van 6 witpenningen uit een morgen nieuw erf, welke rente op 2 Juni 1498 door de Magistraat aan de koster Joannes van Lom en zijn nakomelingen, die koster zullen worden, werd geschonken (zie: H. Op de Laack, Supplement op den inventaris van het oud- en fransch archief, blz. 42; J. Verzijl, De kosteren der St. Martinuskerk te Venlo, in „De Maasgouw” 50e jg., 1930, blz. 20).

Hij komt ook met zijn echtgenote voor in een tweetal akten door ons afgeschreven uit het oudste protocollen- of overdrachtsregister van Venlo (1499-1501) op het Rijksarchief te Maastricht.

Deze oorkonden laten wij hier volgen:

Anno 1497 op Egidy (1 Sept.) vur den Richter Peter Wegge, schepenen Jan van Stalbergen ind Derick van Menss syn komen Lenart van Berongen ind Merycken ind hebben bekant Jan van Geffen ind synen erven 6 enckell gulden erfthyns uit ind van oeren huuse gelegen mit de kamer dair beneven opten Holtstraten, nest Powels Handekens t'eynre ind Hilleken van Lothem t'ander zyd, to betalen op Sente Remeysdach a° 1498.

Anno XVc ind eyn op Maenendach post Invocavit (1 Maart) vur Jan van Lom Richter, Jan van Stalbergen, ind Dederich van Menss, schepenen, hebben Lenart van Berongen ind Merye verkocht Thoniss van der Wilderynen ind Alheid uxori eyn malder rogg erfpachts to betalen op Sente Lucien dach (13 Dec.) uit synen angedeylt van der Muysenmolen, ind uit synen aengedeylt van dryen morgen landts by der moelen gelegen nest der bleyck ind nest den wege op die molen denende ind ut den angedeylt van derselve bleyck. Item eyn ewige loiss mit 18 enckell gulden ad 20 stuver ind mit der pacht.

Lenart van Beringen was 1503-1506 portier van de Laerporte of Keulse poort (H. Boermans, Het „poirthuedersambt” te Venlo in „De Maasgouw” 48e jg., 1928, blz. 9).

Op Pinksteren-avond (10 Juni) 1508 werd tussen Lenart van Beringen en de prior en procurator van het St. Nicolaas- of Kruis-herenklooster te Venlo een minnelijke schikking tot stand gebracht, betreffende „allsulcken gebreecken en anspraicken” als hij tot het voornoemde klooster vermeende te hebben „hercomende van eynen camp gelegen in den Meewen Venne” (Venlo. 15. Kloosters VI. Kruisheren 1483-1624. Rijksarchief in Limburg).

Met zijn kinderen komt hij eveneens voor in een overdracht van het jaar 1514 (zonder datum) ingeplakt in het protocollenboek van Venlo 1523-1525, welke overdracht hier volgt:

A° 1514. Coram Judice Vogelsanck, Hushaeven ende Lom is komen Lenart van Berynghen myt believeu geger goeder vertichenyse synre kynderen als Wolter Metzmecker ind Juthen synre huysfrouwe, Lenart syn soen ind Gaellant syn dochter. Ind hebben alle sementlichen bekant Peter den Smyt ind Iyken synre huysfrouwe, resp. 3 hornss gulden, aen 12 brab. stuver vur den gulden, off die rechte werdd, toe betaillen op Sentte Anthonys aevent in den jair van XV (1515) eyrst aen ende soe vort alle jair op dach vurss. uytten Muesenmuellen myt dem lande en alle haere toebehoir nyet dairvan uytgescheyden.

Die ewiche bede waess myt vyftich horns gulden ut supra et cum censu.

IV bis. PÉTER VAN BERINGEN DE JONGE,

zoon van Peter IIIter, 1495-1550;

huwt Sophia Collart.

Peter van Beringen de Jonge, enig kind van Peter van Beringen de Oude en Aleidis (?) van Grefraedt, werd in 1495 met zijn zoons Deric, Claes en Peter in het Nijmeegse burgerboek ingeschreven, vernieuwde in 1509 met zijn zoons het burgerschap.

Hij had een jaarrente van 25 gulden op de stad Venlo, die hem gedurende de jaren 1519-1528 werd uitbetaald, uit de rekening van 1523 blijkt, dat hij te Nijmegen woonde. Ook had hij een rente van 10 gulden op de stad Nijmegen, die gedurende de jaren 1511, 1519, 1531, 1533-1536, 1538-1540, 1543-1544 aan hem werd uitbetaald³⁾ en in de jaren 1521-1523, 1525, 1527-1529 aan zijn vrouw Fij of Fijcken van Beringen⁴⁾. In 1519 was hij rentmeester der stad Nijmegen⁵⁾.

In de stadsrekening van Nijmegen van dat jaar staat hierover het volgende opgetekend: „Dit nabeschreven is rekenonge miins Peters van Berongen Rentmeesters, van den ontfanck van den verpachten ende verwaerden renthen ende accyzen ende andere opkoemingen der stat Nijmegen, angaende anno Domini 1500 ende 19 op Sent Peters dach ad Cathedram, ende uytgaende op Sent Peters avont ad cathedram anno 1520”.

In de stadsrekening van 1525 lezen wij onder het hoofd „Van den daichfaerden ende beseindongen” het volgende: Den 13den daich Septembris meister Jacop Kamp, Joist van Randwick, Peter van Berongen, Geryt die Boess, Meus die Claer, myt deels burgeren dairtoe geschicht waeren geweest tot Mariëndaell bij miins genedigen heren raeden, myt wagen ende karren vervaeren ende onder wegen verteert 3 gulden Brabantsch ende 12 stuver Brabantsch vazit 6 gulden 18 stuver⁶⁾.

In 1529 kocht de stad van zijn vrouw verschillende hoeveelheden straatstenen, zoals uit de volgende post blijkt: Fhij van Berongen affgekoft 9 thonnen straetsteens, die ton 4 st., noch voir een kar keyen gegeven 7 st., noch gecoft 4 karren keyen gegeven 7 st., noch gecoft 2 thonnen keyen, die thon 4 st., vazit 3 gl. 19 st.⁷⁾.

³⁾ H. D. J. van Schevichaven en J. C. J. Kleyn-tjens S.J., Rekeningen der stad Nijmegen, Dl. II (1911), 1428-1513, blz. 128; Dl. III (1912), 1519-1526, blz. 48; Dl. IV (1914), 1527-1531, blz. 285; J. Kleyn-tjens S.J. en L. Sormani, Rekeningen der stad Nijmegen, Dl. V (1916), 1532-34, blz. 106, 175; Dl. VI (1917), 1535-38, blz. 43, 108; Dl. VII (1918), 1539-1540, blz. 67, 167; Dl. VIII (1918), 1541-1543, blz. 129, 216.

⁴⁾ Idem, Dl. III, 109, 161, 203, 257; Dl. IV, blz. 33, 96, 161.

⁵⁾ Idem, Dl. III (1912), 1519-1526, blz. 1.

⁶⁾ Idem, Dl. III (1912), 1519-1526, blz. 263.

⁷⁾ Idem, Dl. IV (1914), 1527-1531, blz. 183.

Peter van Beringen, die ook als erfpachter in Overbetuwe voorkomt en 1544-1550 schepen van Nijmegen was, overleed in 1550 „subitanea morte dominica jubilate” (27 April).

Op 15 Juni 1521 was hij met de hoeve Dekenhorst te Helden beleend geworden.

Zijn vrouw Sophia Collart, een dochter van N. Collart en N. Vijgh⁸⁾ had haar man de volgende kinderen geschonken:

1. Derick of Dirk — volgt Vbis.

2. Claes.

3. Peter, die 1 Oct. 1549 een jaarrente uit de bouwhof „die Slop” in het kerspel Aelst in Over Betuwe kocht; vermoedelijk identiek met of vader van Peter van Beringhen, die met zijn vrouw Johanna van Wilick 22 Jan. 1566 rente uit land in het kerspel Valborch verkocht. Misschien was zijn zoon: Lijffer van Beringhe 6 Juli 1586 erfpachter in Over Betuwe.

4. Anna, huwde met Alard Hackfort, zoon van Hendrik, schepen en burgemeester van Nijmegen 1523 en Gijsberta van Riemsdijck. Zij was vóór 11 Febr. 1565 weduwe, op welke datum haar zoon Johan Hackfort vermoedelijk te Deventer huwelijksvoorwaarden oprichtte met Mechtelt van Twickel, en voerde als wapen: doorsneden: A. 2 zesbladerige bloemen als korenbloemen; B. 4 palen. Helmteken: een vlucht. Volgens haar zegel aan charter no. 989 in het familiearchief van Rhemen.

De 22 Nov. 1586 verklaarden de schepenen van Nijmegen Derick van Bronckhorst en Hans Kuyver, dat Juffrouw Anna van Beringen, weduwe Alard Hackfort bekend heeft, wegens geleend geld schuldig te zijn aan Hendrik van der Walde, lakenkoper, 108 Carolus gulden, gevestigd op een schuur en huisje in het gasken op de „Eenigheyt” naast „het Clooster”.

Vbis. DERICK VAN BERINGEN,

zoon van Peter IVbis, 1531-1561;

huwt Baetz van Mens.

Derick (Deric, Dierick, Dederich) van Beringen, die in 1495 met zijn vader burger van Nijmegen werd, vestigde zich wederom te Venlo, waar hij in 1531 peyburgemeester was, terwijl hij 3 Febr. 1536 door Karel van Egmond, Hertog van Gelder, tot schepen van Venlo werd aangesteld. Zijn zegel hangt met dat van Peter van Vogelsanck aan een schepenbrief van Venlo van 5 Juli 1542 (Jhr.

⁸⁾ Zie: W. J. Baron D'Ablaing van Giessenburg. De Ridderschap van Veluwe, blz. 138; Heraldieke Bibliotheek 1879, blz. 325-326.

Mr. A. H. Martens van Sevenhoven, Het Archief der Geldersche Rekenkamer 1559-1795, 's Hage 1925, Deel II, blz. 221) en aan een schepenbrief van 29 Jan. 1560 (stadsarchief Venlo no. 741, transfix).

Hij was wijnkoopman van beroep, zoals blijkt uit een post voorkomende in de stadsrekeningen van 1531, die tot opschrift heeft: „Wyngelaeger. Tot Derick van Beringen burgermeister”.

Ook had hij een jaarrente van 6 goudgulden op de stad Venlo, zoals blijkt uit de stadsrekeningen van 1534-1537, 1540, 1541, 1545-1552.

Als lid van de Venlose Magistraat ging Dirk van Beringen met anderen dikwijls op reis buiten Venlo om de belangen dier stad en van haar burgers te behartigen.

Dienaangaande schreven wij het volgende uit de stadsrekeningen onder het hoofd: „Daichfairden ind reysen” af:

1547. Item den 7 February Dederich van Beringen inder tyt burgermeister, Johan van Stalbergen ind Thomas Roemer Doctores, Lenart van Beeck, Claess van den Poll secretarius, Ott der rijdende baide ind Jan Joeris der Dienar nae Arnheim mit eynen wagen gefaren to Jan van Werrenborch Goetzensoen over die stat Venloe gesupplieert, sij die guderen ur tot behoef der armen van Heeren Nicolaes van Nijvenhem nae dem lehenrechten overgegeven ind transpoiretiert niet duechtlichen zolde in hebben ind besitten, verfare ind verteert in all ind uithgeweest 7 dagen, facit 145 gulden 18½ stuver.

Item then selven maell Otten ind Jannen vur oir loen des daich 2 stuver, facit 1 gulden 8 stuver.

1557. Item den 20 augusti als Dierick van Beryngen nae Clyeff gereyst by den hertoch angande den mertschyp, daer vertert 5½ gulden hollants, facit 14 gulden 8½ stuver 1 oert current.

1559. Der Burghermeister (Johan van Grefray) ind Derick van Beringen, als die steden to Arnheim verschryven waren, gereyst mit Doctor Johan van Stalbergen ind verdain 18 gulden brabant. Ind so der gude Jan (Joeris) oen gefurt hem gegeven 24 stuver, Ott, de stadsbode, 5 stuver, vazit 1 gulden, 9 stuver, tsamen 51 gulden, 1 stuver, ½ oirt.

De 28 Juli 1557 bekenden Dierick van Beringen en Baetz van Mens zijn huisvrouw verkocht te hebben aan Peter Nouwen en zijn erven een jaarrente van 15 gulden Brabants „op die Tyegelrye”, vervallende op St. Peter et Pauli apostolorum (29 Juni).

Zijn vader Peter van Beringen erfde in 1521 van Gerrit Schenck, zoon van Hendrick Schenck, natuurlijke zoon van Hendrick Schenck

— welke Gerrit in het gedingenregister van Venlo 1509-1516, de 12 Jan. 1516 wordt genoemd met zijn echtgenote Gebele van Ruremunde en zijn zwager Thys van Ruremunde, als erfgenamen van Marten van Ruremunde — de hoeve Dekenhorst te Helden, waarmede hij 15 Juni 1527 werd beleend. Hij vernieuwde de leeneed 27 Sept. 1538 en 5 Juli 1544. Dirk erfde deze hoeve van zijn vader Peter de 10 Dec. 1554 en vernieuwde de leeneed 1 Juni 1556. Hij was vóór 16 Dec. 1562 overleden (Register op de leenaktenboeken van het vorstendom Gelre en graafschap Zutphen. Overkwartier (Arnhem 1904), blz. 150-151).

Hij was 11 Febr. 1529 gehuwd met Baetz (Beatrix), dochter van de Venlose schepen Derick van Mens, zoals blijkt uit de stadsrekening van genoemd jaar, onder het hoofdstuk: „Wyngeleager. In Marcellis (van Beringen) Huys”.

De betreffende post volgt hier: „Item op Maendach altera die Sanctae Apolloniae (des anderen daags na St. Apollonia). Der drosset 's lands Kessell, ind die vrunde mitten brudegom van Derick van Mens dochter geteert, dat gebreck van den gelaich mitten kannen voll oen geschenckt 21 quarten ut supra, facit 5 gulden, 16 albus, 5 haller”.

Uit zijn huwelijk zijn ons de volgende kinderen bekend:

1. Derick, die als erfgenaam van zijn vader 6 Mei 1563 met de hoeve Dekenhorst te Helden werd beleend, nadat Dirk's kinderen 16 Dec. 1562 en 11 Maart 1563 uitstel tot de leenverheffing hadden gekregen.

2. Hendrik, die in 1566 als aanhanger der nieuwe leer de heer van Brederode gediend had, in 1567 door Alva uit Venlo werd gebannen en zich te Gennep vestigde⁹⁾; hij lag in het voorjaar van 1583 met zijn vendel in de schans te Middelaer, evenals van Berck. Toen de vijand bij Gennep en Middelaer over de Maas trok, staken zij de schans in brand en trokken met achterlating van hun geschut, ammunitie en proviand op Nijmegen terug¹⁰⁾.

3. Gertrudis, tr. 1° Johan Schenck van Nydeggen tot Hillenraedt, geb. in 1531, overl. vóór 1592, zoon van Christoffel en Anna van Vludrop, voorheen prior te Siegburg, die ± 1566 tot de hervorming overging.

Zij verkochten 24 Dec. 1577 een erfjaarrente van 6 Carolusgulden uit een stuk lands in Puifflick in Maas en Waal, tussen de Meerdijk en de straat en al hun verdere goederen aan Peter van Dillsenn, Wolter van Groetfeltt, Johan Kelffken, Jacob en Johan Hoeimecker als provisoren van het Heilige Geesthuis.

⁹⁾ Dr. J. S. van Veen, Bijdragen tot de geschiedenis der Hervorming in het Overkwartier van Gelderland (1543-1568) (Publications. . . de Limbourg, XLI, 1905, blz. 399).

¹⁰⁾ H. J. D. van Schevichaven, Oud-Nijmegens Kerken, Kloosters, Gasthuizen, Stichtingen en Openbare gebouwen (1909), blz. 293.

(Mr. J. G. Ch. Joosting, Inv. van het Oud-Archief der Nijmeegsche Broederschappen. Nijmegen 1891. Regest. No. 1115).

tr. 2° Johan van Blittersdorf. Deze laatste bezat met zijn vrouw de hoeve Egelbosch te Blerick, die zij 5 Dec. 1592 verkochten aan het echtpaar Adam van Stockum de Jonge en Gudula Romer (Rechterlijke archieven Blerick). Zij had een proces te voeren tegen Reyner van Gelder, heer van Arcen, wegens een hoeve te Lom onder Arcen. Het hof van Gelder deed 26 Febr. 1592 uitspraak in dit proces.

4. Margaretha werd 6 Febr. 1588 met de halve visserij op de Maas te Venlo beleend. Zij was vóór 12 Febr. 1598 overleden, toen hare kinderen daarmede werden beleend.

tr. Rabet of Robert van Dursdal, schepen van Venlo 1577-1578, 1581-1586, overl. in 1589, zoon van Arnoldus en Margaretha van den Grijnde.

Hiermede zijn wij aan 't einde onzer genealogische studie over het Venlose regentengeslacht van Beringen. Alhoewel de familie uitgestorven is, wordt haar naam nochtans te Venlo in ere gehouden door de van Beringenstraat.

Index van Eigennamen.

N.B. Aardrijkskundige namen zijn cursief gedrukt. De eigennamen uit het artikel van Br. Edg. Heynen, Maastrichtse Drukken, zijn niet in deze Index opgenomen, omdat daaraan een afzonderlijke index is toegevoegd.

A.

Aalst, van, zie: Aelst, van.
 Ablaing van Giessenburg,
 W. J. Baron D', 284, 304.
Achlum (N), 170.
 Aelst (Aalst), Agneta (Agnes) van,
 300.
 —, Arnt van, 300.
 —, Jan van, 284.
 —, Vrou van, 300.
Aelst (N), 308.
Aduard (abdij bij Groningen) (N),
 142, 165.
Afden (D), 148, 151, 169, 172, 187.
Afferden, zie *Bergen L* (N).
Ahrwiler (D), 151, 170, 171, 191,
 195.
Ahr (rivier) (D), 144, 170, 185, 195.
 Ahre, graaf van, 166, 167.
Ahrdal (D), 171.
 Ailbertus van Antoing, 141, 169, 183,
 190, 193, 199.
Aken (D), 165, 170, 185.
 Aldegundis, H., 226.
 Alva, hertog van, 310.
Ameln (D), 148, 151, 169, 171, 181.
 Andries, H., 288, 304.
Angelsdorf (*Anchilstorph*) (D), 151,
 169.
 Anna, H., 234, 239.
Anstel (riviertje) (D), 151.
 Anthonys, H., 306.
Arnhem (N), 309, 310
Arcen en Velden (N).
 Arcen, 198, 203, 210, 211, 311.
 Zie afb. 7 en tekening blz. 211.
 Lomm, 306, 311.

Arssen de Jonge, Peter Johanssoen
 van, 286.
 —, Katherine van, 286.
Asch (B), 151, 163, 170.
 Augustinus (burgemeester van
 Venlo), 298.

B.

Baarlo: zie *Maasbree*.
Bacheim (D), 151.
Baelen (D), 172.
Baesweiler (D), 169, 194.
Baexem (N), 212, 213. Zie afb. 8 en
 tekening blz. 212.
Baiswilder (D), 281.
 Balderich genaamd Barich, Baronnes
 Anna Catharina, 300.
 Beeck, Daem van, 304.
 —, Lenart van, 309.
Beegden (N), 198, 214-216, 257, 266.
 Zie afb. 9 t/m 12 en tekening
 blz. 215.
Beesel (N), 304.
Beggendorp (D), 150, 169, 192.
Begenhoven, 170.
Bemelen (N), 170.
 Benedictijnen (abdiyen), 189.
 Benedictus van Aniane, 182.
 Bentinck, Philip van, 293.
 Berckem, Jan gezegd Hanc van, 185.
Berenbrach (D), 151.
 Berensberg, Joannes (abt), 191.
 Berg, graaf Hendrik van den, 298,
 299.
Bergen L (N).
 Afferden, 198, 202, 207, 209. Zie
 afb. 2 t/m 6 en tekening blz. 209.

- Berghem* (D), 171.
Bergum (N), 170.
 Berk, van, 310.
Berne (N), (abdij), 170.
 Berten, echtgenote Johan van Beringen, 285.
Bertin, Saint (abdij te Trier), 165.
Bettenhoven (D), 169.
Betuwe (N), 308.
 Beugels (Boegel), Johan, 296.
 —, Catharina, 296.
 Bescheit, Hendrik, 304.
Beringen (B), 281.
 Beringen, den alden (huis te Venlo), 303.
 Beringen van (Beerigen van;
 Beringhe van; Beringhen van;
 Berongen van; Beryngen van;
 Berynghen van), 281-311.
 Beringen, Aarnoud van, 281.
 —, Agnes van, 293, 294, 298.
 —, Anna van, 291, 308.
 —, Anthonis van, 291.
 —, Antonia van, 291.
 —, Antonius van, 207, 294, 295.
 — (Berynghen), Beelken van, 303.
 —, Bele van, 302.
 —, Catharina of Trijn van, 291, 294, 299, 304.
 —, Celijken van, 297.
 —, Cinrardus of Conraes de Jonge van, 300.
 —, Claes van, 307, 308.
 —, Coenraet van, 300.
 —, Coennygundus Gaertsoen van, 304.
 —, Conrardus (Conraedt) de Oude van, 296.
 —, Conrardus van, 294.
 —, Cornelis, Antonius (Theunis) van, 299.
 — (Ber(in)gen), Der(i)ck van, 298.
 —, Derick de Oude van, 304.
 — (Beryngen), Deryck van, 301.
 —, Dirck (Derich, Deric, Dierick, Dederich) van, 286, 290, 294, 297, 301-303.
 —, Eertgen van, 300.
 —, Franciscus van, 299.
 —, Fijcken van, 307.
 —, I'ije van, 287.
 Beringen, Falant van, 287.
 —, Gertrudis van, 310.
 —, Godefridus van, 299.
 —, Helwich van, 298.
 —, Hendrik van, 281, 310.
 —, Hetwigis van, 281, 294.
 —, Hubert van, 297.
 —, Isabella van, 303.
 —, Jan van, 281, 285-293, 295, 297, 302-304.
 —, Jan Duricksoen van, 288.
 —, Jan Marcelissoen van, 292.
 — (Beryngen), Jan Marselyssoen van, 288.
 — (Berongen), Jan van, 288, 289.
 —, Johan van, 286, 288, 293, 295, 297, 299-301.
 —, Johan de Oude van, 296.
 —, Joannes van, 292-294, 298, 299.
 —, Joannes Godefridus van, 299.
 —, Johannes de Jonge van, 294.
 —, Juth van, 305.
 — (Beryngen), Jutte van, 301.
 —, Katryn (Katrynen) van, 289, 303.
 —, Kundegonda van, 285.
 —, Lenart van, 303, 305, 306.
 — (Berongen), Lenart van, 305.
 — (Beringhe), Lijffert van, 308.
 —, Marcelis (Marcelys) van, 286, 293, 295, 301, 304, 305.
 — (Beryngen), Marcelis Johan van, 288.
 —, Marcelis de Oude van, 304.
 —, Margaretha (Margriet) van, 302.
 —, Maria van, 288, 291, 293, 294, 299.
 —, Marsilius van, 292.
 —, Mary van, 289, 295.
 —, Mechtildes van, 299.
 — (Berongen), Mergen van, 289.
 —, Merye van, 287, 288, 305.
 — (Berongen), Merycken van, 306.
 —, Metge van, 300.
 —, Mett van, 292.
 —, N..... van, 285.
 —, Naleken van, 300.
 —, Neesken van, 292.
 —, Peter van, 302, 304, 307, 309.
 — (Berynghen), Peter van, 304.
 — (Berongen), Peter van, 307, 308.
 —, P'eter de Oude van, 296.

Beringen, Peter de Jonge van, 298.
 —, Peterken van, 297, 300.
 —, Sibilla van, 299.
 —, Sophia van, 298.
 —, Theodorus (Derick, Dederick) van, 287, 298.
 — (Berongen), Thij van, 307.
 —, Tilman van, 282.
 —, Trijn van, 291, 292.
Bilstain (B), 171, 172.
Blerik: zie *Venlo* (N).
 Blittersdorf, van, 284:
 —, Johan van, 311.
Blitterswijk: zie *Meerlo* (N).
 Bloemkamp (abdij), 165.
 Boegel (Boegell), 283.
 —, Goert, 283, 290, 291, 303.
 —, Gaert, 290.
 —, Gerard, 290.
 —, Gisbert, 291.
 Boenen, 283.
 —, Jacobus, 300.
 Boenen of Boener, Mr. Hendrik, 191.
 Boener, Antonius, 283.
 Boer, De, 197.
 Boeren, Dr. P. C., 141.
 Boermans, H., 281, 303.
 Boess, Geryt die, 307.
Bodendorf (*Budentorph*) (D), 170.
 Bolce, Arnoldus, 163.
Bommel (N), 295.
Bonn (D), 141, 144, 169.
Bornheim (D), 151, 169, 170, 191, 195.
Boxmeer (*Boksmeer*) (N), 198, 221, 223, 299. Zie afb. 16 t/m 20 en tekening blz. 223.
 Borno (abt), 194.
Brabant (B), 144, 145, 244.
Bracht (D), 189.
Brande, in den: zie *Venlo* (N).
 Brede, Rutger van, 285.
 Brederode, van, 310.
Bretagne (Fr), 282.
Briecheden (B), 170.
 Broeckhysen tot Oyen, Lisbeth, 290.
Broekhuizen (N), 224.
*Broekhuijzen*vorst, 203, 223, 225.
 Zie tekening blz. 225.
*Broekhuijzen*vorst: zie *Broekhuizen*.
Brohl (D), 193.

Bronckhorst, Derick, 308.
 Brouwers, D. D., 141.
Brunssum (N), 169.
Brussel (B), 281, 293.
Budindorp (D), 151.
Buggenum, zie Haalen (N).
Büllesheim (D), 170, 171.
Bulsbach (D), 151.
Bult, de: zie *Meerlo* (N).
Burnen (D), 151, 170.
Buhtenc, 169.
Burnesleden, 169.
 Burnheim, Johannes de, 188.
 —, Elisabeth de, 188.
 Bursch, Dr. C. F., 240.
 Byl de Jonge, Goert, 296.
 Bijll, Goert, 297.
 Bysesman, Goert, 304.

C.

Camp, Gerard van den, 295.
 —, Arnt van den, 297.
 Calixtus II (paus), 143.
 Capocci, Petrus (pauselijk legaat), 188, 189.
 Catharina, H., 201.
 Christina, weduwe van Giselbert, ridder van Sourse (Sörs bij Aken) (D), 185.
 Chrodegang van Metz, 182, 187.
Nicolaas, klooster St. te Venlo, 287.
 Claessen, Aleidis, 299.
Clairfontaine (Fr), 183.
Clyeff (*Cleef*) (D), 309.
Colburne (D), 170.
 Collart, 284.
 —, Goedert, 284.
 —, Sophia, 307, 308.
 —, N., 308.
Corle, 169.
 Cosmas, H., 207.
 Crabben, Metgen, 297.
 Crekelmans, Anna, 296.
 Cremer, Agnes, 300.
 Criep, Willem van, 293.
Crombach (*Crumbach*) (D), 151, 169.
 Cruchten, Jan van, 290.
 Cuijpers, P. J. H., 266, 269.
 Cuypers, Matthia, 299.

Curia, 188.
Cuijck (N), 233.

D.

Daelen, Arnt, 289, 305.
Daell, Arnt van, 300.
Daemen, Adam, 295.
Daers (Dors), Gerardus, 283, 293, 300.
Damianus, H., 207.
Darth, Hendrik van, 295, 299.
Dekenhorst, zie *Helden-Panningen* (N).
Destorph (D), 169.
Dernau (D), 151, 170, 171.
Derstorp (D), 151, 170.
Deventer (N), 282, 308.
Dilsems, Peter van, 310.
Distclrath (*Didrode* of *Destorph*) (D), 169.
Doornik (B), 183.
Doetichem (N), 290.
Dolhain (B), 172.
Dordrecht (N), 193.
Dors, Mathijs, 283.
Dorweiler (*Dorwilre*) (D), 170.
Dovern (*Lovenich*) (D), 169, 172.
Drab, Hendrik, 288.
Drempt, Dr. Antonius, 299.
Drente (N), 243, 245.
Duckershof, zie *Venlo* (N).
Dulcken, Mattéus, 297.
Duncn, 170.
Dursdal, van, 284.
—, Rabet of Robert van, 284, 311.
Düsseldorf (D), 298.
Duycker, 283.
—, Anna Catharina, 294.
—, Willem, 282.
—, Wilhelm, 298.
—, Wilhelmus, 294.
Duyyn van, 197.

E.

Eethen (N), 202.
Egmond (N), 190.
Egelbosch, zie *Venlo* (N).
Eifel (D), 142, 193.
Eifelwoud (D), 169.

Elst (N), 218.
Elisabeth (religieus te Sinnich) (B), 185.
Emmerik (D), 294.
Erckeleng (D), 283, 291.
Enckevort, van, 283.
—, Petrus van, 294.
Ende, Goedart van den, 285.
Endenstorph (D), 170.
Ernst, S. P., 141, 143.
Erpo (abt.), 143, 144, 165, 168, 181, 188, 190.
Esch (*Asch*) (D), 170.
Euskirchen (D), 170.
Eupen (B), 172.

F.

Feen, P. J. van der, 239.
Flozen (D), 169.
Frankrijk, 163.
Franquinet, G., 141, 143.
Frcialdenhoven (*Fridenaldenhoven*) (D), 169.
Frederik I (keizer), 181, 182.
Frenck (Frinck of Vrinck), Jacob, 294, 198.
—, Maria, 298.
Friesland (N), 165, 170.
Frisheim (*Fridesheim*, *Friesheim*) (D), 170.

G.

Gabriël, H, 181.
Gaertz, Thys, 304.
Galant, 287.
Geffen, Jan van, 306.
Geisteren, zie *Wanssum* (N).
Gelder, Overkwartier van, 282, 283, 289, 293, 299, 310.
Gelderland (N), 282.
Gellick (B), 170.
Gelre, graaf van, 144.
Genck (B), 170.
Gennep (N), 198, 202, 203, 247-250, 310. Zie afb. 35 t/m 37 en tekening blz. 249.
George, St., 189.
Gercene, 169.
Gerkesklooster (abdij), 165.

Gernard (proost), 183.
Gerolshovin (D), 151.
 Gertrudis, H., 261.
Giesenhoven (D), 170.
 Giffen, Prof. Dr. A. E. van, 197.
 Giffen, van, 284.
 —, Gerrit van, 284, 302.
 —, Henrick van, 302.
 —, Jan van, 302.
 —, Margriet van, 302.
 —, Met (Mechtildis) van, 302.
 Ghiffen, Jan, 291.
Gladbach (D), 169.
 Glasbergen, Drs. W., 197.
 Glazema, Dr. P., 197.
 Godefridus (kanunnik), 196.
 Goé (B), 151, 163, 170, 171, 172.
 Goert, Catharina, 299.
 —, Middelman, 299.
 Goossens, W., 141.
 Gort, Mr., 291.
's-Gravenhage (*den Haag*, *'s Hage*)
 (N), 197, 309.
 Greffraedt, van, 284.
 —, Aleidis van, 304, 307.
 —, Johan van, 284.
 Grefray, Johan van, 309.
Grevenbroich (D), 169.
 Grevenraid, Heynrich van, 290.
 Grieten, 285, 286.
Groensvelt, zie *Venlo* (N).
 Groentvelt, Wolter van, 310.
 Groit, Jan de, 288.
 Groitt, Jan to, 290.
Groningen (N), 165.
Grubbenvorst (N), 198, 202, 203, 252,
 255, 257. Zie afb. 38 t/m 40 en
 tekening blz. 255.
Lottum, 198, 261.
 Grijnde, Arnoldus van den, 311.
 —, Margaretha van den, 311.
Gunderarth (*Gudolfrothe*) (D), 170.
Gyssenhoven (D), 151, 163.

H.

Haanrade (*Hanrath*), zie *Kerkrade*
 (N).
 Hackford, 284.
 —, Alard, 308.
 —, Hendrik, 308.

Hackford, Johan, 305, 308.
Haelen (N), 198, 258.
Buggenum, 226-229, 232. Zie afb.
 21 t/m 25 en tekening blz. 227.
 Hage, Daem die, 288.
Halnrath (leengoed), zie *Tegelen*.
 Hamblock, A., 193.
 Hamecker, Powelss, 289.
 Handeken, Powel, 306.
Hangendenfels (*Bunde Kuh*) (wijn-
 gaard (D), 185.
 Hansay, A., 142.
 ... Hans van, 287.
 Hanssen, Mgr. Dr. J., 198.
 —, H., 304.
Haren, 151, 169.
Harles(hof), zie *Vijlen-Vaals* (N).
 Haritz, Jan, 296.
Haskerdijken (N), (parochie in
 Friesland), 170.
Havelte (N), 246.
Heer (N).
Scharn, 151, 170, 171.
's-Hecerenberg (N), 295.
Heerlen (N), 169, 171.
Heinsberg (D), 169, 190.
Heinshovin (D), 151.
Heisterbach (D), (abdij), 142.
Helden-Panningen (N), 308.
Dekenhorst (leengoed), 308, 310.
Helden-Beringen (B), 282.
 Helden, Wilhelm, 305.
Helmolen (molen), zie *Venlo* (N).
Helpoort, zie *Venlo* (N).
Hemmingeshoven (D), 170.
Henri Chapelle (B), 172 186,
Ruyff, 186.
 Here de Jonge, Gerard, 302.
Henrothe (D), 170.
Herbach (*Herebach*) (D), 169.
 Hercker, Hegelo, 188.
 Hergraeff, Michaël van den, 295.
 Hergraeven, Elisabeth, 300.
Herkenbosch,
 zie *Melick-Herkenbosch*.
Herrenhof (*Giesenhoven*) (D), 195.
Hersel (D), 169, 172.
Herten (N), 198, 259.
Herzogenrath (*'s Hertogenrath*) (D),
 142, 169, 172.

Hertogenwâier (streek bij Venlo), zie *Venlo*.
Hetzerath (D), 169.
 Hezelo (kanunnik), 184.
 Hildebrand (kanunnik), 184.
Hilenhoven (D), 151.
 Hoedemaekers (Hoedemaickers, Hoe(i)meekeers, Hooymaekers), Conrard, 297.
 —, Jacob, 310.
 —, Johan, 310.
 —, Metta (Mettiëns), 297, 300.
 Hoefsleger, Antonia, 300.
 Hoeufft, 283.
 —, Johan, 282.
 —, Maria, 289.
 —, Mary, 288.
Höngen (*Hoingen*) (D), 151, 169.
Holingehoven, 170.
 Holgram, Theodorus (kanunnik), 184.
 —, Hugo, 184.
Holland (N), 193.
 Holt, Willem van, 288.
Hordorf (*Horendorp*) (D), 169.
Horgendorp (D), 151.
Horichhoven (D), 151.
Horst (N), 259, 260, 279. Zie tekening blz. 260.
Hout-Blerik, zie *Venlo* (N).
 Houtackers, Anna, 300.
Houthem, zie *Valkenburg L* (N).
Hoydonk (N), 170.
 Hermesdorf, Prof. B. H. D., 143, 144.
Hülhoven (*Hilenhoven*) (D), 169.
 Hushaeven (Hushoven), 288, 296.
 —, Anna, 295, 296.
 —, Elisabeth, 296.
 —, Gertruydt, 296.
 —, Hendrik, 283.
 —, Hendryck, 296.
 —, Hubert, 296, 304.
 —, Huytrecht, 296.
 —, Lijtgen, 296.
 —, Willem, 296.
 Huyberts, Anneken, 297.
 Huygen, Johan, 300.
 Huys, Johan ingen, 296, 297.
 Hynsen, Heynrich, 303.

I.

Ingenhuys, 283, 284.
 —, Anna, 292, 293.
 —, Catharina, 297.
 —, Joannes, 300.
 —, Janssoen, Johan, 283, 295.
 Ingenraey, Fijken, 293.
 —, Theodora, 299.
 Irmentrudis (religieus te Sinnich), 185.

J.

Jacobs, Sent, 302.
Jacobsgasthuis, *St*, zie *Venlo* (N).
 Johannes de Doper, H., 212.
 Jan, bisschop van Luik, 181.
 Joannes (kanunnik), 196.
 Joeris der Dienar, Jan, 290, 309.
 —, Johan, 290.
 Joosting, Mr. J. G. Ch., 311.
 Jutta (gezegd van Ruve), 186, 188.

K.

Kaldckerken (D), 298.
 Kalf, Dr. J., 200.
 Kelfken, Johan, 296, 310.
 Kamp, Jacop, 307.
 Karel van Egmond, hertog van Gelder, 288, 289, 290, 308.
 Kayser, J., 224, 259.
Kerkrade (N), 151, 169, 171.
Haanrade, 169.
Kloosterrade, 143, 145.
Rolduc, 141-196.
Spekholz, 169.
Kessel (*Kessell*) (N), 310.
Kculen (D), 141, 167, 169, 172, 181, 182, 290.
Keyserbos (klooster), zie *Neer* (N).
 Keyspennynck, Henrick, 288.
Kloosterrade, zie *Kerkrade* (N).
 Knipping, R., 141.
 Koenen, Mr. H. J., 282.
Koslar (D), 169.
Kraaichhut, zie *Meerloo* (N).
 Kundegonde, 285.
 Kuytken, Dyrick, 288.
 Kuyver, Hans, 308.

Kyespenninck, Mr. Herman, 290.

L.

Laack, H. Op de, 292, 305.
Laar (leenhof), 143.
 Labinette, Toussin de, 294.
 Lacomblet, Th., 141.
 Laet Lenartssoen, Herman de, 282.
 Laet Cornelissoen, Herman de, 282.
 Laet, Dyrick to, 290.
 —, Gerard de, 297.
 —, Gertrudis de, 291.
 —, Gertryd de, 290.
 —, Herman de, 295.
 —, Joest to, 290.
 —, Lenart de, 282.
 —, Neer de, 290.
 —, Sophia de, 297.
 Lambertus, H., 216, 258, 259, 265, 270.
 Lara, Don Johan Mauriques de (Baron tzo Thobechau), 293.
 Laurentius, H., 262.
 Lautenbach, Manegold van, 183.
Lantershofen (D), 170.
 Lawick, Aert van de, 289.
 Ledt, Baron de, 298.
 Lekow, Anna van, 300.
 —, Hercules van, 300.
Lemiers, zie *Vaals* (N).
 Lemmens, Mgr. Dr. G., 198.
Leuth, zie *Venlo* (N).
Lich (D), 151, 169.
 Lichtenvoort, Hilleken van, 297.
 Lien, Catharina van, 297.
Limburg (N), 144, 145, 165-167, 170, 171, 181, 184, 197, 198, 200-204, 216, 226, 233, 234, 252, 273, 279, 282, 283, 284, 287, 289, 292, 295, 296, 301, 302, 304, 306.
Limburg (*Limbourg*) (B), 141, 170, 172.
Linzenich (D), 169.
 Litt, Martin van, 298.
 Ljudger, H., 202.
 Loeres, Beleken, 285.
Lomm (*Lom*), zie *Arcen en Velden* (N).
 Lom, Apollonia van, 300.
 —, Jan van, 289, 306.

Lom, Joannes van, 305.
 —, Johanna van, 293.
 —, Seger van, 299.
 Lomme, Goessen van, 302, 304.
 —, Jan van, 288.
 —, Pauwels van, 302.
Lommersum (*Lommusheim*, *Lomersheim*) (D), 143, 169, 170-172, 187.
Loon of Loos (B) (graafschap), 281.
Lotharingen (Fr), 163.
 Lothem, Hillekom van, 316.
Lottum, zie *Grubbenworst* (N).
Lourdes (Fr).
Lourdes, Klein (R.K. Kerk), zie *Mecrloo* (N).
Lovenich (D), 151, 169.
 Lucien, St., 306.
Ludcnachen (D), 167, 169.
Luik (B), 170, 181, 182.
 Luik, bisschop van, 189, 193, 281.
 Lupelo, 188.
Luxemburg, 189.
 Lymbech, Jan van, 305.

M.

Maas (rivier) (N), 169, 198, 200, 204, 233, 234, 245, 279, 310, 311.
Maasbree, zie *Baarlo* (N).
Maashees (N), 234, 239.
Maasniel (N), 198, 203, 262-265. Zie afb. 41 t/m 52 en tekening blz. 263.
Maastricht (N), 141, 145, 160, 197, 233, 282, 286, 289, 301, 305.
 Maarten, St., 290.
 Mantholt, 297.
 Marbach, 183.
 Marcells, Barbe, 303.
 —, Johan, 303.
 Marez, De, 282.
 Margareta, Sente, 305.
Marie, St. (kerk te Utrecht), 194.
Maricthol (*Mariendaell*) (D), 165, 166, 170, 171, 192, 193, 307.
Mariagaarden (*Marijendacl*), zie *Roermond* (N).
Maria Weide (Kruisherenklooster), zie *Venlo* (N).

Martens van Sevenhoven, Jhr. Mr. A. H., 309.
 Martinus, H., 214, 275.
Martinus, St. (R.K. Kerk), zie *Venlo* (N).
Maubach (*Morsborne*), (D), 169.
Mayschosz (*Meinscozen*) (D), 151, 163, 170.
 Mayschosz, Embrico van (abt en kanunnik), 183-185, 190, 193-195.
 —, Eingram van, 193.
 Medz, Jacob, 288.
 Medzen, Jacop, 286.
Meerloo (N).
 Blitterswijk, 198, 221.
 De Bult, 244.
 Klein Lourdes, 273.
 Kraaienhut, 244.
 Meerselse Put, 244.
 Swolgen, 203, 264, 270, 274, 275.
 Zie afb. 55 en 56; tekening blz. 271.
 Tienray, 198, 273-275. Zie afb. 57 en tekening blz. 274.
Meerselse Put, zie *Meerloo* (N).
Meerwven Venne, zie *Venlo* (N).
Melchwilre, 170.
Melick-Herkenbosch (N), 279.
 Herkenbosch, 198, 258.
Membach (D), 172.
 Mens, Claer die, 307.
 Mens, van, of Mensener, 284.
 —, Baets (Beatrix), van, 308-310.
 —, Derick van, 310.
 —, Dirk van, 284, 306.
 —, Gerard van, 286.
 —, Herman van, 284.
 —, Katheryne van, 301.
 —, Peter van, 301.
 Mensener, Ermgarde, 301.
 —, Jannes, 301.
 —, Jutta, 301, 385.
Merberen (*Merburc*) (D), 143, 151, 169.
 Mere, Rutger van, 189.
Merkstein (D), 151, 169, 172.
 Merss, Goertt van, 295.
 —, Marcelis van, 295.
Merz (D), 151.
 Meroyen, Jan, 297.
 Metmecker, Bilieken, 302.

Metmecker, Wolter, 306.
 Michaël, H., 259, 294, 302.
Middelaar, zie *Mook-Middelaar* (N).
Middelbeers (N), 245.
 Middelmans, Catharina, 294.
 —, Gerard, 291.
 —, Mathias, 283.
 —, Odilia N., 291.
 —, Wilhelm, 291.
 Moefort, Johan, 285.
 Moeitz, 284.
 —, Elisabeth, 294-297.
 —, Leonardus, 284.
 —, Petrus, 293, 295-298.
Mook-Middelaar (N), 265.
 Middelaar (*Middelaer*), 197, 198, 310.
Mosbeck (beek in Twente) (N), 245.
 Mouts, Gysbertus, 299.

N.

N., Grete, 285.
 Nassau, graaf van, 297.
Nederland, 142, 145, 165, 169.
Nederwetten (D), 171.
Neuenahr (graafschap (D), 195.
Neer (N), 294.
 Keyserbos, 294.
Nette (D), 193.
 Nettesheim, Friedrich, 302.
 Nicolaas, H., 198, 224, 278, 306.
Nieder-Merz (*Mercenc*) (D), 169.
Niegelstein (D), 169.
Noorbeek (N), 151, 170.
Noord-Brabant (N), 170, 197.
 Noodt (Noten), Naeleken, 300.
 Nouwen, Peter, 309.
Nudorp (D), 151.
Nijmegen (N), 283, 284, 288, 290, 291-297, 300, 302, 304, 307, 308, 310, 311.
 Nijvenhem, Nicolaas, 309.

O.

Odilienberg, St. (N), 204, 279.
 Odo van Saint Martin, 183.
 Oeffel (van), 284.
 Offel, Peter Francis van, 299.
 Oidtman, E. von, 291.

Oidtwiler (*Otwilre*) (D), 169.
 Oort, Elias, 299.
Oosterbeck (N), 220.
 Oosterwijk (van), 283.
 Oostewyck, Johannes van, 293-295,
 297.
 Oppermann, O., 141.
Oss (N), 240.
 Ott, 309.
 Otten, 309.
Otwilre (D), 151.
Otzenrath (*Evescenrothe*) (D), 169.
Oyde, in der (klooster), zie *Venlo*
 (N).
 Oeyen, Joannes van, 294, 296.

P.

Paderborn, Clara Anna, 299.
 Paquay, J., 141.
 Paulus, St., 288.
Peel, de (N), 244, 245.
 Pernis, van, 197.
 Petrus en Paulus, H.H., 221, 307,
 309.
Picardie, zie *Venlo* (N).
Pieter, St. (abdij bij Keulen) (D),
 167.
Pieter, St. (abdij bij Gent) (B), 165.
Pierre, Saint (kapittel te Luik) (B),
 193.
 Piliorus (Pijllorius), Joannes, 294,
 295.
 Pinell van Aken, Jacob, 303.
 Pius IX, paus, 273.
Plangis, 169.
 Plessis-Bertrand, comte de, marquis
 de Vaudoré et de Châteauneuf,
 282.
 Plug, 197.
 Poll, Peter, 301.
 Poll, Claes van de, 309.
 Polle, Geirtruit, 301.
 —, Peter, 301.
Prüm (abdij) (D), 166.
 Puteanus, Gerardus, 293.
 —, Magdalena, 293.
 Putt, Anna de, 299.

R.

Raffermolen, zie *Venlo* (N).
 Randwick, Joist van, 307.
 Ratinx, Hendrik, 305.
 Raven, Peter, 285, 287.
Reetz (*Recene*) (D), 170.
Reiffenscheid (*Rifferscheidt*) (D),
 Reinoud, graaf van Gelre, 145.
 Reipken, Metgen ingen, 300.
Remy, Saint (abdij te Reims) (Fr),
 165.
 Renaud, J. G. N., 259.
 Reijner van Gelder (heer van Arcen),
 311.
Rhenen (N), 308.
 Ribels, Jacop, 288.
 Richerus, abt, 185, 190, 192.
Richterich (D), 151, 169.
Riempst (B), 151, 170.
Rimburg, zie *Ubach over Worms*
 (N).
 Rietstap, J. B., 282.
 Riemsdijck, Gysberta van, 308.
Roderhof (*Giesenhofen*) (D), 195.
 Roemer, Dr. Thomas, 309.
Roermond (*Ruremunde*) (N), 198,
 233, 283, 288, 289, 290, 293, 295,
 297, 298, 303.
Mariagaarden (*Marijendael*)
 (klooster), 303.
Roindorf (*Rodentorph*) (D), 169,
 170.
Rolduc, zie *Kerkrade* (N).
 Romer de Oude, Jan, 293.
 Romer, Thomas, 300.
 —, Gudulo, 311.
Rottenbuch (D), 187.
 Roukens, Cornelia, 284.
 —, Hendrik, 284.
Rucclenfelt (*Ritzerfeld*) (D), 151,
 163, 169.
 Ruremunde, Gebele, 310.
 —, Marten, 310.
 —, Thys, 310.
 Rutger (abt), 143.
Ruyff, zie *Henri Chapelle* (B).
 Ryfferscheidt, Jonckheer van, 288.
Rijn (rivier), 167, 169.
Rijnland (D), 169, 170, 172, 194.

S.

Saffenberg (D), 184.
Saffenberg, graaf van, 166, 170, 181.
Salvator, Sint (abdij te Prüm) (D), 165.
Sandelij, Arnold, 293.
Sax de Monsax, 284.
 —, Adrianus, baron, 300.
 —, Maria Catharina, 299.
Seavendries, 144.
Schalek (Schalx), 284, 297, 298.
Schalkwijk (N), 170.
Scharn, zie *Heer* (N).
Schauren (*Scuren*) (D), 170.
Schenk, 282.
 —, Anna, 292.
 —, Engel, 292.
 —, Gerrit, 309, 310.
 —, Hendrik, 309.
 —, Johannes, 292.
 —, Marcelis, 292.
Schenck van Gelder, Engelbert, 291.
Schenck van Nydeggen tot Hillenraedt, Christoffel, 310.
 —, Johan, 310.
Schevichaven, H. J. D. van, 296.
Schleibach (D), 151, 169.
Schleiden (D), 169.
Schijndel (B), 294.
Sebastian, H., 258.
Sechtem (D), 151, 169.
Setterich (D), 151, 169, 172, 187.
Seusleiden, 169.
Severeinsgoit (*Piloriushof*), zie *Venlo* (N).
Sevenum (N), 198, 210, 266-269. Zie afb. 53 en 54 en tekening blz. 267.
Sevenich (*Sievernich*) (D), 170.
Siegers, 283.
 —, Hendrik, 283.
 —, Meth, 290.
 —, Metta, 292.
 —, Mechtildis, 292, 293.
Simenon, G., 142.
Simonis, Dominicus (pastoor), 295.
Simpelveld (*Simpleveld*) (N), 169.
Sinnich (B), 151, 165, 170, 171, 181, 185, 186, 192, 193, 196.
Sleiden, Reineus de, 188.
Smyt, Fijken, 306.

Smyt, Peter den, 30.
Snabbe, Bertold, 144.
 —, Koenraad, 145.
Sörs (D), 185.
Spanje, 293.
Spaubeck (N), 150, 165, 170.
Spekholz, zie *Kerkrade* (N).
Spiel (D), 151, 169, 171.
Springiersbach (abdij) (D), 183, 184, 187.
Stalbergen, Caspar van, 293.
 —, Jan van, 306.
 —, Johan van, 309.
Staels, Henricus, 300.
Stockum de Jonge, Adam van, 311.
Straelen (D), 288, 299, 302.
Zand, 299.
Streiffeld (*Strevelo*) (D), 151, 169.
Susteren (N), 204.
Swolgen, zie *Meerlo* (N).

T.

Tegelen (N), 294, 298.
Halnrat (*Hacnritte of der Haert*) (leengoed), 298.
Theobald (abt), 186, 191.
Theodricus, 188.
Tiel (N), 290.
Timmerman, Metgen, 290.
 —, Theus, 290.
Tienray, zie *Meerlo* (N).
Trente (It), 181.
Trippensdorf (*Trevenstorph*) (D), 169.
Troisdorf (*Trostorph*) (D), 169.
Truiden, St. (B), 142, 165, 168, 281.
Twente (N), 245.
Twickel, Mechtelt van, 308.
Tymmerman, Gilken, 288.

U.

Ubach over Worms (N), 169.
Rimburg, 145.
Waubach, 169.
Utrecht (N), 194.

V.

- Vaals* (N), 200.
Harles (*Harleis*), 151, 169.
Lemiers, 200, 202, 272. Zie afb. 1 en tekening blz. 201.
Vijlen, 169.
Valdorp (D), 308.
Valkenburg L (N).
Houthem, 151, 170.
Vele, 170.
Vell, Frans, 290.
Vcluwe (N), 284.
Velp (N), 202.
Venendey, Bela, 291.
Venlo (N), 198-311.
Blerik (*Blariacum*), 216, 217, 219, 311. Zie afb. 13 t/m 15 en tekening blz. 217.
Brande, in de, 287.
Duckershof (abdij), 296.
Egelbosch (hoeve), 311.
Groensvelt (leengoed), 295.
Helmolen, 290.
Helpoort, 290.
Hertogenwier, 295.
Hout-Blerik, 218.
St. Jacobsgasthuis, 294.
Leuth, 287, 296.
Martinus, St. (R.K. kerk), 275, 278. Zie tekening blz. 275.
Maria Weide (Kruissherenklooster), 282, 286, 301, 304.
Mecuwen Venne, 306.
Oyde, in der (klooster), 287.
Picardie, 294.
Raffertsmolen, 294.
Severcinsgoit, 295.
Venne, 288.
Wylrehoven, 295.
Venlo's Dagblad, 198.
Venne, zie *Venlo* (N).
Venne, J. M. van de, 283.
Venray (N), 198, 240.
Vermeulen, 200.
Verzijl, J. J. M. H., 281, 305.
Victor, St., 183.
Vierlingsbeck (N), 240.
Vilvorde (B), 281.
Vinck, Willem, 289.
Vinckremers, Jacob, 301.

- Vleischehouwer, Seger*, 287.
Vlodrop, Anna van, 310.
Vogensack, Boener, 288.
Vogelsanck, Catharina, 289.
 —, Jan, 304.
 —, Johan, 282, 289, 293.
 —, Johannes, 300.
 —, Judice, 306.
 —, Magdalena, 301.
 —, Peter, 308.
Vrinck, Jacob, 296, 297.
Vriscim (D), 151.
Vroenhoven (*Fronerothe*) (D), 169.
Vrouwe, O. L., 273.
Vijgh, N., 308.
Vijlen, zie *Vaals* (N).
Vynck, Wilhelm, 303.
Vyncken (Vink), Alverat, 302.

W.

- Waal* (rivier) (N), 310.
Walberberg (*Mons sce Walburgis*) (D), 169.
Walde, Hendrik van de, 308.
Waldorp (D), 151, 169.
Walporzheim (D), 170.
Wanshem, Lysbeth van, 302.
Wanle (D), 148, 169.
Wanssum (N), 234, 239.
Geisteren, 198, 204, 233-237, 239, 240, 245. Zie afb. 26 en 27 en tekening blz. 235.
Wilbert in het Zand, St. (kapel), 233, 239, 242. Zie afb. 28 t/m 34; tekening tussen blz. 242/243.
Waterblok, H. T'j., 241, 246.
Waubach, zie *Ubach over Worms* (N).
Wegge, Peter, 304.
Welkenraat (B), 172.
Welten (D), 169.
Werrenbosch Goetzensoen, Jan van, 309.
Wessem (N), 204, 228.
Wickevoort, Maria van, 282.
Wiers, vrou, 300.
Wihtriche (D), 170.
Wilbert in het Zand (kapel), zie *Wanssum* (N).
Wilderynen, Thomiss van der, 306.

Wilick, Johanna, 308.
 Willibrordus, H., 223, 234, 236, 239,
 240.
 Wisschele, Reimarus van, 188.
 Woest, Peter, 304.
Worfelden (D), 151.
 Wouter (abt), 190.
 Wouters, Mr. H., 197.
Wijnandsrade (N), 152.
 Wijnen, Antonia Antonetta, 299.
 —, Gordt of Godefridus, 294.
Wylrehoven, zie *Venlo* (N).

IJ. (Y.)

IJselstein, heren van, 288.
 Ymmel, 285.

Z.

Zaltbommel (N), 290.
Zand, zie *Straelen* (D).
 Zegers genant van Beringen, Mette,
 292.
 Zegers, Con., 292.
Zelhem (D), 202.
 Zeveryns, Gaert, 301.
Zutphen (N), 290, 310.

Inhoud.

	Blz.
Naamlijst der leden van het Genootschap	V
Instellingen, waarmee het Genootschap in ruilverkeer staat	XXIX
Jaarverslagen, ledenvergaderingen, enz.	XXXII
Begroting over 1949	XLII
Br. Edg. Heynen, Maastrichtse Drukken (1552—1816). Tweede gedeelte (1783—1816). Een bescheiden aanzet tot een Maastrichtse Bibliografie	1
Dr. P. C. Boeren, Het grondbezit der Abdij Rolduc in de jaren 1104—1300	141
Dr. P. Glazema, Oudheidkundige opgravingen in door de oorlog verwoeste Limburgse kerken	197
J. J. M. H. Verzijl, Het Venlose Regentengeslacht van Beringen. Een bijdrage tot de geschiedenis van de Venlose Magistraat	281
Index van eigennamen	313

AFBEEIJDINGEN.

Titelpagina's uit de boeken beschreven door Br. Edg. Heynen in het artikel „Maastrichtse Drukken, 1552—1816”, onder nrs 678, 726, 852, 936, 1047, 1078, 1186 en 1358	64-65
Kaarten bij het artikel van Dr. P. C. Boeren, Het grondbezit der Abdij Rolduc (§ 16)	
I. Rolduc en omgeving	173
II. Ameln en omgeving	174
III. Mariënthel en omgeving	175
IV. Sinnich en omgeving	176
V. Scharn en omgeving	177
VI. Overzicht van het Domein van Rolduc	178
VII. Filiatie van Rolduc	179
VIII. Zielzorg van Rolduc	180

Tekeningen en afbeeldingen bij het artikel van Dr. P. Glazema,
Oudheidkundige opgravingen in door de oorlog verwoeste Lim-
burgse kerken,
betreffende de kerken te

Lemiers	blz. 201 en afb. 1.
Afferden	209 en afb. 2—6.
Arcen	211 en afb. 7.
Baexem	213 en afb. 8.
Beegden	215 en afb. 9—12.
Blerik	217 en afb. 13—15.
Boxmeer	223 en afb. 16—20.
Broekhuizenvorst	225.
Buggenum	227 en afb. 21—25.
Geisteren (kerk)	235 en afb. 26—27.
Geisteren (kapel van St. Wilbert)	242—43 en afb. 28—34.
Gennep	249 en afb. 35—37.
Grubbenvorst	255 en afb. 38—40.
Horst	260.
Maasniel	263 en afb. 41—50.
Sevenum	267 en afb. 51—54.
Swolgen	271 en afb. 55—56.
Tienray	274 en afb. 57.
Venlo (St. Martinus)	277.